

REFİK DURBAŞ'IN ŞİİR EVRENİ

Hazırlayan: Pakistan YİĞİTLER

Danışman: Doç. Dr. Nusret YILMAZ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İĞDIR/2023

Her Hakkı Saklıdır

T.C
İĞDIR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

REFİK DURBAŞ'IN ŞİİR EVRENİ

Pakistan YİĞİTLER

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

İĞDIR/2023

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Pakistan YİĞİTLER

ÖZET

REFİK DURBAŞ'IN ŞİİR EVRENİ

YİĞİTLER, Pakistan

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebîyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Nusret YILMAZ

Eylül 2023, 338 Sayfa

Refik Durbaş, 1944 yılında Erzurum'un Pasinler ilçesinde doğmuştur. Durbaş 74 yıllık yaşamına bir çok sanat eseri sığdırmıştır. Üretken bir sanatçı olan Durbaş, bu gün Türk şiirinin etkili simalarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada Refik Durbaş'ın eserlerinin edebî ve sanatsal önemi açığa çıkarılmaya ve Türk edebîyatındaki farklı sesinin analizi yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Refik Durbaş'ın hayatı ve eserlerine dair bilgiler verilmiştir. Durbaş'ın gazetecilik ve dergicilik kariyerine değinildikten sonra çocuk edebiyatı alanındaki eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Durbaş'ın ilk şiirlerini İkinci Yeni etkisiyle sonraki şiirlerini ise Toplumcu Gerçekçi anlayışla yazmasından ötürü şairin sanatı iki ayrı başlıkta incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Durbaş'ın şiir evreninde öne çıkan izlekler şiir örnekleri ile incelenmiştir. Çocukluk, yaşlılık, ölüm, emek, aşk, çıraklık gibi konuları şiirinin temeline almış olduğu gösterilmiştir. Şair, işçi sınıfının yaşam algısından beslenen şiirleriyle okuyucuya yeni bir bakış açısı kazandırdığı gözlenmiştir. "Çırakların şairi" olarak tanınmasından dolayı çırakların işçi sınıfındaki yeri ve bu temanın Durbaş'ın şiirlerinde kapladığı yoğunluk tespit edilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise şairin şiirlerinin biçimsel incelenmesi yapılarak sözcük ve anlam sapmalarının varlığı belirlenmiştir. Dördüncü bölümde ek bir bölüm olarak şairin bestelenen şiirleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Bu çalışma, Refik Durbaş'ın edebi ve sanatsal katkılarını vurgularken, onun eserlerinin farklılaşan sesini ve etkisini aydınlatmayı amaçlamıştır. Şairin çocuk edebiyatından Toplumcu Gerçekçi şiire uzanan geniş yelpazedeki eserleri incelenmiş, çırakların işçi sınıfındaki rolünü yansıttığı temalar öne çıkarılmıştır. Şiirlerinin biçimsel analizi ve dilin gücünün rolü, sanatının derinliği ve etkileyiciliği hakkında daha fazla anlayış sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Refik Durbaş, Şiir, Tema, Dil, Anlam, İzlek, Sapmalar, Sanat, Çırak, Toplumcu Gerçekçi.

ABSTRACT

REFİK DURBAŞ'S POETRY UNIVERSE

YİĞİTLER, Pakistan

Master's Thesis

Department of Turkish Language and Literature

Advisor: Assoc. Dr. Nusret YILMAZ

September 2023, 338 Pages

Refik Durbaş was born in Pasinler district of Erzurum in 1944. Durbaş has placed many works of art in his 74-year life. Durbaş, a productive artist, is considered one of the influential simas of Turkish poetry today. In this study, the literary and artistic significance of Refik Durbaş's works were exposed and an analysis of the different voice in Turkish literature was tried.

The study consists of four parts. In the first section, information about Refik Durbaş's life and works is given. After mentioning Durbaş's career in journalism and journalism, information was given about his works in the field of children's literature. Durbaş's art was studied in two separate titles, as he wrote his first poems with the Second New effect and his next poems with the Socialist Realistic understanding. In the second part of the study, the works that stand out in Durba's poetry universe were examined with examples of poetry. It has been shown that he has taken the subjects such as childhood, old age, death, labor, love, apprenticeship on the basis of his poetry. The poet gave the reader a new perspective with his poems fed by the working class's perception of life. "Due to his recognition as the "poet of apprentices", the place of the apprentices in the working class and the intensity that this theme covers in Durbaş's poems were determined.

In the third part of the study, the existence of word and meaning deviations was determined by the formal examination of the poet's poems. In the fourth section, information was given about the poet's composed poems as an additional chapter.

While this work emphasizes the literary and artistic contributions of Refik Durbaş, it aimed to illuminate the differentiating sound and effect of his works. A wide range of works of the poet, ranging from children's literature to the Socialist Realistic poem, were examined, and themes were highlighted, reflecting the role of apprentices in the working class. He provided more insight into the formal analysis of his poems and the role of the power of language, the depth and effectiveness of his art.

Keywords: Refik Durbaş, Poetry, Theme, Language, Meaning, Theme, Deviations, Art, Apprentice, Social Realist.

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın temel amacı, Refik Durbaş'ın hayatı, sanatı ve eserleri üzerinden oluşturduğu şiir evrenini daha anlaşılır bir şekilde ortaya koymaktır. Refik Durbaş hakkında kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Musa Demir tarafından *Refik Durbaş'ın Şiiri*, ve Enver Ercan'ın *Bir Hayatın Şiiri: Refik Durbaş* adlı yayınlar mevcut olmakla birlikte Durbaş'ın şiir evreni üzerine açıklayıcı bir çalışma olmadığı tespit edilmiştir.

Bu yönden hareketle şairin şiir evrenini anlama yolculuğuna girilmiştir. Aynı zamanda Durbaş'ın sanatsal katkıları, temaları, dil kullanımı ve toplumsal yankıları daha ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Şairin Türk şiirine kazandırdığı eserlerinin anlamını ve etkisini daha iyi anlamak amaçlanmıştır. Bu çalışma, Refik Durbaş'ın şiir evrenini ve sanatsal mirasını daha geniş bir okuyucu kitlesiyle paylaşarak onun Türk edebiyatındaki özel konumunu vurgulamayı hedeflemektedir. Şairin eserlerindeki estetik değerlerin, ruhsal zenginliklerin ve felsefi çağrışımların çözümlenmesi, edebiyat dünyasında değerli bir katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Refik Durbaş'ın şiirlerinin gelecek nesiller tarafından da takdir edilmesine ve edebiyatımızın önemli miraslarından biri olarak ölümsüzleşmesine yardımcı olmayı hedeflemektedir.

Şairin edebî yolculuğundaki önemli dönüm noktalarını, İkinci Yeni dönemi etkisinde yazdığı ilk şiirlerini ve Toplumcu Gerçekçi anlayışla şekillenen eserlerini detaylı bir şekilde inceleyerek Durbaş'ın şiirlerindeki temaların, edebî dilin ve tekniklerin nasıl işlendiğini ve onun Türk şiirindeki yerini belirlemeyi hedeflemektedir. Bu çalışmada, öncelikle Refik Durbaş'ın hayatı ve sanatı hakkında genel bir bakış sunulacak ve onun edebiyat dünyasındaki önemi ve etkisi analiz edilecektir. Daha sonra, şairin şiirlerinde yer alan acı, ayrılık, özlem, aşk, gençlik, yaşlılık, yalnızlık, çocukluk, çiraklık, zaman ve anne gibi temalar, edebî dil ve tekniklerle birlikte detaylı bir şekilde ele alınacak ve derinlemesine analiz edilecektir.

Durbas'ın geniş tema yelpazesinin daha anlaşılır olması namına çalışmanın genelinde şiir evrenin aktarılmasına uğraşılmıştır. Bu gaye ile giriş bölümü kısa tutulmuştur. Türk Edebiyatında şiirin genel gelişimi, Toplumcu ve İkinci yeni şiirlerinin Türk şiirine olan etkisi kısaca açıklanarak çalışmanın kapsam olarak daha fazla büyümesinin önüne geçilmiştir.

Uzun ve özenli bir arayışın sonucunda, tez konusu belirlenerek bu heyecan verici yolculuğa adım atılmıştır. Zihinsel bir yoğunlukla, emek ve zaman harcanarak bu çalışma ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın ilerlemesi ve tamamlanması için sonsuz sabır gösteren danışmanım Doç. Dr. Nusret YILMAZ'a beni çalışmaya, öğrenmeye ve üretmeye teşvik ederek bilgi, birikim ve deneyimleriyle çalışmayı zenginleştirdiği için içtenlikle teşekkürlerimi sunuyorum.

Yine bu süreçte tavsiyeleri, yol göstericiliği sadece bana değil tüm öğrencilerine verdiği güven ve değer için kıymetli hocam Doç. Dr. Abdulhakim TUĞLUK'a teşekkürü bir borç bilirim. Bu zorlu ve uzun süreçte yanımda olan sevgili aileme en içten dileklerle teşekkür ediyorum. Benim için kardeşten bile daha fazlası olduğunuz için hepinize minnet duyuyorum. Yine bu süreçte tez yazarken yaşadığım zorluklara şahitlik eden değerli iş arkadaşlarıma ve kıymetli dostlarıma teşekkür ediyorum. Yüksek lisansa başladığımda desteğiyle yanımda olan babamın acı kaybı ile sarsılırken yine onun benim babam olmuş olması tesellisi ile hem aklımı hem kalbimi avuttuğum sevgili babam SanoYİĞİTLER'i rahmet ve özlemle anıyorum. Hayatın bana verdiği en güzel hediye olan sevgili annem Rahmetli Suzan YİĞİTLER'i ruhumun en acıyan yeri olarak sevgi, özlem, hasret ile anıyorum. Naçizane; bu tezi, dünyada dayanağım olan rahmetli babam Sano YİĞİTLER ve dünyayla bağım olan rahmetli annem Suzan YİĞİTLER'e ithaf ediyorum. Sonsuz bir özlemle...

Pakistan YİĞİTLER

IĞDIR/2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
I. GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. REFİK DURBAŞ'IN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ.....	3
1.1.Refik Durbaş'ın Hayatı	3
1.2.Refik Durbaş'ın Sanatı	6
1.2.1.İkinci Yeni Çizgisinde Şair Olmak.....	14
1.2.2. Toplumcu Gerçekçi Çizgisinde 60 Kuşağında Olmak	24
1.3.Refik Durbaş'ın Eserleri	41
1.4.Refik Durbaş'ın Gazeteciliği ve Dergiciliği	46
1.5. Refik Durbaşve Çocuk Edebiyatı	49

İKİNCİ BÖLÜM

2. REFİK DURBAŞ'IN ŞİİRLERİNDE TEMALAR.....	59
2.1. Çocukluk/ Çıraklık	60
2.2.Kent	79
2.3. Kuşlar	94
2.4. Ben (Şair), Kendi Gözünde Şairliği	106
2.5. Aşk-Sevda	121
2.6. Yalnızlık	144
2.7. Cezaevi- İşkence.....	162
2.8. Zaman	190
2.8.1. Bahar.....	200
2.8.2.Kış.....	204
2.8.3. Yaz.....	206

2.8.4. Sonbahar	209
2.8.5. Akşam/Gece/Gündüz	215
2.9. Anne	226
2.10. Alkol	233
2.11. Ölüm	239
2.12. Kadın	255
2.13. Gurbet, Sıla	265
2.14. Ayrılık, Acı, Hasret ve Özlem	274
2.15. Gençlik ve Yaşlılık	278
2.16. Kimlik Üreten Mekânlar	290
2.16.1. Meyhane/ Otel/ Sokak/ Ev/ Matbaa	294
2.16.2. Cezaevi/ Hapishane/ Hücre/ Mapushane	301
2.16.3. İstanbul ve Semtleri	303
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
3. REFİK DURBAŞ ŞİİRLERİNİN BİÇİMSEL İNCELENMESİ	309
3.1. Sözcüksel Sapmalar	310
3.2. Yazımsal Sapmalar	313
3.3. Biçimbilimsel Sapmalar	316
3.4. Sözdizimsel Sapmalar	317
3.5. Anlamsal Sapmalar/ Alışılmamış Bağdaştırmalar	318
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
4. REFİK DURBAŞ'IN BESTELENEN ŞİİRLERİ	324
SONUÇ	329
KAYNAKÇA	333
ÖZGEÇMİŞ	339

KISALTMALAR DİZİNİ

AKF	Ay'da Korkan Fil
ANK	Anılarımın Kardeşi İzmir
BZ	Bağışla Ziyanımlı
ÇA	Çıracık Aranıyor
ÇÇÇ	Çıracık Çıktı Çocukluğum
EAY	Edebiyat Anılarda Yaşar
GİS	Gül İle Sitemkar
KA	Kırık Ayna
KAÜ	Kardan Adam Üşüyor
KÖR	Köroğlu
MEN	Menzil
NDKÜ	Nar Düştü Kar Üstüne
RR	Rüzgarla Randevu
S/s	Sayfa
ŞAY	Şayeste
ŞB	Şaşkın Baykuş
ŞGT	Şiirin Gizli Tarihi

I. GİRİŞ

Türk edebiyatı, 20. yüzyılın ortalarından itibaren çağdaşlaşma sürecinin etkisiyle birçok yenilikçi akımlara ev sahipliği yapmıştır. Bu akımlar arasında yer alan İkinci Yeni, şiirin biçimsel özelliklerinde köklü bir değişime yol açmış ve edebiyat dünyasını derinden etkilemiştir. İlk dönem şairleriyle İkinci Yeni dönemi şairleri arasında yer alan Refik Durbaş, özellikle 1960'lı yıllarda ortaya çıkan şairleriyle edebiyat tarihinde önemli bir yer edinmiştir.

Refik Durbaş, Türk şiirinin gelişim yolculuğuna katkı sunmuş bir sanatçıdır. İlk şiir kitabı *Kuş Tufanı*'ndan son eseri olan *Şayeste*'ye kadar uzanan kendi sanatsal yolculuğunda sadece kelimelerle oynamakla kalmamış, aynı zamanda insan duygularının en derin ve özel köşelerine dokunan bir şair olarak öne çıkmıştır. Refik Durbaş, Türk şiirinin önemli isimleri Nazım Hikmet Ran, Atilla İlhan, İsmet Özel, Cemal Süreya, Edip Cansever ve Turgut Uyar'dan ilham almış ve Türk şiirine yeni izlekler kazandırmıştır. Onun şiiri, Türk şiirinin izlediği rotalardan farklı bir yönden gelmiştir. Onun sanatsal yaratımı, çocukluğunun geçtiği Erzurum, gençliğinin ilk yıllarını yaşadığı İzmir'de ve nihayet İstanbul'un mekansal zeminlerinde oluşmuştur. Kelimeleri, anlamla birleşen estetik ifadelerle bir araya getirerek insan yaşamının dünya üzerindeki her yönünü ustaca anlatmıştır. Yüreği "çırak" kalırken, ruhu ise şiirler aracılığıyla ebediyete taşınmıştır.

Durbaş kendi ifadesiyle "*kendinden gitmelerin*" usta çırağı olmuştur: "*Kanla kirlenen evrakların şiirinin yazıldığı yıllarda o terle kirlenen gömleklerin tarihçisi ve aranan çırakların sesi olur.*"¹Kendi şiir çizgisinde özgün imge ve metaforların sahibi olmuştur. Şiiri ezgiye dönüşen şairler arasındadır. Birçok şiiri bestelenmiştir. Bu çalışmada, Durbaş'ın hayatını ve şiirlerini bir arada inceleyeceğiz. Çünkü şair; "*şiirimle yaşamımı hiç bir zaman ayrı düşünmedim.*"²ifadesinde hayatını, kendi şiiri ile birleştirdiğini ifade etmiştir. Kadir İncesu'nun *Şiirin Uzun Yolculuğunda: Refik Durbaş* adlı yazısında: "*Şiiriniz için "Yaşandı ve yazıldı" diyorsunuz. Söylediklerinizin ışığında,*

¹https://www.gazeteduvar.com.tr/dergi/kitap_dergi_2018-34.pdf

²Der. Ertop, Konur (1979) *Milliyet Sanat*. 14 Mayıs 1979. 323.

Refik Durbaş'ın şiiri, yaşamıdır demek yanlış olmaz değil mi?-Ben yaşadığımı yazdım."³ cevabıyla yazdıklarının, yaşadıklarından çok da ayrı olmadığını belirtmiştir.

Durbaş'ın kendisi şair, dostları şair, yaşamı ise çoğunlukla şiirdir. Şiir ve yazı hayatının içinde yetişmiş bir sanat adamıdır. Şair, Anadolulu olmanın yenik ve yalnız tarafını sağaltan, hüznün doğuştan yer edindiği şiirlerinde kendi anlam evrenini oluşturmuştur. Durbaş, farklı şehirlerde yaşayan biri olarak şiirinde de mekansal değişimleri kimikleştirmiştir. Mekanın kimlik kazandığı şiirlerinde özellikle çocukluk dönemlerine dair biriktirdiği anıları da aktarmıştır. Şiirini ve yaşamını manzum bir anayasa olarak tabir ettiği "Uçurumlara Dar Gelen" adlı şiirde buluşturmuştur. Şiirin illegal yönü ile zamana ve ölüme bir set çekmiştir: "*Anayasası olmayan tek cumhuriyet şiir değil midir?*"⁴ diye sorarak kendi cevabını bulan Durbaş, şiirin kadim yolculuğundaki halini de ezberden söyleyebilecek bir kabiliyettedir. Şiir ve sanat onun için hem sürgün yeridir hem vuslat hem de vatan rahmi olarak yer edinmiştir. Sanat ve şiir Durbaş için, "*Hiçbir tanıma sığmaz*"⁵ olarak nitelendirdiği bir eylemdir. Şair için şiir aşktır, değişimdir hem her şey hem az şeydir. Durbaş, sözcükleri kullanırken yaşamının özünü, emeğini, çocukluğunu, uzak ve ihtimalsiz isteklerini ekleyerek bir "*kanunun kanunsuzluğunu*"⁶ yaratmıştır.

Kelimelerle örülü bir şehir ütopyası; bir şair için zihinsel bir yuvadır. Bu yuva içinde şair üretim ve yaratımını olgunlaştırır. Durbaş, yaşarken yazmış ve yazarken de yaşamayı ıskalamamıştır.

³<https://www.birgun.net/haber/siirin-uzun-yolculugunda-refik-durbas-238993>

⁴ Refik Durbaş, *Çırak Aranıyor*, (2016), İstanbul, ıslık Yayınları, s.342

⁵ Refik Durbaş, *Çırak Aranıyor*, s.342

⁶ Refik Durbaş, *Çırak Aranıyor*, s.342

BİRİNCİ BÖLÜM

1. REFİK DURBAŞ'IN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

1.1. Refik Durbaş'ın Hayatı

10 Şubat 1944 yılında Erzurum'un Pasinler ilçesinde doğmuştur. Liseyi İzmir'de okumuştur. “Çocukluğum Erzurum'da geçti, ilk gençliğim İzmir'de”⁷ İzmir bu yüzden anılarının mekânıdır. Liseden sonra üniversiteye başlamış İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü okumuştur. Ama bu bölümü bitirememiştir. 1965-1968 yılları arasında çeşitli işlerde çalışırken işçilik yaşamına dair edindiği izlenimler, sanat yaşamına kaynaklık etmiştir. Çırakların, ustaların, işçi kızların, sabah işe gitmenin telaşını anlattığı şiirleri bu dönemin yansımaları olarak şiirlerinde kendine yer edinmiştir. *Yeni İstanbul* ve *Cumhuriyet* gazetelerine düzeltmenlik yapmıştır. Kendini yazarak ifade etme deneyimlerini bu yıllarda kazanmıştır: “*Hayatım boyunca konuşmaktan imtina ederek, meramımı her zaman ve mekânda yazıya dökmeye çalıştım belki de...*”⁸ diyerek yazmaya olan tutkusunun sebebini de anılarında açıklamıştır.

İlk şiiri, “gençliğimin genç şehri” dediği İzmir'de *Ege Ekspres* gazetesinin sanat sayfalarında yayınlanmıştır. *Ege Ekspres*'in sanat eki dışında *Gösteri*, *Devinim*, *Papirüs*, *Soyut*, *Sanat Olayı* gibi dergilerde de şiirleri yayınlanmıştır. Bu dergilerde yayınlanan şiirleri ile dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Bir süre sonra dergilere yazı yazmanın yanı sıra arkadaşları ile birlikte sanat anlayışını gösterdiği dergiler yayınlamıştır. 1962-1964 yıllarında dergicilik noktasında ilk deneyimini yaşadığı *Evrin* dergisini 1967 yılında, *Alan*⁹ dergisini çıkarmıştır. Bu dergilerin çıkmasında her noktada emek sarf etmiştir. Matbaa geleneğinden gelen şair yazı işleri müdürlüğü, yazı dizimcisi gibi iş pozisyonlarında da çalışmıştır. 1971'de dergicilik faaliyetlerini sürdürürken ilk şiir kitabı *Kuş Tufanı*'nı yayınlanmıştır. 1972-1974 döneminde, *Yeni a* dergisinde yazı işleri müdürü olarak görev yapmıştır. Bunun yanında İzmir'in yerel gazetelerinde çeşitli sanat ve şiir sayfaları düzenlemiştir.

⁷Refik Durbaş, *Anılarımın Kardeşi İzmir*, (2017) İstanbul, Sözcükler Yayınları, s.10

⁸ Refik Durbaş, *AKİ*, s.15

⁹ Aylık Edebiyat Dergisi./ Nisan 1967'de İstanbul'da çıkmaya başladı./ 4 sayı yayımlanabildi./ Temmuz 1967 tarihinde kapandı./ Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Yönetmeni: Refik Durbaş

1992 yılında emekli olmadan önce *Cumhuriyet* gazetesinde yazılar yazmaya devam etmiştir. Emekli olduktan sonra da gazetelerde yazılar yazmaya, anılarını anlatmaya devam etmiştir. Şiire duyduğu ilgi, iç dünyasının zenginleşmesiyle paralel bir seyir izlemiştir. Şiirlerini ara ara toplu halde bastırmıştır. En son olarak, 2018 yılında da tüm şiirlerini üç cilt halinde bir araya getirip yayınlamıştır. Refik Durbaş, ilk şiirlerini İkinci Yeni etkisiyle yazmıştır. İkinci Yeni etkisi onda şiir estetiğine ve anlam değişimlerine neden olmuştur.

Durbaş'ın şiirlerindeki temasal değişim yaşamı ile ilgilidir. Durbaş, matbaada çalışmaya başladığında çalışma hayatını anlamaya başlamıştır. Bu durum, onun sosyo-politik yaşamında yeni anlayışların doğmasına neden olmuştur. Bu bakış açısının bir sonucu olarak yeni dünya düzeninde şekillenen insan yaşamına daha gerçekçi bakmasını sağlamıştır. Durbaş, sabahları işe gittikten, ekmek davasının meşakkatini yaşamaya başladıktan sonra şiirine daha realist renkler katmaya başlamıştır. Şairin yaşadıkları, toplumsal meselelere yönelmesini sağlamıştır. Kendine has üslubu, dili, çağrışım ve benzetmeleriyle Türk şiirinde varlığını keskinleştirmiştir. Şiirde çizgilerini ilk dizelerinden itibaren ortaya koyarak özgün bir üslup sahibi olduğunu hissettirmiştir.

İş yaşamına girdiği andan itibaren sabah erken saatlerde canlanmaya başlayan çarşıları, hamal pazarlarını, işçi kızların emeklerini, işçilerin aşk ve şevk duyarlılığını, sabah işlerine giderken ki mahmurluklarını, pazar yerlerinin kendine has dokusunu, kahvehanelerin, kiraathanelerin içindeki duygu ve düşünce dünyasını, yayın dünyasının ritmik söz dizilimlerini, ekmek ve emek davasının gerçeklerini yansıtan şiirler yazmıştır.

Şiirlerinde günlük konuşma diline eski kelimeleri ustaca entegre ederek, kendine özgü bir eda ve söyleyiş tarzı oluşturmıştır. Çalıştığı dergi ve gazetelerde işin gereği olan her pozisyonda çalışırken edindiği basım tecrübelerini hatta yayın dünyasına ait jargonu da şiirlerine eklemeyi ihmal etmez. “Majüskül Bir Kadın Yüzüne” şiirinde hem başlığında hem dizelerinde kullandığı ‘majüskül’ sözcüğü gibi sözcükler kullanmıştır: “*Refik Durbaş, Majüskül Bir Kadın Yüzüne adlı şiirinde aşkın hurda bisikleti tamlamasından yararlanırken şiirin adında da ancak bir yazın noktalama kavramı olan majüskül sözcüğünü bir kadın yüzünü nitelemek üzere*

kullanmaktadır”¹⁰kendi tabiri ile “*eli sanata dili küfre düşen*” şair de her insan gibi en sonunda ölüm ile karşı karşıya gelmiştir.

Yaşı itibari ile zaman zaman sağlık sorunları yaşayan usta şair ve gazeteci Refik Durbaş hem diyaliz hastasıydı hem de akciğer kanseri tedavisi gördüğü için Aralık 2018 tarihinde İstanbul Medeniyet Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesinde yoğun bakıma alınmıştır. Yapılan tedavilere olumlu cevap veremeyen Şair Refik Durbaş, 1 Aralık 2018 de hayata ve sanattaki üretim tezgahına veda etmiştir. 2 Aralık 2018 tarihinde Erenköy Galip Paşa Camii’nde düzenlenen cenaze merasiminin ardından Ümraniye Hekimbaşı Mezarlığı’nda toprağa verilmiştir.

Bir Gün gazetesinde yazdığı yazılarda kitapların yazmadığı, anılarının ortağı olan bir sürü şair, yazar ve gazeteci ile olan dostluklarını anlatmıştır. Cemal Süreya’dan Asım Bezirci’ye kadar birçok kişi ile anılarını aktarmıştır. Bu yazı ve anılar *Edebiyat Anılarda Yaşar* kitabında ve *Şiirin Gizli Tarihi* kitaplarında bir arada toplamıştır. Ölümü üzerine birçok sanat ve fikir insanı yazılar yazarak şairin kaybindan duydukları elemi ve kederi paylaşmışlardır. Ölümünün hem şiir hem yazar hem de gazetecilik camialarının doldurulmaz boşluklar yaşadığı beyan edilmiştir.

Durbaş, şiirin gelişimine ve Türk şiirinin anlaşılması adına da çalışmalar yürütmüştür. 21 Mart Dünya Şiir Bildirgesi’ni¹¹ 2014 yılında şair Refik Durbaş kaleme almıştır. Bu bildirgeyi Durbaş dışında birçok şair imzalamıştır. Bu bildirge şairin yaşamının bir parçası, manzum bir poetika ve aynı zamanda şiiri içinde yaşadığı gibi gösterme çabasının bir ürünü olarak karşımıza çıkarmıştır. Refik Durbaş, sanatsal yaşamını emek ve onur üzerine temellendirerek, tematik sınırları geniş tutulan şiirlerini hayatının her alanında belirtmiştir.

Şiir sanatına yapmış olduğu katkılar şairin birçok ödül almasına da vesile olmuştur. Durbaş, şiirleri ile 2004 PEN Türkiye Şiir Ödülü2018 Behçet Aysan Şiir Ödülü, 2015 Yunus Nadi Şiir Ödüllerini almıştır.

¹⁰Doğan Aksan,"*Cumhuriyet Döneminden Bugüne Örneklerle Şiir Çözümlemeleri*",(2003) Ankara Bilgi Yayınevi, s.40

¹¹Sönmez, Özge, (2023), *Çok Türü Bir Konuşma Olarak “Dünya Şiir Günü” Bildirileri*. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi , (32), s.433

1.2.Refik Durbaş'ın Sanatı

Sanat, insanların düşüncelerini, duygularını, deneyimlerini ve kültürel değerlerini ifade etme aracıdır. İnsanlar tarih boyunca sanatı kullanarak çevrelerindeki dünyayı anlamlandırmış, duygularını ve kendilerini ifade etmişlerdir.

Sanat, bir toplumun veya dönemin dünya görüşünü, değerlerini ve yaşam tarzını yansıtmıştır. Sanatçılar, toplumsal, politik veya kültürel değişimlere yanıt olarak eserlerini oluştururlar ve bu eserler, o dönemin yaşam paradigmalarını ve düşünsel gelişimini yansıtır. Şüphesiz sanatın gelişimini insanın yaşam paradigmasında görmek mümkündür:

*"Hemen her yüzyılda değişen gerçeklik kurgusu ile güzellik algısı şiirden beklenen işlevleri de değiştirir. Dünya edebiyatına mal olmuş anlatıların her çağda kendini yenileyen özerk yapıları sanatsal yönden birtakım üstün nitelikleri haiz olduklarını gösterir. Şiirde bu nitelikleri tespit etmek estetik bakış açısıyla ilişkili bileşenlerin oluşturduğu yapıyı çözümlemekle mümkündür. Şiirin özü ya da varoluşsal nedeni söz konusu yapı içinden değerlendirilir."*¹²

Refik Durbaş, ilk gençliğinin geçtiği 1960-1970 yılları arasında İkinci Yeni'nin şiir anlayışından etkilenmiş sonra Toplumcu Gerçekçi şiire yönelmiştir. Durbaş, Son dönem şiirlerinde İkinci Yeni estetiği ve toplumcu bakış açısını bir arada birleştirmiştir.

İnsan, hem fiziksel hem de ruhsal gelişim dönemlerinden geçen bir varlıktır. Bu dönemlerde hayatta ön planda tuttuğu şeylere ise duygu ve düşünceleri, fiziksel-ruhsal gelişimi/değişimi yön vermiştir. Durbaş içinde böyle bir gelişim çizgisi görülmüştür. Şair, ilk zamanlar gençliğin verdiği duygu yoğunluğu ile heyecan duygusunun aktarıldığı sözcükler sıralarken gençliğin olgunluğa dayandığı yaşlarda gerçekleri daha net görmüştür. İlk başlarda daha coşumcu izleklere yer verirken iş yaşamına atıldığı, ekmek mücadelesi verdiği süreçte Toplumcu Gerçekçi anlayışı benimsemiştir. Tabî bu durum kendiliğinden değil, döneminin sanat anlayışının etkisiyle ortaya çıkmıştır. İkinci Yeni okuyarak kendi ruh ve anlam dünyasını zenginleştirmiştir. Durbaş, şiir ve şair dünyasında gezindiği *Şiirin Gizli Tarihi* kitabında şiir sanatını şöyle tanımlar:

"Şiir hayatı anlatır. Hayat bütün çeşitliliğiyle, renkliliğiyle, çelişkileriyle, olumlu olumsuz devingenliğiyle yanı başımızdan akıp gidiyor, işte bu akıp giden şiirdir..." (Durbaş, 2016: 200) Şiirin malzemesinin hayat olduğunu söyleyen Durbaş, derginin on birinci sayısında "Gün tuzağı" adlı şiiriyle görülür. Şiirin duyguların en yücesi aşka yazıldığı bellidir, "Yüzüne ay doğmakta. Seviyorum seni" dizesi

¹²Bakır, Sinan, (2023), *Modern Şiir Sanatına Kuramsal Bir Yaklaşım*, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi , 24 (44), s. 293–309.

*her bölümden sonra tekrar edilir. Durbaş'ın daha sonra toplumcu şiire yöneldiği âşikârdır; fakat bu şiir İkinci Yeni'den izler taşır."*¹³

Refik Durbaş, gençliğinin ilerleyen zamanlarında ise Nazım Hikmet'in şiirleri ile tanışmıştır. Böylelikle Toplumcu Gerçekçi çizgide uzun yıllar yol almıştır. Kendi sesini bulurken farklı kaynaklardan beslenen bir nehir gibi büyümeye başlamıştır. Bu süreçte Nazım Hikmet, Attilâ İlhan, Kemal Özer, Can Yücel gibi isimlerden etkilenmiştir. 12 Mart döneminden sonra da sanatçı Toplumcu Şiir'e olan bağlılığını ortaya koyarak "60 Kuşağı" şairleri arasında görülmeye başlanmıştır. 1960 kuşağının ikonik duygudaşlığını paylaştığı diğer şairlerle bir sanat çevresi oluşturan Durbaş, 1960 Anayasası sonrası liberal-kapitalist anlayışın karşında yer alarak kendi ideolojilerini Türk şiirinin temel izleği olarak belirlemişlerdir. *Yeni Gerçek, And, Devinim, Halkın Dostları, Gelecek, Yansıma, Militan* gibi kendi çıkarttıkları dergiler etrafında şiiriyle ideolojilerini yansıtmışlardır. Refik Durbaş, yaratılan bu kapitalist-liberal sistemin karşında olan diğer şair ve yazarlarla birlikte anılmıştır. Durbaş, bu şairlerden etkilendiği kadar onları da etkilemiştir.

1960 Kuşağı Türk şiiri için de verimli bir dönemdir: Atıf Behramoğlu, İsmet Özel, Süreyya Berfe, Özdemir İnce, Ülkü Tamer, Eray Canberk, Atıf Behramoğlu gibi şairlerle dönemdaşlık eden Durbaş etkili bir şiir ve yazın kuşağı içinde de yer almıştır:

*"1970"ten sonra toplumsal temalara yönelişiyle toplumcu şairler arasındaki yerini alan Refik Durbaş'ın şiirlerinde çalışan, yoksul insanlar çokça yer alır. Şiirlerinde ele aldığı konular ve insanlarla uyumlu olarak günlük konuşma diline yer veren şair, bu dilin içindeki eski sözcükleri de serpiştirerek kullanmıştır. Gürsel Korat, Durbaş'ın şiirlerinde argonun bütün özelliklerine rastladığını ifade eder ve ekler: "belli sözcüklere, o sözcüğün her yeniden kullanımında aynı özel anlamı yüklemek ve hep aynı atmosfere çağrı yapmak. Refik Durbaş bazı sözcükleri öyle çok seviyor ve bunları o kadar çok kullanıyor ki, onun şiirlerindeki prototip atmosferi, bir taşralının acı yüklü kent argosuyla açıklayabiliyorum."*¹⁴

Kendi şiir terminolojisini yaratan şair, şiirlerinde kendi izini bırakır: "*adımda izi kaldı/iz bitti adı kaldı*"¹⁵ derken izi ile adı karışır ve Durbaş, şair olarak tamamen şiirinin, sanatının içinde eriyerek kendini aktarmaktadır. Bu bağlamda Refik Durbaş'ın sanat anlayışı, şiirde dil ve estetiği birleştirmeye dayalıdır.

¹³Yılmaz, Ümmügülsüm, (2019), *YENİ a Dergisinin Türk Edebiyatındaki Yeri ve Sistematik İndeksi* YL tezi, s. 53

¹⁴Ayşe Ertuş, (2016) *Toplumcu Gerçekçi Türk Şiirinde Kadın İmgesi*, Van YYÜ, s.327-328

¹⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.331

Durbaş'ın şiirleri, dilin olanaklarını geniş ölçüde kullanarak okuru sıradan bir gerçeklikten farklı bir dünyaya taşımıştır. Şiirlerini, yoğun imgelerle dolduran ve sıradan nesneleri bile farklı bir açıdan ele alarak okura yeniden keşfettirmeyi istemektedir.

Sanat anlayışı, dil ve estetiği birleştirmeye dayalı olmasına rağmen, Durbaş'ın şiirleri sadece bir dil oyunu değil şiirleri, insanın dünyayı anlama biçimlerine, doğanın ve toplumun insan üzerindeki etkilerine, insanın kendi benliği ve geçmişiyle olan ilişkisine dair derin bir felsefi bir düşüncenin ürünü olarak karşımıza çıkar.

Durbaş'ın şiirleri, okuru sadece bir görsel deneyim sunmakla kalmaz, aynı zamanda okuru düşündürür, duygulandırır ve hatta bazen hayrete düşürerek şiir içindeki söz oyunlarınca kapılmasını sağlar. Sanat anlayışı, şiirin bir sanat eseri olmaktan öte, insan yaşamının bir parçası olduğunu ve insanların hayatını anlamaya ve anlatmaya yaradığını vurgulamaktadır.

Durbaş'ın şiir anlayışını özetleyen bu açıklamaların ardından şiirlerini incelerken Durbaş'ın İkinci Yeni, Toplumcu Gerçekçi, modern şiir estetiği çizgilerine sanatını oluşturmuştur. Bu durumda şairi "İkinci Yeni çizgisinde Şair Olmak" ve "60 Kuşağında Toplumcu Gerçekçi Şair Olmak" başlıklarında inleyeceğiz.

Refik Durbaş kendi sanat anlayışını şiirler dışında onunla yapılan röportajlarda, kendi dergi ve gazete yazılarında hatta şiirlerinde de belirtmiştir. Durbaş hakkında yapılan çalışmaların başında bir şükran armağanı olarak Enver Ercan tarafından hazırlanan *Bir Hayatın Şiiri Refik Durbaş*¹⁶ adlı çalışmadır. Bu çalışmada Durbaş'ın yayınlamayan yazıları ve şiirleri, anıları, ve sanat ve şiir anlayışı hakkında kendisi ile yapılan röportaj ve söyleşiler de yer almaktadır. En dikkat çeken ve sanatının özeti mahiyetindeki metin ise "Gül Rüzgarından Damıtılır Şiirim"¹⁷ adlı yazıdır. Bu yazıdaki metin Durbaş'ın sanat anlayışını ortaya koymaktadır:

"Şiirim can damarını, bir düş, bir sanrı ya da doğa ötesi güçler birikimle değil de insanı toplum içinde dinamik kılan, çevresiyle onu bütünleyip canlı yanını belgeleyen

¹⁶Enver Ercan, *Bir Hayatın Şiiri Refik Durbaş*, (2011) , İstanbul, TÜYAP, s,139 (Yeni a dergisi, Haziran 1973, Bu kitap, Türk şiirinin büyük ustası Sayın Refik Durbaş'a şükran armağanı olarak hazırlanmış ve TÜYAP Tüm Fuarçılık Yapım anonim Şirketi tarafından 16-24 Nisan tarihleri arasında gerçekleştirilen 16. İzmir Kitap Fuarı'nın bir kültür hizmeti olarak yayımlanmıştır

¹⁷ Enver Ercan, *Bir Hayatın Şiiri Refik Durbaş*, (2011) , İstanbul, TÜYAP, s,139 (Yeni a dergisi, Haziran 1973, sayı:15'ten alınmıştır.)

*bir bir hayat kanalı ile beslemeye çalışıyorum. Doğal olarak, yaşadığım çevreyle ilişkili olan bu hayat kavramını, altan alta, bilincimin gizli dehlizlerinden süzerek kendi hayatımla, öz yaşamımla bütünlemek istiyorum. Yaşadığım gerçeği, zaman içindeki konumumu, toplumda çizdiğim eğriyi şiirimin sınırlarından uzakta düşünemiyorum. Soyut sözcüklerle düşünüyorum. Hayatı değiştirmeye, yenilemeye ve onu aşmaya zorunlu olan bir açılıma ulaştırmak istiyorum şiirimin boyutlarını."*¹⁸

Bu metinde ifade edilen sözler, Refik Durbaş'ın şairane anlayışını ve sanatsal yaklaşımını yansıtan bir kavrayıştır. Durbaş, şiirlerinde salt içsel dünyasına değil, aynı zamanda dış dünyanın ve toplumun etkilerine de yer verme amacını taşıdığını belirtmiştir. Onun için şiir, sadece bireysel bir ifade aracı olmanın ötesinde, toplumsal bir bağlamda var olma ve anlam inşa etme biçimidir:

*"Şiir genel itibariyle duygusal işleve sahip bir söylem içerir. Bünyesinde metinlerarasılık ve bağlamsal göndermeler taşıyan şiir, aslında okuyucuda duygusal bildirimler uyandırarak kendi içinde parçalanıp tamamlanır. Şiirin bağlamsal yapısının çözümlenmesi için "imge", "metafor", "sembol" gibi öğelerin işlevleri ile anlamlarının araştırılması ve bu anlamların açık veya örtük olarak hangi duyguları uyandırdığının göstergeler üzerinden tespit edilmesi gerekir. Bu bağlamda, şairin dilini nasıl kullandığı, somut veriler düzleminde ispatlanarak onun mesajlarını kendi tarzında nasıl ilettiği açığa çıkarılacaktır."*¹⁹

Şiirinde soyut kavramları ustaca kullanarak gerçeği ve yaşamın derinliklerini anlamlandırma gayreti içerisinde olurken, aynı zamanda dönüşüm ve yeniden şekillenme arayışıyla yoğrulur. Şiiri, hayatın sınırlarını aşma ve yeni ufuklara açılma amacını taşıırken, okuyucuya da bu zenginliklerle dolu bir yolculuk sunar. Şiirlerindeki estetik anlayış, toplumsal gerçeklikleri ve insanın evrensel deneyimlerini içselleştirerek ifade etme becerisiyle öne çıkar. Onun şiirleri, hem bireysel hem de toplumsal düzlemde derin bir iz bırakmakta ve okuyucuyu yeni keşiflere, düşünsel arayışlara ve duygusal derinliklere davet etmektedir:

"Çünkü şiirdir, hayatı tanıyıp değiştirebilme yeteneğini özünde taşıyan... Toplumun ezilen bu bireyi olarak, güç şartlardan gelerek çeşitli hayat deneylerinden süzülen yaşamımda neyi gördüm, neyi

¹⁸ Enver Ercan, *Bir Hayatın Şiiri Refik Durbaş*, s, 139/140

¹⁹ Akça, Hilal, (2021), *Necip Fazıl'ın "Aynalar Yolumu Kesti" Şiirine Hermenötik Bir Yaklaşım Ve Şiir Dilinin Fonksiyonları*, Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi / Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi , 61 (1), s.7

duydum, neyi yaşadım, onu yazmaya çalışıyorum. Okumalardan, kitaplardan, kuramsal yapıtlardan değil, yaşadığımın öz suyundan beslemek istiyorum şiirimi. Beni etkileyen bir gazete haberinden, dünyanın öbür ucundaki bir kırımdan, bir gizli aşktan, yurdumdaki bir depremden, bir kan davasından, kardeşimin askerliğinden, arkadaşımın sevdasından, çevremi saran daha böyle binlerce olaydan, özyaşımın çeşitli tuzaklarına uzanan geniş bir çerçeve içinde kendi bilincimin, sınırlı duyarlılığımın filizlenip çiçek açmasını diliyorum."²⁰

Durbaş'ın gözünde şiir, hayatın anlamını keşfetme ve dönüştürme gücünü barındıran yüce bir sanattır. Şair, toplumun ezilen bireyi olarak zorlu koşullardan gelip çeşitli yaşam deneyimlerinden süzülen hayatında gördüklerini, duyduklarını, yaşadıklarını yazmaya çabalamaktadır. Şiirde, okumalardan, kitaplardan veya kuramsal yapıtlardan ziyade, kendi yaşantısının özünden beslenmek istemektedir. Kendisini etkileyen bir gazete haberinden, dünyanın bir köşesindeki bir trajediden, gizli bir aşktan, ülkesindeki bir depremden, bir kan davasından, kardeşinin, arkadaşının askerlik deneyiminden, dostumun aşk acısından ve etrafını saran binlerce olaydan, kişisel deneyiminin ve sınırlı duyarlılığının çeşitli tuzaklarına uzanan geniş bir yelpazede filizlenip çiçek açmasını arzulayarak şiire sanata yönelmiştir.

Şairin "*Çünkü şiirdir, hayatı tanıyıp değiştirebilme yeteneğini özünde taşıyan...*"²¹ ifadesi şiir anlayışını ve sanatsal pratiğini derinlemesine yansıtan bir ifadedir. Durbaş, yaşadığı hayatın karmaşıklığını ve çeşitliliğini, iç dünyasında filizlenen duyarlılığıyla birleştirmiştir. Onun şiirlerindeki kaynaklar, günlük yaşamın gerçekliği, toplumsal olaylar, kişisel deneyimler ve duygusal paylaşımlar gibi zengin ve çeşitli unsurlardan beslenmiştir. Yazısının devamında "*çünkü*" ile başlayan ifadeler yazıda vurgulanmak suretiyle koyu yazılmışlardır. Böylelikle onu şiire yönelten her haklılığın nedenini daha belirgin şekilde ortaya koyabilmiştir.

Şiirin insanların düşüncelerini ve yaşantılarını paylaşma ihtiyacını karşılayan bir sanat formu olduğu vurgulanmaktadır. Şiir, insanların iç dünyalarını ifade etme, duygularını aktarma ve deneyimlerini paylaşma amacıyla kullanılan bir araçtır. Şiir, insanların birbirini anlaması, empati kurması ve ortak bir duygu veya düşünceye ve ortak duygusal paydalara bağlanması için bir köprü görevi görmektedir:

"Kendi toplumumun şiirini yazmaya çalışıyorum. Toplumcu bir şiirden yanayım. Toplumculuktan, günün siyasal olaylarını, şiire kaba bir biçimde yamamayı amaçlamıyorum. Soyut

²⁰ Enver Ercan, *Bir Hayatın Şiiri Refik Durbaş*, s. 139/140

²¹ Enver Ercan, *Bir Hayatın Şiiri Refik Durbaş*, s. 139/140

değerlerin belirlediği, birtakım güncel ve politik kavramların oluşturduğu, hayattan kopuk, insandan ayrılmış, toplumla bütünleşmeyen şiir toprağının çorak olacağının bilincindeyim. Şiirimin güncel yanını, politikasını, bildiri gücünü kaba bir toplumculuğun ötesinde aramaya çalışıyorum. Bu bilinçle yapılan sanattır ancak kalıcı olan, yarınlara aktarılan... Yüzeydeki görüşlerin altında yatan, insanı ilişkileri temelinden kavrayanı, toplumun değişen ve gelişen yanını irdelemek istiyorum şiirimle. İnsanı ve onu toplumun içinde belirleyen gerçekleri yüzeyden değil, yarına dönük olmasını, bununla birlikte günün gereksinimlerini karşılayan yanını dinamik tutmaya çalışıyorum. Umutsuzluğun değil umudun, gecenin değil şafağın, kışın değil gül rüzgarının saatine ayarlamak istiyorum şiirimin sesini..."²²

Yukarıdaki ifadelerde, Durbaş'ın toplumcu bir şiir anlayışına sahip olduğu ve kendi toplumuna yönelik şiirler yazmayı amaçladığı vurgulanmaktadır. Şair, şiirlerinde günün siyasal olaylarını basit bir şekilde yansıtmak yerine soyut değerler ve güncel politik kavramlar üzerinden ilerlemeyi hedeflemektedir. Sanatçı, şiirin toplumla bağlantılı olması ve insandan kopmaması gerektiğini anlamıştır. Ona göre şiir yaşamın hem kendisi hem de bir parçasıdır. Sanatçı, şiirinde güncel ve politik yönü sığ ve kaba bir toplumculuğun ötesinde aramaktadır. Sanatın kalıcı olabilmesi için insan ilişkilerini temelden anlamaya ve toplumun değişen yönlerini incelemeye odaklanmaktadır. Şiirinde umut, şafak, doğacak mutlu, huzurlu günlerin ve bu günlerin getireceği güzelliklerin sesini yansıtmayı amaçlamaktadır. Bu cümle aynı zamanda şair olarak Durbaş'ın toplumcu gerçekçi çizgisinde kendi anlayışını ortaya koyduğunu da vurgulamaktadır. Durbaş şiirin bireyin toplum, zaman ve çağ ile bütünleşebilmesi için vazgeçilmez bir araç olduğu vurgulanmaktadır. Şiir, insanın iç dünyasını dışa yansıtarak toplumla etkileşim kurmasını, zamanın akışına uyum sağlamasını ve çağın ruhunu anlamlandırmasını sağlar hem de şiir, bireyin kendini ifade etme, anlam arayışı ve toplumla iletişim kurma yolunu açmaktadır. Bu nedenle, şiirin önemi, bireyin toplumla, zamanla ve çağıyla bütünleşebilmesinde yadsınamaz bir rol oynadığını fark etmemizi sağlamaktadır:

"Geri bıraktırılmış, az gelişmiş bir ülkenin şairi olmanın verdiği bilinçle, bir görev, bir sorumluluk üstlendiğime inanıyorum. Bu bilinç ışığında, halkımın özgürlüğünü, mutluluğunu, bağımsızlığını ön planda tutarak, kendi insanımın, kökleri anayolu tarihinin derinlerinden gelen o yürek zenginliğine, o sevincin çeliğini acıyla bileyen, acısını yıkımlarla çiçeklenen yalnızlığına, o hayat şafağından damıttığı duyarlığına, o kültür ve uygarlık geleneğinin nakışladığı değerler sistemine yaslamak istiyorum şiirimi. Bu açıdan ulusal bir şiir anlayışıdır şiirimden sızan..."²³

²² Enver Ercan, *Bir Hayatın Şiiri Refik Durbaş*, s. 139/140

²³ Enver Ercan, *Bir Hayatın Şiiri Refik Durbaş*, s. 139/140

Durbaş, "Gül Rüzgarından Damıtılır Şiirim" adlı yazının sonuna gelirken geri bıraktırmış ve az gelişmiş bir ülkenin şairi olmanın bilinciyle halkının özgürlüğü, mutluluğu ve bağımsızlığını ön planda tutmayı bir görev ve sorumluluk olarak benimsediğini ifade etmektedir. Bu nedenle, yazarın şiiri ulusal bir anlayışa sahiptir ve bu anlayış şiirinden, sözcüklerinden yansımıştır. Şiirinin yükseltici ve bilinçlendirici yönünün bayrağını asmak istediğini de söylemektedir. Sanatçı, şiirinin bir aydınlanma ve duygularını anlatma aracının ötesinde olduğunu ve şiirinde ulusal bir anlayışa yer verdiğini açıklamıştır. Şiirinde, ulusal kimliği ve toplumsal meseleleri ele alarak halkının özgürlüğü, mutluluğu ve bağımsızlığını ön planda tutmayı hedeflemektedir.

Bu ulusal anlayış, şiirinin içeriklerine ve dili kullanımına yansır ve okuyucuya ulusal bir kimlik duygusu vermektedir. Şair, şiir aracılığıyla kendi ülkesinin geçmişinden gelen zenginliği ve geleceğe dair umutları yansıtmayı amaçlamaktadır. Yazının sonundaki şiir "*içinde yeşerdiği toplumla, soluk aldığı zamanla bütünleştiği çağla, insanı koşullu kılan...*"²⁴ ifadesiyle şiirin toplumla, zamanla ve çağla iç içe geçerek var olduğunu ve insanın bu olgularla koşullandığını vurgulamaktadır. İnsan, maruz kaldığı olguları şiirle anlamlandırarak hem kendini hem toplumu hem de uygarlığı zenginleştirip büyütmektedir. Şair, bu nedenle şiirin toplum, zaman ve insan arasındaki bütünleşmeyi temsil ettiğini söylemektedir.

Şair kendi sanat anlayışını açıklayan pek çok söyleşi ve yazı da kaleme almıştır. Şiirini damıttığı lirik özün ilhamını nereden aldığını belirttiği gibi şiirinin muhtevisiyatını daha geniş ve daha müzikal ifadelerle açıklamayı da sürdürmüştür.

Durbaş "Şiirim, Şiirlerim, Dünyam" başlığı altında aktardığı dizeler, birçok şiirinde geçen ortak kavram ve temaları da bünyesinde toplamıştır. Aynı zamanda şiirinin ne olduğundan ziyade ne olması istediğine dair de bilgiler vermektedir:

"Düşünüyorum da şimdi, şiire başlayalı 25 yıl olmuş... Binlerce sözcük, dize...

Neyi anlatmak istedim? Neleri amaçladım yazarken?

Gökyüzünde kayan bir yıldız olsun şiirim...

Dere kenarında bir çakıtaşı, dağ yamacında açan gelincik...

Filinta delikanlılar yakalarına taksınlar gül niyetine...

²⁴Enver Ercan, *Bir Hayatın Şiiri Refik Durbaş*, s, 139/140

Genç kızlar mendil kenarına işlesinler...

Yapıda çalışan işçilerin alınterinde parlasm...

Emekli hademenin elindeki tespihi döndürsün..."²⁵

Yaşamın her alanına şiirinden bir parçayı nakşeden şair, "*Kısaca hayatı anlatsın şiirim.*"²⁶ demektedir. Bu isteğini gerçekleştirmek için yani yaşananı yazmak namına yaşadığını yazmıştır:

Kendi kendine sorduğu sorularla kendini ve içinde bulduğu noksanları sorgulamaktadır. Durbaş şiiri içinde kendini bulan ve şiirin içinde ontolojik izlekler arayan bireysel menkıbesini de yazan bir şairdir:

"Bu yüzden mi hep kendimi yazmaya çalıştım?

Kendi acılarımı, hüznümü, yalnızlığımı?

Peki, öyleyse nerede benim tarihim, coğrafyam?"²⁷

"Hani nerede şiirim?

Bir "Kuş Tufanı"ndan geldim, "Siyah Bir Acıda" durdum mu?

Hayat durdu mu?

Akıyor işte su...

Türkü söylüyor gece boyu gelincikler...

Acının gergefinde de dokunuyor alınteri,

çocukların sevinçli seslerinde de...

Hayat var oldukça şiir de var olacaktır.

Yazdığım, yazacağım, yazamadıklarım da...

(Halkın Sesi, 02 Temmuz 1984, Kıbrıs)"²⁸

Şair, yaşadığı her şeyi şiirinin bir parçası haline getirip kendini sorgulayarak şiirinin içine yaşamı katar ve bu yaşamın anlamını aramıştır. Bu bağlamda Durbaş, şiirde kendini bulan ve bireysel deneyimlerini şiire yansıtan bir şairdir.

Şiirin sonunda şair, hayatın devam ettiğini ve suyun aktığını ifade etmektedir. Gece boyunca gelinciklerin türkü söylediğini, acının gergefinde olduğu gibi mutluluk

²⁵ Enver Ercan, *Bir Hayatın Şiiri Refik Durbaş*, s141

²⁶ Enver Ercan, *Bir Hayatın Şiiri Refik Durbaş*, s141

²⁷ Enver Ercan, *Bir Hayatın Şiiri Refik Durbaş*, s141

²⁸ Enver Ercan, *Bir Hayatın Şiiri Refik Durbaş*, s141

seslerine de dokunduğunu belirtir. Hayat var oldukça şiirin de var olacağını vurgulayan sanatçı, yazdıklarının, yazacaklarının ve yazamadıklarının süreceğini belirterek şiiri bitirmiştir.

1.2.1.İkinci Yeni Çizgisinde Şair Olmak

Refik Durbaş, ilk şiirlerindeki sanat anlayışı ve bakış açısından dolayı Türk edebiyatının İkinci Yeni dönemi şairleri arasında yer almıştır. İkinci Yeni şiiri, geleneksel Türk şiirinden ayrılmayı ve modernizmi hedefleyen bir harekettir. Bu dönem şiirinde dilin önem kazandığı ve sözcüklerin yeni anlamlar yüklendiği görülmüştür.

İkinci Yeni edebî akımı, Türk edebiyatında 1950'lerin ortalarında ortaya çıkmıştır. Bu şiir kuramının isim babası Muzaffer Erdost'tur. İkinci Yeni özellikle şiirde dilin ve biçimin önemini vurgulamıştır. İkinci Yeni'nin öncü şairleri arasında İlhan Berk, Cemal Süreya, Edip Cansever, Turgut Uyar ve Ece Ayhan, Ülkü Tamer gibi isimler vardır. Bu akımın önde gelen şairleri, geleneksel kısıtlamalardan kurtulup özgürce ifade edebilecekleri yeni bir dil yaratmaya çalışmışlardır. İkinci Yeni şiiri, dilin öne çıktığı, sıradanlıktan uzak, soyut anlatımları ve imgeleriyle dikkat çekmiştir. Bu şiirde anlamın arka planda kalması, okuyucunun şiiri yorumlaması için daha fazla alan sağlamıştır.

İkinci Yeniciler, içeriğin biçimi değiştirebileceklerini savunarak dilin bilinen mantığının çerçevesinden ayırmışlardır; türetilmiş kelimeler, şaşırtıcı isim ve sıfat tamlamaları kullanmışlardır. Bunun dışında alışılmış deyimleri farklı hale getirerek noktalama işaretlerini reddetmişlerdir. Bu dil, Garipçilerin orta sınıf insanların günlük konuşma diline dayalı şiir diline tepkilerini ifade etmektedir aynı zamanda gelenekten kopan sorgulama derinliği yüksek bir şiir anlayışları da mevcuttur:

*"Gerçekten de Birinci Yeni'nin başlattığı "gelenekten kopma, geleneği yıkma" eylemi İkinci Yeni'yle en uç noktasına varmış, hatta kimi şairlerde bu, «şiirin kendisini yıkma» eğilimine dönüşmüştü. Öyle ki, bu davranış, giderek belli bir dönemde yeniliğin, ileriliğin, öncülüğün nerdeyse ölçütü olmuştu. İkinci Yeni'nin taşkın bazı öncüleri ile genç artçıları bu ölçüte dört elle sarılmışlardı. Dili ve anlatımı değiştirimlerle, karıştırmalarla bozuyor, anlamdan soyulmuş sözcüklere rastlantısal danslar oynatıyorlardı."*²⁹

İkinci Yenicilerin dili, gerçeküstücülük anlayışından da etkilenmiştir. Gerçeküstücülük, kural olarak kabul edilen tüm anlayışları reddeden bir düşünce

²⁹ Bezirci, Asım, (1987), *İkinci Yeni Olayı*, İstanbul, Gözlem Yayıncılık, s.160

akımıdır. İkinci Yeni şairleri, gerçeküstücülükten ve dilin sınırlarını zorlamaktan yararlanarak, okuyucuları düşündürmek ve hissettirmek için şiirlerini soyut, imgelerle dolu ve anlamın arka planda kaldığı bir tarzda yazmışlardır.

İkinci Yeni şairleri, anlamın şiirde daha önemli olduğunu düşünmüşlerdir. Bu, önceki dönemlerde ön plana çıkan uyak ve vezin düzenine karşı bir duruştur. Şairler, anlamı daha fazla vurgulamak ve okuyucunun düşünmesini sağlamak amacıyla özgürce bir dil kullanmışlardır. İkinci Yeni şairleri, imgeleri ve metaforları yoğun olarak kullanarak şiirlerine derinlik katmışlardır. Bu imgeler, anlamın daha derin katmanlarına ulaşmayı amaçlamıştır. Şiirlerde doğa, insan, nesneler ve soyut kavramlar sıkça kullanılan imgeler arasındadır.

İkinci Yeni şairleri, ses ve dil oyunları ile de dikkat çekmişlerdir. Sözcüklerin ses özellikleri ve anlamlarıyla oynayarak şiirlere farklı bir boyut kazandırmışlardır. İkinci Yeni, dönemin toplumsal sorunlarına da eleştirel bir gözle yaklaşmıştır. Şairler, bireysel yaşantıları üzerinden toplumsal eleştirileri işlemiş ve insanın iç dünyasının karmaşıklığını yansıtmışlardır. İkinci Yeni şairleri, kişisel duygu ve düşüncelerini açıkça ifade etmişlerdir. Bu, özellikle geleneksel Türk şiirinde pek görülmeyen bir yaklaşımdır. Şairler, kendi iç dünyalarını okuyucuyla paylaşmayı amaçlamışlardır:

“İkinci Yeni'nin en belirgin özelliklerinden biri, serbest nazımın kullanılmasıdır. Şiirde uyak ve vezin düzenine bağlı kalmadan daha özgür bir ritim ve biçim anlayışı benimsenmiştir. İkinci Yeni'nin önde gelen temsilcileri arasında İlhan Berk, Cemal Süreya, Turgut Uyar, Ece Ayhan gibi şairler bulunmaktadır. Bu akım, Türk edebiyatının modernleşme ve değişim sürecinde önemli bir yer tutar.”³⁰

Refik Durbaş da İkinci Yeni şairlerinin etkisi altında kalarak modernizme yönelmiş ve şiirlerinde sıradanlığı, günlük hayatı, öznel deneyimleri işlemiştir. Durbaş'ın şiirlerinde aşk ve ayrılık gibi bireysel temaların yanı sıra, doğa güzellikleri ve toplumsal konular da yer almıştır. İkinci Yeni şiiri genellikle soyut ve dingin bir dil kullanırken, Durbaş'ın şiirleri daha duygusal ve somuttur. Bu yönüyle Durbaş, İkinci Yeni şiirinin temel özelliklerini sürdürürken, kendine özgü bir tarz geliştirmiştir:

"Başlangıçta 2. Yeni'yi bilmiyordum. Nazım Hikmet'in de iki- üç şiirini lise öğretmenim okumuştur. Yasaktı çünkü. Daha çok Orhan Veli ve Tarancı'nın şiirlerini okuyordum. Zaten öyle çok kitap falan da yoktu. Attilâ İlhan çok etkili oldu. Mesajla ilk şiirlerimi yazdığım defterler duruyor. O defterlerdeki şiirlerime bakınca Attilâ İlhan etkisi görüldü. Derken Nazım'ın kitapları yayımlandı. Belli bir akımı

³⁰ Karaca, Alâattin, (2013), *İkinci Yeni Poetikası*, Ankara, Hece Yayınları, s.199-200

takip etmekten çok, değişik şiirler okudum. Necip Fazıl'ın ilk kitabı hala durur. Hem onu okuyordum, hem Ece Ayhan'ı, Edip Cansever'i okuyordum. Şeyh Galip'i okuyordum."³¹

Durbaş, ilk şiirlerini A. İlhan, Cemal Süreya, Turgut Uyar, Edip Cansever gibi isimlerden etkilenecek yazmıştır. İlerleyen dönemlerde şiirlerinde erotizminde izlerini gördüğümüz Durbaş, yer yer Cemal Süreya'yı anımsatmaktadır. Cemal Süreya'dan doğal olarak etkilenecek ama kendi sesini ve ezgisini bulmakta gecikmemiştir. İkinci Yeni etkilerini, özellikle yayınlanan ilk şiirlerinde görmek mümkündür:

MATADOR

XII

*"Solgun bir güneş tabutundaki ellerle
bir ölümsüz intihar karanlığını içmek
ya da mısır tapınaklarında papirüslü bir tutku
ölüm gibi sessizdi bulvarlarınızdan geçmek*

E

*İnka mabetlerinde şimdi en güzel sevişmek o
cehennem kapılarına dayanan gözlerimiz
benden büyüktür bütün kralların ağızları
yüreğime serpilen acı ezgilerden bileceksiniz,*

69

*turnaklarıyla kazılıyor kesik gecelerin aynası
ve mermer bir sırtış gibi kiliselerde ağlamak
bu gün en kalabalık günü cumartesilerin
bugün en güzel ölümlere susamak.*"³²

Refik Durbaş'ın ilk şiiri lisede okuduğu yıllarda *Evrin* adlı bir dergide *Egeli Genç Şairler Antolojisi*'nde yayınlanmıştır. İkinci Yeni etkisinin ve esintisinin yoğun olarak geçtiği imgeler, metaforlar, değişik bağdaştırmalar görünmektedir. Şiirde tarihsel semboller yer alırken günümüz genç lise öğrencilerinin sahip olmadığı bir kültür birikimi de göze çarpmaktadır. Estetik ve ezoterik sözcükler varoluşu unutulmuş

³¹<https://blog.ufuk.io/refik-durbas-ile/>

³² Refik Durbaş, *AKİ* s:61

İnka'lara dayanmaktadır. Şiiriyle bilmediği bir dünyanın kapısını açtığını gösteren Durbaş, şiirin büyümlü dünyasında kendini daha iyi ve kolay ifade ettiğini belirtir:

*"Orhan Kemal gibi yazmak istiyorum, yazdıklarım Kemalletin Tuğcu'nunkilere benziyor. Ve ilk hikâyem, 1962'de "Çocuk Haftası" dergisinde yayımlandı. Fakat şunu fark ettim: Mesela "Çocuk Haftası"nda çıkan hikâyeyi okul defterine on sayfa yazmışım, fakat dergide tuttuğu yer on santim bile değil... Aynı duyguyu şiire döksem, on satırlık bir şiirde hikâye kadar yer tutacak... Üstelik şiir yazmak daha kolayıma geliyor."*³³

Şairin, şiir yazma eylemi, duygusal derinliğini ifade etmek için kullandığı bir yol olarak görünmektedir. Kendi yaşantısını yoğunlaştıran unsurun duygusal deneyimler olduğunun farkına vardığında şiire olan ilgisi ve bağlılığı artmıştır. Şair, manzum bir poetika olarak görülebilecek "Uçurumlara Dar Gelen" şiirinde kendi şiir poetikasının özetini ve tarifini vermiştir:

"Şiirin Ş'si yerine, Ş'nin şiirini,

bir de

böyle bir yazı değil de aslında,

hiçbir sözcük kullanmadan, bembeyaz sıradan bir şiir yazmak isterdim.

*Uçurumlara dar gelen..."*³⁴

"Uçurumlara dar gelen" sözcüklerle şiir yazdığını özgürleşmenin ve düşmeden bu hayata tutunmanın yolunun şiirden ve şiirin içinde yasalaşan sözcüklerden geçtiğini belirtmiştir. Durbaş'ın bu şiiri hem sanat yolunu hem de bu yolda izlediği güzergâhı belirtmesi açısından önemlidir. Şiirin şiirini yazarak şiir yazmanın üst dilini akıllara yerleştirmeye çalışmıştır.

"Şiirin Ş'sini yazmak yerine Ş'nin şiirini yazmak isterdim

Değil legalden yana olmak, bizzat kendisi illegaldir şiirin.

*Aynı anda gökyüzünün haritasını çizdiği gibi, yeraltının nabzını da tutar."*³⁵

Lirik bir şiir manifestosu olan bu şiir; Durbaş'ın şiir anlayışını, şiire bakışını anlatmaktadır. Şiirle bütünleşen yaşamı içinde, neyin şiirini yazıp hissettiğini okuyucuya iletmektedir. Bu bağlamda *şiirin şiirini* yazmış, kendi satır aralarını

³³Refik Durbaş, *AKİ* s. 19

³⁴Refik Durbaş, *ÇA*, s.342

³⁵Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

açıklamaya girişmiştir. Şiirin kuralsızlıklardan örülü bir bütün olduğunu, insan ve evren arasındaki ilişkide, evreni anlamaya çalışan insanın düştüğü durumları aktarmaktadır:

"Belki bu yüzden silinmiştir ayışığı şiirlerden, ayak basılalı beri Ay'a.

Kim bilir?

Ay'a ayak basanın ayışığına yansıyan izlerini yazmak isterdim.

Zamana karşı durandır şiir. Ölüme de.

Zamana karşı duranın şiirini yazmak isterdim. Ölümün de.

Neden olmasın, bir düşün:"³⁶

Zamanın üretkenliği kadar insanı yıpratarak öğüten bir tarafı da mevcuttur. Zaman ölüm ile nihayetlenen bir akış başlattığında, tüm insanlarda, insanlığın ilk zamanlarından itibaren bu akışın önüne geçme isteği uyanmıştır. Uyanan bu istek, varlığı devamlı kılma çabasının da bir tezahürüdür. Varoluşunu sürekliliğe dayandırmak adına ölüme, dahası zamana karşı set oluşturmak insanın gücünün sınırları ötesinde kalmış bir düş olmuştur. Varoluşu sürekli bir hale getiremeyeceğini anlayan insanlık, bu misyonu sanata yükleyerek varoluşa estetik bir devamlılık kazandırmıştır. Sanatın yüklendiği bu misyonda şiir, bayrağı çekerek bireysel varlığın sonsuzlukta hüküm sürmesine yardımcı olmuştur. Durbaş, o yüzden *"Zamana karşı duranın şiirini yazmak isterdim"* diyerek zamanı durdurma yolunda şiirin gücünden yararlanmaya çalışmıştır. Şiirin verdiği güçle zamanı değiştirerek ölümün gölgesini yaşamı anlamlandıran sanatın üzerinden de silmeyi başarmıştır. Zaman ve ölüm ile bütünleşen yolların insanın yok oluşu ile nihayetlenmesi; Durbaş için bir merak, bir hayret konusu olmuştur. Yaşamı anlamlandırma amacı ile dünya dışına göz diken insanlığın Ay'a ayak basma ve keşfetme isteğiyle başka bir seviyeye yüklenmiştir/yükselmiştir. Ay'a ayak basan ama bu ayak izinin insanın yüreğinde bıraktığı izin, duygusal tasvirini yapmaktadır:

"Bir atlet 100 metreyi 10 saniyede koşuyor. 100 metreyi 10 saniyede koşan atleti değil, 10 saniyede koşulan 100 metreyi yazıyorsun şiir olarak. Kaç sözcük olursa olsun, kaç dize yazabilirsen yaz. Dar ya da geniş, uzun ya da kısa. Hiç önemli değil. Önemli olan şiiri 10 saniyenin, 10 saniyeyi şiirin içine sığdırabilmek. Tüm şiir 10 saniye içinde oluşacak. Atletin depara kalkışından ipi göğüsleyene kadar geçen süre bir televizyon ağır çekiminde görünür gibi her bir karesinin hakkı verilerek şiire dönüştürülecek. Ve şiir ortalama bir okur tarafından 10 saniyede okunup algılanabilecek."³⁷

³⁶Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

³⁷Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

Durbaş bu ifadelerinde şiire dönüşen bir yaşamdan, yaşama dönüşen bir şiirdeki yolculuğu anlatmaktadır: "*Şiiriniz yaşamınızla örtüşüyor. Uzun soluklu bir yolculuğa çıkmış gibisiniz.*"

-Şiirimi kendi hayatımdan damıtmaya çalıştım. Yaşadıklarımın yani. Şiir benim için uzun süren bir yolculuk. Hayat da bir yolculuk değil mi ? Aşık Veysel'in dediği gibi iki kapılı bir handa..."³⁸

Durbaş, zamana karşı durup onu göğüsleyen bir atlet gibi şiirden kupasını zaferle kaldırmak için sözcükleri eğip bük müştür. On saniyenin şiirini yazarken kısalan zamanın ama aynı zamanda kısa olan zamanın, şiirin içinde nasıl uzayabileceğini aktarmaktadır.

Yıllarca matbaa ve dergilerin hazırlanışında çalışan ve yayıncılık hayatında aktif bir rol üstlenen Durbaş, şiirin somut mekânı olan bir dergi sayfasını, kendi dimağındaki tasavvurunu vermektedir: "*Bu şiiri yazsaydım sayfasının uzunluğu enine tam 100 metre olan bir dergide desensiz-resimsiz-altıyazısız hemen yayımlar ve imzamı da şiirin altına değil tam üstüne atardım.*"³⁹İmzasını attığı bu uzun soluklu sayfada şiirin kendisi de bir çeşit imza, bir çeşit parmak izidir. Şiirden başka hiçbir unsura yer verilmeyen bu uzun ve geniş sayfada sadece şiir vardır. Bu uzun sayfada var olan şiir, gizli bir anayasa gibi sadece onu okuyanların bildiği yasaları kabul etmektedir. Zamanın ötesinde ama yine de zamanın kendisi gibi olan şiiri yazmak istediğini söyler: "*Zamanda duranın ve zamana karşı koyanın şiirini yazmak isterdim*"⁴⁰ diyen şair, kendi anayasasını oluşturan şiirde kendi zaman dilimini hatta deyim yerindeyse şiirin zamanında kendi takvimini yaratmaktadır.

"Anayasası olmayan tek cumhuriyet şiir değil midir?

Bütün kutsal kitaplardan kovulmuştur.

Devletten de.

Yine de sürgün olduğu söylenemez.

Her şiir kendi yasası üzere kendi devletini kurmuştur. Ne yöneten vardır orda, Ne yönetilen. Kul da kendidir, tanrı da. Söz de, sözcük de.

³⁸<https://blog.ufuk.io/refik-durbas-ile/>

³⁹Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

⁴⁰Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

Bu yüzden mi uzak durur hep yasal işlerden?

Bu yüzden mi adı illegale çıkmıştır?

Yasadan, yasalardan uzak duranın şiirini yazmak isterdim."⁴¹

Yasa ve şiir, Durbaş'ın lügatinde aynıdır ama yasal olan ile şiir aynı şeyler değildir. Kendi cumhuriyetini ilan eden şiir duyguların işidir. Akıl, devlet kanunu olarak kabul edildiğinde duygu illegal bir eylemdir. Akıl ve duygu arasındaki bu çatışmada şiiri daha yasasız, daha bağısız, daha özerk hale getirmiştir. Durbaş, şiirin bu bağısız ve köksüz halini bir devrimci lügati ile çerçevelemiştir. Şiir, hareket ve yaşamın enerjisi ile doludur onun için: "*Duranın, eylemsizliğin yanında değildir şiir, devinim halindedir.*"⁴²Sürekli hareket halinde olan şiir, aynı zamanda değişimin de canlı ve görünen yüzüdür: "*Yanar, döner durmaksızın değişir.*"⁴³Yanıp dönerek değişen ve bu değişimin süregelen olduğu şiir yaşamın da görünen yüzü, doğal olan bir parçasıdır. Durbaş şiirinin yapı taşlarını çeşitli benzetmelerle betimler: "*Göğün yüzündeki güvercindir, yerin elindeki akarsu, yeraltında kömür./Güvercinin attığı taklayı, akarsuda akıp giden susuzluğu, kömürde yanıp sönen ateşi yazmak isterdim. Sonsuz ateşi.*"⁴⁴Şiir sadece yaşamın değil, aynı zamanda doğanın da bir parçasıdır. Durbaş için, doğa önemlidir. Şiirlerinde doğal metaforlar kullanmıştır.

Durbas için şiir, bir düşün eyleme geçme halidir. Bu hal maddenin tanımlanmayan halidir. O yüzden şiire hem tanımlanan hem de tanımlanmasına dair çizilen çerçevelerin, çizgilerin ya da hudutların parçalandığını söylemektedir. Şiir başlı başına bir istisnadır.Durbas, bu istisnanın kaideleri bozmadığını ama bu kaidelerin sınırlarını bulanıklaştırdığını anlatmaya çabalamaktadır. Bu manzum poetika içinde Durbaş'ın şiiri, hem gerçek hem mecaz olma yolunda kendini göstermiştir: "*Neden olmasın, bir düşün:/İş yorgunu aşk yorgunu, kaç gecedir uykusuzsun. Sağına dönüyorsun üst üste yığılmış binlerce sözcük. Bir duvar halinde gözlerinin önünde. Soluna dönüyorsun, bembeyaz bir ufuk ve kıpkırmızı bir tabela: Sola dönülmez.*"⁴⁵Çalışmanın yorduğu bedenler uykusuzlukla daha da perişan hale gelirken düşüncelerin "*iş yorgunu aşk yorgunu*", bıraktığı birey daha düşünceli ve kederli hale

⁴¹Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

⁴²Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

⁴³Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

⁴⁴Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

⁴⁵Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

gelmiştir. Uykusuzlukla beslenen huzursuzluk, sağa sola dönme eğilimini artırmıştır. Bu artan eğilimle birlikte, zihni çeşitli düşüncelerle dolu olarak, sözcüklerin ağırlığı altında kendi düşüncelerini bu labirentten çıkarmaya çalışır: "*Oyunun içinde dönen oyunların şiirini yazmak isterdim.*" Oyunun içinde büyüyen bu meyil, uykusuzlukla daha da derinleşirken, bireyi eylemlerinde kasıt aramaya yönlendirmiştir. Okura sunulan bu yönlendirme anlamları zenginleştirmiştir. İkinci Yeni şiirinde anlam değişerek okura yorum sahası açmaktadır.

Durbaş'ın şairliği konusunda en güçlü tanımlamalardan birisi olarak "*Her işine eylemine aşkla başlayandır şiir.*"⁴⁶dizesi örnek olarak aktarılabilmektedir. Şair, her eylemine aşkla başladığında eylemlerini şiirleştirmektedir: "*Sabah kalkar kalkmaz yüzünü yıkar: Aşktır musluktan dökülen.*"⁴⁷Yaşamına aşk ile başlayan birey, yaşamın zevki içinde süzülmemektedir. Yürüdüğü yolları, bindiği otobüsü bile aşk ile şiir ile görmektedir: "*Otobüse biner: Aşktır ödediği, paso kullanmaz.*"⁴⁸Hatta birey, yediklerini aşkla yer: "*Çay içer bir deniz kıyısında: Aşktır içtiği taze dem, az şekerli.*"⁴⁹Her şeyi aşkla yapar; yürümek, içmek, yemek, bakmak, tüm eylemleri aşkın işaretlerini taşımaktadır ama bu eylemlerinin aşk dolu olduğuna dair işaret vermekten kaçınmaktadır: "*Ama açığa vurmaz aşkını.*"⁵⁰Kendini belli etmekten kaçınır, bunun altında güçlü bir sebep vardır: "*Aşkı da yasaktır.*"⁵¹Sevgisi de dolayısıyla aşkını anlattığı şiiri de yasaktır "*illegaldir*". Durbaş'ın gönül verip kalem tükettiği şiir, onun deyişiyle "*hiçbir tanıma sığmaz*".⁵²Tanımlamanın zor ama hissettirmenin sözcüklerin görevi olduğu dizelerde illegal bir tanımın uzun soluklu ama kısa geçen saniyelerin izi mevcuttur.

Şiir kuralların dışında lakin kalbin içindedir: "*Bütün kurumlara ve kuramlara karşıdır.*"⁵³Kendi anayasası olan bir ülke gibi olan şiirin, başka otoritelerin varlığını güçlendiren kurumlara ve kuramlara karşı olması kaçınılmazdır. Kurumları ve kuramları reddeden şiir saklansa da onu tanıyanların gözünden varlığı kaçmamaktadır: "*Bilenler*

⁴⁶Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

⁴⁷Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

⁴⁸Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

⁴⁹Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

⁵⁰Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

⁵¹Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

⁵²Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

⁵³Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

bilir kimliğini, kasketini gözlerine indirse de."⁵⁴Tanınmamak için verdiği bu çaba, şiir severin tanıyan gözlerine takılmaktadır. Kendi gizleyen, illegal olan ve otorite karşıtı duruşu ile şiirin namı yayılmakta ona meyil veren şairin adı da yanında yürümektedir.

Şiire gönül verenler şiirin adını daha geniş kitlelere duyurmaya devam etmektedir. Durbaş, *"Onun bilinen, benim bilinmeyen kimliğimi yazmak isterdim."*⁵⁵ ifadesiyle, kendisini gizemli ve keşfedilmemiş bir alan ya da kaynak olarak gördüğü şiire olan özlem ve ilgisini dile getirmiştir. Bu ifade, bilinmezlik duygusunun onun şiire olan çekimini nasıl etkilediğini yansıtmaktadır. Şair, şiirde kendine ait bir varoluş arayışında olduğu gibi, bir yolculuğa adım attığını ve bu yolculukla şiirin kendisi haline geldiğini belirtmektedir. Başlangıçta bir seyri sülük gibi görünen bu süreç, zamanla şairin varlığını tamamen şiire adanmasıyla anlam kazanmıştır. Şair, kendini şiire adanmış bir birey olarak, şiir yolunda özverili bir mücadele verir ve bu mücadelesi ile mevcut sanat otoritelerinin sınırlarını zorlayarak, sanatın isyankar ve dönüştürücü yönünü ortaya koymaya çalışmaktadır.

Şair için, şiir her şey olmanın bile çok ötesinde görünmektedir:

*"Her an, her yeredir şiir. Yanı başımızdadır. Yanı başınızda./Bir romanın dipnotundadır./ Bir öykünün başlangıç cümlesinde./Bir filmin sansüre uğramış 'gelecek Programı'nda. /Bir fotoğrafın bembeyaz tarafında.Yağmurun cama vuran sesidir, özlemde buluşan bakıştaki sessizlik./Damarı yerin altında gizli bir damla sudur, uykusu palamarından çözülmüş bin damla susuzluk."*⁵⁶

Hem su hem hasret hem kelime hem hitap hem acı hem mutluluk hem getiren hem götüren hem doyuran hem de sürekli olarak aç hissettiren şiir, Durbaş için, her şey olmanın bile çok ötesinde görünmektedir. Şiir bir kurbiyet ayinidir. Ruhun dili olarak lisanlaşan şiir *"adanmış olandır, hem de adanan"*⁵⁷ dır.

Şiir için birçok vasıf yüklediği dizeleri ile Durbaş, şiire çok boyutlu ve doğal tarifler eklemiştir. Bir şair, şiiri yeni bir gelişim olarak tanımladığında, doğa ve şiir arasında benzerlik kurmaktadır. Doğanın mutlaka tabiliği şiirdeki vasıflar ile örtüşmektedir: *"Tan atanda yanan alevdir, külü de dumanı da kendinden*

⁵⁴Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

⁵⁵Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

⁵⁶Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

⁵⁷Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

menkul."⁵⁸Hem yanan hem savrulan şiir karanlıktan bile aydınlık süzmeyi başarmaktadır:

"Kendi karanlığından damıtmıştır aydınlığını, ışığını.

*Her bir dizesi bir ışık demeti bu aydınlığın şiirini yazmak isterdim."*⁵⁹

Şiirin ışık saçan ve bizzat ışığın kendisi olduğu gerçeği üzerinden karanlıktan bile aydınlık damıtan bir yapısı olduğunu vurgulamıştır. Işığın ve aydınlığın şiirini yazma çabasında olan her şair için şiir içinde güç ve enerji barındıran birer yıldız parçacığı hatta birer yıldız sistemidir. Kendi enerjisini kendi üreten güzelleşmek adına kendi ışığından ve yansıttığı aydınlıktan başka hiçbir şeye ihtiyacı olmayan şiirin her bir huzmesine her bir ışınına dizelerce şiir yazma isteği ile dolmaktadır. Şairin bu istekle dolması şiirin yansıtan ve üreten enerjisinden kaynaklanmaktadır.

"Ufku geniştir, ülkesi sonsuz, özgürlüğü sınırsız.

İnsanın olduğu her yerde.

Aşkın olduğu her yerde.

Umudun olduğu her yerde.

Onurun olduğu her yerde.

*Emeğin, direncin, bilincin olduğu her yerde."*⁶⁰

Şiirin ana yerleşkesi, insanın yaşadığı her mekândır. Şiir varoluşunu; insana, umuda, aşka ve onura bağlayarak büyümektedir. Sınırsız bir özgürlüğün büyüdüğü uçsuz bucaksız bir ülkedir. Kendi anayasasını kendi oluşturduğu, kurallarını kendi belirlediği ufkun gezegenlere eş büyüklükte genişlediği bu ülkede, insana dair her onurlu duygu yerini bulmuştur. Umudun olduğu yerde aşk, aşkın olduğu yerde insan, insanın olduğu yerde emek, emeğin olduğu yerde ise olması gereken şey onurdur. Birey onuru ve emeği aşkı ve umudu arasında kurduğu bu bağla özgürleşmektedir. Umutsuz aşk ve onursuz emek bir sömürü biçimidir.

Şair, şiiri bir ütopya dünyası kabul eder, özgürleşme yolunda emeğinin ve onurunun korunması durumunda onun için yepyeni *"ufku geniş, ülkesi sonsuz,*

⁵⁸Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

⁵⁹Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

⁶⁰Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

özgürlüğü sınırsız”⁶¹ bir dünya yaratılmış olacaktır. Şiire yüklenen bu görevler onu kabul edilenin ve anlaşılan her akıl soyutlamasının önüne geçirmektedir. Şiir, bir algı dünyası yaratır; hayallerden ve istenilen özgürlüklerden öte sözcüklerin ve onlara yüklenebilecek her anlamın daha değerli olduğu bu dünyada, yegane duygular insan onuruna yakışanlardır. Şiir ile örülen bu dünyada, insanca yaşamak için “bir düşün, neden olmasın”⁶² diye sormaktadır.

Şiirden ve sınırsız bir özgürlükten oluşan bu ütopya içinde yapılar, yine o ülkenin taşı toprağı olan umut, aşk, emek üzerine yükselmektedir. Yükselen bu yapılar insani ihtiyaçlara cevap vermektedir: “Çatısı çatılmış, kapısı penceresi yerli yerinde. Her bir şeyin tamam. Temeli alınterinden atılmış. Betonunu onurdan. Duvarları inançtan. Gözleri açık umudun, elleri güvenli emeğin imcesiyle yükselmiş yükselmiş yapı.”⁶³ Emekle büyütülen bu yapıda her şey insani duygulardan ibarettir.

Durbaş'ın bu şiiri nezdinde hem sanatsal hem de toplumsal bir gayenin peşinde olduğunu söylemek mümkündür. Şiirin içinde bir şiir yazarak ama yine de istediği havayı vermemekten değil de hem tertemiz hem sıradan hem mükemmel hem de kusurları olan dizeler yazmaya çalışmıştır. Şair “Şiirin Ş'si yerine, Ş'nin şiirini”⁶⁴ yazmaya “bir de”⁶⁵ aslında gayesinin çok ötesinde ama sözcüklerin manalarının gücü kadar “böyle bir yazı değil de aslında”⁶⁶ şiirin aydınlığından damıttığı anlamlarla “hiçbir sözcük kullanmadan, bembeyaz sıradan bir şiir yazmak isterdim.” demektedir. Yazdığı sözcüksüz ve şiirin alfabesine yenik bembeyaz dizeler onun için “Uçurumlara dar gelen...” bir şiir olmalıdır. Kanatları ile özgürlüğe değen bu dizeler, onun iç dünyasının şiir gezegenini anlamamız noktasında belki ışık olabilmektedir.

1.2.2. Toplumcu Gerçekçi Çizgisinde 60 Kuşağında Olmak

Nazım Hikmet'in şiirleri ile tanışan Refik Durbaş, şiir ikametini 1970'ten sonra Toplumcu Gerçekçi anlayışa yöneltmiştir. Toplumcu Gerçekçi akım ile şiirlerini bir üst seviyeye taşıyan Durbaş, ismini bu tarz şiirlerle duyurmuştur. 60 Kuşağı şairleri gibi halkın mücadelesine sözleri ile destek vermiştir. Bu desteği verirken bağımsız bir

⁶¹Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

⁶²Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

⁶³Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

⁶⁴Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

⁶⁵Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

⁶⁶Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

estetik anlayışı da ortaya koymaktan geri durmamıştır. Toplumcu Gerçekçi sanat anlayışını temellendirdiği şiirlerde, estetik bir bağlam; bu sanat anlayışının ortaya çıkıp yerleşmesinde de etkinliğin izi mevcuttur.

Durbaş, şiirlerinde toplumsal sorunları ve sınıf mücadelesini ele alırken insanın iç dünyasını işlemeyi ihmal etmemiştir. Şiirlerinde insanın toplumla olan ilişkisini ve hayata bakış açısını yansıtmaktadır. Toplumcu Gerçekçi akımın içinde yer alan diğer şairler gibi Durbaş da sade bir dil kullanmıştır. Şiirlerinde, halkın anlayabileceği bir dil ve anlatım tarzı tercih etmiştir. Bunun yanı sıra, şiirlerinde müzikal bir ritim ve melodi oluşturarak okuyucuyu etkilemeyi hedeflemiştir: "Yeni a dergisinin çıkmaya başladığı yıllarda şiir yazmaya yeni başlayan Refik Durbaş, üçüncü sayıdaki "Kuşlar da Ölü" şiiriyle gerçekleştirilen idamlara üstü kapalı da olsa değinir: 'Çalınsa da inancın alın teri/ Sessizlikte boğulsa da sesin/şafaklar yazacaktır kimliğini/ufkumu kuşatan denizlerin' (1972: 7)"⁶⁷

1960'lı yıllarda yaygınlık kazanan Toplumcu Gerçekçi akım, Türk edebiyatı için önemli bir dönüm noktasıdır. Bu akımın ortaya çıkışı, Türkiye'deki sosyal ve siyasi koşulların etkisiyle gerçekleşmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin hızla modernleşmesi ve kentleşmesi, toplumsal dengelerin değişmesine sebep olmuştur. Bu dönemde Türkiye'de yaşanan siyasi çalkantılar, ekonomik sıkıntılar ve toplumsal eşitsizlikler, Toplumcu Gerçekçi Türk şiiri akımının doğmasına sebep olmuştur:

"Nâzım Hikmet'in özgün metinler üzerinden sistemleştirdiği toplumcu anlayış, diyalektik materyalizmin kalıplaşmış bakış açısından kaynaklı nedenlerle uzun yıllar kendini yenileyemez. Nâzım Hikmet sonrası dönemde bu anlayışın özgün örnekleri Attilâ İlhan, Ahmed Arif, Ece Ayhan, İsmet Özel, Ataul Behramoğlu, Refik Durbaş, Ahmet Telli gibi şairler tarafından verilir. Garip ve İkinci Yeni hareketleri döneminde bireyci-toplumcu ayrışması son bulur. Yeni şiirde bireyin varoluşsal travmalarının toplumsal zemini evrensel bir duyarlığa sahiptir. 2000'li yıllarda ise toplumcu anlayış imgesel, anlatsal ve deneysel düzeyde temsil edilir"⁶⁸

Bu akımın amacı, gerçekliği yansıtmak ve toplumsal sorunlara dikkat çekmektir. Akıma mensup şairler, günlük hayatın içindeki olayları, insan ilişkilerini, toplumsal sorunları ve sınıf mücadelesi konularına eğilmişlerdir. Bu dönemde yazılan şiirlerde,

⁶⁷Yılmaz, Ümmügülsüm (2019) "Yeni a Dergisinin Türk Edebiyatındaki Yeri Ve Sistematik İndeksi Yüksek Lisans Tezi", s:52

⁶⁸ Sinan BAKIR. Türkbilgi, 2022/43: 187-216. *Modern Türk Şiirinde 2000'li Yıllar*: 2000'ler Şiiri, s:199

şairler, klasik şiir diline ve biçimine karşı çıkarak halkın anlayabileceği bir dil kullanılmıştır.

Toplumcu Gerçekçi Türk şiirinin önde gelen şairleri şiirlerinde; toplumsal sorunlar ve sınıf mücadelesi konularını işlemekte ve Türk edebiyatında önemli bir yer tutmaktadır. Toplumcu Gerçekçi şiir akımı, Türk şiirini yeni bir boyuta taşımıştır. Bu akım, toplumsal sorunlara dikkat çekerek halkın anlayabileceği bir dil kullanarak Türk şiirinde bir yenilenme ve özgürlük çağrısı yaratmıştır. Bu akımın etkileri, Türk edebiyatı ve şiiri üzerinde halen devam etmektedir.

Türk şiirine realist bakış açısı kazandıran temalar Nazım Hikmet Ran ile birlikte başka bir boyuta taşınmıştır. Toplumcu gerçekçi şiir içinde emek, yaşamın bir parçasıdır; Emek aynı zamanda sömürülen ya da kullanılabilen bir eylem ve düşünsel enerji ve zaman topluluğudur. emeğin yaşamın bir unsuru olması durumu dünya edebiyatı için de geçerlidir. Edebiyat, dünyayı etkileyen gelişmelere şahitlik etmiş ve bu etki edebiyat içinde sağlam bir yer bulmuştur. Toplumcu Gerçekçi şiir için emek; değişen ve gelişen modern dünyada hala varlığını sürdürmektedir: *“Yeni tarihsel bir durum, yani, dünyayı silip süpüren çalkantılar ve değişmeler getirmiştir toplumcu gerçekçiliği. Toplumcu gerçekçiliğin ortaya çıkışı, tarihin derin bağıntılı gereklerine bir yanıttır.”*⁶⁹ Bu gerekler toplumcu Gerçekçi yaklaşımın dünyadaki tezahürüne genel bir açıklama getirirken Türk Edebiyatı için geç kalınan bir tarafına da vurgu yapmaktadır. Nazım Hikmet ile üst seviye çıkan Toplumcu hareketin etkili başlangıçlar yapması gerektiğini ifade eder:

*“Toplumcu gerçekçilik tarafından sanat ve edebiyatta yapılan devrim, estetikte, bir devrimden de ileri bir şey olmuştur; öyle ki, insanın manevi etkinliğinin bağımsız bir biçimi olarak sanatların temel, başlıca belirleyici yanlarını etkilemiştir bu. Toplumcu sanat ve edebiyat daha önce sanat ve edebiyatta ele alınmış çatışmalar ile çözülemez sanılmış görüşlerin bir çözüme vardırılmış olmasından, insanlar ile birey ve toplum arasındaki yeni, toplumcu ilişkilerin olumlanması ve saptanmasından ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı, yeni yaratıcı yöntem, ne kendi estetiksel çizgilerine, ne de kendisine dayanılarak yaratılmış yapıtların içeriğine indirgenebilir.”*⁷⁰

Bu farkındalık estetik beğeniyle yani estetik bir devrimle Türk edebiyatında Toplumcu ve İkinci Yeni şiirini bir araya getiren hem ideolojik hem de estetik bir kuşak olan 60 kuşağını meydana getirmiştir.

⁶⁹BorisSuçkov, *Gerçekliğin Tarihi*, Çev: Aziz Çalışlar, İstanbul, Adam Yayınları, s.198-199

⁷⁰BorisSuçkov, *Gerçekliğin Tarihi*, s.198-199

Estetik ideoloji ile sanatın gücü düşünsel yönle harmanlanıp başka bir boyuta taşınır:

*"Toplumcu gerçekçilik, ideolojik ve estetik ilkelerin doğal, mekânîk olmayan bir birliğini içerir, bu bakımdan, basit bir estetik yenilik değil, bir çeşit bağımsız sanatsal düşünmedir. Toplumcu gerçekçi sanat ve edebiyatta ideolojik ve estetik ilkelerin bu birliği, yeni yöntemin temelinde yatan görüşler sisteminin birliğinden, bu yönetime ideolojik estetik ilkeler getiren yazarların bilinçli tarihselci düşünmesinden gelir."*⁷¹

Tarihsel dönüşümün bilinçle yoğrularak sürekli olarak yorumlanmasını varyantlaştıran Toplumcu Gerçekçi şiir çizgisi toplum, emek, estetik olarak Durbaşşiiirinde de yerini bulmuştur.

Göçün yarattığı kimlik bunalımları, emeğin karşılığının kahr olmasından dolayı aydınlık ve karanlık sürekli olarak bir cengin içinde boy göstermektedir. Dünya şiiri kadar Türk şiiri için de basit bir estetik çözüm olmayan bu anlayış *"bir çeşit bağımsız sanatsal düşünmedir"*⁷². Bu çıkarımlar sadece Türk şiirinin genelde panoraması değil aynı zamanda aydınlanmanın da sınıfsal düzeyde ivme kazanarak toplumun her kesimine yayıldığını göstermektedir. Genelde Türk şiiri, özelde Refik Durbaş'ın izlediği yol bu noktada aynıdır. Kendini şiirde gösteren Durbaş, kapitalizm karşısında bir cephe bulur ve sözcüklerini oraya mevziler: 15 Haziran 2016'da günü *Bir Gün*'de yayımlanan Burak Abatay imzalı söyleşinin başlığı, Durbaş'ın neden şair olduğunu özetler: *"Kapitalizmin giremediği tek alan şiirdir."*⁷³

"Can olmuş, yemin yeşermiş inkârda

zulmet hala rüzgara yabancı

hala yüreğini teyelliyor baharın

ve umudun biçtiği elbise

şafağın bedenine yakışsın diye

*alın teriyle dokuyor kumaşını halkın"*⁷⁴

Durbâş'ın "Kitabe" adlı şiiri onun Toplumcu Gerçekçi şiirdeki sanatsal motivasyonun bir yansıması olarak görülebilir. Emekçi tarihinin epik ve lirik destanını

⁷¹BorisSuçkov, *Gerçekliğin Tarihi*, s.198-199

⁷²BorisSuçkov, *Gerçekliğin Tarihi*, s.198-199

⁷³<https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/12/02/refik-durbas-anisina-gulumseyerek>

⁷⁴Refik Durbaş, *ÇA*, s. 160

anlatan bir havası vardır. Bu şiirde şair, emekçinin tarihini özetler zira onun ifadeleri ile emekçinin tarihi "acı ve hüznle, kıyım ve hicranla, zulüm ve isyanla, sevdâ ve kederle, umut ve sevgiyle" yazılmıştır. Emekçilerin yaşadıklarını özetleyen bir destanın özeti gibi görünen dizelerde, mananın derinliği de ayrıca göze çarpmaktadır.

"Sayısız hamd ve minnet bir avuç toprağı
can ışığıyla süsleyen halka yaraşır. Çeliğin bedenindeki
ateşi üfleyen, suyun pamuğunu dokuyan, kömürü
karanlıkta avlayan odur. zulmü kahriyle boğup şafağın
kandilini yalnız o yakar."⁷⁵

Emekçinin şiirsel manifestosu gibi görünen bu dizelerde, emeğini ortaya koyan işçi-emekçi sınıfının özverili duyarlılığı anlatılmıştır. Şair kendi ifadesi ile bu durumu aydınlığı emekleri ile kazanan emekçi dayanışmasını yazmıştır. Emek ederek alın teri dökerek çalışan işçiler üretimin merkezini oluşturmaktadırlar. Emeklerinin karşılığını almak için girdikleri grevleri bir kıvılcım olarak görmüşlerdir.

"Bir dağ yamacında durmuşsun, rüzgarın tükenmiş
zaman akıp geçiyor, bir karanlık kalıyor ardında
koca Munzur'la
yaslı Süphan'dan, Toros yaylağından
bir karanlık bildir Palandöken'de içtiğin hicrandan.
Bir karanlık Zonguldak'ta maden ocaklarında
Alevini çalıyor kömürün
Bir karanlık Amasya'da, Manisa'da
Özsuyunu çalıyor elmanın, üzümün
Bir karanlık Adana'da, Aydın'da
Umudunu çalıyor pamuğun
Bir karanlık Konya ovasında, Pasin yaylasında
Bereketini çalıyor, arpanın, buğdayın, yulafin
Bir karanlık Divriği'de, Raman dağlarında

⁷⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.175

Tohumunu çalıyor petrolün ve eliğın.

Bir karanlık bildir gittiğın gurbetten özlemini çalıyor vuslatın"⁷⁶

“Bir Dağ Yamacında” adlı şiiri Durbaş'ın toplumcu gerçekçi şiirleri arasındadır. Karanlık olarak sembolleştirilen emek sömürsünün umudu azaltan bir durum olduğu aktarılmıştır Yurdun dört bir yanında zenginliğini soyan bu karanlık en çok emekçilerin üzerine çökerek onları nefessiz bırakmıştır. Toprağın bereketine, madenin enerjisine göz koyan, kendi karanlığının büyümesi için bunları çekinmeden harcayan sömürüye, bir başkaldırı olarak karşımıza çıkmıştır. Durbaş'ın "Bir Dağ Yamacında" adlı şiiri sömürü karşında, şairin deyimi ile karanlık karşında yurdun durumunu bir portre gibi önümüze sermektedir. Bu portrede dikkati çeken dört alegorik konuşma "*bulut, rüzgar, sevda ve ateş*" arasında geçen konuşmalardır. Bu sırayla konuşan ve şiirin ritmik tınısından ayrılan bu ifadeler mensur şekilde yazılmıştır.

"Ateş diyor ki:

*"Kendini halkının bağımsızlık ve devrim
kavgasına adanmış, antidemokratik baskı
ve uygulamalar sonucu bir yurtsever ar-
kadaşımızı daha kaybettik. Ailesine ve
tüm devrimci arkadaşlarına başsağlığı
dileriz. Cenazesi yarın..."*⁷⁷

Acı çekmenin zamanını tayin etmek, beraber bir ideoloji üzerinden bir savunma verdiği "*devrimci arkadaşlarına*"⁷⁸veda etmek içinde şair zamana hudut çekmiştir. Şair için arkadaşlarının ve yakınlarının ölümünü görmek acı dolu bir deneyimdir. Şairin ifadesi ile "*ölüm de tükenmiş ölümsüzlükte*"⁷⁹ünkü ateş yakmaya devam ettiği müddetçe acı ve sevilen insanların yokluğu sürekli olarak hatırlanacaktır. Ateş sürekli birilerini yakacağı için yarınlar cenazelerle dolu olmuştur. Yarınlar hatırlanması acı veren arkadaşların anılarındaki ölümsüzlüğünü de belirsiz hale getirmiştir. Bu durumda anılarda ölümsüzleşmesi gereken bu yolda canını verenler toplu bir acının ağıtının yeni versiyonları olmak zorunda kalacaktır. Ateş yanmaya tazelenmeye devam ettikçe şiirdeki son sözü ateş söyleyecektir.

"Birden patlıyor grev

⁷⁶ Refik Durbaş, *A*, s.183

⁷⁷ Refik Durbaş, *A*, s.185

⁷⁸ Refik Durbaş, *A*, s.185

⁷⁹ Refik Durbaş, *A*, s.185

gece vardiyasında
davul
zurna
halay
birden patlıyor grev
artık çalınmayacak alınteri
kömür, elma, üzüm, pamuk, arpa, buğday, petrol, demir
işgücü
elemegi
dünya sis içinde ve sen onurunu işliyorsun bir mavi tulumla
zaman akıp geçiyor, bir direnç, bir inanç kalıyor ardında
bin işkence yüz bin hücreden, bir kolun kesik"⁸⁰

Coşkulu bir telaşla başlıyor grev, bir düşün gibi yeni bir hayatın başlangıcını sembolize etmektedir. Grev birdenbire, sömürüye tahammülün azaldığı bir anda başlamıştır. Zamanın devirdiği onca şeyin ardından yıkılmaz bir direniş enerjisi yaratılmakta, bu sömürü karşıtı eylemler "*alınteri, bilinç ve inanç*" ile örülerek büyütülmektedir. Onurun korunması için verilen bu grev, yurdun üzerinde büyüyen karanlık düzene dur demek için ses vermektedir. Mavi bir tulumun gece vardiyasında emekçinin üniformasıdır. Gece başlayan grevde bu üniforma grevin de emeğin de ortak simgesi olmuştur.

"Bugün grevdesin, örsüne muhkem vur
mavi gömleğin uyandırсын gökleri"⁸¹

Örse vurularak kadim bir ezgi tutturan emekçi, aydınlık gökleri temsilen giydiği mavi işçi tulumu ile güçlü bir imgedir. "*Usta*" şiirinde çalışkan ve azimli olan emektarlar, bugün her günden daha kararlı olmak zorundadır: "*Bugün grevdesin*" ifadesiyle farkındalık, "*örsüne muhkem vur*" ifadesiyle bir ikazda bulunmaya çalışmıştır. Sırasıyla şiirin devamında gerekliliklerin sayıldığı: "*Bugün grevdesin,*

⁸⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.184

⁸¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.205

vidaları yağlal/ mavi gömleğin çoğaltsın denizleri"⁸² ifadeleri ise umudun çoğalmasına işaret etmektedir. Emekçi, çalışarak kazandığı için hak ettiğini bilir; o yüzden grevle devam eden işler de devam etmektedir. Ama emekçi ciddiyetini fark ettirmek için hem kendisi hem sağlığı için tehlikeli bir yöntemle başvurur:

"Ölüm orucunda işte ilk vardiya

seninle yürüyor zaman, sensin umman"⁸³

Zamanın çözülüp avuçlarında kendilerine dönüşmesini izleyen işçiler, çalışarak bile büyüyen açlıklarını bilinçli bir açlığa sevk ederek hakkını alamadıkları emeklerinin peşine düşmektedirler. İşçiler sadece vardiyalarına değil açlık grevlerine başlarlar. Zamanın akışına yön veren açlık, onlar için onurlu mücadeleleri için çalışırken sarf ettikleri alın teri ile eşdeğerdir: *"Onurunla bezenmiş bütün fabrika/ alın teridir şimdi acıyı onaran"*⁸⁴. Acıyı ve açlığı onaran onların gözünde büyüyen kutsallığı ile emeklerine temsil eden şey alın teridir. Alın teri emeğin somut ve sıvı halidir. Akışkanlığı ile emekçinin inancının etrafını koruyucu bir madde gibi sarmıştır. Emeklerine, alın terlerine duydukları güvenle mavilikleri üzerlerine geçirip grevin bir afişi gibi üzerlerinde taşımaktadırlar: *"Bugün grevdesin, korkuya aldanma/ mavi gömleğin derlesin afişleri"*⁸⁵ Hayatlarını mavi tulum ve gömleklerin içinde umuda bağlayan emekçiler korkudan kaçarlardı, korkuya aldanmazlardı.

"Bugün grevdesin, bayramda sendika

onurunla bezenmiş bütün fabrika"⁸⁶

"Usta" adlı bu şiirde usta; umudun acıyı onaracağını, korkuya yer vermemek gerektiğini söyleyen bir bilge rolüne bürünmüştür. Usta, bir sosyal rolden farklı olarak gidilecek yolu gösteren bir emek bilgisi olarak gösterilmiştir. Şiirde usta, emeğin bilincine varmış acısı ve akan kanı ile emeğine sahip çıkmaya devam etmiştir. Emekçinin mavi tulumlu bilgisi olarak resmedilen usta, Toplumcu Gerçekçi şiirin başat sembollerindendir. Grev, usta ve emek, yola yeni girmiş çırağa emeğe verilen değeri nasıl çoğaltacağını gösteren birer araçtır. Onurla yürünen bu mücadele içinde zamanı

⁸² Refik Durbaş, *ÇA*, s.205

⁸³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.205

⁸⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.205

⁸⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.205

⁸⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.205

yürüten, fabrikanın emekle bezenen bir yer haline gelmesinde yardımcı olan mavi tulumlu işçilere, acıya alışmaları için de bir telkinde bulunmaktadır. Acının bu şartlar içinde bir alışkanlık haline gelmesi "*öfkene avlanma, acıya alışmalısın*" ifadeleri ile kendini belli ederek alışkanlığın kazanılması yönünde öğüt verilmiştir.

Durbaş şiirlerinde usta kavramına yüklenen imajlar vardır. Usta emekçinin anlından sadece alın terinin dökülmeyeceğini bilmektedir. Alnına çizilmiş acılı bir kader de alnının terden yaptığı çukurlarda yangılanıp dökülmüştür. Usta, memleketinden koparılır; verebildiği tek şeyi, emeğini, ekmek ve yaşam davasında herkesin önüne sererken gurbetin acısını uzun bir süre içinde taşımıştır. Küskünlüğü kalbinde büyüyen usta, sadece emek sarf ederken değil, yaşarken de duygusal bir bilgelik kazanmıştır:

"Bingöl'den geleli dört yıl

çekicin sapı kırık

ustamın gönlü

*sanırsın çan değil döktüğü bir küskünlüğün izdüşümü"*⁸⁷

Küskünlüğü bilen usta, tanıdıktır. Yaşamın içinden canlı bir şahittir, yüzünü çevirmiştir. Bunun iki yönlü bir açıklaması vardır: Gurbettedir, sıra hasreti çeker ve emeği sömürülmektedir. Geride bırakılan her şeyin özlemine içinde büyütülmüştür. Geriye dönse eskisi gibi olmayacağını bilinci içindedir. İleriye çevirdiği yüzü ise engellerle karşı karşıyadır. Yüzünü çevirdiği tarafa özlem duyarken baktığı yöne doğru ise ilerleyemediği için sıkışmıştır. İki uçtan sıkıştırılan bir levha gibidir henüz kırılmamış ama bükülmenin ne demek olduğunu bilen biridir. Bükülerek eğilen ruhu ve elleri eskisi gibi değildir. Dört elle sarıldığı emeğine yani işine de küsmüştür, karşılığını alamadığı emeğine de eline de küsmüştür:

"Şimdiyse küsmüş bakıra, kalaya, fosfata, kömüre

çekice, eğeye, tuza, keskiye, örse, ekmeğe

ısl bir sevince, alın terindeki rüzgara

seste yanan cevhere

*öfkeye"*⁸⁸

⁸⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.207

Emeği ile yeryüzüne çıkarıp onlara ruhunun ateşini üfleyerek şekil veren usta küskündür, bir umutsuzluk ağı içindedir. Sevinci bile kalbinde öfkeye dönmüştür. Zayi olan bilgeliği çırağının gözünden kaçmaz, ustanın elinde bir tek yaşamak kalmıştır ona da ruhu kırgındır. Usta içinde pas tutan şeyi temizleyemez "*körüğü pas tutmuş bir usta/ sanırsın çan değil döktüğü bir yangının izdüşümüdür*"⁸⁹. Ustanın eski el becerisinin olmadığı gibi yaşama dair isteği de azalmıştır.

"sendika yoktu

örgütlendik, And verip el ele kavuşturduk

başvurduk işverene

sözleşme

ardından tehdit

toplantı, dayanışma

ardından yıldırma

hak dedik, alın terimiz, gücümüz geleceğimiz, onurumuz

ardından fitne fesat

direnış, topluca işi bırakma yürüyüş

ardından cop, dayak işkence"⁹⁰

Grev bir düğün gibi başlar fakat karanlığın ve sömürünün hüküm sürdüğü bu düzende, gücü ellerinde bulunduranlar bu gücü, hemen işçiye emekçiye hissettirme gereği duymuşlardır. Emekçiler, gücün kimin elinde olduğu olgusunu hatırlatılır böylece kıvılcımın bir yangına dönüşmesi engellenmektedir. Emekçi işçiler; caydırılmaya, söndürülmeye, sessizliğe itilmek istenmiştir. Bu caydırma özellikle işkence ve dayakla yapılmaktadır. Bunun karşısında duran işçiler yasal bir çerçeve olmadığını ve korunmadıklarını bilmektedirler. Şiirdeki "*sendika yoktu*" ifadesi bu durumu açıklamaktadır. Yasal olarak kendini yalnız hissetseler de "*hak dedik, alınterimiz, gücümüz geleceğimiz, onurumuz*" bu kavramların atfettiği değerleri görmezden gelemedikleri için birleşme ve mücadele etme gereği duymaktadırlar.

"Ve anlatıyor bir daha

bitecek bu karanlık

⁸⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.207

⁸⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.207

⁹⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.217

*güneşin doğuşu yakın
aydınlık güller açacak
yüreğinde halkının
Ve anlatıyor bir daha:
İlk örgütlenen matbaa işçileri
6 Eylül 1923 şanlı bir gündür
matbaacılık tarihimizde
çünkü
o gün yaptı
mürettepler ilk grevlerini"⁹¹*

Müretteplerin ilk grev yaptığı tarih, bu meslek erbapları için onur duyulacak bir tarih olur çünkü başlangıcı bilmek, bir noktada sona gitmek için bir ipucudur. Yayıncılık, şairin hayatının önemli bir parçasıdır ayrıca Refik Durbaş'ın çıraklığı tattığı ilk dünyadır. Ruhunda derin izler bırakan bu yıllar devrim kıvılcımının ilk harelerinin belirmesine yol açmıştır. Matbaa kültürü hem birçok sanatçıyı, yazarı, şairi, çizeri, düşünürü tanınmasına vesile olur hem de çırakların yaşamının Türk şiirine izlek olarak kazandırılmasına vesile olmuştur.

Çırakların, ustalardan öğrendiği tek şey meslek değildir. Usta meslek öğretirken çırağına yaşamın da inceliklerini öğretmektedir.

*" Umuttan, emekten, alınterinden
aşk, inanç ve sevdadan
bir de barıştan
aldım adımı"⁹²*

Daha önce çocuklara verdiği "Barış" ismi şimdi şairin ismi oluvermiştir. Durbaş, emeğin içindeki aktif bir birey ve bu durumu lirik bir destana dönüştüren ozandır. Emek, alınteri, umut ve aşk yaşamın dört temel unsuru gibi sıralar bu kavramları; lakin bunlar birleşip barışa döndüğünde dünya yaşam formların hepsine vaat edebileceği en üst yaşam seviyesini sağlamış olacaktır.

*"gece üç vardiyasında çalınmış yine yarım bırakılmış uykusu
Çalınmış alınteri
çalınmış el emeği göz nuruyla bezeli bedeni
çalınmış aşk gücü iş bilinci"⁹³*

⁹¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.238

⁹² Refik Durbaş, *ÇA*, s.243

Gece üç saati karanlığın ve uykunun en yoğun saatleridir. Bu saatlerde yarım bırakılan uyku, emeğe daha doğrusu aç kalmadan geçirilecek bir güne feda edilmiştir. Temel ihtiyaçların çatışmasından doğan ekmek kavgası ve çalınan emek, harcanan gençlik, neden olunan uykusuzluk gibi ruhu tüketen durumlar, bireyin “iş bilincini ve aşkını”⁹⁴ da parçalamıştır. Hayatının en verimli dönemlerini, günün en verimli saatlerini uykunun en vazgeçilmez vakitlerini, işi ve emeği için feda eden birey, bunun gece yarısı elinden alınmasına karşı çıkmaktadır. Durbaş’ın daha önceki dizelerinde “sabaha karşı grevin başlaması” gece yarısı saat üçte çalınan emeğin ardından patlamıştır.

Emek ve iş bilincinin uyanışının güneş doğuşundan önce gerçekleştiği bu emek dünyasında çalınan her şey, gelecekte umutları da parçalayarak sökerek almıştır. Bireyin emeğiyle ürettiği her şey, gece yarısı bir baskın gibi elinden alınmıştır. Emeği ile kazandığı para ile bekarlar, evlenecek; çocukları olanlar, çocuklarını okutacak; evi olmayan, ev alacak; hastası olan, hastasına bakacak ve bir gün en büyük umutları olan sılaya döneceklerdir. Ancak bu işçilerin “emeği göz nuruyla bezeli bedeni” çalınmıştır. Emek beden ilişkisinde tenin var oluşu emeğin varoluşudur. Canını hiçe sayarak emeği ile açlığından kurtulmaya çalışmanın verdiği tezatla, yani feda edilenin büyüklüğü artıkça değerinin düşmesi grevin ilk en parlak kıvılcımını oluşturmuştur. Gece yarısı çalınan emek, sabaha karşı grevle karşılaşır ve kutlu olan, can bezeli beden hakkını aramaya çıkmaktadır.

“Akşam yine dolmadı

Alın yaralı alınterinin

elleri kanamalı ekmek parasının

Yüreği kör ev kirasının filesi”⁹⁵

Geçinmek için çalışan ama çalıştığı kadar yaşayamayan birey, betimlemelerini bir süre sonra daralan yaşam alanının çerçevesinden seçmiştir. Geçim duygusal bir kuyu yaratır. Çalışarak kazandığını sağlık ve mutlulukla harcayamayınca kelimeleri; ev kirası, dolmayan file, boğaza girmeyen ekmek, mideye inmeyen lokma üzerine yoğunlaşmıştır.

⁹³ Refik Durbaş, ÇA, s.286

⁹⁴ Refik Durbaş, ÇA, s.286

⁹⁵ Refik Durbaş, ÇA, s.319

Akşam eve dönüşün, yorgunluğu atmanın, mesainin de vücut enerjisinin de tükendiği bir zaman dilimidir, bu zaman diliminde birey emeği ile kazandığını evine, ailesine götürmektedir. Emeği ile kazandıkları geçimine dahası yaşamaya yetmemektedir. Daha çok çalışarak daha çok aç kalan emekçi, boş olan fileyi umutsuzluk ile ağırlaştırmıştır. Akşam evine götürebildiği tek şey biriken borçlar, dolmayan mutfaklar, tütmeyen ocaklardır.

Sefalet büyüdükçe yaşamak daha zor hale gelmektedir. İnsanın temel ihtiyaçları olan su ve ekmeğini kazanmak, emeğin ve alın terinin karşılığını bulmaması nedeniyle günden güne daha çok ıstıraba ve kana sebep olmaktadır: "*elleri kanamalı ekmek parasının*"⁹⁶ ekmek, aslan, ağız üçgeninde emeği, yaşamaya yetmediği için birey, "*akşam yine dolmadı*"⁹⁷ demiştir.

"Karakör tutsaklığıma günlerden günlere

Yürekte yüreğe

Sesten sessizliğe

Onura

İnanca

Sevince

bekle yazacağım"⁹⁸

Bu dizeler, toplumcu gerçekçi şiir çizgisine ait ve Refik Durbaş'ın şiirlerinde sık sık kullanılan bir tema olan tutsaklık ve özgürlük arayışına işaret etmektedir. Şiir, kara kör tutsaklığından bahsediyor. Bu tutsaklık kişinin hem çaresiz hem de eylemsiz hissetmesine neden olmaktadır. Uzun zaman süren bu tutsaklık, bireyde birçok duyguyu ortaya çıkarmıştır. Bireyin inancı, onuru ve sevgisi vurgulanarak bu tutsaklık durumuna karşı bir umut ışığı yakılmaktadır. Bir başka dizesinde Durbaş tutsaklığı farklı şekilde aktarmaktadır:

"Dört kurşun:

Biri demokratiğine,

biri aydın kişiliğine,

⁹⁶Refik Durbaş, *ÇA*, s.319

⁹⁷Refik Durbaş, *ÇA*, s.319

⁹⁸Refik Durbaş, *ÇA*, s.374

biri insan severliğine,

biri cesaretine..."⁹⁹

Toplumcu gerçekçi şiir çizgisi, genellikle toplumsal sorunlara, eşitsizliğe, adaletsizliğe ve zulme odaklanmaktadır. Şiirdeki "*ihtilal diye sokağa dökülen proletarya*"¹⁰⁰ ifadesi toplumsal değişim ve eşitlik taleplerini dile getiren işçi sınıfının mücadelesini yansıtmaktadır. Şair, bu dizelerle toplumun içinde bulunduğu sıkıntıları ve adaletsizlikleri eleştirmiştir.

Şairler, şiirlerinde bu konuları ele alarak toplumsal farkındalık yaratmaya çalışmaktadırlar. Refik Durbaş da bu çizginin gereği olarak, işçi ve çırakların dünyasına girip onların yaşam mücadelesini ve yaşadıkları zorlukları yansıtmıştır. Şiirlerinde insanın iç dünyasını ve duygularını işleyen Durbaş, aynı zamanda toplumun genel durumuna da eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Ayrıca bu dizeler, toplumcu gerçekçi şiirin temel duygu durumlarını yansıtmaktadır.

"Ölüm yüklü füzelere

Kalbim hedeftir Gazze'de

Kara karanlık gecede

Candır eksilen bedenden

Ay aydınlık pencerede

Ecel yine mi nöbette?

Çocukluğum ölüme değil

*Filistin'e adaktır anne"*¹⁰¹

"Adak" şiirinde Refik Durbaş toplumcu gerçekçi sanat anlayışıyla Filistin'e vurgu yaparak ölüm, savaş ve direniş temalarını işlemektedir. Şair, ölüm dolu füzelerin hedefi olmasına rağmen kalbinin Gazze'de olduğunu, onların acılarını derinden hissettiğini söylemektedir. Kara karanlık gecelerde bile kalbinin canlı olduğunu vurgularken eksilen bedenlerin değil, örselenen hayatların savaşta hırs uğruna yitirilmesine karşı çıkmaktadır. İnsan olmanın onuruna yakışmayan bu durumlara düşmesine insani tepkiler vermektedir.

⁹⁹Refik Durbaş, *KA*, s.193

¹⁰⁰Refik Durbaş, *ÇA*, s.52

¹⁰¹Refik Durbaş, *KA*, s.144

Şair, aydınlık pencerede ecelin nöbet tuttuğunu ifade ederek ölümün sürekli bir tehdit olduğunu ima eder. Çocukluğunun ölüme değil, Filistin'e adak olduğunu aktarmaktadır. Bu dizelerde Durbaş, Filistin'deki direnişi, zulme karşı mücadeleyi ve adalet arayışını destekleyen bir duruş sergiler ve bir aydın olarak insanlığın alçaldığı yerleri, yaşanan zulümleri gözler önüne sermekten çekinmemektedir. Toplumcu Gerçekçi sanat anlayışının bir gereği olarak şair, toplumsal meselelere duyarlılığını ve sesini şiiriyle yükseltmiştir.

Durbas'ın "*Soma Madenlerinde Yaşamını Yitirenlere Destan*"¹⁰² adlı şiiri, 2014 yılında Soma'da yaşanan maden faciasında hayatını kaybeden emekçilere adanmıştır. Bu şiirinde Durbaş, olayın trajedisini ve emekçilerin yaşadığı acıyı dile getirirken aynı zamanda güncel yıkımlara ve kazalara yönelik hassasiyetini de ortaya koymuştur. Şair, madencilerin gençliklerini ve emeklerini maden ocaklarında kaybettiklerini ifade ederek bu olayı "*gençliğin*" ve emeğin "*mezarı*" olarak nitelendirmiştir:

"2014'ün 13 mayısı

haber düştü takvime

kömür oldu Soma'da

gençliğimin mezarı"¹⁰³

Durbas'ın bu şiiri, toplumsal adaletsizliklere ve emekçilerin yaşadığı zorluklara yönelik duyarlılığını yansıtmaktadır. Şair, insan hayatının değerini vurgulayarak emekçilerin hakkını ve onurlarını savunmuştur. Soma maden faciası gibi trajik olaylar üzerinden toplumdaki adaletsizliklere ve güvenlik önlemlerinin yetersizliğine dikkat çeker. İnsanların yaşamını yitirmesine sebep olan sorunların çözülmesi gerektiğini ifade ederek umudunu emeğe bağlayan insanların yaşamlarının yitirmeden insan onuruna yakışır bir biçimde yaşamasına yönelik hassasiyetini vurgulamıştır.

Durbas'ın bu şiiri, güncel olaylara duyarlılığını ve toplumsal meselelere odaklanan sanat anlayışını göstermektedir. Şairin eserleri, insanların yaşadığı zorluklara ve acılara temas ederek toplumun vicdanını harekete geçirme amacını taşımaktadır. Soma maden faciasına dair dizeleri, insanlık adına adalet talep etmek ve emekçilerin haklarını savunmak için güçlü bir çağrı niteliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁰² Refik Durbaş, *KA*, s.367

¹⁰³ Refik Durbaş, *KA*, s.367

Sosyal eşitsizliklerin büyüdüğü bu dünyada Durbaş, mülteci sorunlarına da duyarlılık göstermektedir:

*"Denizin üstü gemi
dümeninde dolunay
geminin altı deniz
ambarı dolu mülteci
Ay çalındı geceden"¹⁰⁴*

"Mülteci" adlı şiir, Durbaş'ın mülteci sorununa duyarlılık gösteren tutumunu yansıtan şiiridir. Şair, mültecilerin zorlu yaşam şartları yüzünden çaresiz kaldıklarını hissettirmektedir. Denizin üstünde seyahat eden bir gemi ve onun mülteci dolu ambarı, bu soruna dikkat çeken semboller olarak kullanılmıştır. Dizelerde yer alan *"Ay çalındı geceden"*¹⁰⁵ ifadesi ise mültecilerin umutlarının, hayallerinin ve güvenliklerinin ellerinden alındığını sembolize etmektedir. Mülteci olmanın getirdiği zorluklar ve acılar, şairin sözleriyle anlatılırken aynı zamanda insanlık vicdanını harekete geçirme amacı güdülmüştür.

Durbaş, gazeteci olmasından kaynaklı şiirlerinde toplumsal meselelere dair derin bir duyarlılık ve içtenlik görülür:

"Haberler... Türkiye, dünya, bütün hüznüyle, sevinciyle önümüze geliyor. Refik Durbaş, haberlerin şiirsel anatomisini yazmış. Ustalık budur, değil mi? Haberin ardındaki şiiri yakalamak. Kuru cümleleri, edebiyatın büyüğü gökkuşağının altından geçirmek. Refik Durbaş'ın şiirlerini okurken, gün olur Sait Faik'i hatırlarım, bir zamanın moda deyişiyle küçük insanın şiirini kendi kuşağı içinde keşfeden odur. Kuşağında bu özelliğiyle tektir. İyi şiire popülerlik kazandırmıştır. Hürriyet Gösteri'de Şimdi: Haberler üzerine onunla yapılan söyleşide; güncel bir haberin şiire dönüşünü, haberin bir şairi etkileyişini, yani bir şiirleşme sürecini bize anlatıyor: 'Birinci bölümde böyle gazete haberlerinden yola çıkarak yazdığım şiirler yer almakta. Taş ve Kurşun şiiri mesela, İsraili askerlerin saldırısına maruz kalan bir babanın, bir varilin arkasına

¹⁰⁴ Refik Durbaş, *ŞAY*, s.49

¹⁰⁵ Refik Durbaş, *ŞAY*, s.49

sığınarak oğlunu ölümden korumasının şiiri... Televizyonlar yayınlamıştı canlı ölüm olarak. Çok etkilenmişim."¹⁰⁶

Haberler, güncel toplumsal travmalar; mülteci sorunu, maden kazaları, sokak çocukları ve savaş gibi konular Durbaş'ın şiir evreninde önemli bir yer tutmaktadır. Haberlerin ardındaki şiirini de yazdığını belirtmektedir.

*"Çocuk, hissiz ekranıyla televizyonun
gazetenin kara katran sayfası arasında
baba, çocuğu ile çocukluğu arasında
taşa inat, kurşuna lanet
çocukluğunu bağışlıyor oğluna
Ölüyor çünkü çocuk
taş ile kurşun arasında
Ve bedeni taşın inadına
kurşunun lanetine karşı
taş ve kurşun olarak kalıyor
Hayat ile ölüm arasında."*¹⁰⁷

Durbaş'ın haberlerle ilgili şiirlerinde, gerçek hayattan alınan olaylar ve insan hikayeleri güçlü bir şekilde işlenmektedir. "Haberî şiirleştiren adam" olarak anılmasına vesile olan bu şiir yazma yolu Örneğin "Taş ve Kurşun" adlı şiirinde, İsraili askerlerin saldırısına maruz kalan bir babanın, oğlunu ölümden korumak için verdiği çabayı anlatır. Bu olay televizyonlarda yayınlanmış ve Durbaş'ı derinden etkilemiştir. Şiir, çocuğun hissiz ekranla televizyon ve gazete arasında sıkıştığı bir gerçeklikte, baba ve oğul arasındaki bağı ve çocuğun çocukluğunu kurşunlara ve taşlara karşı nasıl koruduğunu dile getirir.

*"01 MAYIS 2004 CUMARTESİ
Amerikan askerlerinin
Iraklıları çırılçıplak soyup
öldüresiye dövdükleri,*

¹⁰⁶ <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/haberî-siirlestiren-adam-38273524>

¹⁰⁷ Refik Durbaş, *Menzil*, s.179

*cinsel ilişkiye zorladıkları
fotoğraflardan sonra
bu kez de İngiliz askerlerin
yaptığı işkencelerin
fotoğrafları dünyayı şok etti"¹⁰⁸*

Durbaş'ın şiirlerinde haberlerin şiirsel bir anatomisi olduğu görünmektedir. Bu şekilde güncel olaylar, duygu ve düşünce dünyasının derinliklerine iner ve okuyucuda derin etkiler bırakmaktadır. Şairin bu yaklaşımı, toplumsal meselelere duyarlılıkla yaklaşması açısından ve sanatını anlamak açısından incelenmeye gerek görülmüştür.

*"Bunca yıldır aynı sancı:
Gerçekten demokratik bir ülkede
kanat açmasaydı kalemi şairlerin
yazarların yelkeni olmasaydı kağıt
umudun adı umut olarak
yer alır mıydı sözcüklerde
sevincin adı sevinç olarak
özgürlüğün adı özgürlük olarak"¹⁰⁹*

Durbaş'ın şiirleri, toplumsal acılara ve insanlık dramına duyarlılığını yansıtmaktadır. Şiirlerinde sadece haberleri yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda bu haberlerin altında yatan insan hikayelerini, duygusal derinlikleri, travmaları ve anlam katmanlarını gözler önüne sermektedir. Toplumsal olaylarla bireysel deneyimleri birleştirerek, güncel haberleri şiire dönüştürmüştür. Bunun yanı sıra şair olarak halkın bilinçlenmesini ve umut içinde yaşamasını sağlamak için sanatçılara da görev düştüğünü belirtmektedir.

1.3.Refik Durbaş'ın Eserleri

Daha ziyade şair olarak tanımlayabileceğimiz Durbaş, üretimlerinde sanatsallığı ön planda tutmuştur. Şiir kitapları, sonradan toplu şiirler olarak üç cilt halinde basılmıştır. Düzenli olarak köşe yazarlığı yapmış olan şairin ciddi bir gazetecilik

¹⁰⁸Refik Durbaş, **KA**, s.97

¹⁰⁹Refik Durbaş, **KA**, s.196

deneyimi de söz konusudur. Durbaş, gazetecilik ve dergicilik mesleğinin mutfağında yetişmiştir. Uzun yıllar, gazete ve dergilerin geçirdiği değişimin içinde kalmıştır. Durbaş dijital gazetelerde kitap ekleri ve kültür sanat yazıları yazmıştır.

Refik Durbaş'ın eserlerinin genel özellikleri arasında sıra dışı imgeler, güçlü ve çarpıcı anlatım, şairane bir üslup, insanın iç dünyasını anlamaya yönelik yoğun bir çaba, toplumsal sorunlara duyarlılık, derin bir duygu yoğunluğu ve mistik bir boyutun varlığı tespit edilmiştir. Şiirlerinde sıklıkla öznel, melankolik, hüznü ve umutsuz bir ton hakimdir. Ayrıca, şiirlerinde doğa, insan ilişkileri, zaman, varoluş, aşk, özlem, ayrılık, yalnızlık, acı, ölüm, bellek (anı) gibi temaların ön plana çıktığı gözlemlenmiştir.

Durbas, nesir eserlerinde ise özellikle anılarında, edebiyat ve sanatın yanı sıra toplumsal ve siyasal konulara da değinmiştir. Eserlerinde bir yandan insanın iç dünyasını araştırırken, diğer yandan da Türkiye'nin toplumsal ve siyasal tarihine dair birçok detaya yer vermiştir. Refik Durbaş'ın eserlerinde dil ve anlatım teknikleri, konuları işleme biçimi ve duygu yoğunluğu, onun edebî dünyasını zenginleştirmiştir. Durbaş, birçok çocuk kitabı yazarak Türk Çocuk Edebiyatı'nın gelişimine de katkı sağlamıştır.

Şiir

- Kuş Tufanı (1971)
- Hücremde Ayışığı (1974)
- Çırak Aranıyor (1978)
- İkinci Baskı (1979)
- Çaylar Şirketten (1980)
- Denizler Sincabı (çocuklar için şiirler, 1982)
- Kırmızı Kanatlı Kartal (çocuklar için şiirler, 1982)
- Nereye Uçar Gökyüzü (1983)
- Siyah Bir Acıda (1984)
- Bir Umuttan Bir Sevinçten (1984, toplu şiirler 1)
- Yeni Bir Defter-Şiirler-Meçhul Bir Aşk (1985)

- Adresi Uçurum (1986, toplu şiirler 2)
- Geçti mi Geçen Günler (1989)
- Menzil (1992)
- Kimse Hatırlamıyor (1994, toplu şiirler 1)
- Nereye Uçar Gökyüzü (1994, toplu şiirler 2)
- İki Sevda Arasında Kara Sevda (1994)
- Tilki Tilki Saat Kaç (1995)
- Düşler Şairi (1997)
- İstanbul Hatırası (1998)
- Hatıram Olsun (2000)
- Şimdi: Haberler (2001)
- Yol Uzun Ölümden Ama Ölümden Kısa (2002)
- Aydede'ye Alfabe (2003)
- Rüya Tabirleri(2004)
- Kırk Dört Sıfır Dört (2007)
- Kuyruğu Zıp Zıp Kanguru(2007)
- Pençesi Pamuk Kedi(2007)
- Bağışla Zıyanımı (2014)
- Nar Düştü Kar Üstüne (2016)
- Çırac Çıktı Çocukluğum (2017)
- Şakın Baykuş (2018)
- Kardan Adam Üşüyor (2018)
- Şayeste (2018)

Toplu Şiirler

- Bir Umut Bir Sevinçten

- Adresi Uçurum (1987)
- Kimse hatırlamıyor1 (1994)
- Nereye Uçar Gökyüzü (1994)
- Seçme Şiirler (1997)
- Adresi Kalbimde(2000)
- Çırak Aranıyor (Kırmızı Yayınları, 2010)
- Hatıram Olsun (2010)
- Çırak Aranıyor (Islık Yayınları, 2016)
- Menzil (Islık Yayınları, 2016)
- Ayna (Islık Yayınları, 2016)

Röportaj

- Ahmet Arif Anlatıyor: Kalbim Dinamit Kuyusu (1990)
- Güneşli Rüzgarı Nazım'ın (1997)

İnceleme

- Şair Cezaevi Kapısında (1992)
- Galata Köprüsü (1995)
- İlhami Bekir'den Mektup Var (1997)
- Anılarımın Kardeşi İzmir (2001)
- Efsaneler Kenti İstanbul (2018)

Deneme

- Yazılmaz Bir İstanbul (1988)
- Gölge İstanbul Sokaklarında(1997)
- Yasemin ve Martı (1997)
- Taşın ve İnancın Şiiri Mardin (1998)
- Rüzgarla Randevu (2000)

- İstanbul Hayattır (2010)

Antoloji

- Türk Yazınında Cezaevi Şiirleri (1993)

- Öykülerle İstanbul (1995)

- Seni Seviyorum Anne (1998)

- Mustafa Kemal Bayrağı (1998)

- Barış Koyun Çocukların Adını (1998)

- Maviydi Gökyüzü Yeryüzü Yeşil (1998)

-Kaf Dağında Şenlik Var (1998)

- Kalbimde Okulun Işığı (1999)

-Anneye Sevgi Babaya Saygı (1999)

- Beyaz Güvercinleri Çocukluğun(Türk Edebîyatında Hayvan Hikayeleri, 1999)

- Selam Olsun Çocukluğuma (1999)

- Cumhuriyetten Günümüze Türk Şiiri (Abdullah Özkan ile 1999)

- 100 Aşk Bir de Şiiri (2001)

- Çakırkeyif Şiirler (2006)

- Kanatların Yelken Ettik Gemiye(2011)

Yenileştirme/ Derleme/ Gazete yazıları

- Yedi İklim Dört Bucak (1977, Evliya Çelebi'den çocuklar için)

- Şakaname (1983, Evliya Çelebi'den çocuklar için)

- Mavi Alacalı Baston (1983, Muallim Naci'den çocuklar için)

- Ömer' in Çocukluğu (2006)

-Tevfik Fikret: Şermin ve En Güzel Çocuk Şiirleri (2009)

- Mehmet Akif Ersoy: Çocuklar İçin En Güzel Güzel Şiirler (2009)

- Evliya Çelebi: Acayip Öyküler (2009)
- Rakı İle Edebîyat Muhabbeti(2007)
- Gül İle Sitemkar (2015)
- Şiirin Gizli Tarihi (2016 Gazete yazıları)
- Red Şair ve Şiir Yazıları (2016)
- Köroğlu (2017)
- Edebîyat Anılarda Yaşar (2018)
- Ay'dan Korkan Fil (2019 Mevlana'da esinlenen Hayvan Öyküleri)

Ödülleri

- 1979 Yeditepe Şiir Armağanı, Çırak Aranıyor ile
- 1983 Necatigil Şiir Ödülü, Nereye Uçar Gökyüzü ile
- 1993 Halil Kocagöz Şiir Ödülü Menzil ile
- 1989 " Kapıkulenin Vatansızları" şiiri ile Cumhuriyet Gazetesi Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Röportaj ödülü
- 2004 PEN Türkiye Şiir Ödülü
- 2011 Tüyap 16. İzmir Kitap Fuarı Onur Konuğu
- 2018 Behçet Aysan Şiir Ödülü
- 2015 Yunus Nadi Şiir Ödülü Bağışla Ziyanımlı ile

1.4.Refik Durbaş'ın Gazeteciliği ve Dergiciliği

Refik Durbaş, 1960'larda ve 1970'lerin başlarında farklı tür gazete ve dergilerde köşe yazarı, editör ve yazar olarak çalışmıştır. Gazetecilik kariyeri boyunca siyasi, kültürel, sanatsal haberler ve röportajlar yapmıştır. Bunun yanı sıra edebiyat eleştirileri de yazmıştır. Gazetecilik mesleğindeki deneyimleri, edebî eserlerindeki sosyal ve politik eleştirilerinde de kendini göstermektedir.Birçok aşamadan geçtiği yayıncılık ve gazetecilik hayatı da sanatsal zemininde önemli bir yer tutmaktadır:

"1967'te Yeni İstanbul'da gazeteciliğe adım attı. Refik Durbaş, Cumhuriyet gazetesinde düzeltmen olarak çalıştır. Sabah gazetesinin kitap ve sanat sayfalarını hazırladı. Yeni Yüzyıl gazetesinin

kültür-sanat bölümünü yönetti. Ayrıca şair, *Yeni Yüzyıl* ve *Ateş* gazetelerinde köşe yazarlığı yaptı. 1992'de *Cumhuriyet* gazetesinden emekli oldu."¹¹⁰

Refik Durbaş, çeşitli dergilerde yayımlanan şiirleriyle dikkat çeken bir şairdir. *Devinim*, *Gösteri*, *Sanat Olayı*, *Soyut* ve *Papirüs* dergilerinde şiirleri yer almıştır. Şair, arkadaşlarıyla birlikte 1962-1964 yılları arasında *Evrin* dergisini, 1967'de ise *Alan 67* dergisini yayınlamıştır. 1972-1974 yıllarında *Yeni* dergisinin yazı işleri müdürlüğünü yapmış ve gazetelerde sanat ve kitap bölümlerini hazırlamıştır. 1992 yılında *Cumhuriyet* gazetesinden emekli olduktan sonra köşe yazarı olarak farklı gazetelerde üretken olmayı sürdürmüş ve en son olarak *BirGün* gazetesinde yazılar kaleme almıştır. Durbaş, uzun süren yazın hayatı boyunca edebî ve sanatsal çalışmalara katkıda bulunmuş ve şiirsel yeteneğiyle tanınmış bir isim olmuştur.

Gençlik döneminde İşçi Partisi'ne katılan Refik Durbaş, yeni bir çevre ve düşünce tarzıyla tanışmıştır. Bu çevrede yer alan arkadaşlarıyla birlikte *Evrin* adında bir dergi çıkarmıştır. *Evrin* dergisi, ancak on beş gün boyunca yayınlanabilen kısa bir süreli dergi olmuştur. İlk sayısı 1 Aralık 1963 tarihinde yayımlanan ve 15 Aralık'ta ikinci sayısının yayımlanmasının ardından dergi kapanmak zorunda kalmıştır. Bu dergi, Durbaş'ın hayatında kısa bir süreliğine var olan bir yayın organı olmasına rağmen, o dönemdeki çevre ve düşünceyle ilişkisini yansıtan önemli bir adım olarak görülmektedir. Kısa süreli dergi yayınlama tecrübesi sadece *Evrin* dergisi ile sınırlı kalmamıştır:

"1967'de *Alan 67* adlı bir dergi çıkardı, bu derginin de ömrü kısa oldu ve dergi sadece dört sayı yayımlanabildi. *Devinim*, *Soyut*, *Papirüs* gibi dönem dergilerinde sanatçı, şiirlerini yayımlamaya devam etti. 12 Mart'tan sonra *Yeni* dergisinin on altı sayı yazı işleri müdürlüğünü yürüttü. *Fikret Kaynakçı*, *Sıtkı Sipahioğlu* onun kullandığı imzalarındandır."¹¹¹

Durbas siyasi zeminlerin oturmadığı zamanlarda müstear isimler de kullanmıştır. Şiiri, ideolojilerini ve seslerini duyurmak için kullanan Toplumcu Gerçekçi şairler bu duyurma sürecini hızlandırmak namına dergi ve gazeteleri de kullanmıştır. Durbaş, yayın süreleri değişkenlik gösteren dergi ve gazetelerde yazma ve sesini duyurma fırsatını yakalamıştır:

¹¹⁰ <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/durbas-refik>

¹¹¹ <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/durbas-refik>

"12 Mart dönemi sonrası sanatçı, toplumcu görüşe bağlanarak 1960 kuşağı şairleri içinde yer aldı. Bu kuşağın şairleri kendilerinden önce biçimlenmiş bir edebî geleneğin devamı olan toplumcu-gerçekçi sanat anlayışıyla şiirlerini yazdı. Bu söylem materyalist görüşe dayanan bir şiir hareketi oldu. Şiiri bir üretim biçimi olarak gören şairler, 1960 Anayasası'nın getirdiği yeni bir dönemle liberal-kapitalist sistem karşısında yer alarak ideolojik içeriği Türk şiirinin merkezine koydular. Yeni Gerçek, And, Devinim, Halkın Dostları, Gelecek, Yansıma, Militan gibi dergiler etrafında şiiriyle ideolojilerini yansıttılar. Böylece Refik Durbaş, şiire 1960'ta başlayan ve 1970'de siyasallaşma deneyimden geçen, tepki ve başkaldırı şiirlerine imza atan şairlerden Atıl Behramoğlu, İsmet Özel, Süreyya Berfe, Özdemir İnce gibi imzaların da aralarında bulunduğu kuşak içerisinde yer aldı (Ramazan Korkmaz, Tarık Özcan 2007: 63-124)."¹¹²

Geniş bir şiir kuşağının içinde büyüyen Durbaş, gazete ve dergilerde edebîyatın öz kaynaklarından da yararlanmıştı.

Bazı eleştirmenler, Durbaş'ın gazetecilik tecrübelerinin, şiirlerinde dil ve anlatım tekniklerine yansıdığını savunmaktadırlar. "Majüskül Bir Kadın Üzerine" şiirinde bununla ilgili kelime örnekleri daha doğrusu yayıncılık ve gazetecilik jargonuna ait kelimelerin de kullanıldığını görmekteyiz.

Durbaş, gazete ve dergilerde yazmış olduğu deneme, röportaj, anı ve yazılarıyla genellikle toplumsal konulara dikkat çekmiş, toplumun sorunlarını, haksızlıkları ve adaletsizlikleri sorgulamıştır. Bu toplumcu içerikli yazıları yazarken elbette edebî yazılar da kaleme almıştır. Gazetecilik kariyerinde elde ettiği birikimler, şiirlerine de yansımıştır:

"Yeni a dergisi adından da anlaşılacağı gibi 1956-1960 yılları arasında çıkan a dergisinin devamı niteliğindedir. Yeni a Nisan 1972'de çıkmaya başlar. Sahibi Ferit Öngören, yazı işleri müdürü Refik Durbaş'tır. Yazı işleri müdürlüğü görevini 23. sayıdan itibaren Adnan Çelik devralır. Durbaş'ın o yılda askere gittiğini biliyoruz, değişikliğin sebebi bu olabilir. Derginin aynı görüşü benimseyen kemik bir kadro etrafında şekillendiğini onuncu sayıdaki 'Yeni Cilde Başlarken' başlıklı isimsiz yazıdan çıkarabiliriz: 'Yeni a, daha çok bir kadro dergisi olması ve toplu yönetimde çıkmasıyla özellik kazanır. Dergi yönetimini, soyadlarına göre, alfabe sırası ile, Refik Durbaş, Ferit Öngören, Kemal Özer, Adnan Özyalçın, Nurer Uğurlu topluca sağlarlar.'" (1973: 1)¹¹³

Refik Durbaş'ın yayıncılık ve gazetecilik hayatı, sanatsal ve edebî çalışmaları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Gazetecilik kariyeri boyunca siyasi haberler, kültür-sanat haberleri ve röportajlar yapmanın yanı sıra edebiyat eleştirileri de yazmıştır. Bu

¹¹² <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/durbas-refik>

¹¹³ Yılmaz, Ümmügülüm, (2019), *YENİ a Dergisinin Türk Edebiyatındaki Yeri ve Sistematik İndeksi* YL tezi, s.25

deneyimleri, edebî eserlerindeki sosyal ve politik eleştirilerde kendini göstermektedir. Edebîyat dünyasına ait anılar ve bildiklerini de köşe yazılarında kullanarak edebî kullanımını zenginleştirmiştir böylece çeşitli dergilerde yayımlanan şiirleriyle dikkat çeken bir şair olmuştur.

“İzmir’de lisede okurken Gündüz Badak diye bir arkadaşım vardı. Birlikte Evrim adlı bir dergi çıkardık, 24 sayı... Evrim’in sahibi ve yazışleri müdürü Gündüz’dü. Ben lise öğrencisi olduğum için yazışleri müdürlüğü yapamıyordum. Bunun yerine kapak içinde “Bu sayıyı hazırlayan: Refik Durbaş” yazıyordu. Basın İlan Kurumu, o yıllarda dergilerin arka kapaklarına ilan veriyordu. Derginin 32 sayfa, boyutunun şu şu ölçülerde olması, en az 6 sayı çıkmış olması gibi kriterler aranıyordu. Bu durumda 750 liralık ilan veriyorlardı. 600 liraya dergiyi çıkarıyorduk. Bu ilanlarla dergimiz 8-10 sayı çıktı. Sonra büyük gazeteler “İlanları dergilere vermeyin. Biz her gün iki sayfa sanat sayfası yapalım” dediler. O ilanlar sayesinde Bursa’da Elif, Sivas’ta Su, Konya’da Çağrı diye dergiler çıkıyordu. O sırada Ataol Behramoğlu, İsmet Özel, Haluk Aker, Güven Turan, -Özkan Mert ile ben İzmir’deydik- Doğuş Bildirisi’ni yayımladılar. Bana gönderdiler. “Biz Ankaralı 60 Kuşağı sanatçıları olarak Evrim’i destekliyoruz.” diyorlardı. Bize para göndermeye başladılar. 1965’te İstanbul’a gelince dergi kapandı”¹¹⁴

Edebîyat ve sanat arasında köprü kurarak, toplumun sesini yansıtmaya çok genç yaşta başlayan Durbaş, birçok olumsuz durum ile karşılaşmasına rağmen bu alanda çalışmalar yapmıştır. Durbaş, hem genç şairleri desteklemiş hem de onlara ilham olmuştur. Bu nokta da Doğuş bildirisi Durbaş’ın kısa süreli yayın hayatında olan Evrim dergisinde yayımlanmıştır:

“Doğuş Bildirisi, Haluk Aker, Rahmi Akseki, Ataol Behramoğlu, Erhan Etiker, Eser Gürson, Abdullah Nefes, İsmet Özel ve Semih Tezcan tarafından 16 Mart 1964 tarihinde Evrim Dergisi’nde yayımlanmış olan; dönemin edebiyat anlayışını eleştiren ve yazarların genç sanatçıları olarak daha üretken ve daha bilinçli bir edebiyat ortamı oluşturma çabasında olduklarını açıklayan bildiridir.”¹¹⁵

Refik Durbaş, bu bildirinin kendi dergisinde yayınlanması bir çok şairi etrafında topladığının da göstergesi olarak görülebilir.

1.5. Refik Durbaşve Çocuk Edebiyatı

Türk çocuk şiiri tarihi oldukça eski bir geçmişe sahiptir. İlk Türk çocuk şiiri örnekleri, Türk edebiyatının ilk dönemlerinde, özellikle de Divan edebîyatında görülmektedir. Bu örnek şiirler, sadece belirli bir yaş grubuna hitap ettiği halde çocuklara yönelik bir içerik taşımamaktadır. Türk çocuk şiirinin doğuşu, Tanzimat

¹¹⁴<https://www.birgun.net/haber/siirin-uzun-yolculugunda-refik-durbas-238993>

¹¹⁵https://tr.wikipedia.org/wiki/Do%C4%9Fu%C5%9F_Bildirisi

Dönemi ile birlikte gerçekleşmiştir. Bu dönemde Batı edebîyatının etkisi altında kalan Türk yazarları, çocuk edebîyatının önemini fark etmişlerdir. İlk Türk çocuk şiirleri de bu dönemde yazılmıştır. Bunların başında Şinasi'nin *Terbiye-i Çocuk* adlı eseri gelir. Bu eser, çocukların eğitimi için yazılmış şiirlerden oluşmaktadır. Türk edebîyatında çocuk edebîyatı kavramı, dünya edebîyatına kıyasla daha yeni sayılabilir. Tanzimat döneminden sonraki süreçte, Türk edebîyatında çocuk edebîyatı ciddi bir şekilde incelenmeye başlanmış ve Cumhuriyet döneminde büyük bir önem kazanmıştır. Toplumcu şiirimizin önde gelen temsilcilerinden Refik Durbaş, çocuk edebîyatı alanında da eserler vermiştir.

Durbaş'ın toplumcu şiirlerinde işçi ve emekçi sınıfının yaşadığı zorlu koşullar, yoksulluk ve sömürü gibi toplumsal sorunların yanı sıra, çocuklara yönelik eserlerinde ideal bir dünyanın kapıları aralanmıştır. Durbaş'ın çocuklar için kaleme aldığı eserlerin büyük bir çoğunluğu toplumsal mesaj verme veya eğitme amacı taşımamaktadır. Anlatılan çocuklar mutlu ve aileleri tarafından tüm gereksinimleri karşılanmış çocuklar olmaktan ziyade çıraklık yapan çalışmak zorunda olan çocuklardır.

Bu konuya ciddi anlamda değinen şair, bir şiir kitabına *Çırak Çıktı Çocukluğum* adını vermiştir. Hatta *Çırak Aranıyor* kitabında çırak çocukların yaşama dair verdikleri bilinçsiz mücadeleye dair duygu dolu ifadelerin olduğu görülmektedir. Durbaş, çocuk edebîyatına ait eserlerinde tabiat, aile bağları, aile sevgisi ve çocuğun günlük aktiviteleri, çocukluğa ait telaşları da temel konular olarak işlemiştir. Şair ayrıca çocuklar için hazırladığı çok sayıda derleme ve sadeleştirme çalışması ile edebîyatımıza önemli bir katkıda bulunmuştur.

"Özellikle çocuklar için bir şey yazayım diye düşünerek yazmadım o kitapları. 1978'de böyle bir furya oldu. O dönemde öyle kötü kitaplar çıktı ki... Örneğin Talip Apaydın'ın bir kitabı vardı. Çocuklar bir köye geliyorlar ve su kaynağına el koyuyorlar. Kooperatif kuruyorlar, köylülere kurtarıyorlar. Yine Erdal Öz, "Sen şu anda yazılanlardan çok daha iyi yazarsın, bir dene" dedi. Cumhuriyet'te çalışan bir çocuk vardı. Matbaada çıraktı o zamanlar. O çocuğu yazmaya başladım. Ben de hayatımda ilk olarak matbaada çalışmışım. Neyse, böyle bir çocuğun romanını yazdım. Ablası terzi, abisi sendikal bir işçi. Erdal pek beğenmedi. Neyse, ben o romanı yırttım, attım. İkinci Baskı adıyla şiir olarak yazdım. Şiir çok beğenildi. Ankaralı fotoğrafçılar afiş yaptılar. TRT'de o zaman Serpil Akıllıoğlu, Çetin Öner, Ziya Öztan bir ekipti. Bu kitabı belgesel olarak filme çektiler. O film TRT'de kaldı. 12 Eylül'de yakıldığı falan

söylendi. Sonuçta, 1986'da benim oğlan doğunca "tilki tilki saat kaç" diye masallar okuyorduk, bunları yazayım diye düşündüm. Ama ille de çocuk şiirleri yazayım diye bir kaygım olmadı."¹¹⁶

Çocuk edebîyatının yanı sıra, Durbaş'ın toplumcu şiirlerinde işçi sınıfının direnişi ve çocukların masumiyeti gibi temalar sıklıkla işlenmiştir. Yoksulluk, sömürü, savaş, kimsesizlik, sokak çocukları ve haksızlıklar gibi olumsuz şartlar da şiirlerinde yer almaktadır. Çocuklar bu şiirlerde mağdur ve masum tanıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Şair, toplumcu şiirin en güzel örneklerini içeren eserlerinde çocuk sevgisini ve hassasiyetini gösterirken, çocuk edebîyatına yaptığı katkılarla da Türk edebîyatında özel bir yere sahiptir.

Çocuk edebîyatı üzerinde şiir ve öykü, derleme çalışmaları olan Refik Durbaş kendi çocukluğunu anlatmıştır. Tüm çocukluk anılarını Erzurum'da sıra arkadaşı olan kırmızı kanatlı kartalın kanatlarında uçar gibi anlatmıştır. Çocukluğunda toprağın alfabetini öğrenmiş hatta Durbaş kendisi için "Pek çok şiirimin kaynağı çocukluğumda yaşadığım olaylardır diyebilirim."¹¹⁷ de demiştir.

Refik Durbaş, sadece yetişkinler için hayatı anlamlandıran ve hüznü açıklayan metinler yazmamıştır. Durbaş, okul çağındaki çocuklar için şiir kitapları 1982'de "Denizler Sincabı", "Kırmızı Kanatlı Kartal" adlı eserleri yayımlamıştır. Bu kitaplarını 1998'de *Barış Koyun Çocukların Adını* çocuk şiirleri takip etmiştir.

Durbas'ın çocuk edebîyatındaki eserleri, özellikle çocukların hayal güçlerini ve meraklarını harekete geçiren, onların düşünsel ve duygusal gelişimlerine katkı sağlayan niteliktedir. Şair, çocukların dünyasına özgü dil ve imgeler kullanarak onların dünyasını anlamaya ve onlarla empati kurmaya çalışmıştır. Şair, çocukların hayatın güzelliklerini ve zorluklarını anlamalarına yardımcı olurken, onlara umut ve cesaret aşılayan mesajlar da vermekten geri durmamıştır.

Şairin, çocuklar için yazdığı yaklaşık on beş kitap arasında öykü kitapları ve şiir kitapları yer almaktadır. Bu eserler arasında öykü kitabı, yeniden derlemeler, halk edebîyatı, masal ve hikayelerinin bulunduğu "Gül ile Sitemkar" ve "Köroğlu" gibi kitaplarda mevcuttur. Nesir dışında şair kimliğini Türk çocuk şiiri üzerinde de devam ettirmiştir.

¹¹⁶<https://blog.ufuk.io/refik-durbas-ile/>

¹¹⁷<https://www.birgun.net/haber/siirin-uzun-yolculugunda-refik-durbas-238993>

Şairin çocuklar için kaleme aldığı eserlerinde genellikle mutlu, barışçıl ve sevgi dolu bir dünya tasvir edilir, bu dünyada çocuklar geleceğin ve barışın varisleri olarak tasvir edilmektedir. Kitaplarda çocuklarla ilgili konular, doğa, aile sevgisi ve günlük aktiviteler gibi temalar işlenmektedir. Şairin toplu eserlerindeki çocuk teması dışında birebir küçük okurlar için yazmış olduğu nitelikli şiir kitabı bulunmaktadır: *Denizler Sincabı, İkinci Baskı/ Barış Koyun Çocukların Adını, Kırmızı Kanatlı Kartal, Aydede'ye Alfabe, Nar Düştü Kar Üstüne, Kar Üstünde Beyaz Bulut, Kurabiye Ev, Bez Bebekle Kuklası, Büyüsün Düşler, Çırak Çıktı Çocukluğum, Yaramaz Şiirler, Şaşkın Baykuş ve Kardan Adam Üşüyor*. Bu kitaplardan bazıları düzeyde hazırlanmış çeşitli resim ve görsellerle de çocuklara hitap edecek pedagojik şiir kitaplarıdır.

Refik Durbaş'ın en önemli çocuk kitaplarından biri olan *Zuzu ile Babası* ve *Zuzu ile Minnak* öykü kitaplarıdır. Bu kitaplarda çocukların hayal gücü ve merak duygusu ele alınırken, aile sevgisi ve birlikte vakit geçirmenin önemi vurgulanmıştır. *Kurabiye Ev* adlı kitapta ise bir çocuğun hayal gücü ve yaratıcılığı konu edilmektedir.

Şairin diğer eserlerinde ise çocuk şiirleri yer almaktadır. Bu şiirlerde doğanın güzellikleri, çocukların hayal dünyaları ve günlük yaşantıları gibi konular işlenmiştir. Şair, çocukların düş gücüne, yaratıcılığına ve duygusal dünyalarına yer vermektedir.

Refik Durbaş, çocuklar için yazdığı şiirlerde anlaşılabilir ve akıcı bir dil kullanarak karmaşık dil kullanımından kaçınmıştır. Bu, çocukların şiirleri kolayca anlamasını ve içlerindeki duyguları ifade etmelerini sağlamıştır. Ayrıca, şiirlerinde çocukların hayal gücünü ve merakını harekete geçiren imgeler kullanmıştır. Bu da çocukların hem eğlenmelerini hem de yeni şeyler öğrenmelerini sağlamıştır. Refik Durbaş'ın çocuk şiirleri, çocukların dünyasına uygun bir dil kullanılarak yazılmıştır.

Refik Durbaş'ın ilk çocuk kitabı *Denizler Sincabı* 1979 yılında yayımlanmış ve şiir kitabının içerisinde yaklaşık yirmi beş çocuk şiiri bulunmaktadır. Kitaptaki tüm şiirler, basit bir dil ve çocukların anlayabileceği bir üslupla yazılmıştır. Sanatçının çocuklar için yazdığı diğer bir çalışması ise yine aynı yıl 1979 yılında okurla buluşan *İkinci Baskı* isimli şiir kitabıdır. Bu kitapta, Refik Durbaş'ın toplumcu şiirinin daha fazla yer edindiğini görmek mümkündür. Bu noktada diğer çocuk şiir kitapları gibi sade bir dil yapısına sahip olsa da yetişkinlerin çocuk dünyasına girebilmesi iç dünyalarını anlamaları için yazılmış bir şiir kitabı olarak karşımız çıkmaktadır. Durbaş'ın bu kitabı

yine şair tarafından yeniden yazılıp güncellenerek *Büyüsün Düşler* adı altında bir araya gelmiştir.

"*Büyüsün Düşler: Soner Hızarcı tarafından resimlendirilen kitap 2017 yılında okuyucuyla buluşur. Doğan Egmont yayınları tarafından da yayımlanır. "Çocuk şiirlerinin uçurtmaları selamlayan şairi Refik Durbaş ressam Soner Hızarcı'nın eşsiz desenleri eşliğinde umut, dostluk, doğa ve insan sevgisiyle bezenmiş dizelerle günümüz çocuklarına sesleniyor. Düşlerin büyümesi, yıldızların çoğalması, yüreklerin umutla aydınlanması için..."*(Durbaş, 2017c) Kitap 22 şiirden oluşur. Bunlar: Balina, Horoz, Okul, Yıldız, Dede, Korku, Arkadaş, Kedicik, Kardeş, Yağmur, Ana, Büyüsün, Masal, Evcilik, Saklambaç, Yaramaz, Nine, Zıp Zıp, Bulut, Rüzgâr, Ses, Sokak'tır."¹¹⁸

Durbaş'ın *İkinci Baskı* adlı şiir kitabında çocuk edebiyatında farklı bir konu işlenir. Yaşamın yoksulluklarla dolu olan ve çocuk olmayı bırakmak zorunda kalan bireylerin yaşamı anlatılmıştır. Refik Durbaş'ın bu şiir kitabında, "Barış Koyun Çocukların Adını" ve "Kimse Sormadı Adını" adlı şiirleri de vardır. Bu şiirler Refik Durbaş'ın toplu olarak yayımlanan şiir kitaplarının içinde de mevcuttur. İlk şiirde, yoksulluk, ölüm ve savaşın gölgesinde kalan çocukların durumu anlatılırken, ikinci şiirde okuldan alınıp matbaada çalışmaya başlayan bir çocuğun yaşadığı sorunlar ele alınmaktadır. Okulun eğitici yönünden uzaklaşan çocuk, şairin çocukluğuna benzemektedir. Yaşam kavgasına küçük bedeni ile erkenden atılan çocuk, yalın bir acı ve gerçeklikle okura sunulmaktadır: "*Sapı boyumdan uzun/ bir süpürge ile süpürüyorum*"¹¹⁹ diyerek yaşından ve boyundan büyük acıların içinde olduğunu vurgulamıştır.

İkinci Baskı kitabının dili ve içeriği, sadece çocuklara değil, yetişkinlere de hitap etmektedir. Bu nedenle, kitap *Toplu Şiirler* adlı kitapta da yer almıştır. Bunun dışında kitabın, Nesin Yayınevi tarafından *Barış Koyun Çocukların Adını* ve *Gazeteci Çocuk* adlarıyla iki farklı isimle daha yayımlandığı, *Gazeteci Çocuk* adıyla yapılan basım az bilinirken, kitap daha çok ilk iki isimle tanınmaktadır.

Durbaş'ın *Nar Düştü Kar Üstüne* adlı çocuk şiir kitabında ise şiirlerde çocukların hayal gücüne ve merakına yer verilirken, doğaya ve çevreye karşı da duyarlılık vurgulanmıştır. Nar, kırlangıç, kelebek, böcek gibi doğal varlıkların yanı sıra, aile, arkadaşlık ve sevgi gibi konular da işlenmiştir. Şiirlerde kullanılan dilin sadeliği

¹¹⁸ Özdemir, Ayşe, (2023), *Refik Durbaş'ın Çocuk Şiirleri Üzerine Bir İnceleme*, Y1 tezi s.13

¹¹⁹ Refik Durbaş, *İkinci Baskı* s:37

çocukların anlayabileceği bir dil olmasının yanı sıra, onların hayal dünyasına da hitap etmektedir. Şair Refik Durbaş, çocukların doğayı algılama biçimine saygı duyarak, onların hassas yaşamlarına olan duyarlılığını şiirlerinde işleyerek, çocuklar için anlamlı bir şiir kitabı ortaya koymuştur.

Refik Durbaş, sadece çocuk şiir ve yazın türlerinde eserler vermemiştir. Çocukların haklarına da saygı duyulması için farkındalık yaratacak çalışmalara imza atmıştır:

*"Çocukluğum haktır, haklılığımdır benim. Çocukluğum en temel hakkımdır çünkü... Adımı çocukluğumdan alırım; yeryüzünden ve gökyüzünden; aydan ve yıldızlardan, akarsular ve denizlerden, kimliği kimliğimde yazılı ovalar ve dağlardan, ayvanın sarısından ve elmanın tadından; kavakların kederinden ve söğütlerin neşesinden alırım. Adım kendimdir, kişiliğimdir, benliğimdir. Kendim görüşlerimin ifadesi; kişiliğim her türlü bilgiyi edinme becerisi, benliğim din ve vicdan özgürlüğüdür. Soyadım fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve sosyal gelişmem açısından yeterli yaşam standardına ulaşma hakkına sahipliğimdir. Eğitim hakkına sahipliğimdir. Oyunlarımda savaş yoktur, başkasının hakkına tecavüz, hırsızlık, yalan dolan, uyuşturucu kullanımı yoktur. Beşiğime tank, tüfek, bomba gölgesinin düşmesini istemem; düşlerimin talan edilmesini, geçmişimin tarihi ne kadar ki, ama geleceğimin tecavüze uğramasını da istemem. Rüyalarımda açlık, işkence, ceza ve yasa dışı işlemler yoktur. Rüyalarımda derenin kumu güneştir, bulut yağmura kardeştir. Dağ dağa komşudur, ama bulut yoksa başında dağ kimle konuşur? Ben aç kalırsam, çocukluğumu daha yaşamadan en zor koşullarda çalışırsam, tapusuz mal misali diyardan diyara savrulursam, her türlü tecavüze maruz kalırsam içinizdeki, kalbinizdeki çocuk ve çocukluğunuz kimle konuşur? Dünya yüzünde kim ki çocukluğu ile barışıktır, onun dünyası bütünüyle barışıktır. Kar yağdı kar üstüne, nar düştü kar üstüne... Ateş içinde köz vardır, söz içinde söz vardır. Benim yüreğimde sevinç vardır, özgürlük vardır, çocukluğum vardır. Çocuğum çünkü, çocukluğum çocuktur benim."*¹²⁰

Refik Durbaş'ın "Çocukluğum En Temel Hakkımdır" adlı şiiri *Nar Düştü Kar Üstüne* adlı çocuk şiir kitabında geçmektedir. Şairin bu yazısında, çocuk sevgisi ve onların hassas ruhlarına, yaşamlarına olan duyarlılığı vurgulanmaktadır. Bu yazı aynı zamanda 2010 yılında Çocuk Vakfı tarafından yayımlanan "Dünya Çocuk Hakları Günü Türkiye Bildirisi"¹²¹ olarak da kullanılmıştır. Bildiride yer alan "*Dünya yüzünde kim ki çocukluğu ile barışıktır, onun dünyası bütünüyle barışıktır.*" ifadesi ve yine aynı kitapta "Kim Bu Çocuk" adlı şiirde "*Çocukluğum annemdir benim*"¹²² çocukların sevgiyle hatırlayabileceği bir çocukluğun, barış dolu bir geleceğin temelini oluşturabileceğine

¹²⁰ Refik Durbaş, *Nar Düştü Kar Üstüne*, s:7

¹²¹ Refik Durbaş, *ÇÇÇ*, s.11

¹²² Refik Durbaş, *Nar Düştü Kar Üstüne*, s:37

işaret etmektedir. Çocukluğunu yaşayan bir bireyin toplumun bir parçası olarak kendini görmesi bir erişkin birey olduğunda kendini daha insancıl bir bakış açısıyla fark etmesi namına çocukluğunun iyi geçmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Kitabın giriş yazısının ardından yirmi iki çocuk şiiri yer almaktadır. Kitabın konusu, çocukların doğayı algılayış biçimleri üzerinedir. Şiirlerde kullanılan dil sadedir ama Durbaş'ın şiirlerinde masalsı bir üslup hâkimdir: "*Çocukluğum annemdir benim/ Uzun kış gecelerinde anlattığı masallardır./ Deniz diplerinde yürüyen devler, gökyüzünün kapısında/ bekleyen ejderhalardır*"¹²³ Bir masal girişi gibi başlayan şiirde hem çocukluk tanımlanmış hem de çocukluğun büyümlü evrenine bir yolculuk başlamıştır.

Refik Durbaş'ın "*Çocukluğum En Temel Hakkımdır*" adlı şiiri çocukluk döneminin bir insanın kimliğinin temelini oluşturduğu, insanların çocukluk dönemlerindeki deneyimlerinin, hayallerinin ve duygularının kişiliğin şekillenmesinde büyük bir rol oynadığı fikri vurgulanmaktadır. Metinde, çocukluğun fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve sosyal gelişmenin temeli olduğu, eğitim, din ve vicdan özgürlüğü gibi temel insan haklarının çocukluğun doğal bir parçası olduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda, çocukların oyunlarında savaş, tecavüz, hırsızlık, yalan, uyuşturucu kullanımı gibi olumsuz davranışların yer almadığına dikkat çekilmekte, çocukların rüyalarında ise açlık, işkence, ceza ve yasa dışı işlemler gibi negatif durumların yer almadığı ifade edilmektedir.

Metinde, çocukluğun hayal gücü, merak duygusu, doğayla ilişkisi, sevgisi, neşesi ve umutlarıyla dolu olduğu vurgulanmaktadır. Durbaş, çocukluğun özgürlük ve barışla özdeşleştiğine işaret etmektedir. İnsanların çocukluğunun kimliklerinin temeli olduğunu ve çocukluğun insanların yaşamlarında önemli bir yere sahip olduğu ve sağlıklı geçirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Refik Durbaş'ın *Bez Bebek ve Kuklası* adlı çalışması da sade bir dil ve çocuklara hitap edebilecek şiirsel bir üsluba sahiptir. Bu eserde de konular arasında aile ve doğa sevgisi yer almakla birlikte, çocuk oyunları ön plana çıkar. Refik Durbaş'ın çocuk şiirlerinin çoğunda olduğu gibi, bu eserde de eğitime amacı gütmeyiz. Daha çok çocuk

¹²³ Refik durbaş, *Nar Düştü Kar Üstüne*, s:37

bakış açısıyla gözlemlenen yaşam anlatılır ve şiirler çocuğun neşe dolu günlerine odaklanır.

Refik Durbaş'ın çocuklar için yazdığı *Aydede'ye Alfabe* kitabı okul çağına gelmeye yakın olan çocukların ilgisini çekmek için hazırlanmıştır. Can Çocuk Yayınları tarafından *Kırmızı Kanatlı Kartal* kitabı ile birlikte yeniden basılmıştır. Bu kitap alfabenin harflerinin başlık olarak kullandığı sözcüklerden oluşmaktadır, hem edebî hem de öğretici yönü bulunmaktadır. Şiir kitabında tam 29 şiir bulunmakta, masalsi bir üslup ve duru bir dille yazılan şiirlerin harflerin ve bazı kelimelerin öznel tanımları yer almaktadır.

Refik Durbaş'ın *Kar Üstünde Beyaz Bulut* adlı kitabı, on yedi şiir barındırır ve çoğunlukla çocukların dünyasına odaklanmıştır. Şair, bu şiirlerde aile sevgisi, çocuk oyunları ve çocuğun tabiatı anlama çabası gibi temaları ele almıştır. Kitapta yer alan şiirler, çocukların doğayı ve oyunlarını hayal güçleriyle nasıl bir araya getirdiğini anlatırken çeşitli benzetmelere başvurmuştur. Çevresiyle ve ailesiyle iyi ve sağlıklı bir iletişimi olan çocuklar doğayı kendine arkadaş olarak gören ve her yerde sevgi ve dostluk gören çocukların içlerindeki iyiyi vurgulayan şiirler mevcuttur. Şair, çocukların saf, sevgi dolu ve iyimser bakış açısını ön plana çıkararak, onların dünyasında hayal güçlerinin ne kadar güçlü ve pozitif duygularla dolu olduklarını anlatmaktadır. Bu şiirler, Refik Durbaş'ın çocukların dünyasına inerek onların perspektifinden hayata dair duyguları ve değerleri anlatma çabasına da örnektir.

Durbaş, *Yaramaz Şiirler* adlı şiir kitabında diğer çocuk kitaplarında olduğu gibi çeşitli görseller, çizimler ve resimler bulunmaktadır, hatta *Yaramaz Şiirler* kitabının tanıtım bülteninde bununla ilgili bilgiler de mevcuttur:

"Tanıtım bülteninden

Durbaş'ın, okul dönemindeki çocuklar için kaleme aldığı ama her yaştan okura hitap eden Yaramaz Şiirler, 12 Mayıs'ta hep kitap etiketiyle raflarda!

Çocuklar için yazılan şiirlerin her şeyden önce "şiir" olması gerektiğini hatırlatan ürünleriyle Refik Durbaş, öğreticilik ve "çocuksu"luk tuzağına düşmeden, genç okurlarının dil tadı alabilecekleri eğlenceli şiirler sunuyor. Çocuk dikkatini, çocuk hayretini hâlâ taşıdığını hissettiren usta şair, şiiri seven kuşakların edebiyat arkadaşı oluyor.

Refik Durbaş, resimlerini Deniz Üçbaşaran'ın çizdiği Yaramaz Şiirler kitabıyla her yaştan şiirseveri dizelerinde uyuyan kardan adamı, aklımızın dallarına konan kuşları, gölgesi çalınan ağaçları, tahta atıyla doktora giden dedeleri keşfetmeye çağırıyor." ¹²⁴

Kitabın çocuklar için yazılan şiirlerin öncelikle "şiir" olması gerektiğini hatırlattığı belirtilmektedir. Refik Durbaş, öğretici ve sadece çocuksu bir dil kullanmaktan kaçınarak, genç okurların dil zevkine uygun, eğlenceli şiirler sunmaktadır. Kitapta yer alan şiirlerin içerisinde kardan adam, kuşlar, ağaçlar ve dedeler gibi unsurların yer aldığı ve bu unsurları keşfetmeye davet edildiği belirtilmektedir.

Bir diğer şiir kitabı da *Bez Bebek ve Kuklası* isimli eserdir. Kitapta özgün bir yaklaşımla çocuklara hitap eden sade bir dil ve şiirsel bir üslup kullanılmıştır. Şiirler, adeta bir çocuğun ağzından yazılmıştır. Aile ve doğa sevgisi gibi evrensel konulara yer verilen bu eserde öne çıkan nokta, çocuk oyunlarının diğer temalara kıyasla daha fazla vurgulanmasıdır. Refik Durbaş'ın çocuk şiirlerinde sıkça gördüğümüz gibi, bu çalışmada da eğitici bir amacın ötesinde, çocuğun neşe dolu günlere odaklanarak yaşama dair gözlemleri ve deneyimleri anlatılmıştır.

Şaşkın Baykuş adlı şiir kitabı da tıpkı *Aydedeye Alfabe* şiir kitabı gibi eğitici bir yönü bulunmaktadır. Çeşitli hayvan isimlerinin başlık olarak kullanılması çocukların bilişsel hafızasına ve anısal hafızasına dokunan şiirler olarak tasarlandığı görülmüştür.

"Refik Durbaş çocuklar için yazdığı bu şiirlerde sade ve anlaşılır bir dil kullanır ancak bu şiirsellikten ve estetikten vazgeçtiği anlamına gelmez. Bu şiirler eğitme amacı gütmeyen ancak kullanılan dil ile çocuğa şiir estetiğinin aşılacak istendiği açıktır. Bir okuyucu olarak "Şiirin dünyasına girmekle, çocuğun anadil sevgisi, sözlü ifade becerisi, yaratıcılık yönü gelişecek, sanatsal bir ruh kazanacaktır, bu da onun hayal dünyasının gelişmesine katkı sağlayacaktır." (Açık Önkaş, 2009: 10) bu sebeple şairin bu şiirleri doğrudan eğitme amacı gütmeyen şiirler olsa da çocuklar için uzun vadede okuma sevgisini ve zevkini aşılayan şiirlerdir"¹²⁵ neticede Refik Durbaş'ın çocuk edebiyatındaki eserleri, hem çocukların düşünsel ve duygusal gelişimlerine katkı sağlayacak nitelikte, hem de edebî değeri yüksek eserlerdir.

Durbaş, *Gül ile Sitemkar*, *Köroğlu* halk hikayelerini de yeniden yazmıştır. Halk edebiyatı ürünleri olan bu kitaplar, erişkin bireylerin de ilgisine sunulmuştur. Geçmişin zenginliği ve tatlı hatıraları halk hikayelerinin zengin ve masalsı içeriği ile yeniden farklı bir dille yorumlanmıştır. Bunun dışında Türk edebiyatında hayvan hikayeleri yeniden bir araya getirilerek *Beyaz Güvercinleri Çocukluğun* ismiyle basılmıştır. Bu

¹²⁴ <https://www.edebiyathaber.net/refik-durbastan-cocuklara-yaramaz-siirler/>

¹²⁵ Aslı Erten, *Refik Durbaş'ın Türk Çocuk Edebiyatına Katkıları*(2022) , s. 204

kitapta Durbaş, Ömer Seyfettin, Halikarnas Balıkçısı , Aziz Nesin, Onat Kutlar, Kemal Özer, Yaşar Kemal, Sabahattin Ali, Sait Faik Abasıyanık, Mehmet Zaman Saçlıoğlu, Tahsin Yücel, Samim Kocagöz gibi birçok yazardan ve öykücüden kahramanları hayvanlar olan öyküler bulunmaktadır. Bu kitap bir tür öykü antolojisi olma özelliği taşımaktadır.

Durbas'ın Çocuk edebiyatına olan ilgisi, "*Şairin çocuk edebiyatımız için verdiği bu eserlerde asıl amacı okuyucusunda dil zevki ve okuma alışkanlığı kazandırmaktır. Asıl amacı bilgilendirmek olmayan bu şiir ve öyküler çocuk için konforlu bir okuma alanı oluştururken uzun vadede okumaya dair değerli alışkanlıklar edinmesini sağlar.*"¹²⁶Bu şekilde Durbaş'ın eserleri, çocuklara hitap ederken dilin zenginliğini ve estetiğini sunarak, onlara keyifli bir okuma deneyimi yaşatmaktadır. Aynı zamanda yetişkinlerin de bu eserlerden zevk alması ve çocuklarla birlikte okuma ve paylaşma imkanı bulması sağlanmaktadır. Böylece Durbaş, çocuk edebiyatına önemli katkılarda bulunurken, dil ve okuma alışkanlığının değerinin erken yaşta kazanılmasına verdiği önem görülmüş olmaktadır.

¹²⁶Erten, Aslı,(2022),*Refik Durbaş'ın Türk Çocuk Edebiyatına Katkıları*, s. 206

İKİNCİ BÖLÜM

2. REFİK DURBAŞ'IN ŞİİRLERİNDE TEMALAR

Şairin yaşam izi en iyi şiirlerinde sürülmektedir. Şairin kullandığı temalar şiir dünyasına parmak izlerini bırakırken okura da yol göstermektedir. Bu çalışmada Durbaş'ın şiirlerinde hangi temaları işlediği, sanat ve dünya görüşünün şiirlere nasıl yansıdığı örnekleriyle incelenmeye çalışılacaktır. Sözlü kültürle zenginleşen çocukluğu “ve akşamı tahtalarla süsleyen yüreğim erzurumlu yüreği”¹²⁷ ile şiirler yazmıştır. Yüreği, Anadolulu bir kentin anıları ile dolu olan Durbaş, *Kuş Tufanlar*'ının onda bıraktığı etkiyi yazmıştır. Durbaş, “eylül serserisi muhacir yüreğine”¹²⁸ dolan ve ilham olan temalar kullanmıştır. Durbaş'ın şiirde kullanmış olduğu birçok temanın dışında etkilenmiş olduğu birçok şair vardır:

"Şiire başladığım yıllarda Attilâ İlhan ve Cahit Sıtkı Tarancı'dan etkilendiğimi sanıyorum. O yıllarda yazdığım şiirlerime şimdi baktığım zaman Attilâ İlhan'ın etkisi çok bariz olarak görülmüyor. Zaten ilk okuduğum kitap da onun Yağmur Kaçağı adlı kitabıydı. Hâlâ kitaplığımda durur. Kasap kâğıdına basılmıştı, Seçilmiş Hikâyeler dergisi tarafından... Düşünüyorum da o genç yaşında Cahit Sıtkı'nın “ölüm” teması neden aklıma gelmiş, bir açıklama bulamıyorum. Herhalde ilk okuduğum şiirler olduğu için...”¹²⁹

İlk şiirlerini İkinci Yeni çizgisinde yazan Durbaş, özellikle aşk, yalnızlık, kadın, hüznün, çocukluk, zaman gibi temalar işlemiştir. Toplumcu gerçekçi şiire yakınlık duyduğunda dahi bu temalar ondaki tutkuyu ve bilinci artırmıştır. Şair; işçi sınıfı, barış, sevgi, kırılmışlık, emek, bilinç, gurbet, acı, kadın, alkol gibi konuları kendi yaşamından süzülen sözcüklerle anlatmıştır. Durbaş'ın şiirlerinde genişleyen temalar, kendi yaşanmışlığı ile örülen kelimelerden izler bırakmaktadır. Bu izler, ilk çalışma yaşamına girdiği çocukluk çağından yani çıraklığından başlamaktadır.

Aşk, tutku ve özlem gibi bireysel temaları sıkça işleyen şair, bu duyguları sıcak ve erotik imgelerle yansıtmaktadır. Şair, sevginin gücünü ve tutkunun insanı nasıl ele geçirdiğini şiirlerinde ustaca ifade etmektedir. Şair, insan hayatı ve toplum hakkında derin düşüncelere sahiptir. Şiirlerinde insanın acıları, zayıflıkları ve güçlü yanları dile

¹²⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.47

¹²⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.45

¹²⁹ <https://www.birgun.net/haber/siirin-uzun-yolculugunda-refik-durbas-238993>

getirilmiştir. Toplumsal konulara da sık sık değinen Durbaş, insanın toplumda var olma mücadelesini şiirlerinin temel temaları arasına katmıştır.

Refik Durbaş; Türk kültürünü, tarihini, sanatını ve mitolojisini şiirlerinde kullanmaktadır. Şair, sanatın insan hayatındaki yerine ve insanın sanatla olan ilişkisini işlemeye özellikle yer vermiştir. Sanat onun için emek, bilinç ve alın teridir. Yaşam ve emek, savaşın acımasızlığı ve insanlar üzerindeki etkisi şiirlerinin tematik eksenini belirler. Savaşın insanlarda bıraktığı travma tik etkiler, imgeler vasıtasıyla okuyuculara iletilmektedir.

Ölümün kaçınılmazlığı ve hayatın geçiciliği gibi felsefi konular da şairin şiirlerinde sıkça işlenen temalar arasında yer almıştır. Refik Durbaş, ölümü doğal bir süreç olarak ele alırken, ölümün tematik etkisi, geriye kalanların acısı üzerinden iletilmektedir. Şair, ölümün getirdiği hüznü, yalnızlığı ve karanlığı yansıtan imgelerle okuyuculara bu gerçeği hatırlatmakla birlikte genel olarak kullandığı bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Ölüm ile birlikte çok sık kullandığı bir diğer tema da zamandır. Şair, zamanın insan hayatındaki önemine sık sık değinmektedir. Zamanın geçiciliği ve insan hayatındaki önemi birçok şiirine konu edilmiştir.

Refik Durbaş şiirinde ironi duygusal derinliği ile işlenmiştir. Bunu tema olarak değil şiirinin felsefesine yerleşmiş bir gizil güç olarak görmek mümkündür. Şair, günlük hayatta karşılaşılan absürt durumları ve hayatın tuhaflıklarını mizahi bir üslupla eleştirmektedir. Bu da şairin şiirlerinin derinliğine ve çeşitliliğine bir başka boyut katmaktadır.

Tüm bu temalar, Refik Durbaş'ın şiirlerinin zenginliğini ve derinliğini ortaya koyarken okuyuculara doğa, aşk, özlem, anavatan, savaş, çocukluk, ölüm ve gençlik gibi hayatın temel konularına dair yeni bakış açıları sunmuştur. Refik Durbaş'ın şiirlerindeki tematik zenginlik sayılan bu temalardan ibaret değildir.

2.1. Çocukluk/ Çıraklık

Bireyin çocukluk dönemi, insan hayatının mühim ve etkileyici dönemlerinden biridir. Bu dönemde yaşanan deneyimler, kişiliğin oluşumunda, aklın şemalanmasında ve ilerleyen yaşamda sanata, şiire olan ilgiyi şekillendirmektedir. Çocukluk dönemi, hayal gücünün en yoğun olduğu zamanlardır. Çocuklar, düşleyerek hayal güçlerini zenginleştirirler. Zenginleşmiş bir düş gücü ise sanatın bireyin içinde genişlemesine

yardım etmektedir. Hayal dünyası çocukluk döneminde ne kadar gelişirse birey düşlerindeki dünyayı gerçek dünyayla sentezleyerek ve hayal güçlerini kullanarak estetik bir seviyeye ulaşabilmektedir.

Hayal gücü ile birlikte çocukluk döneminde büyüyen bir başka şeyde duygu dünyasıdır. Çocukluk, duygusal bir dönemdir. Çocuk, zihinsel şemanın yetersizliğinden duyguları ile hareket etmektedir. Duyguları ise en iyi aktarma biçimi olarak sanatın çeşitli kollarına ilgi duymaktadırlar: Müzik, dans, resim gibi duygularını ifade edebilecekleri sanatlara yönelmektedirler. Duygularını ve kişiliklerini keşif ettikleri bu çocukluk döneminde sanat kendilerini ifade etmelerine yardımcı olmaktadır. Dans ederek içlerindeki ritimleri, resim çizerek kendi renklerini ifade etmektedirler. Çocukken dinlenen hikaye ve masallar ise hem toplumsal hafıza geleneğinin bir parçası olmalarına hem de hayal dünyalarını zenginleştirmeye yardım etmektedir. Birey, çocukken kalıplardan, normlardan uzaktır. Bireyin bu dönemi telaşsız ve özgür olarak hatırlaması aslında bu yüzdendir. Duygusal zekanın ve yaratıcılığın en çok beslendiği dönem çocukluktur. Bu dönemde hem kendilerini anlamlandırma hem de kimliklerini oluşturmaktadırlar. Durbaş da çocukluk dönemini anlatırken aslında kendini anlamlandırma yolculuğunun başını hem de sanatsal kimliğinin parçalarını okura aktarmaktadır.

Şiirinin kaynağını çocukluğu olarak tanımlayan Durbaş, bu kaynaktan hayli beslenmiştir: "*Çocukluk döneminizdeki çalışma hayatınız, yazın yaşamınıza ne gibi katkılar sağladı?*

-İkinci Baskı'da anlattığım çocuğun hikâyesi biraz da benim hikâyemdir. Pek çok şiirimin kaynağı çocukluğumda yaşadığım olaylardır diyebilirim."¹³⁰

En ünlü şiirlerinden olan "Barış Koyun Çocukların Adını" şiirinde lirik bir ütopya sunmuştur. "Refik Durbaş, *"Barış Koyun Çocukların Adını"*45 başlıklı şiirinde bütün çocukların oyunu sevdiğini, oyun sözcüğünün bu yüzden bütün halkların dilinde anlamının aynı olduğunu ifade eder. Çocuklara ad olarak oyun, emek, umut, mutluluk, devrim, barış konmasını ister ve şiirin her bir bendinde, bu isimlerin niçin konması

¹³⁰ <https://www.birgun.net/haber/siirin-uzun-yolculugunda-refik-durbas-238993>

gerektiğini anlatır."¹³¹Gerçek yaşamda çocuklara öldüğü halde Durbaş'ın şiirlerinde - çocuklar için kurduğu o ütopya- çocuklar ölümü bilmez, oyun oynar ve barışı severler. Oyun oynayarak hayatı öğrenen çocuklar, gelecek için verilen emeğin içindedir. Durbaş, Türk şiirine çırakların yaşamlarını bir konu olarak yerleşir. sanatçının şiirlerindeki her çırak az çok çocuktur. Bir şekilde hayatta kalmaya çalışan para kazanan çıraklar, oyundan erken koparılan çocuklardır.

Sokaklarda yaşam debdebesinde hayata tutunmaya çalışan bu “*çırak çocuklar*” sadece ustalarının değil, yaşamın da acı ve yoksulluk içinde büktüğü canlardır. Yaşamın ve ustanın mağduru olan bu çocuklar, barışı ve iyi bir yaşamı hak ederler. Durbaş, bu mesajı vermek için bir çağrı niteliğindeki “Barış Koyun Çocukların Adını” şiirini yazmıştır.

"çocuk bahçelerinde şimdi

bir çiçek açsa

hüzün sevince dönüşür

sevinç çiçeğe

*-Ölüm uçar çocuklar kalır"*¹³²

Ölümün uçup kanatlandığı yerde çocukların adı oyun, emek, sevinç, umut, mutluluk, devrim ve barıştır. Çocuklar, barışın hüküm sürdüğü bir dünyada yaşamayı hak etmektedir. Şair bunun için, insanlığa bir tavsiye niteliğinde olan bu şiiri yazmıştır. Refik Durbaş'ın çocuk edebiyatı alanında yazdığı yazıların çoğu bu çizgidedir. Gelecek, onlar sayesinde değerlidir. İşte bu yüzden çocukların içindeki o masumiyet sebebiyle “*adını barış koy*”duğumuz her çocuk, korunması gereken hassas varlıklardır. Adını barış koyduğumuz çocuklar, ilerde bize barışı getirecektir.

Çocukluk, öğrenmenin altın çağıdır; barışı öğrettiğimiz her çocuk, gelecekte daha az insanın acı çekmesini sağlayacak, belki de savaşlar yüzünden yitirilen her şeyin artık yitirilmeden zenginlik içinde yaşamasına vesile olacaktır. Bundan dolayı Durbaş, okuyucularına çocukları için barış, sevgi, umut, emek ve mavi gibi adları vermesini tavsiye etmiştir.

¹³¹ Özmen, N. (2014). *Yeni Türk Edebiyatında Çocuk-Çocuklukta Konuşulan Şiirler Üzerine Bir Tasnif Denemesi*. İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2(4), 183

¹³² Refik Durbaş, *ÇA*, s.226

"Yeri yurdu belirsiz bir mekân

tadı unutulmuş bir zaman

sevinci çalınmış bir çocuk..."¹³³

Orta ikiden okulu terk eden bir çocuğun hikayesinin anlattığı bu şiirde Durbaş, toplumsal bir meseleyi de işlemiştir. Buradaki çocuk emekçi bir çocuktur. Otobüse binmek için pasosunu son defa kullanan, okula gitmek için parası olmayan bir çocuktur. Açlık, yoksulluk insanın çocukluğunu elinden almıştır. Şiirde bu gerçekliğin yalın hali anlatılmıştır. Orta ikiden ayrılan bu çocuğun şiiri, Ece Ayhan'ın "Orta İkiden Ayrılan Çocuklar İçin Şiirler"¹³⁴ adlı şiirinin bir devamı gibi görünür. Zira Ece Ayhan'ın bir gazete ilanı üstüne yazdığı bu şiir, bir ağıt gibidir.

Durbaş, kendi çocukluğunu "Kimse Sormadı Adını" şiiri ile özetlemiştir. Bu şiirde matbaada çalışmaya başlayan, yaşamdan kopmamak adına ekmek kavgasına sürüklenen ve okulun vereceği bilgidен koparılmak zorunda kalan bir "çocuk çırak" portresi çizilmiştir: "*Hatırlıyorum yıllar önce de ağabeyim okula gitmemişti/ şimdi bir dokuma ustası o/ Yine yıllar önceydi galiba ablam okula gitmemişti/ bir şirkette memur şimdi o*"¹³⁵. Okul bilgisinden koparılan çocuk, erkenden yaşam bilgisi edinmek zorunda bırakılmıştır.

Toplumcu Gerçekçi çizgideki Durbaş şiirinde, her sokak, yaşam kavgasına açılmaktadır. Sınıftan daha büyük yer görmemiş bu çocuk, yaşamın bir parçası olan çalışma ve emek verme kavgasına erkenden sürüklenmiştir. Evde herkesin çalışıp emek verdiği hatta çalışmaktan yaşamaya fırsat bulamadığı gerçeği, bir manzum hikaye şeklinde verilmiştir. Herkes çalışır anne, baba, ağabey, abla ve orta ikiden ayrılmak zorunda kalan çocuk; ama verilen emek büyükse yaşamaya yetmemiştir. Karanlık, öğüttüğü emek dışısını sürekli beslemek için yaşam mücadelesinin yaş sınırını sürekli olarak küçültmektedir. Yaşamak için, çocuk olmaktan taviz veren birey, yetişkin olmaktan ziyade yetişkinlik taklidi yapmaktadır. Ünlü düşünür Epiktetos¹³⁶, "*bir insanın anavatanı, çocukluğudur*" ifadesini kullanmıştır. Anavatanından erkenden ayrılmak

¹³³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.241

¹³⁴ Ayhan, Ece, *Devlet ve Tabiat*,

¹³⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.229

¹³⁶ Epiktetos (d. 55 – ö. 135), Yunan stoacı filozof.

zorunda kalan çocuk, erken büyüyen ruhuna dar gelen bedeni ile sürekli olarak çatışmaktadır.

Yaşının ve bedenin üzerindeki yükleri yüklenen çocuk kabuğunu erken kırarken aslında ruhunu da kırmıştır. Durbaş, şiirlerinde anavatanından ve sılasından erken ayrılan çocukların ruhsal semalarını göstermeye çalışmıştır. Durbaş, “*sevinci çalınmış bir çocuk*”¹³⁷ portresi verirken bu çocuğun az çok kendi hikayesi olduğunu hissettirmektedir:

Yitirilen çocukluk acısı, şair tarafından ruhuna batan bir kıymık gibi sürekli olarak yinelenmektedir. Durbaş'ın şiirinde genel ve geniş bir tema olan çocukluk, en çok yaşanmamış hali ile kendine yer bulmuştur: “*Hani nerde oyunun oynucağın rafı*”¹³⁸ Bu soru, çocukluğunu yaşayamayan yetişkin taklidi yaparak büyümeye çalışan çocukları anlatmaktadır.

“Sapı boyumdan uzun

Bir süpürgeyle süpürüyorum

Kağıdını, çöpünü, kurşunu yerin”¹³⁹

Yaptığı işle ruhsal uyumsuzluk yaşayan çocuğun fiziksel yapısı da bu işi yapmaya uygun değildir. Bir gün ansızın sabah uykusundan o tatlı mahmurluktan koparılacak alınan çocuk, çırak olmaya başladıktan sonra sabah uykularına hiç doymayacağını hissetmektedir. Halbuki çocuklar uyuyarak büyür, büyüyerek güzelleşmektedir. Uykusundan, okul ve oyundan uzaklaşan çocuk da bir noktada toprağından koparılıp doğal olmayan bir yaşam alanına sürüklenmiştir. Uykunun tatlı esintisinden yaşamasına bile yetmeyecek bir parayı, bedenin ve ruhunun üzerinde ağırlaşan bir işte kazanmak zorunda kalmıştır. Halbuki yaşamı işte değil, ona muadil olan oyunlara kaptırması gerekirken o yaşamın sefalet yönünün dişlerini henüz geçirdiği körpe vücudunu iş yaşamına hazırlamak zorunda kalmıştır. Uykudan uyandırılan ve okulundan koparılan çocuk, o gün çocuk olmayı da bırakmıştır. Başka bir deyişle bu şiir çocuk olmayı bırakanların da şiiridir:

¹³⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.241

¹³⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.233

¹³⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.232

*“İşte o sabah, içinde
Böyle belirsiz bin kederle
Orta ikiden terki tahsil etti
...
Umut harmanı yüreğiyle
Emeğin hasadını devşirmeye
Alın terinin tarlasından
Matbaaların en genç çırağı...”¹⁴⁰*

Kendine “*alın teri tarlasından*” erkenden yer bulan çocuk, birey olarak algılanmamaktan da huzursuzluk duymaktadır. Ustasına emanet edilen çırak, kısa künyesinde doğum yeri ve yılını verir: “*1960, Erzurum*”. Annesinin ve babasının adı ile işi yazılan künye de çırağın adı ehemmiyet taşımamaktadır.

*“Ama kimse sormadı ne adımı
Ne soyadımı...”*

Adının ve soyadının sorulmadığı bir yerde, tanıdık selamıyla işe başlayan çocuk sermayesizdir. Sermayesiz olan çocuk, birey olmadığı gibi önemsenmek için maddi niteliklere sahip değildir. Adının sorulmasına gerek duyulmayan bir yerde en basit yaşam ihtiyaçlarını karşılamak için hayatı öğrenmeye ve yaşama tutunmaya mecburdur. Bu mecburiyet, çocuğun bilinçli tercihi olmasa da bu durumda olmaktan kaçınamamıştır.

*“Matbaada herkesin bir adı var
Tabib Usta: Baretta
Emin: Elmor
Çırak Erhan: Kolombo
Düzeltilmen Refik: Abadi
Vecdi: Petroçelli
Medeni: Kürt Prensi”¹⁴¹*

¹⁴⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.231

¹⁴¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.243

Çocuğun adının sorulmadığı yerde var olmayı, iş yaşamı içinde kendine bir dünya oluşturmaktan kaçmamıştır. Onun ismi sorulmaz ama matbaadaki çalışma süreci ona bir isim verilmesi için şartları olgunlaştırmıştır. Herkes bir isim ile büyümeye başladığı anda matbaadaki çocuğun dünyası da gelişmeye başlamıştır. Durbaş'ın aldığı isim ise "*düzeltilmen*"dir. Harfleri düzelttiği gibi adının sorulmadığı yerde yeni bir isimle tohumlaşmış, sonrasında ise kişiliği filizlenmiştir. Kendi ismini de yine kendisi düzenlemiştir. İlk zamanlar ürkekçe girdiği bu yolu ve yaşamı sahiplenmiştir. Ürkek adımlarla girdiği matbaa dünyası, çocuk için kabullenmesi zor bir durum oluşturmaktadır. Belirsizlik ile yeni girdiği ortama alışmaya ve tanımaya çalışmaktadır. Çocuk ailesinin diğer üyelerin de olduğu gibi okulu bırakma geleneğine uymuş çırak olmuştur:

“üzerimde bir şaşkınlık

hani insan ilk kez gider ya okula

hani sudan çıkar ya ilk kez bir balık

hani ilk kez uçarca bir serçe

İşte öyle şey... ”¹⁴²

Okula gittiğindeki ilk günün yabancılığı ve bir şeyi bilmemenin verdiği güvensizlikle sarılı çocuk, matbaaya girişini böyle tasvir etmiştir. İlk günün sabahını ve o ana dek gelmesinden endişe duyduğu çıraklık, başlamış; çocukluk bitmiştir.

Çıraklık, genellikle Toplumcu Gerçekçi edebiyatta olduğu gibi Refik Durbaş'ın da sıkça kullandığı bir konudur. Bu durum, Türk edebiyatında Durbaş'a "*Çırakların Şairi*" denilmesine de neden olmuştur. Durbaş, Türk şiirine çırakların küçük ve duyarlı acemiliğini ustaca yerleştirmiştir. Bu konu, işçi sınıfı ve emekçi insanların hayatını anlatırken ön plana çıkmaktadır. Çıraklık, genellikle bir mesleğe adım atmadan önceki hazırlık dönemini ifade etmektedir. Durbaş, bu konuyu çocukluk ve gurbet temaları ile birlikte vermiştir. Yaşamak adına sarf ettiği emekle beraber çocuk yaşta gurbet elde yaşadığı çıraklık temalarını iç içe görmek mümkündür.

Refik Durbaş'ın şiirlerinde, genellikle sanayi ve işçi sınıfı üzerinden çıraklık dönemleri anlatılmaktadır. Durbaş, çıraklığın zorluğunu, öğrenme sürecini ve mesleki birikimi vurgulamaktadır: Örneğin "*Kimse Sormadı Adımı*" adlı şiirinde, çıraklığı

¹⁴² Refik Durbaş, *ÇA*, s.232

anlatırken çırakların zorlu ve yorucu çalışmaları, istek ve hayalleri anlatmaktadır. Şiirde, çırakların sınavlarını vererek ustalık seviyesine çıkması, mesleki bilgi ve becerilerini artırması vurgulanmıştır. Böylece, işçi sınıfının hayatına dair gerçekçi bir bakış açısı sunulmuştur. Durbaş'ın bu temayı sıklıkla kullanması, toplumsal gerçekliği şiirine yansıtması açısından önemlidir. Çocukların çırak, acıların ustaca yaşandığı gurbette çocukluk, ölümle özdeşleştirilmektedir:

“Çocuklar

çocuklar kaç zamandır ölü”¹⁴³

Dünyanın en zalim ve en masum halini görmek için çocuklara bakmak gerekmektedir. Dünyanın masum halini en basit haliyle bir çocuğun gözlerindeki parıltıda, yüzündeki tebessümde görmek mümkünken, dünyanın en zalim halinin tablosunu ise ölü çocuklar oluşturmaktadır. Çocuklar erken ölmeyip büyüyeberseler ölü değil yetişkin bireyler olacaklardır. Şair "*adını barış koy*"amadığı her çocuğun acı ölümünü "*çocuklar kaç zamandır ölü*"¹⁴⁴ sorusuyla dile getirmektedir. Çocukların kaç zamandır büyümemelerinin sebebi ölmeleridir. Bunu yetişkinler acıyla fark etmektedir. Her çocuğun yitiminden yetişkinler sorumludur. Sürekli olarak yaşamın vahşileşen iştahı en çok çocuklarla açılır. Bu düzenin sorgulanması ve fark edilmesi namına şair, ölenlerin çocuklar olduğunu dolayısıyla yarına ait olan bir şeyin bugünden eksildiğini göstermek istemiştir.

"*kaç yaz çocuktum ben*"¹⁴⁵

İnsan yaşamında çocukluk geçici bir dönemdir. Bu dize çocukluk döneminin geçeceğini bireyin büyüyeceği gerçeği bir yana çocuk olmanın bırakıldığı durumu göstermiştir. Durbaş, şiirlerinde erken büyüyen çocukların hüznüne odaklanmıştır. Çocukluk, insan ömrünün en naif, masum ve de aranılan dönemidir. Her şeyi yeni yeni tadan dünya ile ilk defa tanışan birey, uzun ama hatırlanınca kısa ve az olan yazları hatırlamaktadır.

¹⁴³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.319

¹⁴⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.319

¹⁴⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.41

"çocuk İran'da cumhuriyet gibidir

her zaman başkentte bulunmaz

bırakır tatlı sesini bir masalın

acem dostuna gider annesi

sanki dergide bulmacadır çocuk"¹⁴⁶

Durbaş, "Tabut" adlı bu şiirde İran'da zor tutunmaya çalışan cumhuriyeti ve çocuğu bağdaştırmıştır. Savaşın hakim olduğu dünyada çocuk bilinmezliğin içinde gösterilmiştir. İnsanlığın sağduyusunu kaybettiği bir bu çağda Şair, erken büyüyen ve erken ölen çocuğu daldan ilk düşen yaprak olarak görmektedir. "*Çocuklar ev, ekmek, öpülmek, okşanmak ister; oysa dünya üzerinde birçok şehirde taşlanmış kuşlar gibi tedirgin dolaşan binlerce çocuk vardır.*"¹⁴⁷ Çocuklar, ürkütülen ve tedirgin dolaşan varlıklara benzetilmiştir.

"bir gül düşecekse dalından

işte o düşendir çocuk"¹⁴⁸

Gözden çıkarılan şey, itilmeye ve düşürülmeye çalışılmaktadır. Çocuk gözden düşmese de insanın geldiği noktada masumiyeti ilk heba edilendir. Dünyaya göre fazla naif ve hassas olan çocuk, geleceğin tohumudur. Bu tohum, uygun ortamlarda saklanmadığından düşen ve eksilen bir şey olmaya başlamaktadır. "*Ölüm kavramı çocuk ve gençlik edebiyatında fazlasıyla karamsar bir konu olduğundan dolayı kendisine pek yer edinememiş olsa da daha yakın dönem örnekler ölümü özellikle de distopik çocuk edebiyatı eserlerine koyuyor.*"¹⁴⁹ Durbaş, ölümü yakıştırmaz ama distopya değil de bir düş ülkesinin hayalini çocuklar için kurmuştur. Dünyanın güzelliğini oluşturan çocuk aynı zamanda dünyanın acımasızlığının da kurbanı olmuştur. Dünya, her geçen gün daha da derinleşen bir kötülüğü büyütürken çocukluk, uzak bir anı gibi insanlığın ortak hafızasında yer edinmiştir.

¹⁴⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.39

¹⁴⁷ Özmen, N. (2014). *Yeni Türk Edebiyatında Çocuk-Çocuklukta Konuşulan Şiirler Üzerine Bir Tasnif Denemesi*. İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2(4), s.192

¹⁴⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.39

¹⁴⁹ Deniz, S. (2022). *Egemen Güç Olarak Devlet İçinde Çocuğun Statüsü*. Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi, 3(5), 107–133.s. 112, <https://doi.org/10.53838/ankarad.1127978>

"Tabut"adlı şiirinde Durbaş'ın çocuğu yerleştirdiği yer, beşiği ya da yatağı değil bir tabuttur. Ölümün çocukluk bahçelerini sulayıp erkenden hasat ettiği bu ömür karşında şair, çocukların yetim görüntüsünü serçelerle betimlemektedir:

"şiirsiz serçeler çizecektir

Bir çocuk eskisi tabuta" ¹⁵⁰

Annesi ve babası ile bütün olan çocuk yetişkin olmayı ebeveynlerinden öğrenmektedir. Şiirdeki çocuk yaşadıkları yüzünden küçük olmasına rağmen duygusal olarak erken olgunlaşan bir bireydir.Şair çocuğun gözlerine yerleşen olgunluğu:

"göğsünde babasının elleri

ağlayan resimlerine bakıyor

annesinin eteğinden çekerek o

şimdi kocaman adam olan

yüzünü albümlere taşıyor. "151

Çocuğun kocaman bir adam olmasına neden olan acılar katıksızdır. Bu katıksız acı, bireyin içindeki çocuğu öldürmektedir. İnsanlar yaşlıyken gençliğini, gençken de çocukluğunu içinde taşır ama büyümek zorunda kalan çocuk, içindekileri bütünüyle gömmek zorunda kalmaktadır. Şair, "umut kokan umutları/ deniz kokan denizler /dinlemeliyim/ ölüm kokan çocukları değil ama"¹⁵²diyerek bu isteğini ve çocukların geleceğin tohumları olduğunu ve ölümün yakınlarında olmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir. Halbuki çocukluk şair için nice sevdanın yurdudur: "Başka bir dağ, başka bir yağmur kokusu/ başka bir sevdada nice duru suretim /Günlerden uçmuş çocukluğumun uykusu"¹⁵³Yitirilmiş bir rüyanın uykusudur, tadı kaçan uyku, çocuklara değen umutsuzluk ve ölümden kaynaklanmaktadır.

"Yüreğinde yasaman kokusu bayram yerlerinin

ve salıncaklara zincirli çocukluğunun kederi

uçar olmuş günlerin ömrünün hikayesinde"154

¹⁵⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.39

¹⁵¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.39

¹⁵² Refik Durbaş, *ÇA*, s.335

¹⁵³ Refik Durbaş, *Menzil*, s.25

¹⁵⁴ Refik Durbaş, *Menzil*, s.78

Bireyin, zamansal olarak en çok özlediği dönemi çocukluğudur. Bu dönem geçmiş bayramların hüznü ile örtüştüğünde kederin saplandığı bu anı zihninde bir doku bırakmaktadır. Bu doku ruhunda şu soruyu aksettirmektedir: *"Kanadı kırık bir yürekle dolaşmadın mı"*¹⁵⁵ Bu soru mekânın üzerinden geçen bir dolaşmadan ziyade zamanın üzerinden yayılarak geçen bir gezinti gibidir ve bu gezinti bir parça heder oluş barındırmaktadır: *"ey ömrüm geçmiş ve gelecek zamanların değilşimdin heder dervişleriydi o çocuklar"*¹⁵⁶ Yitirilen ve bu şekilde azalan çocuklar sokağın içinden hoyratça büyümek zorunda kalmışlardır.

Durbaş, çırak çocuklar dışında sokağın heder olmuş çocuklarına da değinmiştir. Toplumun bu kanayan yarasına temas ederken yanlış kaynakayan bir kırık gibi birey ile toplum arasındaki ilişkinin de yanlış kaynakacağını özetlemiştir. Toplum zincirinde en zayıf halka çocuktur. Çabuk değişen ve şekillenen yumuşak ruhları, çocukları başka şekillere sokarak sevgisiz ve yetişmemiş bireyler olarak karşımıza çıkarmaktadır. Kimsesizliğin üzerine yapıştığı bu çocuklar, kötü alışkanlıklar kazanmaya daha müsait bir yapıda olmaya başlarlar: *"o çocuklar, tenlerinde yanarken tiner"*¹⁵⁷ Tiner tenlerinde yanarken çocuklar, zamansız bir büyümenin ve bir tehlikenin içinde kalmaktadır.

Zamanın darlaştığı bu vakitlerde tiner ile yanan çocuklar: *"sabahın sahibi, akşamın vaktiydiler/ vaktiydiler anıları silinmiş gurbetlerin"*¹⁵⁸ Gurbetin bile eğip bükmekten imtina ettiği çocukları sokak ve tiner yakmıştır. Yakılan bu çocuklar kimsesiz, kimliksiz ve adlandırmakla dahası anlamlandırmakla zorlandıkları hasretle dolmuştur: *"gazete manşetlerinde solgun hasretleri/ hasretleri kimsesiz kimliksiz kıyılardan/ sabrın aydınlığıyla savrulurdu günlerle"*¹⁵⁹ Günlerin savurduğu hasretle günlerce savrulan bu çocuklar hasreti ve acıyı daha bilinçsiz bir şekilde henüz olgunlaşmamış dimağlarında hissetmektedirler. Bu hissin verdiği sancı, ruhlarında geçici olmayan yaralar açarken ömürleri tükenmektedir. Şair, *"günlerle çocukluğum gençliğim, ey ömrüm"*¹⁶⁰ diye geçen ömrüne seslenirken çocukluğuna ve gençliğine de değinmektedir: *"-Şair, yine hangi yanlış vakte bağlandın?"*¹⁶¹ sorusu ile yanılgılarını çok

¹⁵⁵ Refik Durbaş, *Menzil*, s.80

¹⁵⁶ Refik Durbaş, *Menzil*, s.80

¹⁵⁷ Refik Durbaş, *Menzil*, s.80

¹⁵⁸ Refik Durbaş, *Menzil*, s.80

¹⁵⁹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.80

¹⁶⁰ Refik Durbaş, *Menzil*, s.80

¹⁶¹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.80

sonradan fark eden birey, yıpratılan çocukluk dışında bir çocukluk olduğunu anlamaktadır. Kendi çocukluğunun aziz ve masum anlarına, geçen yazlara, çocukken uzun gelen kışlara, yağmurlu günlere, salıncaklı yazlara olan özlemini dile getirmektedir: *"Bir su damlasıydı çocukluğum/düşlerin rüzgarında kokusu/ gök kuşağı atımdı, ne günler"*¹⁶² Hatırlamanın hasreti ve yaşanmışlığa duyulan özlemin bir eziyete dönüşerek onu yuttuğunu *"kalbim acıların kuyusu"*¹⁶³ dizesiyle belirtmiştir.

Ölüm ve doğum arasında bireyin kalbi *"acılar kuyusu"* olmak dışında anılara da ev sahipliği yapmaktadır: *"yazlar ve güzler salıncak misali/ ölümle hayat arasında hayalim/ yağmurlar arkadaşım, ne günler/ama kalbim anıların uykusu"*¹⁶⁴ Anıların varlığı ile anlam bulan kalp, çocukluğunda en tatlı mahremiyetini taşımaktadır. Zamanın içinde bükülmeden kalmak için çaba sarf eden anılar kalbe sığınarak korunmaktadır. Zamanın amansız fırtınasında törpülenmeden kalmaya çalışan anılar, fırtına şeklinde bireyin ruhunda esmeye devam etmektedir: *"Bir salıncak, zamanın fırtınasında/suretinde çocukluğumun fırtınasında/ suretinde çocukluğumun cevheri"*¹⁶⁵ Yitirilmiş bir cevherin parlaklığı, hala bireyi avutmaktadır.

Varoluşunun ilk anlamlandırma çabasını sergilediği çocukluk dönemi, birey için bir tecrübeler ve şemalar dünyası oluşturarak daha da anlamlı hale gelmiştir. Zamanın düşman kesilmediği o çocukluk günlerinde şair, *"kış ve bahar akrabamdı, ne günler/ama kalbim aşkların tabutu"*¹⁶⁶ diyerek zamana dostane yaklaşan bireyin zaman içinde barındığı kalpte başka duygular ile tanışarak acıdan bir yumağa dönüşerek kalbinin tabuta dönüştüğünü söylemiştir.

"çocuklar ve yıldızlar

Boş ver

Gece geçer yıldızlar düşer

Çocuklar çiçek açar naylon saksılarda

Çocuklar sokaklarda

Umut

¹⁶² Refik Durbaş, *Menzil*, s.83

¹⁶³ Refik Durbaş, *Menzil*, s.83

¹⁶⁴ Refik Durbaş, *Menzil*, s.83

¹⁶⁵ Refik Durbaş, *Menzil*, s.83

¹⁶⁶ Refik Durbaş, *Menzil*, s.83

Bir başına terk eylemez insanı koyu karanlığında

Yanı başımızdan geçerken günler ve güller”¹⁶⁷

Şiirin ilk dizelerindeki "boş ver" ifadesi, olumsuzluk ve hayal kırıklığı hissi yaratabilir ancak şiirin genel anlamı ve dizeleri buna karşıt bir hava taşımaktadır. Hayatta kalmak için umudun ve doğanın güzelliğinin önemini vurgulamaktadır. Çocukların suni ortamlarda büyüyerek kaybettiği zamana vurgu yapan Durbaş, naylon saksılarda bile çiçek açtığı ve umudun sokaklarda var olduğunu anlatmaktadır. Şiirde ayrıca, gece geçerken yıldızların düşmesi, hayatın devam ettiğinin bir işareti olarak kullanılmıştır. "Bir başına terk eylemez insanı koyu karanlığında" dizesi ise umudun önemini vurgulamaktadır. Koyu karanlıkta bile insanların umutlarını kaybetmemesi gerektiği mesajını vermektedir. Bu mesaj çocukların geleceğe ait varlıklar olarak görülmesinin de işaretidir. Çocuk, zamanın gelecek halidir: "Yanı başımızdan geçerken günler ve güller"¹⁶⁸ ifadesi, zamanın hızla geçtiği ve insanların hayatlarındaki güzellikleri fark etmeleri gerektiği fikrini aktarmaktadır.

Birey yaşamın çoğunu, çocukluğu özlemekle geçirmektedir. Bunu bazen bilinçle bazen ise farkında olmadan yapmaktadır. Geceleri kendi ile baş başa kalan birey, ilk anlam evrenin oluştuğu yıllarını hatırlamaktadır:

"Ben kalırım gecede kalır Çocukluğum

Çocukluğum

kalır benimle gece”¹⁶⁹

Gecede kalan çocukluk, bir hatıradır. Çocukluğa duyulan özlem çoğalırken bu özlem aynı zamanda bireyi de tüketmektedir:

“Çocuklar çocukluğum

kanını emeyeğim özlemin

özlemin kanımı emecek”¹⁷⁰

Bu dizeler, Refik Durbaş'ın "Çocukluğum" adlı şiirinden alınmıştır. Şiirde, şairin çocukluk anılarına dönüşü ve çocukluk özlemi işlenmektedir. Bu dizeler, çocukluk

¹⁶⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.368

¹⁶⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.368

¹⁶⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.369

¹⁷⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.369

döneminin yitirilmesi ve özleminin sürekli bir şekilde devam etmesi fikrini yansıtmaktadır.

*“Derede balık var
Dere sazlığa akıyor
henüz çocuktum ben
dere suya bakıyor
derede çakıl taşları
taş derede yanyor
henüz çocuktum ben
sazlıkta kuş sesleri
daha gitmedim sılaya
öğrenmişim gurbeti
Derede akan su idim
suya hasret balıktım
derede söğüt dalları
dallarda kuş sesleri
henüz çocuktum ben
hiç arkadaşım olmadı
yalnızlığımdan başka
bir seni sevdim bir
sen kalbime kiracı
ben sevdana misafir
Su kurudu ben kurudum”¹⁷¹*

Refik Durbaş, “Dere” adlı şiirine, bir çocukluk anısını anlatarak başlamaktadır. Sakin bir çocukluğun gerektirdiği bir manzara olarak da okuyucunun kendi çocukluğunu anımsamasını sağlamaktadır. Aşağı yukarı her bireyin çocukluğunun bir döneminde evrenin temeli ve başlangıcı olan suyla anısı bulunmaktadır. Bunu bilen şair, okura bir çocuk ve su manzarası sunmaktadır. Henüz çocukken dere kenarında durup

¹⁷¹Refik Durbaş, *Şayeste*, s.38/39

akan dereyi izliyor ve içinde balıklar olduğunu fark etmektedir. Bu manzara, şairin zihninde güçlü bir çağrışım yaratıyor ve anımsadığı detaylarla birlikte şiirde canlandırılmaktadır.

Burada, şiirin mekânını ve doğayı öne çıkardığını görmekteyiz. Şiirin başında şair, kendisini dereye benzetirken ilerleyen kısımlarda dereyi anlatarak onun da içinde yer aldığı doğayı tasvir etmektedir. Doğayı tasvir etmek, genellikle insan ruhunun bir parçası olarak kabul edilmektedir. Şiirin üçüncü ve altıncı mısralarında, şair dere kenarında çakıl taşlarını ve onların yanışını gözlemlemektedir. Bu gözleme, şairin çocukluk anılarına dair zihinsel imgelerini pekiştirmiştir. Şairin zihni, çocukluğunda gözlemlediği doğal dünya görüntüleriyle doludur. Şiirin devamında, sazlıklardan kuş sesleri yükselir bu detay, doğanın farklı yönlerini tasvir eden şiirin başka bir yönünü oluşturmaktadır. Şiirin bu kısmı, doğanın güzelliğiyle birlikte, doğanın dinamikliğini de vurgulamaktadır. Şair, şiirin son bölümünde kendisini suya benzeterek, "*suya hasret bir balık*"¹⁷² olduğunu söylemiştir. Bu metafor, şairin çocukluk anılarındaki kendine özgü bir yalnızlık ve yabancılık hissini yansıtmak için kullanılmıştır.

Şair, hayatında hiç arkadaşının olmadığını, yalnızlığından başka hiçbir şeyin olmadığını söylemiştir. Bireyin bir sevdiği vardır. Onun kalbinde kiracı olan seveda da bu şiirin bir başka temel temasıdır: "*Sevda'nın anayurdu gece/ bir/ tek/ seni /unutamam /Ece*"¹⁷³ Çocuk olarak başladığı bir işte muavin olarak devam ettiği iş yaşamındaki sevgidir. Sevgi birleştirici ve ait olmayı hissettiren bir güçtür ve bu çocukken öğrenilmektedir. İnsanın içindeki sevgi ve aidiyet arzusunun gücü ve dünyası çocuklukta gelişmektedir.

Şairin yalnızlığı ve yabancılık hissi, suyun kurumasıyla özdeşleştirilir ve şairin iç dünyasındaki boşluk ve sıkıntıyı göstermiştir. Bu dize, evrenin başlangıcı ile insanın başlangıcı olan çocukluğa duyulan özlemin çoğalması ve bu dönemin sona ermesinin farkındalığını da anlatmıştır. Birey, büyüdüğünü fark etmese bile çocukluğun bittiğini anlar. Şiirin öznesi, bu yitirmişliği ömrü boyunca koparılmış bir uzvun eksikliğini hissettiği gibi hissetmektedir.

¹⁷²Refik Durbaş, *Şayeste*, s.38/39

¹⁷³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.268

“Babası hapisten çıkmış

Parka gidiyorlar

Uçurtma uçuracaklar

Babası çocukluğunu

Bırakacak gökyüzüne

O, damağını süsleyen anne sütünün lezzetini...

Gök gürültülü sağanak yağışlı...”¹⁷⁴

Şiirde, babası hapisten çıkmış bir çocukla babasının parkta uçurtma uçurduğu anlatılmaktadır. Şiirde, çocukluğun güzel anıları ve çocukluğun saflığı ile yetişkin yaşamının gerçekleri arasındaki çelişki vurgulanmıştır. Babası hapisten çıkan çocuğun yüzündeki büyük mutluluk ve heyecan verilirken aynı zamanda babasının cezaevi yaşamının gerçekleri de anlatılmıştır. Bu çelişki, çocukluk ve yetişkinlik arasındaki farkları vurgulamıştır. Birey, bu hayal üzerinden çocukluğunu hissetmeye devam etmektedir.

Uçurtma uçurma sahnesi, çocukluğun masumiyetini ve özgürlüğünü yansıtmıştır. Çocuk, babasıyla birlikte uçurtma uçururken, kendini özgür hisseder ve anıların tadını çıkarır. Yağışlı havada, bu özgürlük anıları biraz karışır. Gerçek dünyanın zorluklarına karşı mücadele etmek zorunda kalışını “*Uçurtma uçuracaklar/ Babası çocukluğunu/ Bırakacak gökyüzüne/ Gök gürültülü sağanak yağışlı...”¹⁷⁵* ifadeleri veren şair, yaşamın hem duygusal hem de doğal engellerle iç içe olduğunu imlemektedir. Uçurulan uçurtma hayalleri, bırakılan uçurtma terk edilen çocukluğu sembolize etmektedir.

Uçurtma, gökyüzünde özgürce uçarken çocukların hayal güçlerini ve umutlarını da yükseltmektedir. Bu sembol, çocukların hayatlarında önemli bir yer tutar ve onların özgürce düşünebilmelerine ve hayallerini gerçekleştirebilmelerine yardımcı olmaktadır. Birey büyümek için, çocuk olmayı bırakmalıdır. Durbaş, tam olarak bunu ifade etmek için baba ve çocuk sahnesini çizdiği bir şiiri okuyucuya vermektedir. Şiir de babası hapisten çıkan çocuk babası ile uçurtma uçurmaktadır. Baba uçurtma ile yitirdiği zamanı çocuk ise babası ile geçiremediği zamanı uçurtma ile birlikte uçurmaktadır.

¹⁷⁴ Refik Durbaş, *KA*, s.152

¹⁷⁵ Refik Durbaş, *KA*, s.152

Refik Durbaş “Uçurtma” şiirinde uçurtmanın ucuna takılan çocukluğu anlatmaktadır. Şiirde, çocuklar ev hapsinde ve özgürlüklerine hasret kalmışlardır.

“Ev hapsinde küsülü

hasret kuşu çocuklar

Göz hapsinde aydınlık

gurbet kuşu çocuklar

Sonsuz sürgün babaları”¹⁷⁶

Şiirde, çocukların çeşitli hapislerde yaşadıkları ve özgürlüklerine hasret kaldıkları anlatılmaktadır. “*Ev hapsinde küsülü hasret kuşu çocuklar*” dizeleri, evde kalmak zorunda kalan çocukların özgürlüklerine hasret kaldıklarını ifade etmektedir. “*Göz hapsinde aydınlık gurbet kuşu çocuklar*” dizeleri ise, gurbete giderken geride bıraktıkları çocukların büyümeyen fotoğraf karelerindeki özgürlüklerine hasret kaldığı anlatılmaktadır.

Şiirde, çocukların zorlu yaşam koşulları ve babalarının sürgüne gönderilmesi gibi durumlar da ele alınmıştır. “*Sonsuz sürgün babaları*” dizeleri, babalarının sürgüne gönderilmesi nedeniyle çocukların özgürlüklerine hasret kalışları anlatılmıştır. “*İş hapsinde günlerin keder kuşu çocukları*” ise çalışmak zorunda olan çocukların özgürlüklerine hasret kaldıklarını ve kederli günler geçirdiklerini söylemektedir. Durbaş’ın çocukluk ve çiraklık arasındaki ilişkiye bu şiirinde daha duygusal bir bağlamda değindiğini görmekteyiz çünkü bu çocuk, kendi küçüklüğünü ve bir parça da olsa çocukluk arkadaşlarını temsil eder. Durbaş çocuğun çirak olarak iş hayatına zorlanmasını toplumcu şiir geleneğine göre yorumlar. Çalışmak zorunda kalan çocuk teması, onların çocukluğunun çalınması ve masumiyetlerinin yitirilmesi üzerinden anlatılmıştır. Çocukların zorlu koşullar altında büyümeleri ve yetişkin sorumluluklarını üstlenmelerinin yol açtığı travma açısından işlenmektedir. Bu travmalardan hapisten çıkan babanın da etkilendiği verilmek istenir: “*Babası çocukluğunu/ Bırakacak gökyüzüne/ O, damağını süsleyen anne sütünün lezzetini...*”¹⁷⁷

Hapis yaşamında umutlarını yitiren baba ve onu beklerken çocukluğunu yitiren çocuk diğer bir şiirde kuş olarak tasvir edilmektedir. Gurbetin, acının ve çalışma

¹⁷⁶Refik Durbaş, *ÇA*, s.386

¹⁷⁷Refik durbaş, *KA*, s.152

hayatının içinde olan çocuklar ya fotoğraflar içinde, anıların kafesinde ya da evde ya da işte can bulmaya çalışmaktadır. Şiirde aynı zamanda uçurtma gibi küçük şeylerde bile umutlarını korumaya çalışan çocukların varlığına da dikkat çekilmiştir. "*Kimi telli kavaklı gökyüzü kimi ipini salmış uçurtma*" dizeleri, uçurtmanın çocuklar için bir özgürlük sembolü olduğunu ve umutlarını koruduğunu göstermektedir. "*Görölmüştür yazıları*" ise, çocukların umutlarını korumak için küçük şeylere sarılmaları ve zorluklarla mücadele etmeleri vurgulanmıştır.

Yaşamak için çalışmak ile çalışmak için yaşamak arasında sıkışan çocuklar, Durbaş şiirlerinde işlenirken hem lirik hem de gerçekçi bir tablo çizilmektedir: "*İş hapsinde günlerin / keder kuşu çocuklar*"¹⁷⁸ dizelerinde Refik Durbaş'ın "*Uçurtma*" şiirinde bahsettiği çocuklar arasında çalışmak zorunda kalanlar da yer almıştır. "*İş hapsinde günlerin keder kuşu çocuklar*" dizelerinde, çocukların iş hapsinde oldukları ve günlerinin keder içinde geçtiği anlatılmıştır. Bu çocuklar, genellikle ekonomik zorluklar nedeniyle okula gitmek yerine çalışmak zorunda kalan ve meslek edinmek için çıraklık yapmak zorunda kalan çocuklardır. Çocukların eğitim ve gelişimleri ihmal edilir ve meslek hayatlarına erken yaşta atılmaları nedeniyle, çocukluklarının büyük bir kısmı iş hapsinde geçmektedir. Bu durum, çocukların büyüme süreçlerinde önemli bir rol oynadığı gibi yetişkinlik hayatlarını etkilemektedir:

"Düş hapsinde perişan

Ardıç kuşu çocuklar

Mapusa bağlı yolları

Uzun ömürlü mektuplarda

adresi saklı çocuklar

kimi telli kavaklı gökyüzü

kimi ipini salmış uçurtma

"Görölmüştür" yazıları"¹⁷⁹

Çocukların yaşadıkları zorluklara rağmen umutlarını kaybetmedikleri ve özgürlüklerine hasret kaldıkları anlatılmıştır. "*Düş hapsinde perişan Ardıç kuşu çocuklar*" ifadesi, çocukların hayallerinin gerçekleşmesi için mücadele ettikleri zorlu

¹⁷⁸Refik Durbaş, *ÇA*, s.386

¹⁷⁹Refik Durbaş, *ÇA*, s.386

koşulları anlatmaktadır. "*Mapusa bağlı yolları*" ise, çocukların yaşadıkları kısıtlamaları ve özgürlüklerinin sınırlarını ifade ederken aynı zamanda ailelerinden birinin hapisanede ki yolunu gözleyen çocuklar olarak da görülebilir: "*Sonsuz sürgün babaları*" bekleyen çocuklar onların yerine eve ekmek getirmeye mecbur kalmışlardır. Sürgünde, hapiste ya da mezarda olan babalarının yerini doldurmaya çalışan çocuk mutlu olmanın da çok uzağındadır. Baba yoksunluğuyla yaşam tutunmaya çalışan çocuklar, bu şiirde kuşlara benzetilerek masumiyetleri ve mücadeleleri hem doğal bir içgüdüye bağlanmış hem de şiirselleşmiştir.

Şiirde "*Uzun ömürlü mektuplarda adresi saklı çocuklar*" ifadesi ise, çocukların iletişim araçlarının kısıtlı olduğu durumlarda bile umutlarını korumaya çalıştıklarını göstermekte ama aynı zamanda bu da başka bir babasızlık ya da annesizlik profilini görmemizi sağlamaktadır. Gurbetin kucığında ekmek davasını sürdüren baba ya da anne memleket sılasında başka bir gurbetin de var olduğunu çocuklara ve geride bıraktıklarına anlatmıştır.

Durbaş, şiirinin son dizlerinde yine uçurtma metaforunu kullanmıştır: "*Kimi telli kavaklı gökyüzü kimi ipini salmış uçurtma*" Bu dize, çocukların özgürlüklerine kavuşmak için farklı yollar denediklerini ve uçurtma gibi basit şeylerde bile özgürlüklerini bulmaya çalıştıklarını göstermektedir.

"Çocuklar, çocuklar

Babaları savaşta ölen çocuklar

Ömürleri daha uzuuuuuuun

Ömürleri yüz bin olsun"¹⁸⁰

Savaşın insan hayatındaki yıkıcı etkilerini anlatmakla birlikte, özellikle çocukların yaşadığı acı dolu hayatları ve masumiyetlerinin kaybını işlemektedir. Şiirlerde çocukların bakış açısı kullanılarak savaşın yarattığı keder ve umutsuzluğa yönelik okuyucuların empatisi hedeflenmektedir. Yetim kalan çocukların yalnızlığı, kimsesizlikleri büyürken yaşadıkları yoksulluk ve cefaya da yer verilmiştir. Türk şiirinde savaş ve yetim kalan çocuklar teması, insanların savaşın yıkıcı etkileriyle yüzleşmelerine yardımcı olurken toplumsal farkındalık da yaratmaktadır. Durbaş da toplumdaki sosyolojik ve psikolojik vakalara duyarlı bir şairdir. Bu nedenle savaş ve

¹⁸⁰ Refik Durbaş, *KA*, s, 145

yıkımın parçaladığı her hayatın büyüyen çocuk üzerindeki etkisine dikkat çekmektedir. Şiirde bir kelime sapması yaratarak bu isteğini adeta şiirin içine harflerin dokunabileceği her kulağa ya da göze göstermek adına: "*Ömürleri daha uzuuuuuun/ Ömürleri yüz bin olsun*"¹⁸¹ ifadesini kullanmıştır.

2.2.Kent

Kent insanoğlunun temel yaşam mekânıdır. Aynı zamanda kentler, edebîyata ilham veren ve kaynaklık eden mekânlardır: "*Temel olarak modern kentleşme, endüstri devrimi süresince kırdan kente göç ve hızlı nüfus artışı neticesinde şekillenmiştir.*"¹⁸²Bireyin kentle ve yaşadığı mekânla ilişkisi çok boyutludur. Bu çok boyutluluk, edebîyatta da kendine yer bulmaktadır. Bireyin kentle, yaşadığı mekânla ilişkisi çift yönlüdür. Hem mekânı inşa ederek ona kimlik kazandırır hem de mekân üzerinden kendi kimliğini yeniden inşa sürecine girmektedir. Şairlerin kenti, insanların içinde yarattığı ruhsal etkilerine dair düşünceleri üzerinde yoğunlaştığı gibi, kent aynı zamanda sanatçılar için üretim alanı ve kendini tanımlama imkanı da sunmaktadır.

Şairlerin kenti anlamlandırma biçimleri, kentle olan ilişkilerinin ve duygusal bağlarının yansımalarıdır. Kentin insanlar üzerinde yarattığı ruhsal etkiler, şairin düşüncelerine de yansımıştır. Kent, şairler için bir üretim alanıdır. Şiirlerde kent, kendini ifade etmek için kullanılan bir araçtır. Şiirler, kentte yaşanan olayları, günlük hayatı, kent insanının sorunlarını ve hayatın içindeki diğer unsurları yansıtmıştır.

En nihayetinde, kentler edebîyata ilham veren, algı sahasını büyüten, bireylerin edebî metinleri anlamlandırmasında kayda değer göstergelerle yüklü, çağrışım zenginliği yaratan mekânlardır. Şairlerin kenti anlamlandırma biçimleri, kentle olan ilişkilerinin ve duygusal bağlarının yansımalarıdır. Toplumsal bir varlık olan insan kentte birlikte yaşamayı öğrendiği insanları anlamayı da öğrenmektedir.

Doğadan, kentte geçişte birey hem özgürlüklerini feda etmiş hem de bireysel rahatlık alanları kazanmıştır. Bu noktada kent sanatsal imgeler yüklenecek bir yer haline gelmiştir. Kimi zaman arzu ile fethedilmeyi bekleyen kent, kimi zaman sevgili olur, kimi zaman yenilmesi gereken bir düşman, kazanılması gereken bir dost bazen de acılarla dolu bir hapisane olur. Durbaş ise kendini şehir/kent manzarası içinde

¹⁸¹ Refik Durbaş, *KA*, s, 145

¹⁸² Yalçın, E. (2023), *Modern Ve Postmodern Kent*, Toplum Ekonomi Ve Yönetim Dergisi , 4 (1), s.169.

resimlerde görür. “Ben ki umutsuz bir resimim bu şehrin albümünde”¹⁸³ diyerek şehrin içine her türden resmin olduğu bir albüme benzetir ve kendisi ise umutsuzluk içinde çekilmiş bir resimdir:

“Ve bir koca şehir ağlıyordu

Tutsak bulutların gölgesinde

Deli divane sokakların kör ışıklarında

Bir genç ozan yanıyordu”¹⁸⁴

Umutsuzluk albümü içinde genç bir ozan olan şair, bulutların tutsaklığını derinden hissetmektedir. Bulutlara kadar yükselen bu tutsaklık hali, umutsuzluğun resmini büyütürken umutsuz bir düzen oluşmaktadır: *Ve kişiler tüm umutsuz bir düzen içindeydiler /En olumsuz şarkılar dudaklarda en yasak şarkılar”¹⁸⁵* Yasak şarkıların isyanını içinde barındıran şehir, bir korku ütopyasına çerçevenlenmiştir. Bu korku yaratılan bir sunî bir korkudur: “Kurulalı beri bu denli kahrolmamıştı dünya/ Gecenin aklığında bu denli kaybolmamıştı umutlar”¹⁸⁶ diyerek bu durumavurgu yapan Durbaş, şehrin “hırslarla” dolan sokaklarına vurgu yapmaktadır:

“En hızlı yaşamak hırsı okunuyordu

Garip bin türlü garip ozanın gözlerinde

Bir güzel kadın bir koca şehir yanıyordu”¹⁸⁷

Umudun bir liman bulup karaya bağlanmadığı dünyada şehir umutsuzlukla örülmüş bir yanılsamadır. Yasakların büyüdüğü, sevinçlerin ve geleceğe dair umutların gizli şarkılara sığındığı şehirde, genç bir ozanın, umutlarını “gecenin aklığı” diye adlandırdığı bir tezatlık zarfında yitirdiğini aktarmaktadır. Şarkıların yasak olduğu, bulutların tutsak olduğu şehirde yaşama dair cephaneliğini tüketen genç ozan, tutsaklıktan ziyade umutsuzdur. Bu kötürüm düzenin sürüp gitmesinden endişe duymaktır. Ama şehir, içinde düzensizliği, tutsaklığı, acıyı ve umutsuzluğu barındırmaz sadece. Kent, içinde birçok şey barındırır; bunlardan en önemlisi yaşama hırsıdır. Bu hırs, delirmiş sokakların kör ışıklarında yasak şarkılarla kendini göstermiştir. Şarkıların

¹⁸³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.63

¹⁸⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.13

¹⁸⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.13

¹⁸⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.13

¹⁸⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.13

yasak olduğu şehirde yaşamak da yasaktır. Yaşamak en çok şehirde zorlaşmıştır. Dünya bir kent gibi küçülürken şair kendi gözlerinde kentin yandığını görmektedir. Güzel bir kadın da kentin içinde yanmakta yani güzelliklerde hızlı ve hırslı yaşamak isteğinin içinde erimektedir.

"yüreğimde yalnızlığın tasviri

bir şehir ölüsü kucacımda

evler yıkılıyordu. acıyı omuzladım

yanlış sesler gerdim pencerelere

rehinde bırakılmış birkaç saatin

umutla kullanılan onurundan

cinnetler, sevinçler, zulümler yarattım"¹⁸⁸

Refik Durbaş'ın 1968 yılında yazmış olduğu "Ağutlar" adlı şiirinden alınan bu dizelerde yalnızlık ve şehir kucak kucağa geçmiştir. Ölü bir şehri kucaklarken yalnızlık yine yerini bulmuştur. Yalnızlığın tasviri acıyı omuzlayıp yoksulluğa boğun eğmemeye çalışmaktır. Mücadele etmek insanda ölü bir şehrin, yıkık evlerin ardından daha zordur. Haliyle onur, daha iyi günler için kullanılan bir sermaye olurken aynı anda zulüm, sevinç ve cinnetler yaşanmaktadır. İnsan yaşam serüveninde parçalanmaya en müsait olanıdır: *"Uzamsal bir uzaklığı barındırmayan bu yalnızlık izleğinde, kente ihanet eden bir kentleşme anlayışından güç alarak birbirleriyle yarışan bu çağın insanı için yaşam, bir oyalanma serüvenidir."*¹⁸⁹ Şehir yaşamında oyalanan insan, bütünüyle yüreğinde yalnızlığı tasvir etmiştir. Duyguları ve yalnızlığıyla parçaladığı şehir ölmüş ve bunu taşıma yükü yine insana kalmıştır. Kent ve yalnızlık kol kola gezmektedir. Kentin kendi bünyesinde büyüttüğü yalın ve sade yalnızlık şehrin bir kabusu dönüşmesine neden olmaktadır: *"Bu kabus şehir/ sana rüzgarımdan armağandır/ bu hasret, bu sevgi, bu umut/sahibi olduğun karanlığımın/ yalnızlığımıdır."*¹⁹⁰ Yalnızlığın yüklenmiş olduğu vasıflar umut ile gelinen kentin çehresini değiştirerek bireyde çaresizlik ve korku yaratmaktadır.

Modern insanın binaları yükselttiği şehirlerde yalnızlık da yüksek rakıma ulaşmıştır. Bireyselliği ve yalnızlığı aynı kefedede kabul etme zorunluluğu kentin *"Bu*

¹⁸⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.55

¹⁸⁹ Nusret, Yılmaz,(2021), *Enis Batur Şiiri*, İstanbul, Efe Akademik Yayınları, s.111

¹⁹⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.68

kabus şehir”¹⁹¹ olarak tanımlanmasını da zorunlu hale getirmiştir. Kent, bireyin yalnızlıklarını, acılarını ve endişelerini yüksek binalara, modern kule zindanlarına hapsetmiştir.

Yaşamını sırasıyla Erzurum, İzmir ve İstanbul gibi kentlerde sürdüren şair, Anadolu insanın kente gidişindeki hasreti dizelerine yansıtmıştır. Şehrin bir kâbus olması ise şairin acıdan bir uykuya dalmasıdır. Acının içinden sıyrılmaz ve karanlıklaşır. Üstelik bu karanlığın sahibi kendisi de değildir. Umut, sevgi ve sevdâ kent öncesi döneme ait izleklerdir. Ama hasret ve beraberinde getirdiği karanlık kâbus, şehrin getirdikleridir.

Durbaş, kent/şehir kavramlarını özellikle ustalık dönemine ait şiirlerde hasret, acı, onursuzluk, kıyım gibi kavramlarla özdeşleştirecek vermiştir. Toplumcu Gerçekçi anlayışla yazdığı şiirlerinde kent, onuru koruyamayan hatta rehin bırakıldığı bir yer olarak karşımıza çıkarken, İkinci Yeni şiirinde adını koymaktan çekindiği bir yalnızlığın anlatıldığı dar mekânlara dönüşmüştür. Kent, şaşaanın ve bitip tükenmez eylemlerin yuvasıdır ama bir fabrika dişlisi gibi bireyi, öğütürerek küçültmektedir.

Kentler, anıları gömdüğü ve orda onları yeniden hatırlayıp yaşadığı mekânlardır. Durbaş: “*Şimdi yıllar sonra, İstanbul’dan İzmir’i özlemiyor muyum? Çocukluğumda İzmir’i özlemlle annem sevdirmişti. Sonra gençliğimde annemle İzmir’i sevdim. Annem yok artık, İzmir’in koynunda bir avuç toprağın kardeşi olarak yaşamakta.*”¹⁹² Annesinin anlattıkları ile bütünleşen İzmir’i yaşamının sonunda annesi ve toprağı ile tekrar buluşturmuştur. Kentleri severken sevdiklerimizle severiz. Hasretinin içine işlediği İzmir, sevecen ve sıcaklığı ile annesinin özlemini anlamlandırırken aynı zamanda “*toprağa kardeş*” olarak verdiği anneyi ve onun acısını hatırlatmaktadır.

Kentte yaşamak sadece acıları ve onun yarattığı kaosu olgunlaştırmaz, özlemi, gurbeti de başka bir boyuta taşır. Şehir, şiir serüveninde bir yol olarak çıkar Durbaş’ın hayatında: “*İzmir’de yaşanan o ilk gençlik yıllarından sonra üniversiteyi kazanınca İstanbul’a attım kapağı...Ve asıl böylece başladı işte ömrümün ve şiirimin macerası...*”¹⁹³ Her ne kadar İstanbul ona şiir yazdırsa da şiir tohumunu onun yüreğine ilk Erzurum ve İzmir atmıştır. “*Çocukluğumun ‘Yok’ Sokağı*” olarak adlandırdığı

¹⁹¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.68

¹⁹² Refik Durbaş, *AKİ*, s.9

¹⁹³ Refik Durbaş, *AKİ*, s.20

adresini(181. Sokak, No:23, Küçükyaşı-İzmir) şiire işlemeyi ihmal etmez: “Şimdi yüzünün silik çizgilerinde yalnızca meltemlerin izi kalmış 181. Sokak’tı burası... Bir başka deyişle şiire başladığında dergilere, gazetelere verdiği vazgeçilmez adres.”¹⁹⁴ Nitekim mekânlar (kentler, adalar, sokalar, evler) silinebilmektedir. Yaşadığımız mekânlar, belleğimizde olduğu gibi yaşamaya ve geçmişten bir meltem gibi eskinin alışkanlıklarını ve düşüncelerin kokusunu taşımaya devam etmektedir: “Mekân peteklerinin binlerce gözünde, zamanı sıkıştırılmış olarak tutar.”¹⁹⁵

Zamanın sıkıştığı kentlerde şair 181. sokak için “O silindi ama anıları yaşar mı acep?”¹⁹⁶ diye sormuştur. “Geçmişte oturduğumuz konutlar içimizde yıkılıp gitmediğinden, eski evlerin anılarını birer düşleme olarak yeniden yaşarız.”¹⁹⁷ Anılarımızın yaşandığı yerleri gerçekte yıkılmış olsalar dahi düşlerimizde yıkamayız. Yaşanılan eski mekânlar ve kentler zor unutulmaktadır. Kent değişerek anıların hatırlanmasını zorlaştırmaktadır. Bu noktada kent ile kurulan anısal bağlar kolay kopabilir hale gelmektedir.

Kentleşme insan yaşamını değiştirmiştir. İnsan bozkırlarda ya da okyanusta özgürlüğünden alıkonamaz ama kent, kendi maddi yaptırımını bireye kısıtlayarak vermektedir. İnsan, kentte büyüdükçe küçülmeye başlamaktadır. Küçülmeyi göze alan birey, varlığını sürdürmeye çalışırken yok olduğunu da içten içe bilmektedir. Kentin yarattığı bu yaşamsal ikilemde birey, anılarının dünyasına kaçarak var oluşuna bir özgürlük boyutu kazandırmaya çalışmıştır:

“Şehirler de anılar gibidir dedim.

Ve şehirler anılarla güzel...

Yıllardır uygulanan çarpık kentleşme anıların da içine itti.

Şair, “Düzgün, çağa yaraşır bir kentleşme politikası uygulanmayınca, anılar gibi şehirler de hayattan el ayak çekiyor.”¹⁹⁸ derken hayata yaşanmışlık hissini veren anıların yıkılan ve değişen şehirlerle silikleştiğini söyler.

¹⁹⁴ Refik Durbaş, *AKİ*, s.25

¹⁹⁵ Gaston Bachelard, *Mekanın Poetikası*, s.59

¹⁹⁶ Refik Durbaş, *AKİ*, s.26

¹⁹⁷ Gaston Bachelard, *Mekanın Poetikası*, s.36

¹⁹⁸ Refik Durbaş, *AKİ*, s.85

Yaşam, anılarla kurduğumuz köprülerle güzel görünmektedir. Anılar, şehirlerden çekilince kent bir kabuktan ibaret kalmıştır. Çarpıklaşan kentler, bozulmuş anılara dönüşmüştür. İçinde yaşadığımız yerler, zamanla değişince hatırlattıkları yaşam izleri de anılarda birer kesik gibi kalamaya devam etmiştir. Yaşam mekânlara kök salarken kentler birer yanılığının nizamlı dağılımını vermiştir. Durbaş, kentlerden çekilmeyen sözcükler inşa ederken hem içinde yaşadığı kentleri mimarize eder hem de hissel dünyasında yarattığı kentlerin sokaklarında okurlarını gezdirmektedir.

"Ne var beni bu kente bağlayan

bir dilim ekmeğin peşine düşmedim mi gurbete çıkarken

alınırımın pınarı nerde akıyorsa orda bir yudum su

içmeyecek miyim

...

nedir beni bu kente bağlayan"¹⁹⁹

"Çaylar Şirketten" şiirinde kent, bir tuzak düzlemidir. Kente bağımlı hale gelen kitleler, bu kentten uzaklaşamaz hale gelmektedir. Geride/ sılada bekleyenlerin umutlu bekleyişlerini canlı tutmak için sürekli olarak hezimete uğrayan bireyler göze çarpmaktadır. Doğduğu yerden doymak için göç eden, eğitilmiş olmayan, başka iş bilmeyen Anadolu insanının kentte tutunma sancısı dizelere yansır:

"elimde sanatım yok

beşi zor bitirmiğim

davar gütmekten başka ne iş yaptım ki köyde

nereye sığınmalı ne iş tutmalı bu canavar cenderesinde

bir türlü ayırlamıyorum sirkeci'den"²⁰⁰

Kent, bir "canavar cenderesi"dir²⁰¹ birey için, içinde kaybolduğu, tutunacak dal bulamadığı fırtınalı bir ortamdır. Kent, Anadolu insanı için bilinmezlerin, sancılarının, özlemin çoğaldığı; umutların, inancın azaldığı suni ortamlardır. Kent, yaşam rendesidir; içinden geçmek için küçülmek ve parçalanmak gerekmektedir. "O, feodal yıkıntılar üzerine yükselen Burjuva sınıfının öncülük ettiği modernitenin bütün ideoloji ve

¹⁹⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.258

²⁰⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.257

²⁰¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.257

*imkanlarıyla mayalandığı bir yeni çağ rahmidir.”*²⁰² Kent, rahminde hastalıkla ruhlara can verirken rendeleyerek, kemirerek büyümüştür. İnsanın kentte ufalandığı her vakit kent, canavarlaşarak büyümüştür. Kentin tükettiği her ruh kendi içinde parçalandığında kentin saldırgan ve yok edici hücreleri çoğalmıştır. Çaresizliğin bir umutsuzluktan başka bir umutsuzluğa atarak büyüttüğü sefil yaşamı kent, daha da çekilmez hale getirmiştir.

Durbaş’ın anılarında anlattığı kent yaşamının avucunda sıkışmış bireylerden biri de saksafor çalan Cemil Abi diye biridir. *“Kentler, karmaşık bir yapıya, karmaşık bir toplum yapısına sahiptir. Kentte yaşayan insanların uğraştıkları ekonomik faaliyetler, yaşam biçimleri, sosyal hayatları kentlerin karakterinin şekil almasında rol oynayan faktörlerden bazılarıdır.”*²⁰³ Cemil Abi kent yaşamının sosyolojik faktörlerinden etkilenmiştir. Cemil Abi, müziğe kendini adanmış ama adadığı şeyin geçimini sağlayamadığını anladığı için bir pavyonda ezbere bilmediği şarkıları defterden bakıp söyleyerek geçinmeye çalışan iki çocuk babası bir müzisyendir.

Gerçek bireyleri anlatan Durbaş, bu insan portresinin de resmini sözcüklerle vermiştir. Cemil Abi diye seslendiği kişi için Durbaş, *“büyük kentin yaşam koşullarının zorlamasıyla para kazanması gerekiyordu.”*²⁰⁴ der. Cemil, para kazanmak için hayatını harcayan nice insandan biridir. Üstelik sanat duyarlılığı olan bir müzisyendir: *“Şehir, insan ilişkilerini paranın insafına bırakan düzlemiyle gelir gider hesabı yapmaktan hayat muhasebesine vakit bulamayan huzursuz kitlelerin mağarasıdır”*²⁰⁵ Cemil Abi de bu mağaranın renkli kişilerinden, soluk almanın bile parayla olduğu müdavimlerindendir. Durbaş için, parayla insan ruhuna yapılan bu kıyım kentlerin muhasebe düzleminde, emek öğüten, halden anlamayan ve zorlaştıran bir tabiri vardır.

“Sevinçle fırladı sokağa. Sabah

Bir uçtan bir uca dolaşarak kenti

Bütün camlarını kırdı evlerin

Sokakların yerlerini değiştirdi

Hüznün yerini kalbindeki

²⁰² Nusret Yılmaz, *Enis Batur Şiiri*, s.198

²⁰³ Cengiz, E. Ve Eskiyyurt, N. (2023), *Kentleşme ve Göçün Suç Üzerindeki Etkileri: Taşı Toprağı Altın Şehir Filmi Örneği*. Kent Akademisi , 16 (1), 662–675.

²⁰⁴ Refik Durbaş, *AKİ*, s.86

²⁰⁵ Nusret Yılmaz, *Enis Batur Şiiri*, s.198

Yalnızlığın adresini

Serçeler uçuyordu saçlarının arasında

Bir onlara dokunmadı”²⁰⁶

Durbaş'ın dizelerinde kuşlar ve kentler sürekli kol kola gezinmektedir. Birey, şehrin kimliğini belirlerken sokakları ve caddeleri kendi içindeki haritadan tanımlamaktadır. İçinde yaşadığı kentte duygusal bir harita oluşturmaktadır. Bilişsel hafızada bu yerleri, mutlu olduğu ve mutlu olmadığı yerler olarak sınıflandırmaktadır. Şairin şiirde betimlediği sokak değişikliği duygusal bir değişikliğin ürünüdür. Kuşlar kentin gözlemcisi olarak sunulmuştur. Bu kuşlar duygusal manada sevgilisi ve kent arasında bir bağlantı metaforu oluşturmıştır. Değişen kent silüetine rağmen kentin içinde değişmeyen yerlerin olduğunu ve bunu duygu dünyasında da aynı şekilde kaldığını belirtmiştir.

“Hatırla dışarıda kalmasin

kiralık kaldırımlar

...

Gitsem giderim gideceğim gidebilsem

Dolu bütün iyi geceler otelleri”²⁰⁷

Durbaş, bırakıp gidemediği kent için orda kalamadığını da belirten ruhsal bir çelişkiye vurgu yapmıştır. Arzu edilen gitmek olmasına rağmen kalacağı bir yeri de yoktur: *“Dolu bütün iyi geceler otelleri”²⁰⁸* ifadesi bir şeylere geç kalındığını ve hem ait olmadığı hem kalamadığı hem de bir şekilde gitmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü kent onu sevmeyeni zehirler ve yine de ondan kopamayacağı hale getirdiği insan ile iyi olma sanrısı üzerinden oyunlar oynayarak insan ruhunu kendi tuzağında biriktirir.

“bir uçtan bir uca dolaşıp İstanbul'u

ellerin ellerimde sesin sessizliğimde

sevdan karasevdamda üşümüş

kimliği belirsiz kuşlar misali

²⁰⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.307

²⁰⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.319

²⁰⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.319

sığınmışık ya Çınar'ın duldasına"²⁰⁹

"Değişen Nedir Güvercinleri" şiirinde, İstanbul, iki aşığa bir sığınak görevi görmüştür. Kent, her zaman parçalayan bir dişli görevi görmez. Bazen karmaşasının altına kimliği belirsiz iki aşığı da saklayabilmiştir. İnsanı metalaştıran modern kent/şehir yaşamında insan kendine sığınacak yer bulmakta zorluk çekmektedir. Çınar ağacının duldasında sessizliklerini sesle çoğaltmayan aşıklar, kentin hücum dolu dikkatini üzerine çekmemek namına da sessizliğe bürümüştür. Kent; yasaklayan, sorgulayan, parçalayan tarifiyle değil, saklayan ve bozmayan tarafı ile hissettirilmiştir.

Umutla kara bağlantısı olmayan kentler, kendi içinde yarattığı kötücül sistemde emeğin görünmez kıldığı yerlerdir. Köyden kente yolculuğunda Anadolu insanın gördüğü bir vahadır ama çaresizliğin göstermiş olduğu bu serapta vahanın yerinde çoğu zaman yeller esmektedir. Bireyi varlığına inandırarak bu inanişi da kendine bağlayarak Anadolu'dan kopup gelen her umudu bir kül tablası suretiyle üzerinde söndürmüştür. Geriye kalan ince bir yangınla kentin acımasız dişlisinde yaşamak için zorlu nefesler alınması gerekmektedir.

Fakir ve yoksun insanlar, kentin debdebesine inanarak görmedikleri serabın söylemi ile kente akın ederek kentin şaşaasını büyütürler. Kent albenisini bu şekilde artırırken: "*Kent, modern bireye kendi kendine yetebilirlik hissi vererek yalnızlıklar üreten bir mekândır.*"²¹⁰ Olarak da bireyi kendine bağımlı kalmasını sağlamaktadır.

*"Bu kentte hiç koku yok mu korkudan başka"*²¹¹

Kent, ona tutunamayan herkes için bir korkular evidir. Bir "*canavar cenderesi*" olarak adlandırdığı kentte Durbaş, tanıdık bir şey, bir koku aramaktadır ama korkudan başka bir şeye ne aklı ne kalbi ne de burnu rast gelmektedir. Korkunun şiddetle çökerttiği kalbi eski yanılsamalara bakarak bu cendereden kendini kurtarmaya çalışmıştır:

*"beni kandırmıyor artık bu şehir
pankartlar ve sinema yıldızları
alevsiz, kelepçesiz yalnızlığım
cesetler bile kandırmıyor"*²¹²

²⁰⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.288

²¹⁰ Nusret Yılmaz, *Enis Batur Şiiri*, s.201

²¹¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.332

Işıklarla donatılan şehir cafcıflı ve büyüleyici bir lunaparka dönüşmüştür. Bu eğlencenin zamanla içine çektiği bireyler bir Pinokyo²¹³ masalının içine düşerler. Lunaparkın cazibesi ile kandırılan çocuklar masalda sonradan eşeğe dönüşerek kullanılan metalar haline getirilmiştir. Buradaki dizeler daha evrensel bir metafor sunmuştur. Binek hayvanına dönüşen çocuklar sirkte çalışan masumlardır ya da mezbahaya kesilmek için gönderilen bu hayvanlaşmış bireyler başlarına gelen şeyin hevesle kapıldıkları eğlenceli lunapark olduğunu sonradan fark ederek acı çekmektedirler. Aynı şey masalda değil de gerçekte daha vahşi daha karmaşık bir şekilde görünmektedir. Şehrin kandırdığı birey, pankartların ve sinema ışıklarının içinde başka bir eğlence fark ederek büyüye kapılır ama bilinçli olmanın verdiği özgüvenle kandırılmayacağını söylemektedir. Sömürölmek ve kullanılmak istemediğı için şehrin enkazını en çok sefaletle bulanak akşamın içinde görmüştür:

"...akşam

şehrin et ve kemikten enkazını

iskeletime dolduraraktan

zamanı ve acıyı çiziyor odama"²¹⁴

Şehirde binalar intizamlı, neonlar parlak, afişler yaldızlıdır. Şehir bir virane değildir ama şehirleşme düzeni içinde sömürölen, parçalanak insanların gözlerine bakıldığında şehrin vahşiliğı kendini ele vermektedir. Şehrin içinde birey, yalnız, içi acıyla doldurulan bir odanın içinde kalmaktadır: "*Paris'te ev yoktur. Büyük kentte oturanlar, Üst üste konulmuş kutularda yaşarlar.*"²¹⁵ Bu kutularda yaşam dört duvar arasında kendine bir yaşam alanı oluşturması için tek sığınağıdır. Toprakla bağı olmayan odalar bir evin parçalanmış halidir. Kent parçalayıp bölerek yuttuğı bu ruhları yine evlerin parçalanmış köşelerinde tutmaktadır. Şehrin, evin, odanın toprakla ilgisi olmaması kenti doğal bir yaşam alanı olarak algılanmasını zorlaştırmaktadır. Şehrin güröltü ve ışıktan oluşak yüzü doğal şeyler ile irtibatı azalttığından insan da doğadan yani özünden uzaklaşmaktadır. Dilini bilmediğı şehirde odanın ve "*evin kökü*

²¹² Refik Durbaş, *ÇA*, s.52

²¹³ Carlo Collodi, *Pinokyo*, Çev: Egemen Berköz, İş Bankası Kültür Yayınları.2008

²¹⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.52

²¹⁵ Gaston Bachelard, *Mekanın Poetikası*, s.58

yoktur."²¹⁶Odanın içinde sıkışarak zamanla şehrin enkazına çöp olacağını içten içe hisseder.

"elbette duru bir şiir yaratacaktım
bu şehrin muhteşem enkazından
ama kandırmıyor bu akşam beni şehir
makinelere ve büfelerle süslü sokaklar
kibrit ve konservele oyma evler
annelerin cesediyle sevişen çocuklar
ihtilal diye sokağa dökülen proletarya
beni kandırmıyor bu akşam"²¹⁷

"Kalpazan" şiirinde Durbaş, şehrin içinin boşluğunun tablosunu çizmiştir. Kandıramadığını kusan şehir, küçük kutu gibi evlerden taşan ruhlarla beslenmiştir. Şehrin gürültüsü bir su yığını gibi içindekileri boğar:"Kentin gürültülü bir deniz olduğu"²¹⁸ Bu denizde yüzemeyenleri enkaza çevirdiği yerde anneler ölü, çocuklar ise öksüzdür ama annelerin ölümü bilindik bir ölüm değildir. Her alınan nefes, yaşamak için alınmaz; anneler nefes alan ölülerdir. Varlıkları çocuklarının yakınında olamayışından ötürü ölüdür. Büyük ve süslü kentlerde "makinelere ve büfelerle süslü sokaklar/ kibrit ve konservele oyma evler" vardır. İhtilal diye sokağa dökülen halk, bir nebze de olsa onu kentin büyüüne geri çağırılmaz: "Büyük kentlerdeki evler içsel dikeylik değerlerinden yoksun olduğu gibi, kozmiklikten de yoksundur. Evler bu kentlerde artık doğanın içinde değildir. Konutla mekân arasındaki ilişkiler yapaylaşmıştır. Her şeyin makine olduğu bu yerlerden içsel yaşam kaçıp gider."²¹⁹ Yaşamın terk ettiği kentler, suni mekânlara dönüşerek içindekileri zehirler ama şair, acılarla örülmüş duvarların içinde, mekânîk seslerin hakim olduğu şehrin enkazı üzerinden seslenmektedir:

²¹⁶Gaston Bachelard, *Mekanın Poetikası*, s.58

²¹⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.52

²¹⁸Gaston Bachelard, *Mekanın Poetikası*, s.59

²¹⁹Gaston Bachelard, *Mekanın Poetikası*, s.58-59

*"şehrin üzerinde bir sabah profili
tütün ve şaraptan ördüğü sesiyle
geçiyor iz bırakmadan evlerin göğünden
boynumun uzun ve yaşlı sokağından"²²⁰*

Bir şehir manzarası çizerken şair, şehrin sabahki halini resmetmiştir. Bu resimde şehir sarhoş ve bağımlı, sesi bile *"tütün ve şaraptan"* örülmüştür. Şehrin uyanamayışının içinde çalışanlar göze çarpmaktadır: *"kilim dokuyanlar, mendil satanlar/hançer bileyenler gibi"* emekçiler de vardır. Şehrin kendi gördüğü tarafı dışında bir de şehre gösterdiği kendisi vardır. Sabahla tazelenen şair, geçmişe takılan eski görüntüsünü hatırlamıştır:

*"birden bıyıklı ve acemi fotoğrafım
ellerini sarkıtarak pencerelerden
şehirlerimi kuşatıyor"²²¹.*

Bu kuşatmanın sahibi de kentin içine sarkan gençliğidir. Gençliği, kentin içinde kendine ait olmayan, kente benzemeyen bir manzara sunarken gençliğinin körpe görüntüsü şehirleri kuşatma altına almaya başlamıştır. Bu kuşatma, bireye yeni bir özgürleşme alanı sunar çünkü artık şehre aldanmaktan yorulmuştur. Yorgunluğu ile kuşattığı şehirden gitmek hayali yavaş yavaş ruhunu sarmaya başlamıştır. Daha önce şehir enkazından çıkarmış olduğu duru şiirleri ve şehri bırakma hevesi nüksetmiştir. Bu duygu durumu bir hevestir çünkü artık birey de kentten bir şeyler almaya başlamıştır:

*"ben de çıksam bu şiirlerden
şehrimi ve şehrimin ahşap evlerini
...
bırakıp da gitsem bir sabah
acaba şehrim arar mı beni"²²²*

Şehrin kendine ait kısmında bulduğu rahatlık onu sarar gitme isteği ile dolarken yüreğini bağladığı şehrin durumunu da anlamaya çalışmıştır. Şehirden kendisini

²²⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.50-51

²²¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.50-51

²²² Refik Durbaş, *ÇA*, s.50-51

sarmasını beklemiştir. Şehirden ve şiirden gidiş için seçilen vakit sabahdır. Çay içerek sabahı tazeleyen şair, gidişin de onu tazeleyeceği bir sabahı ayrılık vakti olarak belirlemiştir. Bırakıp gitmek eyleminden dolayı kendisi terk eden, şehri ve onun enkazından yarattığı şiiri ise terk edilendir. Bu denklemde bırakılma ve ayrılma işlemi sabah yapılmıştır. Gitmenin tüm telâşesi içinde ait olmayı ya da kendine ait etmeyi başardığı şehirden onu aramasını ve bulmasını istemiştir. Şiirin akabinde bulunma isteği mekânla da özdeşleşmiştir:

"evler, odalara gelir mi peşimden

*yas tutar mı yokluğumda sokaklar"*²²³

Mekânın içine sinen aranma ve bulunma isteği, mekânın hafızasında barınan yaşadıklarına olan bağlılıktır. Şehri sevip kuşatan duygular, odalardan ve evlerden taşarak bireyde bir aranma isteği yaratmıştır. Peşinden gelme aynı zamanda bir sevgi kanıtlama, bir bağlılık onurlandırma işidir. Bunu bilen birey şehir tarafından aranmak istemiş, şehir için vazgeçilmez olduğunu hissetme arzusuyla dolmuştur.

Her ne kadar aranmak ve bulunmak ihtiyacı duysa da şehrin bağlılığı içinde arsızca ona telkin edilen bir şey daha vardır:

"kimse aramaz beni ben saklanamam

sabah pencereyi açtım mı bir şehir başlar

birer birer ışıklarını söndürür evlerin

şehvet afişleriyle doldurur gökyüzünü

profilden resimlerimi çizer han duvarlarına

şiirimi perçinler soluğumu tazeler."²²⁴

Bireyi, kimse aramaz zaten aranmadığı için saklanmak gereği de duymaz. Evlerin karanlık hüznü çöker ruhuna, ışıkları sönen her ev onu aramaya çıkmayan ruhlarla doludur. Işığı yanan evler ya içinde uyku ve mutluluk barındırmayan bir bekleyişin ya da bir sevincin içindedir. Uykusuzluk, beklemenin sancısı ve düşüncenin yoğunluğu ile buluşurken kentin her sokağında evler, ya ait olmanın hissedildiği mekân olarak kalmakta ya da yuva olmaktadır. Kentlerin içindeki evlerden pencereyi açtığı

²²³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.50-51

²²⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.50-51

andan beri şehir eve dolmaya başlamaktadır. Ev, koruyan ve kollayan sentetik bir koruma alanı oluşturmaktadır. Ev, sentetik yapılı şehrin şehvet dolu, ışıklı ve dikkat çeken cafcacflı afişlerinin albenili gösterişinden bireyi korumaktadır. Evin koruyucu ortamı kentin yarattığı yaşama hırsına dayanmakta yetersiz kalmaktadır.Şehir bireyin yaşamının bir parçası olarak kendini ona kabul ettirmiştir.

"Bıktım ve sıkıldım düştü yağmur soldu rüzgar kırıldı akşam

*dolu bütün odaları otellerin yanmış yıkılmış kent"*²²⁵

Bıkkınlığın çoğaldığı sıkkın bir ortamın vuku bulduğu kent, misafirlerini bir oryantasyon ortamı olan otellerde ağırlamaktadır. Evin sentetik koruma alanının bir simülasyonu olan oteller bile kentte dolmuştur. Kent, uğradığı bu akınla dolan otel odalarının yarattığı ağırlığa dayanamayarak çökmüştür. Bireyin yalnızlığı ve bıkkınlığının yarattığı hararet bir yangına dönüşerek kenti sarmaktadır. Doğanın bile kendi seyrinin dışına çıktığı kentlerde dikey mimarının kırıdığı rüzgar, kentte başlayan bu yangını her yere taşımaktadır.

Durbaş, şiirlerinde birçok kentin ismini zikreder. İstanbul bu kentlerin başını çekmektedir. İstanbul, kent algısının değişmesine neden olan bir şehirdir. Erzurum baba memleketi, İzmir annesinin hayali, İstanbul kentlerde varoluşunun ilk tohumunu hissettiği mekândır: *"Yağmurlar mevsiminde gittim/ renklerden arınmış bir kent/ve beyaz teniyle Kız Kulesi/ yazdı, bir yanım İstanbul bir yanım suların bedeni /İstanbul nerede kalmıştı o yaz?"*²²⁶

"Beyaz Yaz" şiirinde Durbaş, kenti daha özelde İstanbul elbisesi ile göstermektedir. İstanbul şairin dimağına kendi asitli ve bağımlılık yaratan tadını bıraktığında renklerinden arınarak bir yağmur mevsiminde tekrar akla gelmektedir.

"düşlerde kaldı

düşlerde yaşadığım her şehir

*-ölüm öpsün yanağından o şehirleri"*²²⁷

²²⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.348

²²⁶ Refik Durbaş, *Menzil*, s.60

²²⁷ Refik Durbaş, *Menzil*, s.51

Düşleyerek yaşayan birey, şehirlere anlam yüklemekten geri durmamaktadır. Şehir yaşamın ve düşün filizlendiği modern insanın doğal ortamıken kendisiyle ilgili hayallerin hem anneliğini hem de katilliğini yapmaktadır. Birey kent ortamında her hayalinin gerçek olmayacağını anlamaktadır. Bu yüzden hayalinde yaşattığı şehir ile içinde yaşadığı şehir arasında sıkışarak ezilmektedir. Durbaş'ın bu şiiri aslında modern bir kent ağıdı olarak anlaşılabilmektedir.

“Alır başımı giderim kentlerden, şiirlerden”²²⁸

Kentin enkazından şiir çıkmaz kendi cesedinin de çıkmasını istemediği için kentten ayrılmak zorunlu bir seçenek olmaktadır.

“gökyüzü sabahı beklemeden

kuşatmıştı kentin sokaklarını

tenhasında öpüştük samanyolunun²²⁹

Refik Durbaş'ın "gökyüzü sabahı beklemeden / kuşatmıştı kentin sokaklarını / tenhasında öpüştük samanyolunun" dizeleri, kent olgusunu yansıtan imgeler içermektedir.Şiirde, kent sokaklarının gökyüzü tarafından kuşatıldığı ve bu kuşatmanın sabahın gelmesini beklemeden gerçekleştiği ifade edilmektedir. Bu dizeler, kentlerin insanlar üzerindeki devamlı ve baskıcı varlığını göstermektedir. Kentler, insanların doğal ortamlarından uzaklaşmalarına, karanlık sokaklarda kaybolmalarına ve kendi başlarına hareket etme özgürlüklerinden yoksun kalmalarına neden olmuştur. Öte taraftan"samanyolu" imgeleri de kentin içindeki romantizmi ve doğanın insan hayatındaki önemini yansıtmaktadır. Kentler insanlar tarafından inşa edilmiş yapılardır ve genellikle doğayla uyumlu olmazlar. Doğanın ve doğal güzelliklerin kent yaşamına dahil edilebileceğini ve insanların kentlerde bile doğayla bağlantılarını koparmaması gerektiğini ifade etmektedir.

Bu şekilde, Refik Durbaş'ın bu şiiri, kent olgusunu yansıtan çelişkilerle dolu bir yapıyı işaret etmektedir ve kent yaşamının insanlar üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir.

“sonsuz beyazlığında iklimlerin

²²⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.357

²²⁹ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.17

Çırlçıplak lekesiz kentlerin”²³⁰

Şair, kentleri anlatırken modern kentin özelliklerini, yoğunluğunu ve karmaşıklığını yansıtmaktadır. Kentler, onun şiirlerinde birçok anlam katmanıyla ele alınır ve birçok imge aracılığıyla ifade edilir: “*Terk ettim kenti*”²³¹ gibi ifadelerle de bıkkınlığını ve küskünlüğünü anlatmıştır.

Durbaş'ın kent algısı, modern kentin yabancılaşmasını, sınırlarını aşma arzusunu ve içsel bir arayışı bazen de kenti terk etme eylemini kullanarak kentin yoğunluğundan kaçışı belirtmektedir. Şiirlerindeki imgeler, modern kentin steril ve düzenli bir atmosferini yansıtarak, kentin estetik bir düzene dayandığını göstermiştir. Öte yandan Durbaş'ın kent algısı sadece negatif bir bakış açısıyla değerlendirilemez. Kentler, aynı zamanda şairin şiirsel keşiflerine, iç dünyasının derinliklerine ve yeni anlamların arayışına bir zemin sunmuştur. Kentler, şairin şiirsel deneyimlerini zenginleştiren, ilham veren ve hayatın farklı yönlerini keşfetmesine yardımcı olan mekânlar olarak görülebilmektedir. Bu bağlamda, Durbaş'ın şiirlerinde, modern kentin yabancılaşmasına ve içsel arayışa vurgu yaptığı görülmektedir. Şair, kentleri terk etme eylemiyle birlikte, kendi iç dünyasına yönelir ve kendini daha anlamlı bir yerde bulma arayışını ifade eder. Kentler, onun şiirlerinde anlam arayışının sembolü haline gelmiştir.

Refik Durbaş'ın kentler ve kent algısı üzerine olan şiirleri, modern kentin karmaşıklığını, yabancılaşmasını ve içsel, duygusal arayışı yansıtan önemli bir tema olarak karşımıza çıkmıştır. Şairin şiirlerindeki imgeler ve kentleri terk etme motifleri, kent yaşamının farklı yönlerini anlamamıza ve içsel keşiflere adım atmamıza olanak tanımıştır.

2.3. Kuşlar

Durbaş'ın dizelerinde kuşlar birçok anlam yüklenir. Anılarında bahsettiği bir kırmızı kanatlı kartalı vardır. Bu kartal, okulda sıra arkadaşı bile olmuştur. Haliyle kuşlarla, serçelerle, kumrularla, güvercinlerle haşır neşirdir. Kuşları kullanırken onları sembolleştirerek kullanır: Güvercinler onun nezdinde çocukları, serçeler dokunulmazlığı bir yerde sabit kalışı, kumrular aşıkları çağırıştırılmıştır. Bu tür yakıştırmalarla doğal olanı da yaşamın içinden dizelerine taşımıştır. Kuş/lar en çok

²³⁰Refik Durbaş, *ÇA*, s.385

²³¹Refik Durbaş, *KA*, s.151

özgürlükle ilintili anlamlar kurmuştur. Bitmeyenbirmekânsızlık vardır kuşlarda, vakitli vakitsiz belli bir kısıtlama olmadan oldukları yerden ayrılmayı rahatlıkla yapabilmektedirler.

Sınırsız bir şekilde uçabilmek nasıl ki özgürlükse bu özelliğinden mağdur bırakılmak da bir o kadar ağır bir cezadır. Bu noktada Durbaş için kuşlar, birçok noktada şairi çeşitli anlamlara sürüklemiştir. Kuşlar, kimi zaman bir tufan olur, kimizamanölüm ve yoksulluktur. Kimi zaman da çocukluk bir kuştur. Anadolu çocukları dağları ezberler, dağların üzerinden gökyüzüne doğru uçan kuşları gören çocuk kendini yükselen bir "*Kuş Tufanı*'nın" da bulmak istemiştir. "*Soyut dergisinin yayımladığı ilk kitap, Refik Durbaş'ın ilk şiir kitabı. "Soyut'un aynı zamanda da son kitabı. Türkçesi, tek kitabı"*²³²dır. Şairin kuşlarla macerası erken başlamıştır. Kuş yaşama yakıştığı gibi ölümede yakışmıştır:

*"bu hırçın yüzle eskiden
tahtadan kuşlar taşırdım
ağzımın tüylenen ülkesine
her akşam ölümler ölümlerle
azalan bu yüzümü taşırdım
kuşlar ki benim bıçağımdı
çünkü onlarla avlanırdım
ölülerimi kanla sulayacaksam
boynumu dönüyorsa akşam
vallahi-billahi avlanı
aslında bir tahta kuşun
alnımızda kanatlanmasıdır
ölüm yaslı göğsümüzü
bıçaklarla kuşatmadan
ölüm aşkın kanatlanmasıdır."*²³³

²³² <https://www.artfulliving.com.tr/> edebiyat/gurbet-burcu-refik-durbas-i-999

²³³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.26

Kuşlar canlı ve hareketli varlıklardır. Yaşamımın devingen yapısını hatırlatan ve çağrıştıran birer sembol, özgürlüğü hatırlatan bir imgedir. Ama hayat sadece yaşamaktan ibaret değildir. Yaşamın içinde ölüm de kendi gerçekliğini göstermiştir. "Yası" şiirinde tahtadan kuş ölüm ve yaşamı sembolize etmiştir. Tahta figürün benzediği kuş yaşamı sembolize ederken kuşun tahtadan olması maddenin en durağan hali ölümü sembolize etmektedir. Tahtadan kuş ağırdır, hayatın ölümle ağırlaşan yüzü gibidir. Zira şaire göre ölüm, "aslında bir tahta kuşun alnımızda kanatlanmasıdır"²³⁴. Bu ölümün alın yazısı olduğu gerçeğine de bir gönderme olabilir ama kuşlar birer ölüm hatırlatıcısı olmuştur. Şairin akşamları elinde gezdirdiği bir bıçak olan kuş bazen ölümü sulayan bir varlık olmuştur.

"yüzümü dönen, döndükçe
kanayan eski bir hançer
geçirip ülkesinin süvarisini
yaralı kuşlarla ağızımdan
hüzne boğardı beni"²³⁵

Kuşların büyüüne kapılan şair anılarında da sık sık kuşlardan bahsetmiştir. Umutlu olsun olmasın kuşlar şairin belleğinden şiire güçlü imgeler halinde dökülmüştür. İzmir’de evlerinin balkonunda bir kutuya yuva yapan bir çift kumruya birçok mana yükler:

“Gençliğimin genç şehri İzmir’den çocukluğumun fotoğrafisini yuva niyetine gençliğime emanet bırakarak uçup gittiler. Ama bir gün Sadizade’in güvercinleri misali geri döneceklerini biliyorum.

“Gençliğimin de ahir ömrümde geri döneceği gibi...

Kuşların vefasına da uğuruna da inanıyorum çünkü...”²³⁶

Kuşların uğurlu olduğuna inanırken aynı zamanda kuşların kanatlarında getirdiği yalnızlığı da hissetmektedir. Kuşu vefalı ve uğurlu sıfatlarıyla hatırlayan şair, kuş ve umudu aynı kanatla uçurmaktadır;

“Sesim ki incelmıştır söylenmekten. Giderim

²³⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.26

²³⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.30

²³⁶ Refik Durbaş, *AKİ*, s.76

Kuşların kanadında yalnızlığımı duyarsın.”²³⁷

Durbaş’ın imgelere yüklediği metaforlar iç içe geçer çoğu zaman sözcükler birbirine karışıp yeni manalara imza atmıştır. Yalnızlık aşka, aşk ölüme, ölüm şehvete, şehvet kuşlara, kuşlar saydığımız onca temaya kanatları ile uçarak dalmışlardır. Kuşlar adeta sözcüklerin büyüğü ile her temaya uyum sağlamışlardır. Kuşların kanat genişliğinde büyüyen anlamlar, Durbaş’ın sözcüklerle oynama ustalığını göstermektedir.

“Herkesten uzakta şimdi çıkıp dağlara haykırsam

İçimde yüz bin kuş

Ağzımda memelerin alevi”²³⁸

Durbaş, cesurca dağlarda haykırdığı duygularını tariflerken içinde “yüz bin kuşu” taşır ve bu kuşların kanatlarında bile anlam tufanı yaşamaktadır:

“Umut, bir merhamet ormanı

arzu, hasretin alfabesidir

ağzımda yaralı kuş sesleri

kalbimde küçük serçeler beslerim”²³⁹

"Kuş Tufanı" çocukluğundan bu yana içinde biriken her şeyi taşımıştır. Ağzında yarım sözler, yaralı kuşlara dönüşmüştür. Gidenin arkasından söyleyemediği yarım bir sürü söz, kalbinde beslediği minik serçeler ile kalmıştır. Birey, ağzında yaralı kelimeler bırakmaz sadece şehvetin ve tensel yakınlığın arzusu da içinde tomurcuklanır çünkü "arzu, hasretin alfabesidir."²⁴⁰

“kuş olur boyarım dudaklarını şehvete

Sevdalar, zulümler biter birgün

Yaz gelir dağları okşar da giderim.”²⁴¹

Toplumcu Gerçekçi anlayışla yazdığı bu şiirinde, insanlığın yaşamına gelecek baharı görmek istemektedir. Kuş burada iki uçlu bir izlek taşımıştır. Hem şehveti

²³⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.71

²³⁸ Refik Durbaş, *AKİ*, s.72

²³⁹ Refik Durbaş, *AKİ*, s.73

²⁴⁰ Refik Durbaş, *AKİ*, s.73

²⁴¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.75

çağrıştırır hem de özgürlüğü yahut şehveti yaşamanın verdiği özgürlüğü imgelemiştir. Bu şiirde bitecek olan sevda, zulmün biteceği güne dair hayallere duyulan sevgidir. Zulüm bittiğinde istenilen özgürlük ve mutluluk çağı başlayacağı için bitecek olan sevda da bitmesinden ötürü üzüntü ve hüznü yüklü bir duygu olmaktan uzaktır.

“Gökyüzü kuşların gelinliği

Senin gelinliğin evlerdir

Sevdam

Bir deli şehirdir yüreğimde

Yüzüne şiirler oyar da giderim.”²⁴²

Bu dizeler kuş, kent/şehir, aşk temlerini bir arada vermektedir. Aşkın/sevdanın yürekte olması bir şehir yaratır şairin yüreğinde ve bu deli şehir içinde şiirlerle oyulan sevgiler meydana getirmektedir. Sevda ve kent 60 kuşağının şehirdeki tek tesellisidir. İdeolojik düzlemde ruhsal yakınlık kurdukları sevgililerin sevdalarına sığınır. Mücadele yorgunluğunu deli şehirlerde, şiirden oyulmuş sevgilerde dindirmeye çalışırlar. Bu deli şehirlerin gelinlikli kuşları umulmaz sevdaları hatırlatmaktadır. Erişilmez ama erişilmezliği ile güzelleşen gökyüzü kuşlara bir gelinlik olmuştur. Evle kendini gösteren sevgili, aynı zamanda evin huzurlu sığağında beklemektedir. Kuş, gelinlik ve sevda; umutlu ama belirgin olmayan bir geleneği işaretlemiştir.

“sabah olsun giderim, sen kalırsın

Kalır seninle, binlerce kuş cesedi

İçimde sönmeyen o diri yangın

Ve sessizliği özetlemek hüneri”²⁴³

Kuş, dinamik fenomenlerdendir. Canlılık ve yaşam enerjisi ile dolu olan bu imge, şairin ayrılığa neden olan gidişi ile büsbütün bir kesiğe neden olmuştur. Ayrılık, insan kalbine atılan bir kesiktir. Zira gidişin ardından kuşlar cesetleri ile kalmıştır. Kalbe atılan o imzalı kesikte diri bir acı, bir yangın ve susturulamayan bir sessizlik kalmıştır. Ayrılığa parçalanarak ve sesiz kalarak yanan birey, bu sefer ölü umutlarını sevgilinin yanında bırakmıştır. Terk edilmek sancısı bu sefer şaire değil, sevilene kalır ama gidenin de içinde sessizlik ve canlı ateşler kalmıştır.

²⁴² Refik Durbaş, *AKİ*, s.76

²⁴³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.116

“kefeninden soyarsın toprağı bir gün

Kalbine ayarlıysa yurtsever saatin

alevlerin özgürlüğün sonsuz şafağını

Kuşlarım doğar, gökyüzünü o gün”²⁴⁴

Kuşlar ölümden sıyrılan, vatanını kalbiyle inşa eden bireyin özgürlüğünü kutlarken salıverilmektedir. Kuş özgürleşmenin ve aydınlığın hafifliğini ölümün tutsaklığından kurtarmıştır.

“Bileğindeki kelepçede binlerce kuş resmi

binlerce defne dalı

duman artığı

falaka

şok

Saçlarını tarıyorsun arkası kuşlu bir aynada

yüreğinde tarifsiz bir telaş

yaz da tükenmiş bahar da, bir kolun kesik”²⁴⁵

Tutuklanmış olan birey kuş teması üzerinden özgürlüğe dair olan umudunu vurgulamaktadır. Ayna, şiirde arkası kuşlu olarak betimlenmiştir. Kendi yüzünü gördüğü aynanın arkasında aslında görüntünün tutsak edilmediği bir suretin var olduğunu vurgulamaktadır. İşkencelere dayanmaya çalışırken -maddi manevi her türlü işkence- duygularını özgür bırakır. Böylelikle acının içinde kendini yitirmekten kurtarmaktadır. Durbaş kuşların resminin olduğu birçok objeyi şiirde imgelendirerek kullanmaktadır. Bir başka şiirinde *“arkası kuşlu bir aynaya/Surecini nakş ettim”²⁴⁶* aynalarda sevgilinin yüzünü görerek ona olan hasretini yatıştırırken bileğindeki kelepçede olan kuş resmi de tutsak oluşunu yatıştırmaktadır. Bu şekilde hapse dayanmaya çalışmaktadır. Duman artığı halinde kalan bir yangından kurtulmak için özgürleştiği/ kuşlaştığı güne dair düşleri onu şok ve işkenceden kurtarmıştır. Ama en nihayetinde sağ çıkmak tam çıkmak değildir. Falakadan, şoktan, işkenceden çıkan birey, beden de ruhen de eksilmiştir.

²⁴⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.141

²⁴⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.182

²⁴⁶ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.25

Eksilen şeylere günler de eklenince kısalan ömrüne pişmanlıklar üşüşmeye başlamıştır. Mevsimler, umudu beklemeden geçerken şiddetle arzu edilen günler “yaz da tükenmiş bahar da”²⁴⁷ ifadesi ile ömrünün en güzel yıllarının geçtiğini göstermiştir. Eksilen şeylerden biri de tutsak bırakıldığı kolları ve bilekleridir: “bir kolun kesik”²⁴⁸ İşkencenin bıraktığı acı hatıra, sürekli olarak onda tutsaklığın verdiği hasarı hatırlatır ama saçlarını “arkası kuşlu bir aynada” tarayan birinin görüntüsü hala umudun bir yerlerde olduğunu ifade etmektedir.

"Bir mavi serçe pencereimin önünde

...

buza kesmiş ötüştü cinneti seslemekten

başı düştü düşecek karanlığın omzuna”²⁴⁹

Serçeler küçük kanatlı kuşlardır, göç edecek güçleri azdır haliyle hep kentlerin ağaçsız kıskacında kalmak zorundadırlar. Şairin "Mavi Serçe ve Kardan Adam" şiirinde tasvir edilen kış mevsiminin içinde ömürlerin tükenmek üzere olduğu hissettirmiştir. Yorgun ve umutsuz serçe sılada da gurbet çeken karanlığa yenik düşen bir serçedir. Yenik ve yalnız serçe belki umudun, rakımı yükselen yerlerde yani şehirlerde yaşayamayan, yaşamın koşullarına tutunmakta acizlik çeken bireylerin metaforlaşmış halidir.

"Bir mavi kuş Bir mavi güneş, bir mavi rüzgar, bir mavi bulut da bizimle”²⁵⁰

Mavi; umudun, emeğin, istekle beklenen geleceğin rengidir. Mavi kuş tür olarak isimlendirilmemiştir. Bu durumda mavi tulumunu giyen işçi ve mavi bir kuş aslında sembolleşmiş ifadelerdir. Mavi kapsayıcı bir renktir. Umutlu günlerin, hatırı sayılır acılardan sonra geldiğini bilen şair, umutların mavi renkli kanatları olan bir kuş gibi her yeri maviye boyayacağını bilmektedir.

"Kuşları sev diyor bir ses rüzgarın alevinde kavrulmuş

gecesi umut nakışlı perçemi mavi yıldızları sev

sevdadan el almış hüznüyle al yeşil aydınlığı

alinterine kanat vuran ay sarsısı turnaları sev”²⁵¹

²⁴⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.182

²⁴⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.182

²⁴⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.276

²⁵⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.278

Şair için kuşlar, dizelerinin ihtişamını yükseğe taşıyan kanatlı yardımcılardır. Birçok dizesinde kullandığı kuş, mavi gökyüzünün mavi yıldızlarına aşıktır ve sürekli olarak oraya doğru kanatlarını çırpmaya çalışmıştır. Kuş, geleceğe dair umutlu bekleyişlerine ulaşmaya çalışan bir imgedir. Mavi ise ulaşılacak istenen ideallerdir. Turnalar geniş kanatları ile bir yerden bir daha uzak yerlere uçabilen bir göçmen kuş türüdür. Anadolu’da “allı turna” olarak da bilinir. Sevda yüklü geniş kanatları, mavi yıldızlara uçmak için daha geniştir. Sevda, hüznün birbiri içinde tanınmaz hale gelirken kuş bu metaforların yükseğe taşınmasında güçlü ifadeler kurulmasında yardımcı olan imgedir.

*"Hani o akşamüstü de ilk cemre düşer düşmez havaya
bir uçtan bir uca dolaşıp İstanbul'u
ellerin ellerimde sesin sessizliğimde
sevdan karasevdamda üşümüş
kimliği belirsiz kuşlar misali
sığınmıştık ya Çınar'ın duldasına"*²⁵²

"Değişen Nedir Güvercinleri" adlı bu şiirde hüznü bir Çınaraltı manzarası verilmiştir. Bu manzarada, “bir resim: avucuna kuş konmuş acının resmi”²⁵³ nin ruhunda bekleyişlere ve hüznüye sebep olduğunu söylemiştir:

*“oturdum sessizce sana sevdalı
Çınaraltı’nda/ Yalnızca beyaz güvercinler
yüzümde yalnızca beyaz hüznü”*²⁵⁴

Beyaz güvercinler ve beyaz hüznü, aynı dizede şiire hazinlik vermiştir. Sessizce bekleyiş bazen umutlu bazen de çaresiz bir bekleyişdir. Sevdiğini beklerken resmettiği bu manzarada bekleyişin beyaz bir güvercinin getirdiği/getireceği aydınlık dolu bir haberin gelmesini simgeleyen bir tarafı vardır.

Beklenen nihayet geldiğinde bu aşıkları yağmurlu bir İstanbul karşılaşmıştır. Sesi sessizliğe bölen, sevdayı karasevdayla çoğaltan bu aşıklar, İstanbul manzarası içinde

²⁵¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.284

²⁵² Refik Durbaş, *ÇA*, s.288

²⁵³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.286

²⁵⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.287

“kimliği belirsiz kuşlar”²⁵⁵ olarak betimlenmiştir. Bu tanınmama isteği aşıklara mahremiyet kazandırmıştır. Yan yana, aynı sessizliğin içinde aynı yağmurla ıslanan bu “kimliği belirsiz kuşlar”²⁵⁶ aslında duldaya değil, birbirlerinin kalplerine sığınmışlardır çünkü insan sevdiğinin yuvası ve sığınağı olmaktadır.

“yasemenler yağıyor yanağına

dudaklarına serçeler”²⁵⁷

Bu dize, bir sevgilinin ya da sevilen birinin güzelliğini tasvir etmek için kullanılmıştır. “Yasemenler yağıyor yanağına” ifadesi, kişinin yanağına düşen yasemin çiçeklerinin güzelliğini anlatırken, “dudaklarına serçeler” ifadesi ise kişinin dudaklarının ne kadar güzel olduğunu vurgulamıştır. Bu dize hemestetik bir duyguyu hem de doğa ile insan arasındaki bağlantıyı göstermiştir. Aynı zamanda, şiirin genelindeki romantik temayı da yansıtmıştır. Sevgili,kuşlara benzetilerek güzelliğe bir özgürlük kazandırmıştır.

“Pervazında serçeler tüneyen

bir pencere ömrüm sana

Saçağında aşkım ve fulyalar”²⁵⁸

Serçeler kuşların en nahif olanlarından. Bir yerde uzun süre kalırlar. Ayrıca serçelerin göçmen olmaması üzerinden kentteki varoluşsal yaşama işaret etmektedir. Bu minik kuş yaşamının içinde sürü halinde çokça görünür ama kimse onların farkında değildir. Şair; yaşamını farkedilmeyen ve göçten bihaber bu minik kuşların mekânı olarak tanımlanmaktadır. Pervazına tüneyen kuşlara ve fulyalara saçığında ev sahipliği yapan hayatın fark edilmesi zordur. Bu detaylarda aşkını saklayan şair, ömrünü de minik serçelere ev sahipliği yapsın diye saçmıştır. Ömrünü adadığı şey kalbini hiç terk etmeyen umutlarıdır.

“Serçe kalbim sana kalbim sana”²⁵⁹

²⁵⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.287

²⁵⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.287

²⁵⁷ Refik Durbaş, *ŞAY*, s.33

²⁵⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.313

²⁵⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.352

Kalbin serçeye benzetilmesi, Durbaş'ın şiirinde sık gözlemlenen bir durumdur. Minik bir serçe olarak gördüğü yüreğini sevgiliye verilecek kadar masum bulan Durbaş, sevgili ile bir muhabbet içinde olmanın özlemini hissetmektedir:

"en son ne zaman konuşmuştuk bir şiirden bir yüzden

bir sevgiden sevgililerden

*güvercininden barışın*²⁶⁰

Sevdiği insanla şiirden, sanattan, sevgiden ve barışı simgeleyen bir kuş olan güvercinlerden bahsetmek istemektedir. Sevgi ancak barışın olduğu yerde şiir ancak özgür ve güzel yarınlarda, barış güvercinleri ise sonsuz bir ufukta olmayı hak etmektedir. Sevginin büyüdüğü yerlerde kalbi özgürleşen şair, *"çözüyor kelepçesini serçenin"*²⁶¹ diyerek kalbinin üzerinde olan tutsaklıklarda çözülen bir kelepçe ile özgürlüğüne minik bir serçenin kanat çırpışları kadar yoğun ve mücadeleci bir çabayla ulaşabileceğini düşünmektedir.

"saçları kınalı serçeler

havalanıyorlar

Ne ben sordum adını ne o söyledi

adını

ne adamın ne serçelerin ne uçup giden gecenin

*alnından: Hekimhan'da*²⁶²

Serçenin ve adamın bilinmeyen adı ile yankılanan "Alaca Adı" şiiri gurbetten sılıya dönüşün tasviri ile yapılacak bir tren yolculuğunu anlatmaktadır. Tren kalkan ve duran rutin hareketlerle gurbetten sılıya dönerken *"Tren saz çalıyor yalnızca/ dizi üstünde karanlığın/ koynunda acının/ saçları yağmura kınalı serçelerin sılasında: Hekimhan'da"*²⁶³ Sılanın adı Hekimhan, silanın kuşu saçları yağmura kınalı serçelerdir.

²⁶⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.352

²⁶¹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.37

²⁶² Refik Durbaş, *Menzil*, s.40-41

²⁶³ Refik Durbaş, *Menzil*, s.40-41

*“Ufuk çizgisinde bir demet manolyayı
bulutlara saran bir atmaca
gökyüzünün ara sokaklarında uçarak
keten gömleğini giyinmiş o kızın
hangi yalnızlığında konaklıyor”²⁶⁴*

Kuşlar; özgürlük, hayatın devamlılığı ve umut gibi anlamlar taşımaktadırlar. Ama bu şiirde Durbaş serçe, güvercin, gibi sakın ve daha yumuşak duygular ile ilişkilendirilen kuşlar yerine bir atmaca kuşunu kullanmıştır. Atmaca kuşu, genellikle avcılık için eğitilen bir yırtıcı kuş türüdür. Güçlü pençeleri ve keskin görüş yeteneği sayesinde avlanmakta, genellikle küçük hayvanları hedef almaktadır. Atmaca güçlü bir kuş olduğu için hedefine odaklanır ama burada yırtıcı bir kuş olmaktan ziyade güçlü bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. *"Ufuk çizgisinde bir demet manolyayı bulutlara saran bir atmaca"* dizelerinde, atmaca kuşu güçlü ve özgür bir şekilde uçarken manolya çiçekleri de rüzgarın etkisiyle savrulmuştur. Bu tasvirde kuş, özgürlük ve güç simgesi olarak kullanılırken, manolya çiçekleri de hayatın döngüsünü ve değişimini temsil etmektedir.

"Gökyüzünün ara sokaklarında uçarak keten gömleğini giyinmiş o kızın hangi yalnızlığında konaklıyor" dizelerinde ise, kuş teması yalnızlık ve özgürlük ile birleştirilmiştir. Bu şiirde kuş teması, kızın yalnızlığı ve özgürlüğü ile birleştirilerek bir çeşit özdeşleştirme yapılır ve okuyucuya güçlü bir imge sunulur.

Şairin *“Kuşların dilini öğrettin bana”²⁶⁵* dizesinde kuşlara atfettiği sembolik değerleri sık sık kullandığını da görmekteyiz.

*“Kanun hükmünde kararnameyle
Hasretin haberi geldi kuş kanadında
pencerede annesiz bir güvercin
uçtu uçtu kuş uçtu, bulamıyorum
hangi rüyamın içine gizlendin”²⁶⁶*

²⁶⁴ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.11

²⁶⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.384

²⁶⁶ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.17

Refik Durbaş'ın "*Kanun hükmünde kararnameyle*" ifadesiyle başlayan dizelerinde geçen kuş, sembolik bir anlam taşımaktadır. Şiirdeki kuş, belirsizlik, kayboluş ve hasret gibi duyguları yansıtmıştır. Şiirdeki dizelerde anlatılan güvercinin pencerede annesiz olması, yalnızlığı ve savunmasızlığı vurgulamaktadır. Kuşun uçup gitmesi ise umut ve özgürlük çağrışımı yapmıştır. Şiirin genelindeki tema, toplumsal olaylara ve insanların yaşadığı zorluklara işaret etmektedir. Durbaş, kuşların getirdiği haberlerden ötürü düşeceği savunmasız durumdan kurtulmak için rüyalara sığınmaktadır. Hasretin ve acının habercisi olan kuş, "*yüzümde kuş sesleri acıların*"²⁶⁷ ifadesi ile de getirdiği hüznü ve acıyı anlatmıştır. Bu dize, bir acı anlatımında kullanılmıştır ve yüzünde hissettiği kuş sesleri ile acılarını ifade eden kişinin duygularını yansıtmıştır. Bu dize, kişinin iç dünyasındaki hüznü ve duyguların yansımasıdır. Kuş sesleri, doğanın sakinleştirici ve huzur veren yanını temsil ederken acıların yüzdeki ifadesi, insanın doğaya karşı olan tutumunu ve iç dünyasındaki çatışmaları göstermiştir. Bu dize, şiirin genelindeki melankolik temaya uygun kullanılmıştır.

"hasret kuşu çocuklar

...

Göz hapsinde aydınlık

gurbet kuşu çocuklar

...

Sonsuz sürgün babaları

...

İş hapsinde günlerin

keder kuşu çocuklar"²⁶⁸

Kuşlar, doğanın sembolik bir parçasıdır ve şiirde farklı anlamlar taşırlar. Kuşlar; özgürlük, umut, kaçış ve kayboluş gibi kavramları temsil ederler. "Uçurtma" şiirinde, Durbaş, hasret ve yalnızlık duygularını kuş metaforu ile yansıtmıştır. Kuşlar, çocukların kayıp babalarını temsil eder ve onların sonsuz sürgüne gönderildiği yerlerdeki

²⁶⁷Refik Durbaş, *ÇA*, s.384

²⁶⁸Refik Durbaş, *ÇA*, s.386

yaşamlarını anlatmıştır. Aydınlık ve karanlık arasında kalmış olan bu çocukların hasreti, yalnızlıkları da kimsesizlikleri de kuşlarla anlatılmaktadır.

"Uçurtma" şiirinde, yine kuş metaforu ile yabancılik ve yalnızlık hissi anlatılmıştır. Çocukların gurbette yaşadıkları zorluklar ve uzak kaldıkları toprakları özlemeleri, sürgün edilen babalarının yokluklarının yarattığı boşluklar onları küçük yaşta kederli olarak tanımlanmasına neden olmuştur. Kuşlar, keder ve hüznün duygusunu temsil ederler çünkü burada iş hapsinde gün geçiren çocukların iç dünyasındaki acıları, kuşlar aracılığıyla sembolize edilmiştir.

Durbaş'ın şiirlerindeki kuşlar teması, insanın doğa ile olan ilişkisini, yalnızlık, hüznün, özlem, umut ve özgürlük gibi duyguları vardır. Bu temalar, şiirlerinde insanın iç dünyasındaki çatışmaları, yabancılaşmayı ve toplumsal olayları da bireyin iç dünyasına aks etmektedir. Kuş gibi küçük ve savunmasız bırakılan her çocuk toplumun içinde bölünen ve parçalanan her hayatın da bir simgesini oluşturmaktadır.

2.4. Ben (Şair), Kendi Gözünde Şairliği

Şair, sözleri ile kendini yazarken aynı zamanda kendi sanat anlayışını da ortaya koymaktadır. Kendini ortaya koyarken poetikasını da oluşturmaktadır. Böylelikle şairin izini kelimelerinin içinde sürebilmekteyiz. Refik Durbaş, şiirlerinde kendi sanatçı kişiliğini açıkça ifade ederken açık ve kör alanlarının haritasını da okura sunmaktadır. Böylelikle okur, şiirharitasında hangi kelimenin neye tekabül ettiğini rahatlıkla kavramış olur. Sanatçı, neleri sevip sevmediğini, neyin ona daha çok yakıştığını tercih ettiği sözcükler vasıtasıyla anlatır. Biz de şairi sözcüklerinden tanıma fırsatı elde etmiş oluruz. Çünkü şair dizelerindeki her sözcüğe yaşamının parmak izini bırakır. Bu parmak izleri duygularını, olaylar karşısındaki düşüncelerini anlamamızı sağlar.

“Evliya Çelebi. Minibüs şarkıları. Şair Avni

Bir de az kullanılmış şiirleri seviyorum

Gece en çok bana yakışıyor hüznün.”²⁶⁹

Durbaş, sevdiği fenomenlerisıralarkenhemkendi sanatsal kişiliğini dizelerine aktarır hem de kendi ruhsal dünyasını belirtir:

²⁶⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.83

“şiiirden konuşmak istiyorum sabah işe giden insanlardan
Akşam işten dönen insanlardan bir filminden romanlardan”²⁷⁰

Durbaş kendini "10 Şubat 2004 Salı" şiirinde tanıtmıştır:

"Soyadı: Durbaş

Adı: Refik

Baba Adı: Sıddık (ölü)

Ana Adı: Şayeste (ölü)

Doğum Yeri: Pasinler

Doğum Tarihi 10 Şubat 1944

Medeni Hali: Evli

Oğlu: Alican

Kardeşleri: Makbule, Şefik (ölü), Mahmure

Başka kimsesi yok fotoğrafından başka

Boy, Göz, Renk: Fotoğrafında"²⁷¹

Şair dostlarında ya da *Şiirin Gizli Tarihi*’nde bahsettiği ve edebiyat alanında onun gözünde ve onun kaleminden akan şiirlere baktığımızda gerçekten de "az kullanılmış şiirler"²⁷² sevdiğini söyleyebilmektedir. 1960 kuşağı şairi olarak etkilediği genç kuşak şairlerde de bu izi bırakmıştır. Her şair, hatta her insan hüznüldür çünkü hüznün geçmişi düşünmenin bir durağı olmadığını göstermektedir. Bu durakta bekleyen herkes gibi Durbaş da hüznüldür ama hüznün kendisine yakıştığı iddiasını özellikle gece zaman dilimine bahşetmiştir. Gece zaman diliminde hüznülenmenin kendisine yakıştığını ifade etmektedir. Bu ifade ve ifadenin zenginliği Hilmi Yavuz'un "*hüznün ki en çok yakışandır bize*"²⁷³ dizelerinde kendini yine reenkarne etmektedir. Şair etkilediği bir kuşakla tekrar tekrar yaşamaktadır. 1975 yılında "*Bedrettin Üzerine Şiirler*" adlı şiirde geçen bu ifade şairin kendi terminolojisini de kurduğunu kanıtlamıştır.

²⁷⁰Refik Durbaş, *ÇA*, s.373

²⁷¹Refik Durbaş, *KA*, s.83

²⁷²Refik Durbaş, *ÇA*, s.83

²⁷³Hilmi Yavuz,(1975) *Şeyh Bedrettin Üzerine Şiirler*, İstanbul Cem Yayınevi, s.65

"Nasıl bıktım her yere götürmekten kendimi

...

*Yok bir şey bıktım kendime yalnız gelmelerden"*²⁷⁴

Mutlulukla atan bir kalbe, bir ruha sahipse birey kendinden bıkmaz ama Durbaş, gün gelir sözcüklerden bıktığını, kendi benliğini bile taşımaktan yorulup usandığını aktarmıştır. "Yeni Bir Defter, Şiirler, Meçhul Bir Aşk" adlı bu şiirde ilk ve son dize arasında kalan basit ve gündelik hayatın içinde kalan monoton diyaloglardır. Şair, en çok bu monotonluğun içinde olmaktan sıkılmıştır. Bu gündelik monologlarda sıkılan kişiliğini "her yere" götürerek bu sıkılganlığı mekânın hafızasına yüklemiştir. "Geçmiş yalnızlıklarımızın tüm mekânları, içinde yalnızlık acısı çektiğimiz, yalnızlığın tadını çıkardığımız, yalnızlığı aradığımız, yalnızlıkla uzlaştığımız mekânlar içimizde silinmeden kalır. Daha kesin olarak söylersek, varlık bunları silip atmak istemez."²⁷⁵ Varlığın özünde yalnızlık ve bu yalnızlıktan doğan bir bıkkınlık vardır. Bu bıkkınlığı yalnızlıkla taşıyan birey, hep bir şekilde yalınlaşmaktadır. Yalınlaşan birey, özlemlere sığır; geçmişinde tanıdıkları birer birer şiirinin kelimelerine zerk edilmektedir. Durbaş'ın şiiri kendinin şiiridir; bildiği, gördüğü, gözlemlediği dahası özleyip merak ettiği insanların da şiiridir. Bu noktada kendini de şiirde göstermekten çekinmeyen bir şairdir. Şair olarak tanıdığı bildiği insanları şiirine alan Durbaş:

"Bekir nasıl özledim

Celal çok mu zengin

Tolunay tek tutkusu işsizlik

Güher anımsar mısın beni

Orhan hala dalgada mısın

*Refik kim bilir kimliğini"*²⁷⁶

Bu dizelere, Durbaş'ın kendi kimliğine olan belirsizliği de yansımıştır. İnsan olarak özleyen ve merak eden yapısına kendi gözüyle baktığında ise kimliğini bilmeyen biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önce Durbaş'ın "Kimseler Sormadı Adımı"

²⁷⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.347

²⁷⁵ Bachelard, Gaston, *Mekanın Poetikası*, s.40

²⁷⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.349

eserinde de bilinmeyişi ve fark edilmeyişi üzerine ince bir sitem göndermiştir. İnsan bilmek, isteği ile hayata yürürken bu yolda olan varlığını da hissetmek istemektedir. Bilmek kadar bilinmek de ontolojik sancının azaltılmasına yardımcı olmaktadır. Bildiği insanları teker teker sıralarken Celal, Tolunay, Bekir, Güher ve Orhan isimleri ile beraber kendi adını da zikretmektedir. Durbaş, kendine dışarıdan bakabilen bir bireydir. *"Kim bilir kimliğimi"*²⁷⁷ diyerek içsel manada kendine olan bakışını dahası kör alanlarını²⁷⁸ tespit etmiştir. Bireyin kör alanı çoğaldıkça kendini tanımaktan gittikçe daha çok uzaklaşmıştır. Bu uzaklaşma bireye varoluşsal güvencesinde çeşitli çatlaklara yol açmaktadır. Durbaş, bu çatlaklarda gördüğü şey ise bildiği ama gösteremediği kimliği olduğunu fark etmektedir.

Her şair sanatsal bir vasiyetname, bir anı gibi şiirlerini kullanabilir. Nitekim Durbaş'ın şiirlerinde buna uygun ifadeler mevcuttur: *"Bir çınarın gölgesine asın sesimi onu yaptı desinler geçenler geceleri köprülerden"*²⁷⁹ Sesini asmak isteyen şair, sesinin asıldığı yerde duyulmasını da istemektedir.

Durbaş, birey olarak kendi kahramanlığını gençliğinde arar, kanın deli akan zamanları olan gençliği, yitirmekten korktuğu en kıymetli şeydir. Benini ilk olarak yüksek dozajda algıladığı bu dönem acılarla iç içe olsa da hüznün ile sarmalanan bir tarafı olduğunu vurgulamaktadır:

"bunu yaptı bu aman dilemez acılar

onu yaptı yalnız cumbalı evlerde konaklayan hüznün

*saati dar sokaklarda durmuş gençliğim"*²⁸⁰

Zaman, hüznün ve gençlik üçgeninde yapmış olduğu bu vurgu, acı ile yoğrulmuş ömrünün bir basit serzenişidir. Hüznün, şairin benliğinde belli noktalarda kendini gösterirken gençliği dar bir sokakta durmuştur. Kendini şiirinin öznesi yapan Durbaş, kendi benliğini anlatarak hüznün monoton yıkıcılığına da set çekmiştir. Durbaş, *"saati dar sokaklarda durmuş gençliği"*²⁸¹ ne hüznle bakarken daha koyu bir yenilgiye kendi yüzünü teslim etmektedir: *"Hangi umulmadık yöne gitti yıkık, yaşlanmış yüzüm/ yaralı*

²⁷⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.349

²⁷⁸ JohariPencerisi kavramı: Zateri, İbrahim,(2019) *Türk Sinemasında Aile İçi İletişim: Nuri Bilge Ceylan Sineması Örneği* Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, s:37

²⁷⁹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.28

²⁸⁰ Refik Durbaş, *Menzil*, s.28

²⁸¹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.28

yurdum, geleceğim"²⁸² Kendini bu acımasız ve değişmez evrenin öznesi olarak gördüğü için nesneleşen "ben" geleceğini düşünerek daha fazla kaygılanmaktadır. Duyduğu kaygının içine serpişen unutkanlık da onun benini bir kasis gibi sarmaktadır:

"Bana unutulmuşluğun açık adresi, orada

...

hüzündür acıdır yalnızlıktır işareti"²⁸³

Durbaş, bilinmeyen tarafının acısından ziyade sorulmayan adının üzüntüsü ile karşımıza çıkmaktadır. Kendi benini birey "adı" ile tanımlarken Durbaş, adının bilinmediği bu kayıtsız ve zalimleşen vakur tavra tanım bulmak istememektir. Bu kayıtsızlık karşısında hüzne ve yalnızlığa çarparak varlığını parçalamaktadır. Daha önce "Kimseler Sormadı Adımı" şiirinde işlediği bilinme, tanınma ve anlama ihtiyacını "Kalsın Adı Da Soyadı Da" şiirinde detaylandırmıştır. Ben ile girdiği bu tanınma ve bilinme mücadelesinde zayıf taraf olması, gençliğini sık sık düşünmesine vesile olmakta, sürekli mücadele eden taraf olmanın verdiği hisle kendini silip azaltmaya yönelmektedir:

"Bir fotoğraf makinesiyim

kendim sildim hem de kendimle

bütün anlardan ve anılardan künyemi

hiç tarihi olmadı geçmişimin

hem de geleceğimin"²⁸⁴

Kendi kendinisilerek var oluşunu olumsuz bir algıya taşıyan Durbaş, geçmişini kurtaramadığı gibi geleceğini de bu kıyımdan çok uzağa götürememiştir. Bilinmediği tanınmadığı için kendini de unutmaktadır. Şair, "*adımı unuttum*"²⁸⁵ diyerek bunu da vurgulamaktadır. Geleceği bir belirsizliğe teslim olmuşken geçmişinden bile emin olmamaktadır. "*Hiç tarihi olmadı geçmişimin*"²⁸⁶ diyerek bu durumu daha net bir şekilde açıklamaya çalışmaktadır. Bilinmemenin, tanınmamanın dahası bunların dışında hiçbir şekilde anlaşılamamanın acısı ile anları ve anıları silmek istemektedir.

²⁸² Refik Durbaş, *Menzil*, s.28

²⁸³ Refik Durbaş, *Menzil*, s.35

²⁸⁴ Refik Durbaş, *Menzil*, s.53

²⁸⁵ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.22

²⁸⁶ Refik Durbaş, *Menzil*, s.53

Ben'i ile bilinme mücadelesinde yenik ve yalnız olan Durbaş, ıssızlığa vuran “tek başınalığına” değinmiştir. Yaşam çırpınısında yalnızdır ve bunu “bir ben” şeklinde betimleyerek vermektedir:

*"bir ben, aman vermez uykusuzlukta
Bir ben, birden uyandım, ansızın
hançerlere yatırdım geçmişimi
geleceğimi kara kuzgun bıçaklara”²⁸⁷*

Bir başına olmanın verdiği yalnızlıkla sadece kendi bilincini ve acısını taşımaktadır. Ansızın uyanılan uykularda bir başına kalan “ben” incinerek ve hesap sormaktadır. Geçmişinden hesap sorarken yaşamaktan tat almadığı için geleceğini tembihleme gereği duymaktadır çünkü yaşamayan, henüz yaşamın tadını bilmeyen “ben” ölüme sürüklendiğinin de farkındadır. Bu farkındalığını ise “-Şair, niye mi yanağında ecelin eli?”²⁸⁸ sorusuyla aktarmaya çalışmaktadır.

Yaşamın içinde süzülen keder, kendine zaman içerisinde bir iklim oluşturmaktadır. Bu sert iklim “ben”in hafızasında ve yaşadıklarında çeşitli gedikler açarak tahrip etmeye başlamıştır:

*"Kederler ikliminde geldim
yaşım da unutulmuştu
yaşadığım da anılarda
kül beyaz bir İstanbul
ve sularda iskeleti”²⁸⁹*

Unutan ve unutilan ben, hatırlamamaktan ziyade hatırlanmamaktan şikayetçidir. Kimsenin onu ve yaşadıklarını hatırlamadığı hissi ile baş etmeye çalışan ben, unuttuğu benliğiyle İstanbul’da bir iskelet gibi dolaşmaktadır. İstanbul benliğini barındıran bir şehirdir. Durbaş, İstanbul’da yaşamın kederli ikliminde yaşamamayı tecrübe etmiştir. İstanbul; benliğinin, unutuluşunun ve kendini hatırlamayışının tanığı olmuştur:

*"Şair, ömrün dün İstanbul’du
bugün Kazablanka olsun*

²⁸⁷ Refik Durbaş, **Menzil**, s.58

²⁸⁸ Refik Durbaş, **Menzil**, s.52

²⁸⁹ Refik Durbaş, **Menzil**, s.60

Ömrün artık rüzgarın

harmanıyla savrulsun"²⁹⁰

Ömrünün sonuna dek var olmaya çalışan ben, unutulmayı da unutmayı da kabul etmiş görünmektedir. Savrulmasını kabul ettiği ömrü ile geçen zamanı vurgulamıştır.

"- Şair, hangi kara karanlığında geleceğin

çağrın nerde, çağrım nerde

Eser şimdi ihtiyarlığın yeli zamanı hayatta

Refik nerde, Durbaş nerde"²⁹¹

Kendisine sorduğu sorular ihtiyarlığının etkisiyle cevapsız kalmıştır. Yaşlanmak, geleneksel toplumlarda daha zor kabul edilen bir dönemdir. Çünkü yaşlanan birey, yük olarak görülmektedir. Bilgeliği ahmaklık sayılan ihtiyar, bunu benliğine ve yaşanmışlıklarına yedirmekte zorluk çekmektedir. Zihinsel faaliyetleri yavaşladığı için toplumun ihtiyaçlarına karşılık veremeyen birey, üretkenliğinin durduğuna ve bu durgunluğun yol açtığı dışlanmışlığa kapılmaktan geri durmamıştır. Şair ve birey olarak Durbaş, ihtiyarlığın yavaş yavaş yerleştiğini hissederken üretkenliğinin de azaldığını hissettirmektedir. Sanatsal üretiminin dışında hissettiği bu eksiklik, geçen zamandır. "Eser şimdi ihtiyarlığın yeli zamanı hayatta"²⁹² diyerek bunun daha fiziksel daha mental olduğunu bildirmektedir. Fiziksel değişim tek başına bireyi değiştirmeye, başkalaştırmaya yetmemektedir. Ruh, akıl ve beden birlikteliğinde değişen, dönüşen ve başkalaşan birey olduğu, olacağı birey arasında bir benzerlik aramaya başlar: "Refik nerde, Durbaş nerde"²⁹³ Aradığı bu benzerliği en çok kendinde sormaktadır.

Durbâş, "Salah ve Birsal" adlı şiirinde usta olarak gördüğü Salah Birsal'i yazar. Onu usta olarak görmekle beraber şiirden bir insan tasavvurunun içinde de göstermektedir: "Ustasının adı Salah/ sabah, şiire gitmiştir/ yolcusu iki kalp arasında/ bir uzun yoldan gelmiştir/ Yüzü, bir şiirin yüzü"²⁹⁴ Salah Birsal, yaşamını şiire göre düzenleyen bir kişi olarak tasvir edilmiştir. Usta olarak gördüğü Salah Birsal'in yüzü de tamamen şiirdir. Şiirde çıraklığını yaptığı ustası Salah Birsal onun için manevi bir rehberdir:

²⁹⁰ Refik Durbaş, *Menzil*, s.67

²⁹¹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.79

²⁹² Refik Durbaş, *Menzil*, s.79

²⁹³ Refik Durbaş, *Menzil*, s.79

²⁹⁴ Refik Durbaş, *Menzil*, s.73

"Dünyasının adı Bırsel

akşam, şairden gelmiştir

yolu iki kalp arasında bir uzun yolcuya gitmiştir

Şiirde kalmıştır yüzü"²⁹⁵

Şiirin özü içinde kalan usta bunu bir yolcuya anlatmıştır. Şiir yüklü bir serüvene aşık olan çırak, bu gönüllü tabi oluş ile şiiri sırtlar daha da yükseğe taşıyarak onu yüceltmıştır.

Refik Durbaş, "Şair ve Postacı" adlı şiirinde Pablo Neruda'yı bir usta olarak bir şiir ülkesi içinde kendi gözüyle anlatmıştır:

"Gurbeti hasretinde gizli

sevdalara yazdım adını

Hasrete Pablo Neruda

Sevdaya postacı Mario"²⁹⁶ Bir devrin şairi olan Neruda, *Postacı*²⁹⁷ filmi adıyla hayatının bir kesiti beyaz perdeye taşınmıştır.²⁹⁸ Aslında film orijinal bir romandan uyarlanmıştır. Postacı ve PaploNeruda arasında büyüyen şiir aşkı, şair için de vardır. Şairliği ve şiiri arasında gelişen yolda kendine yalnızlığın ham maddesinin ne olduğunu sormaktadır:

"Şair, hangi demirden salıncaklara sardın

yalnızlığın ve İstanbul'un bedenini

ki günlerin, gökyüzünün mavi kuyusunda

bir sisi harmanında anlar ve anılar"²⁹⁹

Zamanın zihinde kalan kısmında, yani anılarda şair benliğini kavrayan yalnızlığın bir şehri de sarmaşık gibi sardığını anlamaktadır. Refik Durbaş, "Güvercin Günleri" adlı şiirinde kendi şairliğini somut bir şekilde karşısına almıştır. Bu bir hesaplama bir varoluşsal muhasebe olarak anlamaya çalışmaktadır. İstanbul'un bazı

²⁹⁵ Refik Durbaş, *Menzil*, s.73

²⁹⁶ Refik Durbaş, *Menzil*, s.75

²⁹⁷ Postacı, 1994 İtalya yapımı dramatik dönem filmidir. Özgün adı IlPostino olan film ABD ve İngiltere'de IlPostino: ThePostman adıyla gösterilmiştir. Film Türkiye'de 5 Ocak 1996 tarihinde gösterime girmiştir.

²⁹⁸ [https://tr.wikipedia.org/wiki/Postac%C4%B1_\(film,_1994\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Postac%C4%B1_(film,_1994))

²⁹⁹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.76

semtleri üzerinden bu hesaplaşma coğrafyalarına da kendisinin bir güvercin ömrü olduğunu bildirmektedir:

"ve gölgesine dar gelen Süleymaniye
hangi ikindisin güvercinler yurdunda
ne uydu antenler, uyduruk gökdelenler
ne kırmızı kiremitli evleri hüznün
sor, hangi zamanda düştü kedere yüzün"³⁰⁰

Şehrin daha doğru semtin değişen yüzü ile birlikte değişen şairliği ve bireyselliğine de kadim bir soru sormaktadır: "kedere ne zaman düştü yüzün" sorusu, bu durumun ne zaman başladığını tam olarak fark etmediğini gösterirken aynı zamanda alışkanlığa da dönüştüğünü göstermektedir. Bu alışkanlık şüphesiz sorgulanmıştır; "sor" diyerek büyüttüğü bu soru, kendisine verilen ve yerine getirilmesi gereken bir emirdir. Kederin hangi anda yüzüne düşüp yer ettiğini sorgularken *ben'i* zamanın içinde dağılarak hatta karışarak belirsiz bir vaktin silüetine işaret etmektedir: "Dağılır sisi içine geçmiş ve gelecek/ve yaşar şimdi bir fotoğrafın gönlünde/ bir şairin gençliği, bir de güvercin günleri"³⁰¹ Kendi ömrü ve güvercinlerin ürkemektan uzak halleri ile geçen günleri özdeşleştirmiştir. Zamanın geçişi ile kederin daha fazla büyüyerek geçtiğini vurgulayan şair "ben" in zamanla büyüyen bu kedere karşı gerilen hallerini de sorar ayrıca geçen zamanın muhasebesini yapmaya da çalışmaktadır:

"Zamanın sarnıcından sızan su
Şair, yaşamında kaçınıcı eylül bu"³⁰²

Ömründen geçen ayların zamanın içinden damlayarak geçtiğini bile şair önce aylardan eylülleri sorgulayarak başlamaktadır. Zaman *geçerken* ömür mevsimlerle semboller kazanmaktadır: "Şair, kaç yazdır sevdalığın kara yasındasın?"³⁰³ Şair tuttuğu kara yasları zamansal bağlamlarla vermekte zamanın geçişini acıyla ayarlamaktadır: "Nice yıllar kim bulur sandın şair/ anılar ve aşkın ve acının definesini"³⁰⁴ Aşkın ve acının iç içe geçtiği ömründe yaşamın çağlarını acı ve aşk belirlemektedir aşk bahar

³⁰⁰ Refik Durbaş, *Menzil*, s.76

³⁰¹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.76

³⁰² Refik Durbaş, *Menzil*, s.77

³⁰³ Refik Durbaş, *Menzil*, s.78

³⁰⁴ Refik Durbaş, *Menzil*, s.81

mevsimi, ayrılık kara bir kış mevsimidir: "*Şair, kaç yazdır karasevdanın ayazındasın?*"³⁰⁵ Günleri belirleyen benin yaşadığı olaylardır. Şair kimliğine sorduğu sorular ile Refik Durbaş, kendinin daha doğrusu ömrünü takvimlendirme çalışması yapmaktadır: "*hangi günlere uçmaktaysa keder ve hüzn*"³⁰⁶ O günler acının ve aşkın sancısı ile tarihlenen olaylar olarak şairin yaşamına çentikler atarak zaman geçirerek iz bırakmaktadır.

Çentiklerle bıraktığı izi en iyi, şairin *Kırk Dört Sıfır Dört* adlı şiir kitabında görmek mümkündür. 1 ocak 2004 Perşembe gününden 31 Aralık Cuma günü dahil olmak üzere üç yüz altmış beş gün için en az birer şiir yazmıştır. Bir şiir güncesi olarak karşımız çıkan bu kitap *Kırık Ayna* adlı toplu şiirlerin üçüncü cildinde tekrar yayınlanmıştır. Doğduğu yıl olan 1944 yılını ve yaşadığı yıl olan 2004 yılını bir arada tutan dönemin daha doğrusu yılın önemli gündem maddelerine de değinerek *ben*'in aslında dünyanın içinde ve dünyadan ne kadar haberdar olduğunu vurgulamıştır.

Refik Durbaş, kendisini şiirlerinde gezdiren bir şairdir. Kendini tanımlayan, anlatan ve anlamlandıran dizeler kurarken ömür bilmesinin bilinçli çözülmezliğindeki düğümleri anlatmaya da çalışmıştır:

"Kapının önünde: Refik

Gül kokusunda kan var

Kapının ardında; Durbaş

Bir de ömrüm ey ömrüm"³⁰⁷

Adı ve soyadı sorulmayan bir çırak büyür ama girdiği eşikte adının ve soyadının başka noktalarda görüldüğüne şahitlik etmektedir. Kapının önünde duran adı ile kapının ardında duran soyadı arasında kalan o araf noktasında kendi *ben*'i yer edinmektedir. Bu yer edinme çabası ile geçen günler, aslında adı soy adı ve benliği arasındaki birlikteliğin oluşturduğu günlerdir. Şairin kendi ömrüdür daha sonra geçen ömrüne ve giden gençliğine hayıflanan benin çaresizliği içinde durmaktadır. Ben'in görünen çaresizliği unutulmuş adına bağlanmıştır:

³⁰⁵ Refik Durbaş, *Menzil*, s.78

³⁰⁶ Refik Durbaş, *Menzil*, s.76

³⁰⁷ Refik Durbaş, *Menzil*, s.82

“Eski hayatımda arkadaşlarım vardı

Hiçbiri kalmadı, adımı dahi unuttular Fahri”³⁰⁸

“Eski” ifadesiyle hayatındaki değişimleri ve bu değişimlerin beraberinde getirdiği yalnızlığı ele alınmaktadır. Şiirdeki “*eski hayat*” ifadesi, şairin geçmişindeki zaman dilimine işaret etmektedir ve bu zaman diliminde şairin birçok arkadaşı olduğu anlaşılmaktadır. “*Hiçbiri kalmadı*” ifadesi, bu arkadaşların zaman içinde şairin hayatından çıktığını ve bir şekilde yollarının ayrıldığını göstermektedir. Şairin bu dizeleriyle anlatmak istediği şey, bir insanın hayatındaki değişimlerin ilişkileri de etkileyebileceğidir. Şiirdeki “*ben*” teması, şairin kendi yaşam deneyiminden yola çıkarak bu değişimlerin insanın kendisinde bir yalnızlık hissi yaratabileceğine işaret etmektedir.

Şiirdeki “*adımı dahi unuttular Fahri*” dizeleri, yalnızlığı ve yabancılaşmayı derinleştiren bir etki yaratmaktadır. Burada adı geçen “Fahri”, arkadaşları tarafından unutilan, unutulduğu için de yalnızlığının daha da artmasına neden olmuştur. Büyüyen yalnızlığı ve unutilan adı sürekli olarak kendini unutulmanın kuyularında bulduğunu göstermektedir. “*Adım neydi benim soyadımı kim bilir*”³⁰⁹ sorusuyla unutilan ve unuttuğu her gün geçen ve yitirilen günlerin arasına karışmaktadır. Şair kendinden geçen her günün acıya dönüştüğünü belirtmektedir. Acı ve umut sarıdan maviye döndüğünde Durbaş'ın umudu maviye benzettiği bir dizesi daha örneklenmektedir: “*sarıdan maviye, acıdan umuda düşüyor şiirler/ sürgünde: şairleri*”³¹⁰ Bu dizede “ben”in kendi içinde dönüştüğü umut kendi bildiği şairlere atfedilmiştir.

“Düşlere bile kalmadı

Düşlere yazdığım nice şiir

-Ölüm öpsün alnından şairi...”³¹¹

Refik Durbaş, şiirlerinde sıkça toplumsal konulara yer vermektedir ancak bazı şiirlerinde kişisel konulara odaklanır ve duygusal dünyasını açığa çıkarmaktadır. Bu noktada şair olarak kendini anlatan dizeler de yazmıştır. *Menzil* kitabının “Düşler Şairi”

³⁰⁸ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.11

³⁰⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.375

³¹⁰ Refik Durbaş, *Menzil*, s.25

³¹¹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.91

adlı bu kısa şiirinde hayal ve yaşam sonu, "*düşlere ile almadı*" ifadesiyle düş ve ölüm kavramları üzerinden anlatılır. Şair ve insan olarak gelmiş olduğu nokta, ölüm ötesi bir yoksunluğa işaret etmektedir; düşlerin bile elinden alındığı birey, ölümün yakınlığı ile sınanmaktadır.

Şiirin ilk iki dizesinde, şairin yazdığı şiirlerin sadece hayallerde kaldığına işaret edilmektedir. Bu, şairin hayal kırıklığına uğradığı ve umutsuzluğa kapıldığı anlamına gelirken şiirin son dizesinde ise, şairin ölüme karşı olan tutumunu anlatılmaktadır. "*Ölüm öpsün alnından şairi*" ifadesi, şairin ölümü kabul ettiği ve onunla barışık olduğunu göstermektedir. Bu, şairin hayat felsefesinde ölümün önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadır.

Bu şiirdeki düş ve ölüm kavramları, şairin iç dünyasını ve hayat felsefesini yansıtmıştır. Şair, hayallerinin gerçekleşmeyişinden dolayı hayal kırıklığına uğramıştır. Şair, ölüme karşı tutumu ile barışık olduğunu gösterirken bir "*düş şairi*" için bile düşlerin ve arzuların son bulacağına işaret etmektedir.

Durbaş "*adı*" ile geçen birçok dize kaleme almıştır. Bilinmenin bir hassasiyeti olduğunu hissettiren şair, aslında "*ben*" olmanın dışında ontolojik bir sorgulamanın da içine girmiştir. "*Uçurumlarda açan kır çiçeklerinin yanına yaz adımlı*"³¹² ifadesi aslında bu noktada ele alınabilir.

"Rüzgarın suretinde Refik

Suyun aynasında Durbaş

Rüzgarın ve suyun suretinde İstanbul ³¹³

"Şiirlere uyanmak istedim de" ³¹⁴

İsminin doğa ile bütünleşen parçası, şairin sözleri ve şiirlerinin de doğal olana uyumunu göstermenin bir parçasıdır. Suyun ve rüzgarın akışında kendinden bir parça bulan şair, kendini dünya ve doğayla özdeşleştirmektedir. Bu özdeşleşme çabası, kendini bulma ve anlamlandırma çabasının bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Önce bilinmek isteyen sonra bu bilinme çabasının yerini dolduran şey ise kimliksiz olmaktır:

³¹²Refik Durbaş, **ÇA**, s.370

³¹³Refik Durbaş, **Menzil**, s.98

³¹⁴Refik Durbaş, **ÇA**, s.384

“arama, telefon kullanmıyorum

Adresim de yok artık”³¹⁵

Varlığını örtme girişimi içinde olan birey bilinmenin duldasından çıkıp bilinmemenin verdiği hissi tatmaya çalışmaktadır:

"Psikolojik iyi-oluş; gelişim, yönetim ve anlam gibi ontolojik boyutları kapsamaktadır (Diener 1984). Yalom (1999), "Varolmayı düşünen durumda, insan işlerin gidişine değil oluşuna hayran olur. Bu tarzda varolmak devamlı olarak varolmanın farkında olmak demektir. Sıklıkla, "ontolojik tarz" olarak söz edilen bu tarzda, insan, varolmayı düşünür, sadece varolmanın kırılganlığını değil, kişinin kendi varoluşun ait sorumluluğunu da düşünür. İnsan, yalnızca bu ontolojik tarzda kendini yaratışıyla ilişkide olduğu için kendini değiştirme gücünü yalnızca burada kavrayabilir" demektedir. Yalom'un da vurguladığı üzere ontolojik tarz, Yunanca "varoluş" anlamına gelen ontos kelimesinden türemiştir. Ontolojik iyi-oluş, bireyin yaşam projesi ve en temel arayışlarından biri olan yaşamın anlamı veya amacına en yakın yapıdır. Bireyin yaşam amacı çerçevesi içerisinde; geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman bileşenlerini de içerek şekilde sürdürdüğü bir yaşam projesidir (Kocayörük ve ark. 2018). Kişiler genel olarak mutlu bir hayat sürmek isterler. Mutluluk kavramı, psikoloji çalışmalarında öznel iyi-oluşla birlikte ele alınmaktadır. Haybron'a (2000) göre öznel iyi-oluş, bireyin yaşantısını değerlendirmesi ve hayatıyla ilgili bir çıkarım yapmasıdır.”³¹⁶

Durbaş, benliği içindeki çatışmadan ötürü "öznel iyi-oluş " durumuna sahip değildir. Bireysel bir iyi olma halinde olmadığını dizelerinde aksettiren ben, sürekli bir sorgulama içine girmiştir.

*“Ay tutuldu dün gece
Gölgesi tene karıştı
Hayatı gördüm, dedi şair
Ölümü de görececek miyim
Ömrümün hikayesinde?
Kalbimin ince sızısı
Dedi şair, birikti kaç yıl
Düşlerin duldasında
Şehveti tene karıştı
Ay tutuldu dün gece
Bu mudur hayat hikayen şair?”³¹⁷*

³¹⁵ Refik Durbaş, **Şayeste**, s.25

³¹⁶ İlker Kaba, **Ontolojik İyi-Oluş,Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry** 2020; 12(1):143-154 doi: 10.18863/pgy.521397 sayfa.146

³¹⁷ Refik Durbaş, **Menzil**, s.88

Durbaş'ın bu şiiri, kendine yönelik bir sorgulama içinde olduğu iç dünyasını yansıtmaktadır. Şiirde, şairin hayatı ve ölüm düşüncesiyle yüzleşmesi ve yaşamındaki sızıları vurgulanmaktadır. Bu sızıların, düşlerin duldasında şehvetle karışarak şairin hayatının ne olduğuyla ilgili sorular sormasına kendini anlama çabasına girmesine neden olduğu görülmektedir.

Şiirde, ay tutulması ve gölgesinin tene karışması metaforu kullanılarak aydınlık ve karanlık arasındaki çatışma anlatılmaktadır. Bu çatışma, şairin iç dünyasındaki çatışmayı da yansıtmaktadır. Şairin kalbinin ince sızısı, belki de yaşadığı hayal kırıklıkları ve kaygılarına işaret etmektedir. Şiirin son satırlarında, şair kendi hayat hikayesini sorgulamaktadır. Bu, ontolojik tarzda var olmak olarak tanımlanan, varoluşunun farkında olan bir insanın yapacağı bir sorgulamadır. Şiirin sonunda şairin sorusu, hayatın ne olduğuyla ilgilidir ve bir nevi yaşamın anlamını arayışıdır. Yaşamın anlamını aşkın anlamı ile birleştiren şairin, “*beni sev/Hayatımızın bir anlamı olsun.*”³¹⁸ dizesi ile anlamını yitirdiği şey, benliğini tamamlayarak onu bir bütün haline getiren aşkın bir arada yaşamında olması ile yek vücut olmuştur. Şair, “*Anılarını unutmuş bu şiirler*”³¹⁹ duyumsarken içinde yitirilen manalara da odaklanmaktadır: “*-Kalbimde değil, şiirlerde ecelin eli...*”³²⁰ dizesi yitirilen anların ve şiirlerin onun için ne kadar mühim olduğunu belirtmektedir. Zira “Bir Cevap” adlı şiirde bu tek dize vardır. Tek dize derin bir soyutlanmanın ve ontolojik kayboluşun özeti niteliğindedir.

*“Şaşırt beni, okuma yazdığım şiirleri
Sözcükleri dudaklarımızda solsun, dedim
Şiirlere nakşettiğin yüzümde
ikamete mecbur mu hüznün, dedi
...
Artık gül kokusuna yazacağım
Sana hasretimin şiirlerini dedim
Gül dalına astım kimliğimi/
gülü sen, diken ben olayım, dedi”*³²¹

Bu şiirde Refik Durbaş, şiirlerinin onu nasıl tanımladığını ve yansıttığını sorgulamaktadır. Şiirdeki “*Şaşırt beni, okuma yazdığım şiirleri/Sözcükleri*

³¹⁸Refik Durbaş, *ÇA*, s.87

³¹⁹Refik Durbaş, *ÇA*, s.384

³²⁰Refik Durbaş, *Menzil*, s.90

³²¹Refik Durbaş, *Şayeste*, s.36

dudaklarımızda solsun, dedim" dizelerle, şiirlerinin kendisine ait kimliğini nasıl belirlediği konusunda bir sorgulama yapmaktadır. Şiirlerin onun hakkında ne söylediğini anlamak isteyen "ben" kendisini ve şiirlerinin sadece kendi kimliğine indirgenmiş görünmesini de sorgulamaktadır.

Durbaş, şiir ile hüznün arasındaki köprüde şair olan benini "*Şiirlere nakşettiğin yüzümde/ikamete mecbur mu hüznün, dedi*" dizeleriyle, şiirlerinin kendisini sadece hüznülü biri olarak mı yansıttığını sorgulamıştır. Bu dizelerde varoluşsal bir sorgulama da mevcut; kişinin kimliği, şiirlerdeki imajlara mı indirgeniyor? Sorularını da kendi benliğine, anılarına ve duygularına sormaktadır. Şiirin sonunda "*Gül dalına astım kimliğimi / gülü sen, diken ben olayım, dedi*" diyerek, şiirlerindeki imajlardan kurtulmak ve kendisini de kendi gerçekliğinde ifade etmek istiyor gibi görünmektedir. Kendisini sadece şiirleri üzerinden değil, gerçekliğinde de ifade etmek ve kimliğini sadece şiirleriyle sınırlamak istemeyen birey sanatsal ve bireysel varoluşunu kendi benliğinde bir arada tutmaya çalışmaktadır.

*"Ah! Güz geçiyor, aşk da, sevdâ da
Ömrüm kederin kara sokaklarında
Gittin izi kaldı unutuş ve acının
Aldatılmışlığın bir de, akşamı
Sevgilim diyebilseydin bir de bana
Böyle mi yazacaktın aşk hikayeni şair?
-Ölüm öpsün ömürleri ve hikayelerini..."³²²*

Bu şiirde "*Ah! Güz geçiyor, aşk da, sevdâ da*" dizesi insan hayatındaki değişimin ve geçiciliğin önemli bir gerçekliğini ifade ederken bu düşünce, ontolojik felsefede "varlık"ın geçiciliği fikrini yansıtmaktadır. Şairin "*ömrüm kederin kara sokaklarında*" dizesi ise insan hayatındaki zorluklar ve acılar hakkında düşünceyi çağrıştırır, bireyin varoluşsal sorgulamalarına neden olmaktadır. Hayal kırıklığına uğramış bir aşk hikayesinin acısıyla yüzleşen bir kişinin hissiyatını yansıtmıştır.

"*Sevgilim diyebilseydin bir de bana*" dizesi, sevgi ve özlemin insan hayatındaki önemli bir duygusal gerçekliğine işaret ederek ontolojik felsefede "*insanın varoluşsal*

³²²Refik Durbaş, *Menzil*, s.89

yalnızlığı" kavramıyla bağlantılıdır. "*İnsanın varoluşsal yalnızlığı*", bireysel varoluşunun bir sonucu olarak insanın kendini yalnız hissetme durumunu ifade etmektedir. Bu kavram, insanın kendini anlamlı bir şekilde ifade etme, anlama ve dünya ile bağlantı kurma ihtiyacının yanı sıra, bireyin biricikliği ve özgünlüğüne dayalı olarak ortaya çıkarken aynı zamanda insanın varoluşsal yalnızlığı, kişisel bir sorgulama ve arayışın doğal bir sonucu olarak kabul edilmektedir.

Bireyin varoluşsal sorgulamaları, hayatın kısa ve geçici olduğu gerçeğiyle birleştiğinde, ölüm fikri insan hayatında önemli bir yer tutmaktadır. "*Ölüm öpsün ömürleri ve hikayelerini...*" dizesi, ölümün insan hayatındaki kaçınılmaz gerçekliği hakkında güçlü bir ifadedir. İnsanın hayatının kısa ve geçici oluşu ile birleştiğinde, ölüm fikri insanların varoluşsal sorgulamalarının bir parçası haline gelmektedir. Bu nedenle, şiirdeki duygusal yoğunluk ve ölümün insan hayatındaki önemi, ontolojik felsefenin temel kavramlarına uygun olarak ele alınmıştır.

"Unutur giderdim kim bilir günleri

*Nereye mi? Önemli bazı şeylere mesela"*³²³

Bu dizelerde, Refik Durbaş unutmamanın kaçınılmazlığına dair bir fikir sunmaktadır. "*Unutur giderdim*" ifadesi, şairin geçmişte yaşadığı bazı şeyleri artık hatırlamadığını ve belki de bilerek unutmaya çalıştığını gösterirken "*Kim bilir günleri*" ifadesi, geçmişin kesinlikle hatırlanmadığını ve belirsizliğini yansıtmaktadır. Şair bu unutmama eylemini "*önemli bazı şeylere*" bağlamaktadır. Şairin düşüncelerinde "*önemli*" olan şeylerin ne olduğu belirtilmemiş olsa da, hayatın anlamını, insan ilişkilerini veya başka şeyleri kendi gözüyle unutmaya verdiği değeri göstermektedir.

Ontolojik açıdan, bu dizelerde zamanın geçiciliği ve unutmamanın verdiği ağırlık gibi konulara değinen şairin ve hatırlamaya çalıştığı anıların kaybolduğu ve unutulduğu fikri ontolojik açıdan geçiciliğin bir ifadesi olarak yorumlanabilir. İnsanın hayatındaki anlamlı şeyleri unutabilmesi, varoluşsal kaygılarına işaret etmektedir.

2.5. Aşk-Sevda

Refik Durbaş'a aşkın tarifi sorulduğunda: "*Aşklar ve aşklar. Bu konuya hiçgirmeyelim. Sonu gelmez şiirlerin, hikâyelerin. Sen de gizli bir şair değil misin?*"³²⁴

³²³Refik Durbaş, *ÇA*, s.389

Aşk, Durbaş'ınınandığı, hüsrana uğradığı, uğrunda yalnız kaldığı, terk edildiği, terk ettiği her hali ile anlatılmıştır. İlk şiirlerinde aşk karşı cinse yönelik iken 1970 sonrası emeğe ve alın terine duyduğu saygıyla harmanlanmıştır. Son dönemlerinde emeğe duyduğu aşk daha evrensel yaşama hakkına dayalı olmuştur. Genel manada Durbaş için aşk, bitip tükenmez bir imge aleminin kapısını açmış, şairi sanatsal üretkenliğe sürükleyen bir itki gücü olmuştur. Durbaş'ın aşk-sevda konulu şiirlerini bu noktada geniş yelpazeli bir bakış açısı ile incelemek mümkündür.

“yine de ihanetinle avunurum senin.

Yüreğim yanarken senin aşk kandilinde

alır giderim sevgiyi dudaklarından

hasrettir bu: kanımla öderim bedelini

mektubunu yazmam. Resmine bakarım

alışmışımdır yokluğa yoksulluğa

sesimle şehri kucakladığım bir akşamdır

- Sevgilim bana bir çay söyle.”³²⁵

“Ferhad” şiirinde aşkın tarihsel döngüsündeki bir karakter olan Ferhad’ın izlerini aramıştır. Ferhad, bir halk hikayesi kahramanıdır. Divan edebîyatında Cemşid-ûHürşîd olarak geçen hikayede, resimdeki kişiye aşık olma motifi vardır. Resimde gördüğü kişiye tutulan aşık, sevdiğini bulma gayesi ile yola düşmektedir. Şiir öznesi, aşkını sözlere yansıtmaz zira resim ile avunmaya çalışır. Uzakta kalan kişinin resmi onun yerini tutar ve hayalin daha somut olmasını sağlamıştır. Resim sevgiliden somut bir iz ve somut bir aşk nesnesidir.

Aşk nesneleri özellikle arada mesafe varsa sevgilinin yerini tutmaktadır: *“Burada da mesafe simgeleri işler, âşık fetişlerden medet umar: Saç teli, mendil, elyazısı mıknatıs gibi çeker onu: Erotizmin anahtar nesneleri.”³²⁶* Resim, bu aşk fetişlerinden biridir hatta daha ileri bir yorum getirmek gerekirse *“yine de ihanetinle avunurum senin.”³²⁷* dizelerinde sevgilinin ihaneti bile onu hatırlatmada bir iz olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşık, sevgiliyi hatırlatan her nesneye her duyguya açıktır. Hatta

³²⁴ Refik Durbaş, *AKİ*, s.93

³²⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.43

³²⁶ Batur, Enis, *Cogito*: Aşk sayı:4, 1995, s.9

³²⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.43

hasretin bedelini kanıyla da ödemeye hazırdır. Ödediği ya da ödeyeceği her bedele razı gelirken sadece resmine baktığı sevgilinin yüzünü ondan habersiz izlemeye, o farkında olmadan onu kalbinin ezberine almaya çalışmaktadır.

Aşkı için her şeyi yapmaya hatta ortaya kan dökcek kadar şiddetli bir isteğe varan birey, duygularının açığa çıkmasını istemez. Klasik Edebîyatın aşk anlayışı ile karmaşık hale gelen bu tavır, modern sevgi anlayışının dairesi dışındadır çünkü modern sevgiler hemen beyan edilen, beklenilmeyen ve çabuk tüketilen duygular silsilesidir. Hem duygusal hem de cinsel yakınlaşmanın çabuk başladığı modern aşklarda sadece resme bakarak kendini avutmak çok görülen bir durum değildir.

“Harcanmış umutlardan, sevdalardan değil

Nasırlı ellerle süslü bayramlardan geçtim

...

Ey sevinçli ölüm! Acıyla yaratılan aşk

Sizlerle bütün her şeyden, anılardan geçtim.”³²⁸

Sevginin içinde kavuşmanın mutluluğu olduğu kadar ayrılığın eziyeti de hüküm sürmektedir. Aşk, yaşam ve ölüm arasında onları anlamlandıran, aradaki bağı sağlamlaştıran bir duygudur. Aşk,ölümle sonlanacak yaşamı saçmalık olmaktan kurtarmaktadır: *“beni sev/ Hayatımızın bir anlamı olsun.”³²⁹* Ölümün içinde sevinç bulmak, yaşamın ciddi bir şekilde bireye yük olmaya başladığını göstermektedir. Aşkın acı yanı ile tanışan şair, tüm çabalarının *“nasırlı ellerle süslü bayramlardan geç”*tiğini ama aşk ve umut etmeye dair tavrını koruduğunu zira harcanmış umutların ve sevdaların insanı olmadığını anlatmaktadır. Buradaki aşk, yaşama ve emeğe duyulan aşktır.

“Yıllarca hayalinle seviştim

Ve bir oya gibi işledim onu kalbime

Şimdi gelsen soyunsan, yüzümü doldursan

Bir ceset gibi uyurum çıplaklığının gölgesinde”³³⁰

Beklemek sevdanın temel kanunudur. Ama uzun süreler boyunca arzu edilen kişiye, nesneye kavuşamamak bazen insanı şiddetle arzu edilen nesneden/kişiden

³²⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.60

³²⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.87

³³⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.65

uzaklaştırmaktadır. Bu uzaklaşma beklemenin yarattığı doğal sonuçlardır. Çıplaklığın yaratacağı şehvetin bile ölen bazı duyguları diriltmeyeceği ortaya konmuştur zira gelip soyunan, bakışları ile şairin yüzünü dolduran kişinin karşında o çıplaklığın gölgesinde bile kıpırtısız kalıp cesetleşmiştir. Yıllarca hayali ile seviştiği sevgiliyi beklerken hareketsiz kalmıştır. Beklemek insanı yıpratır, insanı yoran bir eylemdir. *Gelinmesi istenen şey gerçekleşmediğinde hayal kırıklığına uğramak birey için, kaçınılmazdır.* Aşk bu şiirde bir ağda dönüşmüştür.

“Ben ki umutsuz bir resimim bu şehrin albümünde

kalbinin sevda duvarına asmalısın beni

Bu rahmetler, bu rüzgarlar, mübarek geceler

-adına seni seviyorum. Beni anlamalısın.”³³¹

Aşkın coşkunluğunu anlatmaya çalışırken “anlamalısın” nidası yükselmiştir. Bu şiirde aşk, temel bir anlatımdır. Sevmenin anlaşılır olması için geceler, rahmetler ve rüzgârlar gibi yardımcı öğeleri eklemiştir. Bir şehrin albümünde umutsuz bir resimde olsa yerini bilmek istemektedir çünkü duyduğu aşk bireyi bir ateş haline getirmiştir. “*Bir ateşti ikimizin aşkı*”³³² diye tek bu durumun iki taraf için de tutku dolu bir sevgi olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

“günler geçiyor. ışığı söndür hadi

yanıma uzan. Karanlığın nimetini bil

korkuyu kilitte

Aşkı da yalnızlıkla damgala

-Hadi sevişelim

Aydınla uzun gecemiz

Al yanaklı sevdamız. Günler geçiyor

Tükeniyor cevherimiz. Mevsimler dışında

çağlarken ırmaklarım hadi kur aşkın hızarını

Kes beni. Doğra bin cennete, cehenneme”³³³

³³¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.63

³³² Refik Durbaş, *Şayeste*, s.23

³³³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.85

Karanlıkta sevgili ile geçirilen anlar hem mahrem hem de hassastır. Hissetmek ne kadar doğalsa hissettiğini görmeyi istemek de okadar doğaldır. Karanlık, hem birkorku hem de bir nimet esası olmuştur. Normalde karanlık yalnızlığın vahşetini artırırken yanında birinin olması da onu daha yoğun hissetmenin bir parçası olmaktadır. Karanlığı bir yoğunluk hissi veren olgu haline getiren birliktelik ve ayrılık kavramlarıdır.Şairiçinsevgiliyle birlikte geçirilen karanlık geceler sevgili ile yakın olduğu için aydınlığa dönüşmüştür. Her şey zıddını içinde taşıdığı gibi karanlık ile aydınlık iç içedir. Sonunda şair “*Aşkı da yalnızlıkladamgalar*”³³⁴ Aşk ona yalnızlığını hatırlatır ama korkularını, hayata dair endişelerini de kilitleyip onları yaşadığı anın önüne geçmesini kilitleyerek engellemeye çalışmıştır.

“Daha önce

seni sevmemenin acısıyla

doluyum demiştim.

Çünkü şimdiye kadar

*Hiç kimseyi sevmemişim”*³³⁵

İnsan yaşamanda iki tür pişmanlık vardır: yaşayıp pişman olmak, yaşamadığı için pişman olmak. Konu sevgi/aşk olunca sevmenin ucu da sevmemenin ucuda pişmanlığa yaslanmıştır. Severken yine de daha önce sevmemenin acısıyla dolan kalp bir acı bağımlılığı yaşamaktadır. İnsan bir süre sonra acı yaşamaya bağımlı hale gelir zira hissetmek bir noktada acı çekmek bile olsa istenmektedir. Bu acıyı hissetmek ontolojik sancılardan kaçınmak için bireye fırsat vermektedir. Durbaş’ın “*Seni sevmemenin acısıyla doluyum/Hayatımızın bir anlamı olsun... Çünkü her zaman hazırım acıya.*”³³⁶ dizelerinde yenilenen kavram “*anlam, acı, sevmemek*” sözcükleridir. Bu sözcükler hayatta aradığı ve yine hayatta buldukları ile ilgili ipuçları vermektedir. Şiir öznesi, hep acı çekmiştir ama bu acının içinde bir anlam, amaç ve mutluluk vesilesi aramaktan geri durmamıştır: “*Yıllardır içimizde yeşermedi ki sevgi/Hayatımızın bir anlamı olsun*”³³⁷ Sevgi hayata anlam katıp onu zenginleştirerek, hazır olup çektiği acıları azaltacak ve en nihayetinde arayışını bitirecek bir amaç olmuştur.

³³⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.85

³³⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.92

³³⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.91

³³⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.91

Aşk hayatın anlam arayışında bulmak isteği kadim bir arzudur. Durbaş, bu arayışı birçok dizede izah ederken anlam-anı-sevgi birlikteliğine değinmektedir:

“Aramızda yalnız anılar

Ve hayatımızın bir anlamı kalsın.”³³⁸

Hayatımızın bir anlamı olsun derken en son bulduğu anlamı, anılara devrederek anlamın kalmasını temenni etmiştir. Hayatı zenginleştiren ve yaşandığını hissettiren şey zihinde bıraktığı anılar ve de bu anıların kalpte yarattığı hüzne bulaşmış hislerdir. Arada yalnız anıların kalması ayrılığı simgelemektedir. Çünkü anılarda kalmak durumu, şimdiki zamanın ötesindedir. Birlikteliğin son bulduğu, geçmişte kalan bir yakınlığın izlerinin anılarda kaldığını hissettirmektedir bu dizeler. Hatırladığımız, zihnimizde canlandırdığımız yaşanmışlıklar gerçekte bittiği için anılara tutunarak zihindeki varlıklarını sürdürmektedir. Anıların zihinde kalması yaşadıklarının da bir bakıma anlamı olduğunu kanıtlamaktadır.

“bıçkın umutlar

Sitemli sevinçler

Divane sevgiler

Tenha mutluluklar

Helal sevdalar

Güzel günler

Artık üzerine yağsın”³³⁹

Bu şiirin başında aradığı aşkı en sonunda bulmuş, aşk aradığı anlam ile bütünleşmiştir. Ama sevilene ettiği “beni yaşasaydın hayatımı mutluluğuna adardım” sitemi, bulduğu aşkın yaşanmadığını dahası yarım kaldığı imasını vermektedir. Verdiği bu imadan ziyade "beni yaşasaydın" ifadesi bir ikaz, bir sitem vurgusu olmaktadır. Hem sevildiği anda tek zenginliği olan benliğini adamaya hazırdır ama her aşk mutlulukla devam etmez. Zaten şiirin ilerleyen dizelerinde bir şeylerin değiştiğini fark etmektedir:

“aramızdaki bütün sözleri geri alıyor

ve ufkundan

³³⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.95

³³⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.95

sevda ayetlerimi

aşkla geçilen günleri

işte kaldırıyorum.”³⁴⁰

Yaşadıklarında aradığını bulmuş ama bulduklarının anlamının değiştiğini fark eden şair kendisi için öfkeler, kinler, acılar, öçler, isyanlar yağması temennisinde bulunmuştur. Sevdığı için yarım da olsa umutlar, sevinçler, sevgiler, mutluluklar, sevdalar dilemiştir. Ve en sonunda aşkla geçen her günü ki bu günler ayet değerinde bir kutsallıkla şiirde karşımıza çıkmaktadır, kaldırıp uzaklaştırmıştır. “Kaldırmak” fiilinin anlamsal evrenin köklerine indiğimizde kaldırıp yakın tutmak, kaldırıp uzaklaşmak son olarak da kaldırıp bu yükü taşımak vardır. Bu çerçevede dizelere baktığımızda şairin sevda ile acıyı aynı anda yüklendiğini ve böylelikle aşkı bulduğu yine de bulduğu anlamın uzağında tutmuş olduğunu anlaşılar.

“Eski sevda taze hicran”³⁴¹

Sevdalar eskir de ayrılıklar bir şekilde taze kalmayı başarabilmektedir. Ayrılığın yarattığı sarsıcı deneyim, aşkın coşkun duygularını ekarte etmektedir. Sevdalar eskidikçe acılar ve ayrılıklar tazelenmiştir. Bu dizeler, “*Eski bir aşk / Yeni bir ayrılıktır her zaman*”³⁴² ifadeleri ile Yılmaz Odabaşı’nı çağırıştırır.

“Bu gece uyumasak da olur, hadi sevinci tazele

sevdayı tazele emzirsin yıllardır pas tutmuş yalnızlığı

sevsende sevmesen de son elvedasıdır bu ömrümüzün

Koç dursun

öylece elin elimin, dilin dilimin içinde

bu gece uyumasak da olur şimdi sevişelim sevgilim

aşkımız ve çılgınlık ve sevişmek çünkü hala gündemde”³⁴³

Aşkın tinsel yönü olduğu kadar tensel yönü de muhakkak vardır. Gecelerin aşıklar için yarattığı mahrem alanda uyku ertelenebilir bir dürtü olarak karşımıza çıkar çünkü sevincin insanı diri tutan bir yönü vardır. Uykunun egemen olacağı yorgunluk ve

³⁴⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.95

³⁴¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.164

³⁴² Odabaşı, Yılmaz, (2015) *Her Ömür Kendi Gençliğinden Vurulur*, İstanbul, Öteki Yayınevi, s:375-376.

³⁴³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.199

gece saatlerinde tensel yoğunluğun ve sevincin fazlalığı hazzın sürekliliğini sağladığından şair dizelerinde: “*Bu gece uyumasak da olur*” diyerek durumu açıklamıştır. Sevinçle beraber tazelenen şey sevdadır. Seveda, pas tutmuş özüne işlemiş bir yalnızlığın içinden filizlenmiştir. Aşkın, sevmenin, sevilmenin bile sona yaklaşırken bir arada durduğu bazı manalarda anlamlarının dışına kaydığı görülse de bir elvedanın çırpınıışındaki son vuslat gibi görünmüştür.

Hala gündemin içinde ona kaynaklık eden aşk ve beraberinde getirdiği “*sevişmek*” eylemi çılgınlıkla perçinlenmiştir. Evet, hala aşkın içinde birçok faktör mevcuttur ama aşık, sevgili ile geçirdiği saatlerin içinde kendini kaybedercesine sığınmaktan alamaz. Elinin içinde tutmak istediği el, dilinin içinde sevmek istediği varlık vardır.

"Unuturum yüreğimi yıllardır kavuran yalnızlığı

unuturum acının kilometre taşlarını

unuturum umutsuzluğun küf tutmuş şafağını

unuturum sevdanın rüzgar renkli çılgılığını

unuturum kuş seslerinden örülmüş gurbeti

...

Sevdanın anayurdu gece

bir

tek

seni

unutamam

*Ece*³⁴⁴

Aşkın getirdiği her hal unutulsa da aşkın keskin uçlu müsebbibi şair için unutulmaz. Aşkın ilk heyecanı ile dolup taşan birey, hayal kırıklığı yaşamıştır. Evinden uzakta yani gurbette olma durumuna bir de duygularına karşılık alamama durumu eklenmiştir. Sevgiliyi hatırlamanın bir zamanı olsa Durbaş için, bu gece olurdu çünkü “*sevdanın anayurdu gece*”³⁴⁵ ifadesi, bunu kastetmektedir.

³⁴⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.268

³⁴⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.268

Duyguların karanlıkta akla bile daha rahat hücum ettiği gece saatleri acının ve aşkın daha keskin hissedildiği zamanlardır. Gece ile tunç kafiyeli olan “ece” ismi de unutulmayan bir aşkın içinden kalan hecelerdir. İnsan sevdiğini bulunca yürekte sılasına kavuşur görünmektedir. Uzun süren yaşam yolunda çilenin büyüdüğü, gurbetin genişlediği, yalnızlığın uzadığına şahit olan yürek, tüm bu acılı ve işkenceye dönüşen günlerin “ece” ile karşılaştığında silindiğini fark etmektedir.

"yaşamadığın gençliğinden ver

tadamadığın sevincinden ver

doyamadığın sevdandan ver”³⁴⁶

İnsan eksiklerin, yaşanmamışlıkların toplamı kadar mutsuzdur. Birey sahip olamadıklarının mutsuzluğunu yaşamaktadır.

"Ama bu kör karanlıkta, bu ateşi çalınmış gecede

nerde bir demet nergis

nerde umut

sevda

dağlarına şivan düşe aşıklık”³⁴⁷

Durbaş’ın *Çaylar Şirket*’ten adlı eserinde sürekli olarak geçen bir ifadedir “*şivan düşmek*” anlam bakımından ağıt ve acının düşmesi manasına gelmekle birlikte düştüğü yeri acıya boğar zira çocukluğun “*bahtına, umudun yurduna, yoksulluğun zulmüne, gurbetin rahmine, hasretin sesine, gençliğin bağına, aşıklığın dağlarına, sevdalığın şafağına*”³⁴⁸ düşmüştür. Birey: “*Nerede umut?*” sorusu ile gençliğine, sılasına “*şivan*” düşürmektedir. Birey, göremediğini sorarak bulmak zorundadır. Aradığı şey yakınında olmadığı için varlığını sezmez o yüzden umudu sorar, umuda dair anıları sorgulayarak yaşama devam etmektedir.

Aşık, dağların yüceliğinde aşkını enginleştirir. Şair orda bile bir eksiklik hisseder o dağlara da acının ve feryadın ağıtının düşmesini diler çünkü her şeyden önce onun yaşamına “*şivan*” düşmüştür. Bu ifade ile şair özgün bir anlatımla şiirin kalanında

³⁴⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.263

³⁴⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.265

³⁴⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.265

bir bütünlük oluşturmıştır. Düştüğü yerde büyüyen bu yaralı ağıt peşinden perişanlığı getirerek şairi isyana sevk etmiştir. Aynı uzun şiirin devamında şu dizeleri sıralar:

*"Akşam inmek üzere, beni anlıyor musun seni seviyorum
artık evim sokaklar, barkım hüznün uçurumu değil
gurbetliğim köreliyor adını andıkça"*³⁴⁹

Şair henüz tanıdığı bu insana çabucak bağlanan bir muavin çırağını anlatmaktadır. Adı "ece" olan bu kıza içtenlikle bağlanan bireyin hislerinin hemen olumlu bir şekilde değiştiğini kendine özgün bir şekilde ifade etmektedir. Sevdığını hissettiği için kendini birine ya da bir yere ait hissedene birey, akşamların hüznünü ve yabancı sokakların gurbetinin getirdiği acıyı daha az hissettiğini vurgulamaktadır. bu yüzden sürekli olarak kızın adını anmaktadır.

*(Şafağına şivan düşse sevdalık)
"Aşk, inanç, sevgi hiç sönmemişse yüreğimde
umut, emek, alınterinden damıtırım ekmeğimi
sevdadan, sevinçten, mutluluktan sana sevgimi"*³⁵⁰

Durbaş, ihtiyaçları bazen kendi içinde değişen bireylerin hikayelerini barındırır: Sevgi için yaşayanlar ve ekmek, aş derdinden sevmeye fırsat bulamayanlar. Durbaş, bu dizelerde sevgi ve aşka inanan birinin emeğini damıtarak aldığını göstermektedir. Bu emek zamanla aşkın olgunlaştığı bir yuva haline gelmiştir. Bu yuvada şair; seveda, sevinç ve mutluluktan yana umudunu kesmediği için yaşamdan da yaşamaktan da umudunu kesmemiştir.

*"karasevdalığımın gözlerinde seveda kıvılcımı
uzak yaşamaların yüreğinde ölüm kıvılcımı
yirmi şu kadar yıl sonra sen değil misin hala sevdiğim"*³⁵¹

Sevmek, ömür törpülenirken elinde bir şeylerin kaldığını hissetmektir. Yaşamın üzerinden geçen her saniye insana hem bir şeyler katar hem de bir şeyleri kopararak sürükleyip uzaklaştırmıştır. Sevdanın üzerinden geçen asırlar onu azaltmaz. Şair "sen

³⁴⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.267

³⁵⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.267

³⁵¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.275

değil misin hala sevdiğim" sorusunu sorarken hem kendi hislerinden emin olma çabasını vermektedir. Hem de hala sevdiğini ve duygularının değişmediğini ifade etmektedir. Hâlâ yanmaya devam eden sevda ateşi, şairin "Kıvılcım" adını verdiği şiirde uzun vadeli bir yangına dönüşür. Aynı şiirin anlamsal hizasında yine geçmişe yönelik bir aşk çıkarımında bulunur: "*ne çok sevmişim seni*"³⁵² diyen Şair aşkın, eskiye bağlanan bağlarını tekerrür eder. Yirmi yıl çeyrek asırdan biraz daha az, bir aşk için uzun bir ömür; hem şair sadece yirmi yıl sevmez: "*yirmi şu kadar yıl sonra bu sen misin delice sevdiğim*"³⁵³ diyerek delice sever ve delice sarılır.

"Sevdanın yaşını benden sorma

çünkü yanlıştır doğum tarihi"³⁵⁴

Sevdasını yüreğinin saklı köşelerine bırakan Şair, yaşını aşkın sorulmasını istemez daha önceki şiirlerinde yalnızlığın da yaşını öğrenmeye çalışmıştır. Sevda ile yalnızlık arasındaki o belirsiz çizgide oyalanan sözcükler, sevdanın yaşını şairin kendisine sorarken yalnızlığın yaşını acıdan sorma girişimini kabullenmez çünkü yalnızlığın aile bilgisi zayıf, sevdanın ise doğum tarihi yanlıştır. Ama kendini kanıtlayan sevda ve yalnızlık arasında arafta kalan hüznün "*kimliğini kanıtlamıştır*"³⁵⁵.

"Sevdana ipotekli bu dert ummanında

hasretten açmaz yalnızlığımla kınalamazdım

gözlerinin yağmurlu serinliğini

olsaydı her gece aydınlığa ayarlı

aşkın sevdanın yıldızlı beşiği

-Sevdana ipotekli bu dert ummanında"³⁵⁶

Umman ana deniz, okyanus demektir. Devasa su kütlelerinden oluşan bu yoğun çoğunluk, büyüklüğü nedeniyle dertlerle ilintilenmiştir. Üstüne bu dert çokluğu okyanusa benzetilerek daha büyük hale gelmesinin yanı sıra bir sevdaya ipotekli hale gelmiştir. Dertler, sevdadan kaynaklanıyorsa deva da yine derdin kaynağı olan sevdanın sahibindendir. Düşüğü hal bu iken içinde olmak istediği hali de resmetmiştir. Birinden

³⁵² Refik Durbaş, *ÇA*, s:274

³⁵³ Refik Durbaş, *ÇA*, s:275

³⁵⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.279

³⁵⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s:279

³⁵⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.282

nefret edilse eninde sonunda nefrete karşılık nefret hissedilir ama aşk karşılığını beklemek olağan değildir. Aşkta karşılık bulamayan, sevdaya ipotekli yaşamaya mahkum kalmıştır. Sevdiğinin duyguları yaşamına yön verirken başka hiçbir şey yaşamı etkilemez.

*"Acının bir acıdan bir acının kırağına düştüğü bir akşamüstü
sevdanın bir sevdadan bir karasevdanın berzahına düştüğü
yalnızlığın bir sestten bir bilge aydınlığın avazına düştüğü
aşkın bir umuttan bir sevinç ummanına düştüğü bir akşamüstü"*³⁵⁷

Aşk ilk zamanlar acı ile anılırken zaman ile acı daha büyük bir acıya, sevda karasevdaya, ışık aydınlığa, dönüşmüştür. Zaman içerisinde değişen duygular mantığın ve aklın daha az kullanılması ile sonuçlanmıştır. Böylelikle şairin gözünde acılar daha çok büyümüş derde dönüşmüştür. Sevda ise kara sevdaya dönüşmüştür.

*"kırık
umursamaz
divane kalbim"*³⁵⁸

Mecazen kırılan kalp, gerçek anlamda insanın davranışlara yansımaktadır. Bu yansıma bireyin eylemlerindeki isteksizliğin gözlenmesi ile görülebilmektedir. Yarım kalan kırık kalpli birey, umursamaz bir ruh haline girmiştir: *"gelmiş geçmiş hülyalara/dökecek gözyaşım yok"*³⁵⁹ diyerek umursamazlığını birçok manada göstermiştir. Bu *"boş vermişlik"*³⁶⁰ hali onu divane haline getirmiştir. En nihayetinde aşk bir delilik, divanelik, mecnunluk halidir. Aşkın delirtip divane ettiği kalp yine onunla düzelebilmektedir:

*"aşkım içim sevgiyle dolu
yalnızlığımın yalnızlığını duydum yüzümde
sesini duydum yüreğimde sessizliğe uçan güvercinlerin
seni duydum, seni seviyorum deyişini bir de"*³⁶¹

³⁵⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.287

³⁵⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.287

³⁵⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.59

³⁶⁰ Refik Durbaş, *Menzil*, s.34

³⁶¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.289

İnsanın içini sevgi ve muhabbetle dolduran aşkın başlangıcı, yalnızlığın gidişinin ayak sesleri ile duyulmaya başlanmıştır. Yalnızlıkla harpte olan kalp yüreğinde bunca zaman sessizce uçurduğu güvercinleri sevgilinin sesi ile duyurur ama en çok duyduğu şey onu nesnesi yapan sevme eylemi ile saran "*seni seviyorum*" deyişidir. Aşkın ve beklemenin, bir ölümle sarılı yaşamın huzursuz yanları vardır. Anın içindeyken duyguların yoğunluğu ile tam olarak ne hissedeceğini belirleyememektedir. Duygu yoğunluğunun azalması ile hislerini idrak etmeye başlamış bu durumdan yeni sorular ortaya çıkarmıştır: "*Huzursuz muydum nicedir beklemlerden tanıdık bir yüzü/ Huzursuz muydum alıcı kuşlar gideli uçurumlardan*"³⁶² Cevabını kendinin yaşadığı ama bilinçle tefekkür edemediği sorular, bir girdap gibi içinde kalmıştır. Sevmekten yorulan, sevilmek için bekleyen birey, bu tarifsiz kaos ortamındaki girdabın içinde sürüklenmekten yorgundur: "*kalbim/ ne çok yorgun kalbim ne çok*"³⁶³ diyerek bunu vurgulamıştır.

*"bir sevda: yalnız geceleri yol alan trenlerde yaşanmış"*³⁶⁴

Aşk bireyin tüm düşüncelerini kaplayan bir duygudur. Bu duygunun hissel gözlenmesi bireyde gündüz hayal iken geceleri düş olmakta bireyin zihnini sürekli olarak meşgul etmektedir. Gecenin sardığı aşk, gezgin bir şekilde dolaşmaktadır, tıpkı damarlarında dolaşan aşk gibi, geceleri uzun yolları kat ederek gündüzleri durarak giden bir trenin içindeki sevda gezgin ve göçebedir. Gece, Durbaş şiirlerinde yalnızlığın, aşkın düşlendiği, duyguların kalbinde yoğrularak yoğunlaştığı, kederine daha sıkı sarıldığı, hayatından memnun olmama derecesinin çoğaldığı bir zaman dilimidir.

Geceler, sadece sevdalı trenlerin yol aldığı bir vakit değildir, aynı zamanda uyuyamadığı zamanlardır. Hatta şair bu uyuyamadığı geceleri onu uyutmayan sebep tarafından da nasiplenmesi gerektiğini düşünmüştür. "*Senin de olmasın uyumadığım geceler*"³⁶⁵ diyerek mahzunlaşan, acı içinde tek başına kıvranan kalbinin sevdiği tarafından da hissedilmesini ister ve bunu aynı şiirin devamında "*Bana canımı*

³⁶² Refik Durbaş, *ÇA*, s:292

³⁶³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.292

³⁶⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.294

³⁶⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.311

ver”³⁶⁶ nidası ile belirtir. Acı içinde kalan kalbi ve geceleri yol alan trenlerdeki sevdasını hissetmesini ve ona canını geri vermesini istemiştir.

Kişinin kalbi, birini sevinceye kadar kendi göğsünde emanetken gerçek sevdiğini bulduğunda ise geri vermiştir. Durbaş içinde bu durum geçerli görülmektedir. İçinde henüz biçimsiz bir umut taşıyan şair, "*Ne gör bu umudu//Ne yaşa/Umutsuzluğumu*" ³⁶⁷diyerek de canını ondan geri istediği kişinin kendi yaşadığı umutsuzluğu yaşamasını istememektedir. Umutsuzlukla kaplı yüreğini, aşka olan susamışlığını, geceler boyu süren uykusuzluğunu tek bir şey dindirebilir: "*Aşkın yalnız aşkın söndürebilir susuzluğumu*"³⁶⁸. Aşk ile yaşamaya umut ettiği her şey; yorgun kalbini, susamış gönlünü, umutsuz heveslerini teselli etmeye yakın olmuştur.

"Bembeyaz bir rüzgara yazdım adını

...

masmavi sevdalara ve umuda

Simsiyah bir acıya yazma beni"³⁶⁹

Durbâş'ın *Siyah Bir Acı*da isimli kitabında olan bu şiirin birinci numaralı Tozan Alkan³⁷⁰ tarafından seslendirilmiştir, "Can Bendedir" adıyla seslendirdiği şarkı, 2016 yılında *Ütopya* isimli bir albümde boy gösterir. Şair'in kalpten yükselen nidası en nihayetinde şarkılara da konu olmuştur. Şiir kitabının ilk şiirinde doğa ile bütünleşen seveda ve umut başka renklere bürünmüştür. Mavi, Durbaş şiirlerinde umudu ve sevgiyi simgeler: "*Uzak yakın oluyor/ umut mavi*"³⁷¹ aşk ile uzak yakın olurken renk sevdaya dair mavidir ama yukarıdaki dizelerde bir çaresiz istek göze çarpar: "*Simsiyah bir acıya yazma beni*"³⁷² ama aşkın umutsuz mevsimi erkenden başlar. Aşk sadece sardığı kalpleri değil, kendini de yok olmaya sürüklemiştir. Acı şair için tek boyutlu değildir, üstelik siyahı pekiştirilmiş bu acı aşka bir dar ağacı olmuştur:

"Sen kurmadın mı bunca acıyla

aşkın darağacını"³⁷³

³⁶⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.311

³⁶⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.311

³⁶⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.311

³⁶⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.301

³⁷⁰ 1963, Türk Şair ve Çevirmen

³⁷¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.313

³⁷² Refik Durbaş, *ÇA*, s.301

³⁷³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.312

Aşkın acıyla gömüldüğü bu dizeler aşkın kaynağı olan sevgiliye de bir suç yüklemiştir. Bu suç acıyla bitirilen bir sevdanın bir aşkın idamını gösterir. 34. şiirde geçen bu ifadelerin öncesinde aşkın içinde acıyı kollayan sevgiliye isnat edilen suçların haklı ve gerçek sitemini verir: “*Bir katre balından bu sevdanın/ nasıl sağıldı/ binlerce küp zehri nefretin diye şaşma*”.³⁷⁴ Durbaş, aşkın acılı çerçevesini yazdığı bu şiirleri isim içerik ilişkisi bakımından da incelendiğinde bir uyum görülmektedir.

Bu dizelerde ise birden farklı acı vardır. Şöyle ki sevmenin nefrete dönüşmesinin verdiği acı, sevilmenin yetmemesinin verdiği acı, gerçekten hiç sevelemeyecek olmanın verdiği acı, kendini aşkın içinde değersiz görmenin verdiği acı, layıkıyla seveemediğini düşünmenin verdiği acı, hep acı çekmek için bir sonraki adımını attığı ve hayatını bu acılardan oluşan sarmaldan kurtaramayacağını dair duyduğu acı ve yetersizlik hissidir. Tüm bunlar birleştiğinde ise sadece acı, elem ve keder kalmakta şairi onulmaz yaralar ve unutulmaz işkencelerin ortasında bırakmıştır:

“Acı gibi bir acı

Kaç geceler

Kalbimde

Ölümü aşkın”³⁷⁵

Yaşamda, ölümle nihayetlenen birçok duygu vardır: Aşkın bir damlasından binlerce küp zehir devşirdikten sonra kalp bunu acı içinde bir döngü halinde sürekli olarak yaşamıştır. Mutluluk daim olmaz, onun ömrü kısadır ama acı uzun süreli bir yangının sürekli halidir. Gündüz düşüncelerine, gece düşlerine yön veren acı: kıblesini kalpten ayırmaz acı tekrarlandıkça düştüğü elem çukurunda başka sevdalara gerçekleri yatırmak istemektedir.

“Gece aşksız ışıksız bir sevişme

Ne kötü”³⁷⁶

Arada aşkın olmadığı tensel birleşmeler sadece haz dürtüsü ve cinsel içgüdüden doğmuştur. Aşksızlığın ve samimiyetsizliğin doğurduğu yakınlık kalbe serinlik, bedene

³⁷⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.312

³⁷⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.317

³⁷⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.319

ise tatmin duygusu vermez. İçinde sevgi barındırmayan tensel temaslar, kendini hazza teslim eden bireyin ruhundaki boşluğu hatırlamasını ötelemek için yapılan bir erteleme eylemidir. Bu erteleme bilinçli bir kaçış kalesi yaratmak için ruhuna dokunamayan ama bedenini saran temaslarla kendini göstermiştir.

Yalnızlığını, sevgisizliğini hissetmek için yapılan bu erteleme eylemi karşında birey bunun kötü bir çaba olduğunu anlamıştır. Sevmeden yapılan bir tensel yakınlaşma aşkın doğasına uygun olmadığı için ışıksız olarak nitelendirilmiştir. Işıksızlık dokunduğu tenin kapsamına sevdiği ruhun yanılması olduğu hayalini vurgulamak için konulmuştur. Yani sevdiğini düşünerek sevişir ama ruhu seviştiği bedenin sevdiği ruha ait olmadığını da hissetmektedir. Sevişmek eylemi bu noktada aşkın çoğalan dürtüsü ile değil onu unutmanın verdiği baskı ile gerçekleşmiştir.

“Yürekte sevda

uçurum

Kavuşma değil

ayrılık günleri”³⁷⁷

Kalpte büyük bir yıkım yaratan durum ayrılıktır. Zamanını sevgili ile geçirmemek, bir daha yakınlık kuramamak, kavuşma eyleminin tamamen uzaklaşması bireyi çöküntüye sürüklemiştir. Bu çöküntü tanımadığı ruhların bedenlerinde savrularak kalbinde aşılması ve kavuşması zor uçurumlar yaratmıştır. Ayrılığın yarattığı ilk sersemlik geçmeye başlayınca bu depremden zâiyat vermeden çıkamayacağını fark eden birey; geçmişe, umutlu ve sevdalı olduğu günleri düşünür:

“Öylesine özledim konuşmayı

sen uyu ben anlatayım

gece suskun

Sevdamız konuşsun yalnızca

öylesine özledim seni”³⁷⁸

Bir an için eskiyi özlemek, içten bir tebessüm hissetmek ya da sadece uyurken sevgilinin düzenli nefeslerini dinlemek, basit ama sevgi için güçlü fetişler sunmaktadır.

³⁷⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.320

³⁷⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.325

Aşkın bağıını güçlendiren bu gündelik sevgi işaretleri; aşka alışmayı, aşk biterken de insanın alışkanlıklarına yerleşen detayları ile insanı üzmüştür. Ayrılık sadece acı içermez yanında özlem de gelmektedir. Özlemek kalbe yük bindirmektedir. “Çorak bir sevda”³⁷⁹ yaşanmamış bir ihtimaller yığını biriktirir. Biriken bu yığın, mutsuz ve “içinde aşkın hurda bisikletini”³⁸⁰ süren bireyler yaratmaktadır.

Sevmek bir eylem olmanın ötesinde yanılgıların yenilgilere dönüşmediği farkındalıklar yetiştirmektedir. Durbaş; sevmenin, farkında olmanın ya da sevmenin yaratacağı farkın sevdiği insan cephesinde bilinip bilinmediğini sorgulamaktadır: “Seni sevdiğimin ne çok/Farkında mısın?”³⁸¹ sorusu bu sorgulamanın temelini oluşturan sözcükler olmanın yanı sıra bireyin sevme formunda miktarını da göstermektedir. Birey, çok sever ve severken de bunun fark edilmesine ihtiyaç duymaktadır. Bilinmek ve fark edilmek sevginin önkoşulu olarak görülmektedir. Bu önkoşul kimi zaman tanımlamalara konu olmaktadır: “Sevda, mavi bir filmdi/-zamanı ve mekânı olmayan/ Ulis'in bakışıyla/ gördü şair o filmi/ kalbinde uzun yalnızlıklar”³⁸² Yeşeren bireyin ilacının aşk olduğu gösterilmektedir. Sevdanın mavi renkte olması şairin aşka umudun da özelliklerini eklediğini göstermektedir. Durbaş umut, aşk ve mavi arasında ilinti kurmaktadır.

Sinema ile ilgilenen Durbaş, bazı filmlerin isimlerini şiirlerinde kullanmayı sevmektedir. Yunan yapımı olan “Ulis'in Bakışı”³⁸³ adlı filmin adının geçmesi de bu duruma bir örnektir. Durbaş, aşk ve sevda yolunda kendisini bir “postacı” olarak gördükten sonra yeni bir bakış açısı ile aşka bakmakta insanların aşk ve sevda algılayışlarının yaşamın önünde nasıl durduğunu göstermeye çalışmaktadır. Anılar ve anlar içinde kendine sevda ile bütünleşmiş bir nokta yaratan Durbaş, daha önce kalbini anılardan derin bir kuyu yapmışken şimdi:

*"Sevdanın rahminde uyurdu anılar
sevdanın rahminde uyuttum ben de
nice yıllar gençliğim ve kederini
Nice yıllar kim bulur sandın şair
anılar ve aşkın ve acının definesini".³⁸⁴*

³⁷⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.314

³⁸⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.40

³⁸¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.315

³⁸² Refik Durbaş, *Menzil*, s.75

³⁸³ https://tr.wikipedia.org/wiki/Ulis%27in_Bak%C4%B1%C5%9F%C4%B1

³⁸⁴ Refik Durbaş, *Menzil*, s.81

Anılar, bu sefer yine kalbin içinde yer alan sevdanın rahmine tutunarak büyümeye çalışmaktadır. Uyutularak büyümesini istediği anılar, yaşamın ve aşkın özünü oluşturan bilinçtir ve bu bilinç varoluşun temelini oluşturmaktadır. Şair, bulunmak için sevdanın rahminde büyüttüğü anılarının zamanla sevdadan kedere dönüşümünü izlemek zorunda kalmıştır. Kalbin içinde büyüdüğü aşkın zamanla acıya dönüşmesi "*ama kalbim acıların kuyusu*"³⁸⁵ diyerek kalbindeki "*ama kalbim anıların kuyusu*"³⁸⁶ ve bu kuyunun uğradığı tahribatla aşk ve seveda ölmektedir. "*Ama kalbim aşkların tabutu*"³⁸⁷ demekle de aşkın taşınmaz bir yükü öldüğünü, anıların da yıkılan kuyularda bozulup dağıldığını da belirtmektedir.

*“Ömür boyu aşktan mı konuşmuşlar
Ölüm boyu yaşamaktan
Bahçeli bir evden, çiçeklerden
İşe gitmekten aşka dönmekten
Dolu fileler boş yataklar
Sefertasları- dağların ardından
Süper-marketlerden süper – sevgililerden
Dağların ardından seni sevseydim”*³⁸⁸

Refik Durbaş'ın bu dizeleri, aşk ve ölüm temasını ele alırken, hayatın gerçekleri ile hayalleri arasındaki çatışmaya dikkat çekmektedir. Şiirin ilk dizesinde "*Ömür boyu aşktan mı konuşmuşlar/ Ölüm boyu yaşamaktan*"³⁸⁹ ifadesi, insanların hayatları boyunca gerçekleştirmek istedikleri hayalleriyle hayatları arasındaki farka işaret etmektedir. Şiirdeki diğer dizelere de bu temalar yansımaktadır.

Bahçeli bir evde yaşamak, çiçeklerle uğraşmak, işe gidip aşka (sevdiğine, sevildiğine) dönmek, dolu fileler (geçim sıkıntısının olmadığı günlere) ve boş yataklar gibi gerçek hayattaki günlük rutinleri ifade ederken, "*sefertasları, dağların ardından gelen aşk, süper-marketlerdeki süper sevgililer*" gibi ifadeler ise hayalleri, romantizmi ve yaşamak istediği hayatı temsil etmektedir.

³⁸⁵ Refik Durbaş, *Menzil*, s.83

³⁸⁶ Refik Durbaş, *Menzil*, s.83

³⁸⁷ Refik Durbaş, *Menzil*, s.83

³⁸⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.357

³⁸⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.357

Şiirin son dizesindeki "*Dağların ardından seni sevseydim*"³⁹⁰ ifadesi, hayal ile gerçek arasındaki farkı bir kez daha vurgulamaktadır. Aşkın gerçek hayatta böyle bir idealize edilmiş versiyonu olmadığını ve gerçek aşkın da zorluklar ve fedakarlık gerektirdiğini anlatmaktadır. Bu şiir, hayallerimiz ve gerçeklerimiz arasındaki farkı yansıtırken, gerçek hayatta aşkın da fedakarlık gerektirdiği gerçeğini hatırlatmaktadır.

Gerçek sevgi bireyin sahip olmak istediği ama elde ederken zorlandığı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Hayatın ve yaşamın kendisine ait olmasını isteyen birey, yaşamın figüranı olmak istememektedir. Yanında ve yakınında tutmak istediği aşk kaynağı olarak gördüğü sevgiliyi "*-koynumda uyutmak isterdim seni*"³⁹¹ diyerek ona dair isteklerini sıralarken bir yandan da kendi hayatının ve hayallerinin sahibi olmayı istemektedir:

"benim olsun hayatım ve hayatiyetim

Sevgilim sevgilim deme artık bana

*Sperm dolu bir ev: Kim yaşar?"*³⁹²

Varlığını güçlendirecek olan sevginin yarattığı incinme bireyde aşka ve sevdaya dair bir hayal kırıklığı yaratmaktadır. Artık birinin sevgilisi olmak istemezken aynı mekânda bulunmak da istememektedir. Bu durumu "*Kim yaşar?"* sorusunu sorarak cevaplamaya çalışmaktadır.

"Yaşar mıyım ben de bu karangu nefreti

Boynumda bir kement kalsam kiminle

Bileğimde kelepçeler gitsem nereye

Yüreğimde bir sıkıntı nasıl acayip

Kim yaşar hadi git boşalt hüznünü

Dipsiz uçurumuna el vurmadiğim kalçalarının

Sev sevişme ama çık karanlık ve aydınlığımdan

*Kalbim artık bütün rüzgarlara açık"*³⁹³

³⁹⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.357

³⁹¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.359

³⁹² Refik Durbaş, *ÇA*, s.362

³⁹³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.362

Şair, iç dünyasındaki çatışmayı ve acıyı ifade ederken, aynı zamanda duygusal baskıların da etkisini vurgulamaktadır. Şiirdeki "*karangu nefreti*" ifadesi, şairin içinde bulunduğu ruh halini ve çaresizliğini yansıtmaktadır.

"*Bileğindeki kelepçeler*" ve "*yüreğindeki sıkıntı*" ise, toplumsal baskıların ve ruhsal çöküntülerinin şair üzerindeki etkisini göstermektedir. Şair, kalbinin bütün rüzgarlara açık olduğunu belirterek, içinde bulunduğu çaresiz durumun etkisinden kurtulmak için duygusal olarak da çaresiz olduğunu ifade etmektedir. Bu noktada kalbinin artık başka sevdaların da durağı olabileceğini vurgulamaktadır.

Şiirdeki "*git boşalt hüznünü dipsiz uçurumuna*" ifadesi, şairin içinde bulunduğu ruh halinin yıkıcı etkisini yansıtmaktadır. Şair, "*sev, sevişme*" ifadesi ile sevmenin dokunmak ve yakın olmak durumundan uzaklaştığını ama yine de bu halin hem karanlığa hem de aydınlığa etki ettiğini açıklamaktadır. Şair, karanlık ve aydınlığından çıkması gerektiğini ifade ederek, içinde bulunduğu durumun onu mahvetmesine izin vermemesi gerektiğini anlatmaktadır. Sevmek karşılık bulmadığında ya da istenilen karşılığın alınmadığında birey, "*sevda delisi*"³⁹⁴ olsa da sevgiliden, bileğindeki kelepçe ve yüreğindeki tarif edilmez hüznünden kaçmak ister: "*Artık git sevene bırak beni... Beni...*"³⁹⁵ diyerek sevildiği kadar sevilebileceği birine yönelmek istemektedir.

"Elin elime değdiği zaman

*Ömrüme serin sular yürüdü"*³⁹⁶

Birey, sevdiği/sevgilisi ile geçirdiği zaman diliminde, zamanın geçmesini çok istemez hatta geçen zamanın bile güzelleştiğini hisseder. Şiirdeki bu ifade, aşık olunan kişinin dokunuşunun hayata, serinlik ve dinginlik ve de huzur getirdiğini ifade etmektedir. Gerçekten de zamanın geçmesini istemediğimiz anlar, genellikle sevdiklerimizle geçirdiğimiz zamanlardır. Bu zaman dilimleri, bize huzur ve mutluluk verir ve ömür boyu hatırlayacağımız anılar yaratmaktadır.

"Ah! Güz geçiyor, aşk da, sevda da

Ömrüm kederin kara sokaklarında

Gittin izi kaldı unutuş ve acının

³⁹⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.366

³⁹⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.375

³⁹⁶ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.17

Aldatılmışlığın bir de, akşamdı

Sevgilim diyebilseydin bir de bana

Böyle mi yazacaktın aşk hikayeni şair?”³⁹⁷

Bu dizeler, bir aşkın sona ermesinin yarattığı acıyı ve hayal kırıklığını ifade etmektedir. Birey, geçen zamanın, aşkın ve sevdanın da güz gibi geçip gittiğini belirtirken, ömrünün kederin kara sokaklarında geçtiğini dile getirmiştir. Şairin, "*gittin, izi kaldı unutuş ve acının*" dizelerinde, sevgilinin ayrılığından sonra geriye yalnızca acı ve unutuşun izlerinin kaldığını ifade ederek şair, aldığı bir aldatılmışlık duygusu ile baş başa kalmıştır ve bu duygunun onun hayatını ele geçirdiğini vurgulamaktadır.

Şiirlerinde kendisine sık sık "şair" diye seslenen Durbaş, pişmanlığın dizelerini de yazmaktadır: "*Sevgilim diyebilseydin bir de bana, böyle mi yazacaktın aşk hikayeni şair*" cümlesi, şairin sevgilisine karşı olan özlem ve hasretini dile getirirken, aynı zamanda sevgilisinin onu terk etmesinedair sorgulama üzerinden sevginin yarattığı pişmanlığı da dile getirmektedir. Pişmanlık, aşk ve varoluş kavramları arasında karmaşık ve derin bağlantılar bulunabilmektedir.

Bir ilişki sonlandığında, ayrılığın ardından pişmanlık duymak oldukça yaygın bir tepkidir. Varoluşsal açıdan bakıldığında, pişmanlık da insan varoluşunun ayrılmaz bir parçasıdır. Yaşadığımız deneyimlerin sonucunda bazen hatalar yapar ve pişmanlık duyarız. Şair, sevgilisinin ona karşı olan duygularını sorgular ve onun aşk hikayesini nasıl böyle yazabileceğini merak ederek terk edilmenin birey üzerinde yarattığı hayal kırıklığı ve kederi ifade etmektedir.

“Biraz önce ölüme aday

ömrümün kalan zamanını

ömrünle paylaşmak için

kapına geldim

Bekletme, aç kapını”³⁹⁸

Durbâş, bu şiirinde aşk temasını ölüm ve yaşamın birbirine karıştığı bir atmosferde ele almaktadır. Şiirde, bir kişinin ölüme aday olduğu ve hayatının son döneminde sevdiği kişiye doğru gittiği anlatıldığı görülmektedir. Birey, sevdiği kişiye

³⁹⁷ Refik Durbaş, *Menzil*, s.89

³⁹⁸ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.21

ölümün kıyısından döndüğü için ömrünün kalan zamanını onunla paylaşmak istediğini ifade etmektedir. Bu istek, sevdiğinin hayatında kendisine yer açmasını, onunla birlikte yaşamasını istemesinden kaynaklanmaktadır. Birey, sevdiğine hayatının son döneminde yanında olmasını ve sevgisinin sonuna kadar yaşamasını istediğini ifade etmektedir. Bu sözlerde, aşkın ölüm karşısındaki gücü ve yaşamın kısa ama anlamlı olduğu vurgulanmıştır.

Ölüm varken beklemek bireye mantıklı gelmemektedir. Bir insanın sevdiğini beklemesi, aşkın yarattığı özlem ve beklenti duygularının bir sonucudur. Bekleme süreci, aşkın gücünü ve derinliğini artırır. Durbaş kapısında beklediği aşkın bir şekilde onu mutlu edeceğini belirtse de zamana yenilen bekleme eylemi aşkın vuslata ermediği anlara denk gelir.:

“Vuslat, vedasında çürüdü

Bir ateşti ikimizin aşkı

Alevini de külünü de

sırtına yükledi sabahın

akşamın yeline yürüdü”³⁹⁹

Beklenen ve istenen kavuşma anı "vuslat, vedasında çürüdü" dizesi ile aşkın sonunun genellikle ayrılıkla geldiğini ve birçok aşkın ömrünü tamamlayamadan sonlandığını ifade etmektedir. Şiirde bu dize, aşkın başlangıcında ateşli bir şekilde başlamış ancak zamanla sonu gelmiş ve artık sadece bir anı olarak kalmıştır. Ayrılık, birçok aşık için acı verici bir deneyimdir ve bu dize de bu acıyı yansıtmaktadır.

Refik Durbaş'ın aşk ve sevgiye olan özlemi, acı ve hayal kırıklığı duyguları, sevgilisinin terk etmesinin yarattığı üzüntü ve sorgulamaları şiirinde yoğun bir şekilde işlenmektedir. Bu dizeler, aşkın sona ermesinin yarattığı acıyı ve hayal kırıklığını anlatırken, aynı zamanda şairin özlem dolu duygularını da yansıtmaktadır. Bireyin yoğun duygu yüklü dil ve imgelemi, okuyucunun da kendini şairin yerine koyarak aşkın acısını ve sevdanın gücünü hissetmesini sağlamaktadır.

³⁹⁹ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.23

Bireyin yaşadığı deneyimler, aşka dair düşüncelerini de değiştirmiştir. Şair aşkın alevini de külünü de doğmamış günlerin sabah rüzgarlarında savurmuştur. Aşka dair umutsuz düşünceleri bir başka dizede umuda dönüşmüştür:

“*Remil attım sevdamıza*

ben inandım

sen de inan bana”⁴⁰⁰

Bu dizeler, sevgiye olan inancın ve güvenin önemini vurgulayan ifadedir. “*Remil atmak*” deyiimi, Türk kültüründe fal bakmak için kullanılan bir yöntemdir. Şiirde, şairin sevdiği kişiye, “*remil attım sevdamıza*” diyerek, onunla ilgili geleceği öngördüğünü ve sevgilerinin gerçek ve sağlam olduğunu ifade ederek yeniden aşka dair inancını tazelemiştir. Sevgilisine olan güvenini ifade eden şair, sevgilisinden de aynı şekilde güven beklediğini belirtmektedir.

Şairin, “*remil attım*” demesi, geleceği öngörmek anlamında kullanılsa da sevginin bir kehanet gibi geleceğe dair bir şeyler söyleme gücü olduğuna da işaret ederek şairin sevgilisine olan inancı, sevgilerinin güçlü ve kalıcı olduğuna dair bir işaret olarak simgelenmektedir. Sevginin bir kehanet gibi geleceğe dair bir şeyler söyleme gücüne sahip olduğuna işaret etmektedir. Çünkü kalp attıkça sevgi, aşk, sevda hep ihtimaldir:

“*Sevgi, oldukça ihmal*

Sevda biraz da ihtimal

Aşk, hemen şimdi, derhal

Yalnızlık sadece masal...”⁴⁰¹

Bu ifadelerle, şair, sevginin sadece bir duygu olarak yeterli olmadığını, sevginin yaşatılması ve beslenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. “*Aşk, hemen şimdi, derhal*” dizesi, şairin aşkı hemen ve derhal yaşamının önemine vurgu yapmıştır. Şair, aşkın bekletilmeden, hemen ve derhal yaşanması gerektiğini vurgulayarak zamanın önemine dikkat çekmektedir. Aşkın gücü ve etkisi zamanla azalmaz, aksine zamanla daha da güçlenir ve derinleşir. Bu nedenle aşkın değerinin farkına varmak ve onu zamanında

⁴⁰⁰ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.34

⁴⁰¹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.106

yaşamak önemlidir. Şair, bu dizeyle aşkın kendine özgü hızlı ve yoğun doğasını vurgular ve sevginin bekletilmeden, derhal yaşanması gerektiğini ifade eder.

Şair "*Yalnızlık sadece masal*" bu dizesiyle yalnızlığı önemsizleştirir ve aşkın gücünü vurgulayarak yalnızlığın gerçek olmadığını, sadece bir masal olduğunu belirtmek istemiştir. Şair, aşk yaşanırsa yalnızlık masal olur ifadeleriyle de, aşkın insanın yalnızlığını sonlandırabilecek bir güç olduğu vurgulanmaktadır. Şair, aşkın varlığıyla birlikte yalnızlığın masal gibi bir şey haline gelebileceğini ifade eder. Başka bir deyişle aşkın varlığı, insanı yalnız hissettiren duygulardan kurtarabildiğini ve ona mutlu bir hayat sunabileceğini söylemektedir.

2.6. Yalnızlık

İnsan hem fikir davasında hem de gönül davasında çoğu zaman yalnız kalmıştır. Kimi zaman düşlerinden uzakta kimi zamanda sevgilisinden uzakta kalmıştır. Şair, gönül davasında bazen karşılıksız aşklara düşerken bazen de fikir davasında ayrılıklara düşmektedir. Ayrılığın doğal sonucudur yalnızlık ama "*Hakikaten yalnız varlık, insanlar tarafından terk edilmiş olan değil insanlar arasında acı çekendir*".⁴⁰² Durbaş'ın birçok dizesinde bu durum yani yalnızlık ve yanılmışlık hissi kendini göstermektedir.

"oysa her gece yatağında buluyorum onu.

saçlarımı okşuyor,

aydınlığını çiziyor yüzüme

ahşap evlerin zifâf bekçilerini

gelinlik bekaretini anlatıyor

sevgilim

ıssızlığımı, yalnızlığımı

acılarımı

*eğilip öpüyorum karanlığından"*⁴⁰³

Karanlık sevgilinin yoksunluğunu göstermektedir. İnsana karanlık/gece ıssızlığını ve acılarını daha derinden hissettirmektedir. Karanlıkta tek başına olmak bu sırada sevdiğini düşlemek insana bir aydınlık vermekle birlikte yalnızlığı da artırmaktadır. Çünkü hayalini kurduğunuz şey gerçek değildir. Bu ikilemde hayal ettiği

⁴⁰²Cioran, E. M. *Çürümenin Kitabı*, s:49

⁴⁰³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.53

sürece umutlu ama yanı zamanda hayal ettiği sürece de yalnızdır. Hayalin ve karanlığın bulunduğu bu saatlerde acısız nefes almak mümkün görünmemektedir.

“diren

ve bir yudum su

ver bana

çünkü rehin bıraktım

kalbimi yalnızlığa”⁴⁰⁴

Kalbi ağrı içindeki insan yalnızlıktan kurtulmak için direnmeye çalışmıştır. Yanında, yakınında bir yudum su verecek birini bulmanın ümidini taşımaktadır. Ama kalp yalnızlığa rehin bırakılmıştır. Rehin bırakılan şeyler değerinin altında kazançlar getirirken onu geri almak için aldığı için üstünde bir bedel ödemek gerekmiştir. Yalnız bırakılan kalp eskisi gibi atmayı unutmuştur. Bu kalp de atmayı unuttuğu içinde değerini yitirmiştir. Yalnızlık kalpte bazı deformasyonlara neden olmuştur.

“Yüzünde şehvetle açan arzu güllerini

Ve hasretle büyüyen kalbimi unutmadım

Beni yalnızlığın zindanında unutasın diye

Seni sevdim. Sana sığındım.”⁴⁰⁵

İnsan yalnız kalmamak için yalnız kalabilir mi? Bu çelişkiyi yaratan şair, sevginin içinde yalnızlığı bulmuştur. Sevgi ve yalnızlık kolkola geçerek unutmadığı duyguları ile yalnızlığın zindanına sığınmıştır. Modern zamanlarda bireyin sevgisi bile onu yalnız hissetmekten alıkoyamaz: “Yalnızlık, aslında çağdaş insanın üstesinden gelemediği bir çıkmazdır. Yalnızlıkla beraber büyüyen hüznün ve neticelenen bu oluşum kuşkusuz; “varlığı anlamlandırmanın, sorgulamanın odak noktalar”(Bilgi2009:67) olarak belirginleşir.”⁴⁰⁶ Yalnız kalan birey, bu durumu "zindan" sözcüğüyle kapana kısılmışlığı tarifleyen bir imgeyi kullanmıştır.

Zindan somut olarak bireyin yalnız bırakılması için yaratılan bir mekândır. Ama şair cezayı çekmeye sığınmıştır. Yalnız kalmak bir emniyet durumudur. Kalp, aşka

⁴⁰⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.54

⁴⁰⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.64

⁴⁰⁶ Kamuran Eronat, *Cahit Sıtkı Tarancı'nın Şiirlerinde Yalnızlık Duygusu*, s.471

düşmediğinde emniyettedir zira hasretle büyüyen bir kalp, insan yaşamının duygu yoğunluğunu daha fazla büyötmüştür. Duygu yoğunluğu daha fazla büyüyen insan ise bununla başa çıkamayıp kendine yalnızlıktan zindanlar yapmıştır. Duvarlarını yalnızlığın kılçıklı taşları ile ördüğü bu karanlık zindanda bilinçli bir kalış için çabalamıştır. Yalnızlığın zindanında unutulmak için sevmiş, sevdiğine sığınmıştır.

“o gitti. Bir sevdaya yasladı kendini

Ben kaldım. Yalnızlıkla karşıladım her şeyi.”⁴⁰⁷

Gitmenin ardında kalan kasvet, bir sevdadan bir başkasına gidilirken arkada bırakılan şey, bir aşkın cenazesidir. Bu cenazede yaslanacak omuz bulamayan birey, bir süre sonra her şeyi yalnızlıkla karşılamaktadır. Birçok şeye yalnız olarak göğüs germek zorunda hisseder. Şiirdeki “o gitti/ Ben kaldım”⁴⁰⁸ ifadeleri gidenin yalnız bırakma eylemindeki rolünü net bir şekilde açıklamaktadır. “Ben”/tek kalan birey bu ayrılık düzleminde aynı zamanda bırakıldır. Bu yalnızlık üstü bir durumdur; bir terk edilmişlik halidir. Terk edilen kişi bunu ruhunda bir ürküntü ülkesi kurar ve bu ülkenin başkenti katı bir yalnızlıktır. Her yerin yalnızlığa açıldığı bu ülkede her şeyin yalnızlıkla karşılanmasından başka çare yoktur. Zaten terk edilerek bırakılan birey hangi kalabalığın içinde kalsa yalnızdır.

İki kişilik kurulan tüm düşler bu noktada yarım kalarak bireyi yalnızlığa itmiştir. Terk edilen sadece birey olmaz, bireyin geleceğe dair umutları da terk edilir. “*Hınzır bir yalnızlık uğultusu*”⁴⁰⁹ ile sarılan duygular bir başka sevdaya yaslayarak giden kişinin ardından yarım bırakılan ümitlere tutulan yasın nişanesi olarak kalmıştır.

“Dağlar uyanır

Sokakları akşamdan, kuşları çığılıktan

Seni yalnızlığımdan dokurum

Dağılır şehrin yanağındaki gül lekesi

Balkonlara çocuklar asar da giderim.”⁴¹⁰

⁴⁰⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.74

⁴⁰⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.74

⁴⁰⁹ Atilla İlhan, *Ben Sana Mecburum*, s:91

⁴¹⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.75

Yalnızlıkla baş başa bırakılan daha doğrusu terk edilen birey, yalnızlığı kendince yeniden yorumlayıp dokur ve en sonunda o da yanağında gül lekeleri olan şehri terk eder. Gül lekesi bu dizelerde bir zamanlar güzel olan bir şeylerin izi kaldığını göstermektedir. Bu izler bir kalp yangının izleridir. Yalnızlıktan dokuduğu sevgili ham maddesini bireyin hislerinden almaktadır. Yalnızlığı dokuyarak somut hale getiren Şair gitme eylemi ile yalnızlığını yanından uzaklaştırmaz çünkü balkonlar yalnızlığa açılan mekânlardır. Bu mekânlarda asılan çocuklar gitme eylemi ile yarım bırakılan aşkın büyümeyen çocuklarını sembolize etmektedir.

*“sabahtır, yalnızlığa caddeler
sıkıntıya balkonlar çizerim
uyanır bağımsızlık kuşları, uykusuz geceler.”⁴¹¹*

Vakit yeniden canlanışın vakti olan sabahtır ama birey, balkonu sıkılmalığa açılan bir ev çizmiştir. Yalnızlığı büyüyüp caddeler dolduracak hale gelirken yalnızlığı kalabalıklaşarak büyümektedir. Bir kent panoraması çizen şair, yalnızlığın sıkılmalı boyutuna değinmiştir. Çünkü balkon evin hayata açılan yönüdür, dışarı ve içerisi arasında bir araf, bir köprü, bir tarafsız bölgedir, güvenli ve özgür ama söz konusu yalnızlık için açılan bir balkon ise bu kalbin romantik bir duygusunun yarattığı bir yalnızlık değil, bu uyanan bağımsızlık kuşlarının uçtuğu gökyüzüne bakan bir balkondur.

*“hiç bitmiyor acıların kışı
Sevdasızlığın ve ıstırapların kışı
Aydedelerin çocuksever kışı. İçimde
bin cehennem yalnızlık basıyor
yüzümün yanık ovasını. Aydınlanıyorum.”⁴¹²*

Yalnızlığın mevsimi kıştır şair için, içinde cehennemi taşıırken sevdasızlık ve ıstırap buzdan bir mevsime dönüşmüştür. Cehennem sıcaklığı ve kışın ayazında yalnız kalan birey, ufanıp yok olmaktadır. Her umutsuzluğun içinde aydınlık bir gökyüzü kadar olmasa da bir parıltı vardır. Kış mevsimi, çocukluğu masallaştırmaktadır.

⁴¹¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.78

⁴¹² Refik Durbaş, *ÇA*, s.78

Yetişkinlikte ve fakirlikte ıstırap dolu uzun kış geceleri, çocuklukta yalnız girilen düşsel serüvenlerinin zamanıdır.

Çocuk edebiyatı ile de ilgilenen Durbaş, bu masalsı zamanı hem yalın bir düş kalesiolarak algılamak hem de acı ve ıstırapla yalıtılmış bir yalnızlık zamanı olarak algılamaktadır. Şair hem çocuk hem yetişkinlik sürelerini hatırlamaktadır.

“İşte gidiyorum

Sana kalsın acılar

ve yalnızlığım

yüreğini oydu mu?

Bugün pazartesi

Hani benim kuşlarım.”⁴¹³

Şair kendi yalnızlığı ile giderken ardında sevgilinin/sevilenin yüreğinde bir boşluk bırakma merakındadır. Çünkü bu sevildiğinin bir kanıtıdır. Değerinin bilinmesi, gidişinin, ardında kalanın içini acıtması ile avunacağını düşünmüştür. Gidişler iz ve acı bıraktığında anlamlı olmaktadır: *“Hangi şiirin lezzeti dolaşmıştır sevdanızın ve hasretinizin kuytulduğunda? Acılarınızın renk vermez kıta sahanlığında?*

Şair, *“hüzünümüzün ve yalnızlığımızın park yasağı olmayan sokaklarında..”⁴¹⁴*ve *"acıların renk vermeyen kıta sahanlığında"* şiirin lezzetini aramıştır. En çok yalnızlığın yarattığı gölgelerde dinlendirmiş kalbini ve kendi varlığını fark etmiştir. Durbaş'ta yalnızlık bazı noktalarda kendini bulma serüveninin ilk merhalesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Birey yanında biri varken de yalnız olabilir fakat kalbinde biri varken bazen kendi varlığını es geçmeye kalkışmaktadır. Yalnızlık bir saydamlaşma evrenin kapısını açar ve şaire kişisel yolcuğunda kendini bulması noktasında sorular sorar: *"Hani benim kuşları?"* derken severken yitirdiği ruhsal özgürlüğü aramakta olduğunu da göstermektedir.

“aşkı ve zat üreyi göğsüme nakşeden

Şiirimi et ve kemikten yoğuran usta

Bir kış günü. Kendini umuda böleni

⁴¹³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.89

⁴¹⁴ Refik Durbaş, *ŞGT*, s.179

Şarabı elmaya böleni

Aşkı sevdaya böleni

Yalnızlığı sese

Sesi sessizliğe böleni müjdele

Kalbim acıyla damgalansın”⁴¹⁵

Birey duygularla bölünür ve yaşadığı her şey, özellikle de bu bölünmüşlükler insanı insan yapar. Bölünerek çoğalan ve ayrılan şeylerin arasında yalnızlık vardır. Yalnızlık, tek bir kaynaktan beslenmez; birey fikir, duygu ve beden yalnızlığına girebilir. Yalnızlık bu noktada tek taraftan kuşatma yapmayabilir. için de başat temalardan olan yalnızlık şair için bölünürken kalbini acı ile damgalar. "Damga" izden daha görünür, oluşumu daha acılı ve üzerinde olduğu kişiyi sahipli kılmaktadır. "*Kalbi acı ile damgala*"nırken aynı zamanda kalbin lokasyonundazatürre ve aşkıta barınmaktadır. Kalbi aşk ve zatürre nakışlı olan şair yalnızlığı bölerek hisseder yine de kalbi acı dolu olmaktan kurtaramaz. Yalnızlık edebî tezahürlerle acı ile bütünleşmiş ve bir damga gibi kalbe yerleşmiştir. Acı ve yaşam birbirine kenetlenen iki geniş parçadır.Yalnızlığında bir ucundan tutuğu acı insanı damgalar, herkesten farklı kılar ama zamanla değişen yara ile birlikte insanda değişmiştir. Acı değişken çehresi ile de kendini göstermektedir:

*"İnsan önceki saatlerin ve günlerin sadece acıyla damgaladığı yaşamından yararlanma- ya başlar yeniden. Kimi zaman aylar, yıllar boyunca kurşun gibi ağırlık veren sıkıntıdan kurtulan insan bu anı kimi zaman bir Rönesans gibi, "normal" yaşama dönüş coşkusu gibi algılar. Acı anılarında dağılır ve içeriği artık bir anlam taşımayan, anlaşılmaz, iğrenç bir deneyim olarak kalır sadece."*⁴¹⁶

Acıyla damgalanan kalbi ile birey yaşadığı bu deneyimden kalıcı bir his elde etmektedir. Bu his bireyde bir anı izi oluşturmaktadır. Bu iz her hatırlandığında acı kendini tekrarlamaktadır. Şair yalnızlığın sesin içinde erimesini ister ama yalnızlık kalbini acıtarak damgaladığı için bu mümkün görünmemektedir.

"aydınlığından damlarken umutlar

Zulmün ve kederin bir de acının

Hala barınağıysa yalnızlığın

⁴¹⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.97

⁴¹⁶Le Breton, David. (2005), *Acının Antropolojisi*, İstanbul Sel Yayıncılık, s:7

*Artık her sabah ağlasın Üsküdar*⁴¹⁷

Yalnızlık mekân ilişkisinde de değinilmesi gereken noktalar vardır. Bazı yerlerde yaşadıklarımız onlarla bütünleşen duygular doğurmaktadır. Örneğin mutlu olduğumuz bir yerde huzur bulmak gibi ya da bir sevdiğimizin kaybı ya da gidişi üzerinden bu kaybı ve ayrılığı yaşadığımız yer bize sürekli olarak aynı duyguyu hatırlatabilmektedir. İstanbul, Durbaş'ın özellikle çalışma hayatına başladığı yetişkinlik döneminde duygularını daha yoğun yaşadığı bir yerdir. Acı, keder, elem, yalnızlık ve umut aynı yapının harcını birlikte oluşturmaktadır.

“Nefretin adresini mi soruyorsun

cinnet yağmurunda kimsesiz kuşlardan

rüzgarı çalınmış yalnızlığımı?

sevdanın adresini mi soruyorsun

*ayrılığı mavi, hüznü beyaz uçan*⁴¹⁸

Kuş imgesi ile birleşen yalnızlık bazen nefretin sokağına açılan bir adres olmuştur. İmge dünyası ziyadesiyle geniş olan Durbaş, nefret ve sevdanın arasında kalmıştır. Her iki adresinde kapı numarası gibi gözükmemektedir ve anlaşılan her iki duyguyu da iç içe yaşamaktadır. Renk fenomenlerinden yararlanarak *“ayrılığı mavi, hüznü ise beyaz”* olarak nitelemiştir.

“mahpus sevdalar üretmekten başka

*Yalnızlığa tahammül için ne yaptın*⁴¹⁹

İnsan yalnızlığa tahammül için ne yapar ki? Burada bahsedilen manevi ve duygusal bir yalnızlıktır. Birey, bazı duygu durumlarından kaçmak için kendini başka şeylere verebilmektedir. Yalnızlıktan kaçmak için kısıtlayıcı, engelleyici sevdalara kapılmış olan birey, kendine yarattığı bu duygusal hapisin sadece başka bir hücrene geçiş yaptığını fark etmiştir. Bir aşk yenilgisinden başka bir yenilgiye koştuktan başka bir şey bilmeyen yürek kendi kendini sorguya çekmiştir. Bu sorgu yüzleşmesi zor bir soru doğurur: *“Yalnızlığa tahammül için ne yaptın”*. Bu soruyla sarstığı yüreği, sorudan önce cevabı zaten vermiştir. Yanlış ve kısıtlayıcı duygulardan

⁴¹⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.116

⁴¹⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.144

⁴¹⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.154

örölmüş bir kalbin içindeki hapishanede yerini değiştirdiği hücrelerde karanlığın tonu değişir.Bunu da “*mahpus sevdalar üretmekten başka*” bu ifadeyle tekrar açıklamıştır.

“kan kalesinde bu akşam da

*Konuğuyum yalnızlığın”*⁴²⁰

Kan kalesi gurbet örölü bir yerdir: “*nere gitsem hayli gurbet ayağımda prangalar*”. Yalnızlık,birey için bir yüktür; bu yük, taşınmaz bir ağırlıktadır. Bu ağırlığa bağlanan birey kendini başka yere taşıyamadığı için umutsuz ve yalnızdır. Şiirde geçen “*kan kalesinde bu akşam da*” ifadesi yalnızlık durumunun sürekli olan bir durum olduğunu gösterir. Yalnızlıkla sürekli olarak haşır neşir olduğunu anlatmıştır.

“ağzına sükut mührünü vurmuş

*Hangi yalnızlıklara uçuyorsun şimdi”*⁴²¹

Yalnız kalan birey, sükuta meyillidir. Zira konuşacak kimse olmayınca ses edip yalnızlığa mahsus olan sessizliği bozmanın bir anlamı yoktur. Kendisiyle baş başa kalan birey, konuşma ihtiyacı hissetmez.Birey konuşurken düşüncelerini ifade ederek göstermiştir. Oysa yalnız kalan birey düşüncelerini bir başkasına aktarmak zarûriyetini hissetmez. Bu dizelerdeki yalnızlık şaire ait değil, karşında giden biri var. Giden kişi yalnızlığa ve sessizliğe giderken bu soruyu sormaktadır.

Yalnızlık çeşitlidir; bunu bilen şair “*hangi*” sorusunu sormaktadır. İnsan kalabalıklar içinde maddi bir yalnızlığın içinde olmasa bile manevi bir yalnızlığın içinde olabilmıştır. Hangi sorusu bunu anlamaya yönelik sorulmuştur ama sevdanın iki ucunda da yalnızlık olduğunu bilmektedir. Bu iki uçta da yalnız kalan bireyi soru sorarak anlamaya çalışır. “Cevahir” adlı bu şiirde yalnızlığa uçarak giden ve yalnız bırakılan arasındaki ilişkiyi gözden geçirmiştir. Ortada giden biri varsa bu iki yalnızlığa birden sebebiyet vermektedir: “*çürümeye bıraktın ecel nakışlı bedenimi*”. Birey içten içe yalnız kalacağını bilir çünkü yazgının sonu ölüme dayanır. Bu telaş gidene sessizliği ile örterken kalanı ise kaçınılmaz sonla erken tanıştırır ama ilk sonuç her iki taraf için de yalnız kalmaktır.

⁴²⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.164

⁴²¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.197

*“Küçük odamda karanlığın dizine koyup başımı
Canını canıma kattığım günleri düşündüm bu akşam
Yalnızlığın gözlerinden öpüp saçlarını okşadım rüzgarın
Sevdamızın dudaklarında sevinci emdim bir de hüznü ve ayrılığı
Küçük odamda karanlığın dizine koyup başımı
Düşündüm bu akşam, meğer ne çok hisli sevmişim ben seni”⁴²²*

Sevilen insandan ayrı geçirilen sürelerde birey sevgilisini düşünerek birlikte geçirilen zamanları içselleştirmektedir. İçselleştirilen bu duygular sevgilinin yokluğunda acı ve hüznle hatırlanmaktadır. İnsan hissettiğini yanında hatırladığını ise uzağında bulmuştur. Bu uzaklık meselesi somut bir mesafeden ziyade soyut bir mesafedir.

“unuturum yüreğimi yıllardır kavuran yalnızlığı”⁴²³

Birey varlığına başka bir varlıkla anlam kazandığında yüreğini sevgi ile biçimlendirir. Yalnızlık yüreğin biçimsiz halidir çünkü yalnızlık çirkin bir gerçek gibidir. Somut olarak her zaman yalnız kalacağımız gerçeği her ne kadar çirkinse de gerçektir: *“Yalnızlık, insan duygusunun en derindeki gerçeğidir. Yalnız olduğunu bilen ve bir başkasını arayan tek varlık insandır.”⁴²⁴* Yüreğini arayarak avutan birey, yalnızlığını noktalayan bir şey ile karşılaştığında teninin yangınını, tüm alışkanlıklarını bir kenara bırakmaya hazırdır. Yalnızlığın *“iki insanın karşılaşması aynı zamanda iki yalnızlığın karşılaşmasıdır. Bu karşılaşmanın insani değerler temelinde bir ilişki”⁴²⁵* olarak görülmesi doğaldır. Çünkü yalnız var olan insan sosyalleştiği sürece yalnızlığına çare bulabilir. Kalabalıklar içinde olmak düşünsel ve ruhsal yalnızlık çeken bir insana fayda göstermez.

“Bir mavi serçe, kardan adam, yalnızlık”⁴²⁶

Mavi, Durbaş’ın şiirlerinde umudun ve direnişin rengi olarak karşımıza çıkar. Geleceğine umutla tutunan *“mavi tulumlu”* işçiler ifadeleri ve benzerlerinin sürekli kullanılması bu durumu anlatır. Birey burada mavinin kışın ve yalnızlığın birlikteliğine

⁴²² Refik Durbaş, *ÇA*, 198

⁴²³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.268

⁴²⁴ Paz, Otilia, *Yalnızlığın Dolambacında*, s: 228

⁴²⁵ Günay, *Yalnızlık ve Birliktelik Arasında İnsan İlişkileri*, s:101

⁴²⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.277

bakar çünkü kardan adamın olduğu mevsim kış gökyüzü ise kurşun rengi bir gridir. Hüzün ve acı ile birlikte anılan bu renkler hissizliği çağrıştırmıştır. Lakin oluşan hissizlik durumu uzun süreli bir acıdan sonra ortaya çıkan bir duyarsızlaşma gibidir. Kardan adam kışın coşkusunu neşesini taşıırken tekliği ve kısa süreli oluşu ise erken tükenecek bir şeylerin varlığına işaret ederek görünmüştür. Yalnızlık ise tüm bu işaretlerin yol gösterdiği bir menzildir.

"Yalnızlığın yaşını acıdan sorma

*çünkü zayıftır aile bilgisi"*⁴²⁷

Aile insanın ruhsal sığınağıdır bu yüzden zaman zaman yalnız hissedilse bile yalnız kalınan bir sığınak değildir. Acıdan aile bilgisi edinmek imkansızdır çünkü aile içinde yalnızlık zayıflar. Sevgi ile kuşatılan mekânlarda yalnızlıkla kuşatılan mekânlara benzer özellikler taşımıştır. İçinde yaşanan duyguların anılarını sürekli olarak canlı tutmaktadırlar.

"vakit yok gece amansız yalnızım

ve ne çok özlemişim seni

*gitti gider işte gençlik"*⁴²⁸

Yalnızlığın yaşandığı yer kadar zamanı da önem arz etmektedir. Gündüz yalnız kalmak ile gece karanlıkta yalnız kalmak arasında fark vardır. Yaşamın aydınlığın içinde sürdüğü gündüz vakitlerinde, yalnızlık günlük koşuşturma içinde kıpırdıyamaz hale gelir o yüzden kendi ile baş başa kalma vakitleri olan geceye nazaran daha az hissedilmiştir. Ama gece amansız karanlığı ile bireyin ruhuna rahatça ürperti vermektedir. Tüm bu zamansal takiple beraber akan zaman, giden ise gençliktir.

Yalnızlık ve yaşlanmak arasında doğrudan bir ilişki mümkündür. Yaşlanan insan, çok yaşayan insan olmakla beraber onu yaşlandıran zaman yenik düşmüştür. Şair:

"ardından gelmek isterdi

elinde şiiri, bu ihtiyar

ama yaman esti rüzgar

⁴²⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.279

⁴²⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.280

ateşe verdi rüyalarımı"⁴²⁹ diyerek ateşe dönüşen ve külleşen gençliği tanımlamıştır. Yalnızlık içini çürütmüştür. "Yalnızlığım ile küfleniyorum"⁴³⁰ ifadesini de yalnızlığın çürüten özelliğini ortaya koymak için kullanmaktadır. Küflenerek ruhunda dolgunlaşan yalnızlık dayanılmaz bir acı haline gelir. "Acı buharlaştı ruhumda"⁴³¹ ve "sana ulaşacağım bütün yollar kapalı/ çığ düşmüş yalnızlığım ile/ ruhum tarumar/ ömür defterinin son sayfası da doldu/ ömrümün sahibidir artık intihar"⁴³² ifadelerinde üstesinden gelemediği yalnızlığın üstünü ölümle örtmeye çalışmıştır. Ölümün haliyle şekilleri vardır:

*"İntihar, insanoğlunun üç tür ölümünden biridir. İlki biyolojik ömrün bitimiyle organların iflası, ikincisi kaza veya cinayet, üçüncüsü de intihardır. İnsanlar değişik sebeplerle intihar ederler. Kimi söylenen bir sözü gururuna yediremez, kimi de yıllarca acı çektiği hastalığına çare bulamayınca intihar eder. İnsan, bazen yoksulluktan, bazen aşk yüzünden, bazen namus yüzünden, bazen de siyasî sebeplerle kendisini öldürür. Bazen işlediği bir hatanın cezasını kendi eliyle vermek, bazen de toplumdaki bireyleri cezalandırmak; ölümüyle onlara acı ve vicdan azabı tattırmak için intihar eder."*⁴³³

Hayattan yapılacak bu kopuş intihar eyleminin bilinçli yapıldığını göstermektedir. Yaşama elveda etmek için kendine bahane bulamayan şair, "her elvedada iki veda vardır biri kalana, öteki gidene yazılır/ her vedanın iki elvedasından biri hayat, öteki ölümle yaşanır"⁴³⁴ diyerek intiharla noktaladığı yalnızlığa da elveda demeyi ihmal etmez.

"yalnızlığımın yalnızlığını duydum yüzümde"⁴³⁵

Hiçbir duygu birbirine benzemez. Yalnızlığın bile çeşitleri, zamanı, isimleri vardır. İnsan yalnız değildir ama bir acının kucağında ya da cehennem attettiği bir duygu içinde tek başına olduğunu bilmek insanı daha fazla perişan eder. Yalnızlık içinde daha koyusunu bulmak talihsizliği ile bilenen birey, parçalarının nereden bölünerek yalnızlığını daha fazla alana yaymıştır. Her bölündüğünde ise yalnızlığı daha büyük bir alana yayılmış kendi içinin yalnızlaşan uçsuzluğunu genişletmiştir.

"Yeşil elmalar yağıyordu gökyüzünden

⁴²⁹ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.15

⁴³⁰ Refik Durbaş, *Şayeste*, s. 24

⁴³¹ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.24

⁴³² Refik Durbaş, *Şayeste*, s.26

⁴³³ Nurullah Ulutaş, *Türk Romanında İntihar*, s.6

⁴³⁴ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.27

⁴³⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.289

birden uzattı elini birini tuttu

birini sokakta oynayan çocuklara attı

birini de yüzünde uzayan korkulara

birini kalbinde çınlayan yalnızlığa

...

Ne mi kalmıştı biten aşktan:

-Yalnızlığa’’⁴³⁶

Sonu mutlu biten her masalda ya da halk hikayesinde gökyüzünden üç elma düşer ve düşen elmalar,başına düştüklerine keramet ve mutluluk getirir lakin ne masallar gerçektir ne de halk hikayelerindeki adalet tecelli etmektedir. Gökten düşen elmalar başına düştüklerine bereket, umut ve murat getirmemektedir. Gökten düşen elmalarıngetirdikleri;korkular, iyileşmeyen yaralar, bitip tükenmez hüznler ve yalnızlıklardır. Biten bir sevdanın enkazında yükselerek büyüyen yalnızlık, aşkın umutsuz vahametinin simgesi gibi yükselmektedir. Yaşamın gerçeklerini yanında getiren yeşil elmalar,tatlarıyla bireyin yüzünden ziyade ruhunu ve kalbini ekşitmiştir.

“Noktaladım

bu aşkı da seninle

yürüdüm nice hüznleri

durdum nice yalnızlıkta

Acıda konakladım’’⁴³⁷

Aşk ve yalnızlık aynı caddenin iki farklı tarafında gezmektedir. Durbaş’ın şiirlerinde bu iki tema, her an birbirinin yollarını kesmeye hazır, her an yoldan çıkabilir, her an başka bir şeye dönüşebilir, her an çıkmaz sokaklara çıkabilir durumdadır. Gezdikleri yerde aşk hüzne, hüzn yalnızlığa, yalnızlık ise daimi konağı olan acıya dönüşür. Duygular insan içinde sarmal bir halde büyür, belli bir dozun üstünde her duygu birbirine dönüşmeye mecbur kalır. Aşk dışında; aşkın bitimi, bireyi yalnızlığa sürükler ve hüzne boğup acıda kilitler kendini "*acı ile damgalayan kalp*" bu halinden sıyrılamaz.

⁴³⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.306

⁴³⁷ Refik Durbaş,*ÇA*, s.307

Aşk ile başlanan yol, sonunu acıya bırakmıştır. Bu acı bireyi ruhsal bir yalnızlık mekânına sürgün etmiştir. Ruhsal yalnızlık içinde olan birey, bir noktada kendi benliğindebeslemiştir. Kendini en çok yalnızlık içinde kendiyken tanıyan insan, sınırlarını ve endişelerinin yönünü tayin eden alışkanlıklarından da sıyrılmıştır. Yalnızlık tutkulu bir durumdur:

*“Aslında tutkular yalnızlık içinde pişip durur. Tutkulara kapılmış varlık, patlamalarını ya da kahramanlıklarını kendi yalnızlığına kapanmış olarak hazırlar. Geçmiş yalnızlıklarımızın tüm mekânları, içinde yalnızlık acısı çektiğimiz, yalnızlığın tadını çıkardığımız, yalnızlığı aradığımız, yalnızlıkla uzlaştığımız mekânlar içimizde silinmeden kalır. Daha kesin olarak söylersek, varlık bunları silip atmamak istemez.”*⁴³⁸

Yalnızlık, kapandığımız mekânların içine sinen bir duygudur. Bu duyguyu yaşadığımız yere tekrar gidince aynı hisleri yeniden hatırlamak mümkündür.

"sesiyle yalnızlığının arasında

*kendiyle kendisinin arasında"*⁴³⁹

Bireyin en büyük yalnızlığı kendine bahşetmesi yalnızlık noktasında şu varsayımı sunar: Şayet birey yalnızlığı kendisi seçmişse ve bu seçim onu tatmin etmişse yalnızlıktan korkmaz, hatta bu durumdan hoşnut olması da mümkündür. Lakin birey, yalnızlığı kendi seçmemişsemecburi bir yalnızlığın içine bırakılmış demektir. Bu mecburiyet, bireyi her gün biraz daha kırarak onu tüketmektedir. Durbaş'ın şiirlerindeki genel yalnızlık algısı, bilinçli bir yalnızlık seçimi değildir. Genel itibarı ile Durbaş, terk edilmenin yarattığı boşluğu yalnızlık olarak adlandırmıştır.

Sevmek, insana hürriyetler sunduğu gibi mecburiyetlerde sunmaktadır. Birey sevmeye eyleminin getirdiği hazzı daha kolay kabul ederken bu hazzın sona ermesi onda duygusal bir travmayaratmaktadır. Sevgi ve aşk bireyi değiştirmekte ve duygularını ve davranışlarını yönlendirmektedir.

"su uyumuştur gider akşama kalırım

uyanmışımdır gelir sevdana kalırım

ne derse ölüm meydana kalırım

ne derse bir ses bir sessizliğe

⁴³⁸Bachelard, Gaston, *Mekanın Poetikası*, s:40

⁴³⁹Refik Durbaş, *ÇA*, s.361

bir tuhaf yalnızlığın tadı

gidersin bırakılmışlığa kalırım"⁴⁴⁰

Zamanın değişimine ayak uydurmaya çalışan birey, aşkın getirilerine de ayak uydurmaya, tökezlememeye çalışmaktadır. Sesi bölmek için sessizliğe kaldığı gibi bir yalnızlığın kucağına itildiğinde ise bırakılmışlığa kalmaktadır. İnsan tek başına doğan ve aynı zamanda öldüğünde ise ölümü tek başına göğüsleyen bir varlıktır. Bu tek başınalık hayatın iki keskin ucunda yer alırken o iki uç arasında bir nebze olsun hayatının daha az yalnız geçirmesini sağlamak istemiştir. Bu durum yalnızlığı geciktirme ya da kaçınılmaz nihayette kendine nefes alacak alanlar yaratmaya çalışmaktır. Tek gelmiş olması hatta tek gitmiş olması tek başına yaşaması gerektiği gerçeğini beraberinde getirmez. Bu durum bireyde bir bunalma hissi bir bırakılmışlık hissi yaratmaktadır: *"Bunaltıcı yalnızlık, sosyal ilişkilerin bozulmasından, insanın kendisine, çevresine ve topluma yabancılaşmasından kaynaklanan, ilişkilerinin çeşitli nedenlerle sağlıklı biçimde sürdürememesinden kaynaklanır."*⁴⁴¹

Yalnızlık, birlikteliğin ve aşkın bozulmuş halidir. Zira bozulan birlikteliklerin nihai sonu o ilişki namına ilk elden yalnızlıkla sonuçlanır. Biten her insan ilişkisi yalnızlıkla noktalanmaz, bu şu noktada çeşitlilik göstermektedir: Bir ilişkinin bitmesi, üçüncü bir kişinin varlığı yüzünden gerçekleşiyorsa ortada tek bir yalnız vardır. Aldatan ya da başka biri ile olmak için birlikteliğini bitiren birey, yanında biri olduğu için somut bir yalnızlığın içinde değildir. Ama birey, tek taraflı bırakılmış ise sonuna kadar yalnız kalır, yalnızlık çevresini kuşatmış olur: *"Çevresi bin adım, durup duruyor öylece yalnızlığım/ koyağında"*⁴⁴² Kendi çevresini arşınlayan yalnızlık bireyi içine hapsettiği bir daire çizer. Bu tıpkı etrafına daire çizilen bir akrebin kendi sonunu kendi getirmek adına zehrini kendine zerk etmesi gibidir. Yalnızlık bireyi karanlığa sürükleyen bir zehir aşılayarak bireyin ruhuna yerleştirir:

⁴⁴⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.355

⁴⁴¹ Günay, Mustafa, *Yalnızlık ve Birliktelik Arasında İnsan İlişkileri*, s.101, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/219978>

⁴⁴² Refik Durbaş, *Menzil*, s.28

*"Nicedir yalnızlığım, katran karanlığında ısıdığım
sis içinde bir pazar günü çılglığında İstanbul'un
nicedir hücrelerde zindanlarda
çığlıksız kaldığım, umarsız bir başınalığım"*⁴⁴³

Birey için yalnızlık bırakılmışlığın dışında daha farklı bir şekilde de ortaya çıkar. Sosyal yalnızlık, ontolojik yalnızlık ve bunaltıcı bir yalnızlık dışında cezai yalnızlık da bireyin kendi varlığını sorgulamasına kendinde daha fazla uzaklaşmasına zemin hazırlamaktadır. Birey, kendi benliğinin vermediği bir ceza ile yalıtılmıştır. Özgürlüğün elinden alındığı en küçük ve basit gündelik uğraşların bile zorlaştığı cezaevlerinde yalnızlık, gardiyanlar gibi bireye bekçilik etmektedir. Hapishanelerin, hücrelerin ceza anlayışına uzun süreli psiko-patalojik vakalara da sebep olmaktadır. Otorite sahibi kısıtlayıcı etmenler bireyin sadece bedensel özgürlüğüne engel olmaz aynı zamanda ruhsal özgürlüğüne de mani olmaktadır.

Hücre cezası gibi cezalar bireyin hapiste olmasından daha ağır bir ceza olarak algılanmaktadır. Zorla yalnız bırakılan birey, hapishaneye ya da hücreye girme nedenlerini sorgulamaya başlamaktadır. Bu sorgu cezaevinde yapılan işkenceden daha etkili olabilmektedir. Daha az yalnız kalmak için daha itaatkar tavırlar sergilemeye kendini zorlayan birey, bu umursamaz görünen bir başınalığı en azından iki insan yüzü görmek için göğüslemeye devam edecektir. Yalnız bırakılma şiddeti ile baş başa kalan ben, yüzünde düşmüş bir işaret taşımaktadır: *"hüzündür acıdır yalnızlıktır işareti"*⁴⁴⁴ Yalnızlıkla işaretlenen ben, hücrede kalmaya mahkum olur. Bu durum da zamansal olarak cezanın daha uzun süre çekildiğini hissettirilmesine sebep olmaktadır, yani uzun sürdüğü düşünülen ceza aynı zamanda daha uzun süre yalnız kalmak demektir.

*"Nice yaşanmış anların ve anıların
bir fotoğraf: tozu hala duruyor objektifimde
nice acıların ve sevinçlerin
yalnızlık hem de hüznlerin"*⁴⁴⁵

⁴⁴³ Refik Durbaş, *Menzil*, s.28

⁴⁴⁴ Refik Durbaş, *Menzil*, s.35

⁴⁴⁵ Refik Durbaş, *Menzil*, s.53

Fotoğraflar,hüzün ve yalnızlığın somut halidir. Bir fotoğraf hangi mutlu anıyı bünyesine almış olursa olsun her bakıldığında içinde barındırdığı hüzün daha da somutlaşmaktadır. Fotoğraflar objektiften daha durağan bir anı yakaladığı anda yalnızlığı çoğaltmaktadır. Birey, cebinde ya da koynunda taşıdığı bir fotoğrafın ansına sığındığında yalnızdır. Hem soyut hem de somut manada yalnızdır. Fotoğrafın içine yerleşen "*nice yaşanmış anların ve anıların*"⁴⁴⁶ duygusuna en çok yalnızken yakalanmaktadır.

"Dağların kalbinde uyuttum ben de

*nice yıllar yalnızlığım ve suretini"*⁴⁴⁷

Zamanın ve mekânın kutsileştiği yerler olan dağlar, bu sefer uykunun uyunduğu bir duygu yumağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dağlar, birçok noktada yalnızlığın da sembolü olmuştur. Dağın dağa kavuşmadığı, ayrı ve tek duruşu bu yargının desteklenmesi manasına gelmektedir. Durbaş için de dağlar, yalnızlığı gösteren mekânlardır. Bu mekânda uzun zamanlar vakit geçirmiş,yalnızlığına yeni suretler vererek geliştirmiştir. Değişen ve kalıplaşan yalnızlığın içinde derin bir uykuyu dağların kalbinde çekmiştir. Münzevi bir hayat yaşamak adına seçilen yalnızlık dağlarda yaşanılmıştır. Dağların mevsimlerden haberi olmadığı zamanlarda iklimin sert havanın ayaz olduğu vakitlerde yalnızlıkta sertleşerek yoğunlaşır. Yağmurların mevsiminde büyüyen gülün kokusunda var olan şey ne kadar doğalse yalnızlığın ikliminde acılar o kadar doğaldır: "*yalnızlıklar ikliminde/ Acılar bir de ömrüm*".⁴⁴⁸

Bir şeylerin doğal sonuçları olması durumunu şair yalnızlığın doğal sonucunun da acı olduğunu belirtmiştir. Zaman içerisinde yalnızlığın yarattığı boş vermişlik hissi, bireyi çevrelemektedir: "*Bana ne kağıttan kalemden/ Sana ne bu uslanmaz sevdadan/ Acı karanlıktan kara yalnızlıktan*".⁴⁴⁹Yalnız olmak kimi ne edası ile içindeki acıyı karanlığı ve de yalnızlığı göstermemek adına bir tavır olsa da bunlardan bahsetmek bile aslında içine sığmayan bu acının bireyi nasıl acıttığını kendi dalından nasıl düştüğünü göstermektedir. Birey, "*dalında çürümüş yalnızlık gibi*"⁴⁵⁰dir. Bu dize ile yalnızlığının ne kadar derin ve kalıcı olduğunu ifade etmektedir. Bu durumda "*dalında çürümüş*"

⁴⁴⁶ Refik Durbaş, *Menzil*, s.53

⁴⁴⁷ Refik Durbaş, *Menzil*, s.81

⁴⁴⁸ Refik Durbaş, *Menzil*, s.82

⁴⁴⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.367

⁴⁵⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.357

ifadesi, bir ağacın dalında çürüyen meyve veya yaprak gibi anlamlar taşır ve yalnızlık hissinin de insanın iç dünyasında aynı şekilde kökleşip çürüyerek daha fazla karanlığın içinde olduğunu ima etmektedir. Çürüme eyleminin daha çabuk gerçekleşmesi kendi haline bırakılması ile daha fazla yalnızlaşan birey, mekânsal olarak da yalnızlıkla bir bütün halindedir: “*Taş duvar demir kapı bedeli ödenmiş acı/ Hangimiz hangimizden alacaklı/ Pencerede yağmur içimde dağlar ve gökyüzü/ Nefret ve hüznü/ Yalnızlık/ Barışığım hepinizle küsüm kiminizle*”⁴⁵¹

Duvarın taş, kapıların demirli olduğu bu mekân bireyin içinde çürüdüğü mekânı sembolize eder. Aynı sahada gördüğü hüznü ve acı dışında yalnızlığın bireyde yarattığı başka semptomlara da değinmiştir: “*Yalnızlığım küfleniyorum*”⁴⁵²

Yalnızlığın bireyler üzerindeki olumsuz etkisine vurgu yapan şair, yalnız kaldığında zamanın durduğunu, yaşamın monotonlaştığını ve iç dünyasında bir çürümenin başladığını ifade etmektedir. Yalnızlık, insanın ruhsal ve zihinsel sağlığına olumsuz etki yapabilir ve zamanla onu “*küflenmiş*” hissettirebilmektedir. Şairin bu dizesi, yalnızlığın ürkütücü etkisini vurgulamaktadır. Küflenene yalnızlık önce hüznü boyanmaktadır: “*Yalnızlığı soyundu/ Hüznü giyindi geldi*”⁴⁵³ diyerek yalnızlığın hüznü dönüşen evresinde bunun nedenini açıklamaktadır:

“*Sana ulaşacağım bütün yollar kapalı*

Çığ düşmüş yalnızlığım, ruhum tarumar”⁴⁵⁴

Birey, sevdiğine ulaşmak için tüm yolların kapalı olduğunu ifade ederken, yalnızlığına çığ düşmüş gibi olduğunu dile getiriyor. Hem sevgilisine kavuşamamanın acısı hem de yalnızlığına duyduğu eziklik, bunalım ve sıkıntı hissiyatını aktarırken “*ruhum tarumar*” ifadesiyle içsel dünyasının yıkım halinde olduğunu söylemektedir. Yıkımın sürekli olarak peyda olduğu yalnızlık hali, bireyde bir varoluşsal problemin de başlamasına sebep olmaktadır: “*arama, telefon kullanmıyorum/ adresim de yok artık/ yalnızlığımdan başka*”⁴⁵⁵ Kendini yitirilmiş ve yalnız gören birey varlığına işaret eden adresleri de yok saymaktadır:

⁴⁵¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.364

⁴⁵² Refik Durbaş, *Şayeste*, s.24

⁴⁵³ Refik Durbaş, *KA*, s.148

⁴⁵⁴ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.26

⁴⁵⁵ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.25

*“Ölümün dağ yamacından
Hayatın ırmak kıyısından
Sese ses veren yalnızlık
Kalbine kilitlediğin yalnızlık...
Hep böyle mi durup durur
Kalbinin kara sevdasında?
Ecelden nefesiyle yalnızlık...”*⁴⁵⁶

Durbaş, yalnızlığın ölüm ve hayat arasında bir yerde durduğunu ve bazen kişinin kendi kalbinde kilitli kaldığını, sadece karanlık bir sevdanın etrafında dönüp durduğunu ifade ederek yalnızlığın, kişinin ölüme yaklaştığı bir zaman diliminde dağların yamacından, hayatın ırmak kıyısından sessizce geliyor gibi görüldüğünü de söylemektedir. Bu yalnızlık, kişinin hayatında bir kara seveda olarak kalbini ele geçiriyor ve ölümün nefesiyle birleşerek kişiyi yalnızlığın içine sürüklüyor. Yalnızlığın içine sürüklenen birey, bazen şairin kendisi oluyor bazen de tanıdığı biri: “*keten gömleğini giyinmiş o kızın/ hangi yalnızlığında konaklıyor Fahri*”⁴⁵⁷ Yalnızlığın istilasına uğrayan nice ruhun arsında "Fahri" diye seslendiği kişi de katılmaktadır. Birey; bir çemberin içinde, duvarlar arasında kalınmışlık hissi içinde yalnızlığına şekil vermektedir: “*Sur içine emanet ettim/Oya misali ömür mendilime/ Nakışladığın yalnızlığı*”.⁴⁵⁸

*“Her memesinde bin acı asılı
Kendi gelsin
Acılarla emzirmedin mi gençliğini
Kendi gelsin
Ne zambaklar açtın geceleri, gelincikler
Kendi gelsin
Aynı değil mi dili acının da aşkın da
Kendi gelsin
Hiç yokmuş bir yalnızlığa yazılsın önce
Sonra gelsin”*⁴⁵⁹

“Kendi Gelsin” şiirinde acının ve yalnızlığın insan hayatında kaçınılmaz olduğu ve kişinin bu duygularla yüzleşmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Şair, insanın kendini

⁴⁵⁶ Refik Durbaş, *KA*, s.149

⁴⁵⁷ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.11

⁴⁵⁸ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.28

⁴⁵⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.388

ve hayatını anlamak için acılarıyla yüzleşmesi ve bu acıların yaşamın her döneminde olacağını kabul etmesi gerektiğini söylemektedir.

2.7. Cezaevi- İşkence

Toplumcu gerçekçi anlayışla yazan şairin ideolojik tutumu onu cezaevi/zindan gibi mekânlara dair temalara da yönlendirmiştir. Gazeteci olması, 60 Kuşağına mensup kuşağın içinde genç bir şair olması hasebiyle cezaevlerinde yatan şairleri yakından tanımıştır. Cezaevi ile sürekli olarak ilişkilendirdiği işkence ve eziyet, şiirlerinin bir bölümünü oluşturur. Cezaevi, hem mekân hem gerçekliği hem de metaforlarıyla karşımıza çıkar. Hapishane ortamı otorite unsurlarının bireyselleştirilen toplumlarda bir çeşit disiplin altına alma metodu olarak görülmektedir:

*"Demek ki disipline ilişkin iki imge. Bir uçta Abluka-disiplin, marjlarda kurulu olan ve tamamen olumsuz işlevlere yönelik kapalı kurum: kötülüğü durdurmak, iletişimleri kopartmak, zamanı askıya almak. Diğer uçta ise Panopticon la birlikte Mekanizma-disiplin bulunmaktadır: onu daha hızlı, daha hafif, daha etkin, geleceğin toplumu için incelmış baskıların bir resmi haline getirerek, iktidarın icra edilmesini düzeltmek durumunda olan işlevsel bir düzenek. Bir projeden diğerine, istisnai bir disiplin şemasından genelleşmiş bir gözetim altında tutma şemasına giden hareket, tarihsel bir dönüşüme dayanmaktadır: disiplin düzenlemelerinin XVII. ve XVIII. yüzyıllar boyunca yaygınlaşmaları, bunların toplam-sal bünyenin tümü boyunca artmaları, kabaca disiplinsel toplum olarak adlandırılacak şeyin oluşması."*⁴⁶⁰

Ayrıca cezaevi-ışkence birlikteliğinin şairde uyandırdığı mana da *"kan verip aydınlığından"*⁴⁶¹ seslendiği *"Hüznün diktatör ordusu"*⁴⁶² karşısında hem mental hem de somut bir müdafaa alanı oluşturmuştur. Ceza evlerinde genel sol şiirinin uğradığını düşündüğü haksızlığı da bu şekilde dile getirmeye çalışmaktadır. Bireysel ve düşünsel kısıtlamaların çoğaldığı dünya düzeninde, hapishaneyi bir özgürlük kapısı, bir öze dönüş alanı olarak görmüştür. Bu durum Türk şiirinde Nazım Hikmet ile başlamıştır:

"Tanzimat Döneminin hürriyet mağdurlarından sonra Nazım Hikmet hareketi, siyasal mücadelenin, yasaklanan düşüncelerin ilk mağduru olmakla, Cumhuriyet Türkiye'si'nin sol partizan muhalefetine milâdı olur. Hele bu milâdın hapishane gibi, haklılığı, mücadeleyi, mazlumiyeti çağrıştıran mekândan başlaması, Nazım'ın şiirlerini sosyalist eylemin anahtarı ve şifresi yapar. Nazım'dan şiir okumak, okuyanların safını belli ettiği gibi, bu saftakilerin duygusal devrimci bir romantizme yaslanarak

⁴⁶⁰ Foucault, Michel, (1992), *Hapishanelerin Doğuşu*, Çev: Mehmet Ali Kılıçbey, Ankara, İmge Kitap Evi Yayınları, s.263

⁴⁶¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.49

⁴⁶² Refik Durbaş, *ÇA*, s.49

*sempati oluşturmalarını da sağlar. Karanlık ve kaygan devrim yolunda yürüyenler, Nazım'ın şiirlerini korkuyu hafifleten, kolektif yürüyüşü canlandıran birer türkü gibi okurlar"*⁴⁶³

Mazlum ve mağdurların toplandığı bir yer olan hapishane/cezaevi, zamanla sol şairlerin şiirlerini ve davalarını olgunlaştırdıkları bir okul görevi üstlenir. Sadece Nazım Hikmet değil, Ahmet Arif'de bu noktada geniş kitlelere ulaşmış; şairin hapishane ikliminde büyüyen şiirler yazması için ilham olmuştur. Hapishanede yazılan şiirler böylece daha geniş kitlelerce özümsemiştir. Şairlerin bu umutsuzluk ortamlarında ürettikleri her şiir, aynı zamanda somut ürünlerde çıkarmakta hapishaneyi bir okul, bir akademi, bir çile doldurma alanı olarak görülmesini de sağlamıştır: "*Hapishane, daha çok ulaşmak istenilen hedef için ödenen bir bedel, geçilmesi gereken bir sırat olarak algılanmaktadır. Şair, içeriden çok dışarıyla ilgilidir. İçeride çektiklerini, sızlanma veya acındırma güdüsüyle aktarmaz.*"⁴⁶⁴

Şairin ya da hapishanede zaman geçiren şairlerin, algısında hapishane, dürtüsel bir yer haline gelir. Bu mekânda olgunluğa erişirler. "*Ulaşmak istenilen hedef için ödenen bir bedel, geçilmesi gereken bir sırat*" olan hapishane de işkencede bu bedelin"⁴⁶⁵ bir parçasıdır. *Hücremde Ay Işığı* kitabında⁴⁶⁶ aynı adlı şiirde hücredeki umudu ve hücresinde oluşunun verdiği tezatlığı anlatır:

"*Derginin on sekizinci sayısında yayımlanan "Çeşmicihan" başlıklı şiir işkenceyi konu alır. "sanavadedildi işkence" dizesinin her bölümün sonunda tekrarlandığı şiirde "vaat etmek" fiilinin kullanılması ilginçtir. Anlamı bir işi yerine getirmek için kişinin kendine söz vermesi olan kelime, dönemin yönetim anlayışında işkencenin bilinçlilik taşıdığını söylemesi bakımından önemlidir. Bir de bu kelimenin Kur'an-ı Kerim'de sık sık tekrarlandığını biliyoruz. Allah kullarına kitapta sürekli vaat eder. Durbaş, bu kullanımı alarak ülke yönetimdeki insanların bir nevî ilâhlık tasladıklarını da söylüyor olabilir: "(...) Eşi yaratılmamış zulmette kıyımlarından tüten bu kâbus bu zehri boğulmuş kasırga inkârın gündemidir deme eşi yaratılmamış zulmette sana vaadedildi işkence"*⁴⁶⁷

Böylelikle cezaevi, bireyi gündelik özgürlüklerinden alıkoyan bir işkence alanına dönüşerek başlı başına bir işkence olarak karşımıza çıkmıştır.

⁴⁶³ Emine Naskali Gürsoy - Hilal Oytun Altun, *Hapishane Kitabı*, s.468

⁴⁶⁴ Emine Naskali Gürsoy - Hilal Oytun Altun, *Hapishane Kitabı*, s.463

⁴⁶⁵ Emine Naskali Gürsoy - Hilal Oytun Altun, *Hapishane Kitabı*, s.463

⁴⁶⁶ *Hücremde Ay Işığı* kitabı; Cem Yayınevi: 1974, Can Yayınları:1984, Adam Yayınları:1994, Kırmızı Yayınları:2010 yıllarında farklı yayınlar tarafından yayımlanmıştır.

⁴⁶⁷ Yılmaz, Ümmügülüm, (2019), *YENİ a Dergisinin Türk Edebiyatındaki Yeri ve Sistematik İndeksi* YL tezi, s.53

*“sen ki ne hüznler yaşadın bir başına
erisin artık yüreğinde çarpınan tanyeli
ne belaymış deme zındanda kararmak
acı da aynı imbikten çekiliyor, umutta şimdi”⁴⁶⁸*

Cezaevi umudu barındırabilir mi?Durbaş, ilginç bir şekilde bastırılan davanın sürekli olarak engellenmesini ters bir kabul olarak yorumlamıştır. Şiddetle kabul edilmeyen şey, diğer ucuyla da kabul edilmiş sayılmıştır. Cezaevi de ona bastırılmış bir kabulü hissettirmektedir. Çünkü zındanda kararmak acı da olsa olgunlaştırır ve başkaldırının meyvelerini toplamak için hasadı beklemenin zamanıdır. Tohum toprakta bir müddet muhakkak kalır, sonrasında çürür ve en nihayetinde toprakta canlanarak tekrar ortaya çıkmıştır. Birçok şair ve yazar düşünce birikimlerini cezaevlerinde ya da sürgünlerde elde etmiştir. Umudun ve acının aynı anda olması cezaevini bir durak olarak görmek mutlu bir çıkışa doğru karanlık bir tünelde yürümek olarak adlandırmıştır.

*“Yüreğimde mezarlar açma artık
kazıdım
hücremin duvarına çünkü
zamanı kucaklayan öfkemi
acıdan üretilen sesimi
gençliği damıtılmış günlerimi”⁴⁶⁹*

Birey, günlük birlikteliklerinden, mühim sayılmayan ama aslında yitirildiğinde ne kadar değerli olduğunu fark ettiği özgürlüklerine ihtiyaç duymuştur. Yani İsteddiği saatte, uyuyup uyanmak, yemek yemek, dışarı çıkmak gibi basit eylemlerin dahi kısıtlanması cezanın bir parçası haline gelmiştir. Özgürlüğü kısıtlanan birey, kendine orda öfkeden bir duvar örmüştür. Zaman geçerken gençlik çağında hapisanede olmanın daha zor bir tecrübe olduğunu fark etmiştir. Hücresi onu öfkeden ve acıdan bir yumak gibi sarıp sıkıştır. Yürekta mezarlar olması ise birçok noktadan yorumlanabilir. Mezar-cezaevi benzerliği göz ardı edilmemelidir. Kapalı ve dar mekânlar olan cezaevi ve mezar insan algılayışında sonu ve acıyı simgeler.

⁴⁶⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.123

⁴⁶⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.147

*“tek değilim artık, çoğaldım ölüme
deli rüzgar, çıplak suyun rahminde
artık ne hücrem, ne yalnızlık
eskisi gibi düşmanım
ama hala yanıyor yüreğimde işkence”⁴⁷⁰*

Bestelenen şiirleri arasında olan "*Hücremde Ay Işığı*" şiiri isimlendirme itibari ile umut ve tutsaklık arasında sıkışan bireyin acılarını yansıtmıştır. Tutsaklık içinde nefes alıp vermek zorlaşmıştır. Bu dava içinde yalnızlık, bir vurgun gibi hücrenin karanlığında ümitlerine saldırırken ‘*tek olmama*’ düşüncesi bile ölüm gerçeğini basite indirgemıştır. Hücre bedenini dış dünyadan izole ederken yalnızlık, kalbini diğer duygulardan izole etmiştir. Maddi bir hücre gerçek manada bir kapalılık, bir ceza yeri olurken yalnızlık da aynı sıkışmışlık hissini vermiştir. Ölüm düşüncesi ölümü bile alt edebilecek güce sahiptir. Bu bireyi umutsuzluk içerisinde kavurmaktadır. Her ne kadar Nietzsche, “*öldürmeyen şey güçlendirir*”⁴⁷¹ dense de işkence gören kişi/canlı bu duyguyu alt etmekte güçsüz kalmıştır. Anılarında biriken işkence görmüş olma gerçeği bireyin temel manada yalnızlığından ve hapiste/kısıtlı olmasından daha acıtıcı görünmüştür.

*“İçerdeydin ama tutuklu değildi söz
Umut da rüzgarda, inanç da
Çıktın aydınlığına bir sabah sevincin
Umut da, rüzgar da, inanç da
Sevdasını canla ödeyen dost”⁴⁷²*

Daha öncede değindiğimiz gibi Durbaş için cezaevi-zindan zıt duyguları birbiri içinde taşımıştır. Karanlık bir tünele girme düşüncesi insana korku verirken zaman ve alışma yeteneği sayesinde tünelin en karanlık noktasında dahi çıkışa dair ümitler beslemekten kendini alıkoyamamıştır. Söz bedenden özgürdür, söz söylemenin bedelini canı ile ödemiş olsa da sevdasına sahip çıkmış bir şekilde aydınlığa ve onun getirdiği

⁴⁷⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.147

⁴⁷¹ Nihilist düşünür. Serhan Kansu, (2020), *Nietzsche ile Yaşam ve Felsefe*.

⁴⁷² Refik Durbaş, *ÇA*, s.161

sevince kavuşmuştur. "Eyüp" adındaki bu şiir, isim içerik ilişkisi bakımından değerlendirildiğinde Hz. Eyüp'ün sabrı ve daima umutlu oluşunu yansıtır.

"-Gel nöbetçi bir kere de

Sesime vur kelepçeni

*Ölüm kursun tuzağını"*⁴⁷³

İnsan kendi varlığının ilk kanıtını sesinde bulmuştur. İnsanın içinden çıkan dışına yansıyan ve kendine ait olduğunu fark ettiği sesine vurulan kelepçe aslında insanın varoluşuna da vurulmuştur. Mahkumluğunu garanti altına alan nöbetçi bu tahakkümün yegane şahitlerindendir. Sesine vurulan kelepçe düşüncesini açığa çıkarmasına da engel olmuştur. Cezaevi fiziksel olarak hapis tutulduğu bir yer olmakla birlikte düşüncelerinin de hapis edildiği bir mekândır. Ölümün tuzak kurduğu ve bunun birey tarafından bilinmesi üzerine gelişinin de bir etkisi olmadığı anlaşılır. Geldiğini duyuran ölüm, sadece yaşamın sonu değil aynı zamanda hapisliğinde bitişidir.

"burdular hayalarımı

gece gündüz dehlizlerde

gül kokan bir hücrede

ölse de bitimsiz sancı

*dirilim işkencede"*⁴⁷⁴

1960 Toplumcu Gerçekçi kuşağı için hapishane, bitmez tükenmez imajlar yaratan bir mekândır: "Özellikle Cumhuriyet sonrasında Nazım Hikmet'in hapishaneden yazdığı şiirlerin elden ele dolaşmasıyla gelişen idealist mazlum şair kimliği, Ahmet Arif'in özellikle Hasretinden Prangalar Eskittim şiiri ve altmış kuşağı toplumcu şairlerin şiirleri ile devrimci edebiyatın en geçer akçesi hâline gelir."⁴⁷⁵ Devrimci edebiyatın beslendiği bu kaynatan Refik Durbaş'da beslenmiştir. Bu ifadelerde sadece devrimci kuşağa mensup bir şairin değil gerçekten hapishane ortamında eza çeken bireyin hissiyatı anlatılmıştır.

İktidar, varlığına tehdit olarak algıladığı bireyin, sadece emeğini değil ömrünü hatta vücut bütünlüğünü de sömürmektedir. İşkenceyi bir güç gösterisi olarak kullanması buna örnektir. İşkencenin iki boyutlu olarak hem ruh hem de beden

⁴⁷³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.164

⁴⁷⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.164

⁴⁷⁵ Emine NaskaliGürsoy - Hilal Oytun Altun, *Hapishane Kitabı*, s.454

bütünlüğüne saldırması ama beden mahrem bölgelerine yapıldığında hem ruh hem de bedensel bütünlüğün aynı anda acı içinde bırakılarak parçalanmasına sebebiyet vermiştir. Bunu; “burdular hayalarımı/ gece gündüz dehlizlerde” ifadesi ile anlatır: “Mağdura bedensel acı verebilir; ama asıl amaç, mağdurun mahremiyetini ihlal ederek, onun ruhsal bütünlüğünü dağıtmaktır.”⁴⁷⁶ Birey, ona yapılan işkencelerle hem ruh hem beden bütünlüğünün tehlikede olduğunun farkına varmaktadır. İşkencenin güncelleştiği zamanda bile kendi şiir çizgisinde buna bir tavır koymaktan geri durmamıştır:

*“Derginin yirmi ikinci sayısında Durbaş ‘Bir Başına Tanyeli’ başlıklı şiirinde ülkenin atmosferinde acı ile umudun aynı potada eridiğini söyler. Şiirinde devrimci gençlerin hayatına sıklıkla göndermeler yapan Durbaş, derginin yirmi üçüncü sayısında ‘beni dağlar emzirir’ başlıklı şiirle bir dönem silahlanarak dağa çıkanları hafızalara getirir. Dağa anneliğin yüklendiği şiirde, dağda kurulan hayallerin, işkence odalarına taşınması da anlatılır. Bu şiirde de umut duygusu hâkimdir. ‘ölse de bitimsiz sancı/ dirilirim işkencede’ (1974: 2) dizeleriyle dava uğruna girilen mücadeledeki kararlılık vurgulanır.”*⁴⁷⁷

İşkence bir vazgeçirme, bir göz korkutma eylemidir. “Sözlükte ‘incitmek, sıkıştırmak, acı çektirmek; katlama. Hile’ gibi anlamlara gelen Farsça Şikenc (şikence) kelimesinden Türkçeye geçen şifreleme. genel anlamıyla bir canlıya maddi ve manevi olarak yapılan haksız eziyeti, acı ve ıstırap veren muameleyi ifade eder.”⁴⁷⁸ İşkenceye uğrayan kişinin “bilinçaltında yaşata geldiği ‘pişmanlık’ ve ‘aşağılanmışlık’ hissi, onu zaman zaman dünya ile irtibatı tamamen kesmeye yöneltmiş, üzerinde yaşanan dünyanın anlamsızlığı ve önemsizliği konusunda tehlikeli uç noktalara kadar gitmesine” neden olmuştur.⁴⁷⁹ Birey, işkence gördüğünde çektiği acıyla davranışlarını sorgulamıştır. Onu bu noktaya getiren, acı ile sonuçlanan eylemlerini aklından geçirmiştir. İşkenceye maruz kalması eylemlerini sorgulamasından ziyade onu acı içinde bırakışı ile meşgul etmiştir. Zihinsel olarak da çöküş böyle başlar ve işkence bu noktada amacına ulaşmıştır. Eylemlerinin sonuçları olarak ona bir itaat unsuru olarak yaklaşan otoriter tavır karşında kendini küçülmekten alıkoymamıştır. Üstelik bu, bedensel bir utanç kaynağı olarak da yüzleşmek zorunda kaldığı bir durum olarak da karşısına çıkmıştır:

“Ruhun dağılmasına yönelik işkence, bedene simgesel anlamlar yüklenmesinin bir sonucudur. Sidik içirilme ve beden mahremiyetinin ihlali, aslında ruha değil, bedene yönelik işkencelerdir.”

⁴⁷⁶ Akgül Alphan, *Gülten Akın Şiirlerinde Ahlak ve İşkence*, s:144, U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl: 10, Sayı: 16, 2009/1

⁴⁷⁷ Yılmaz, Ümmügülsüm, (2019), *Yeni a Dergisinin Türk Edebiyatındaki Yeri ve Sistematik İndeksi* YL tezi, s.55

⁴⁷⁸ Dağcı, Ş. (2001). İşkence. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nde* (s. 23/ 429-433). İstanbul: TDV Yayınları.

⁴⁷⁹ Emine NaskaliGürsoy - Hilal Oytun Altun, *Hapishane Kitabı*, s.517

Sidik, içilmesi hâlinde kötü koku ve tattan başka bir şey değildir; cinsel mahremiyetin ihlali ise, beden bir bölgesine yönelik bir tür şiddetten başka bir şey değildir."⁴⁸⁰

Bedensel şiddet ile ruhsal şiddet arasında bırakılan birey parçalanma hissini duymaktadır.

"Biri demirini dövüyor ranzanın

biri suskun

biri türkü söylüyor

biri gözleri yollarda

biri konuşuyor derinden

biri voltada

öylece oturuyorsun ranzanda

içerde umudun

düşlerin dışarıda"⁴⁸¹

Toplumcu şairin genel algısında cezaevi, düşüncelerin olgunlaştığı bir yer olarak karşımıza çıkmıştır. Mekânın şiir üzerinde hatırı sayılır bir etkisi olduğunu hapishane-şiir ilişkisi içinde görmek mümkündür. Bu ilişki içinde özellikle Nazım Hikmet ile başlayan şair-cezaevi ilişkisi mühimdir. Şairlerin ve aydınların görüşleri nedeniyle hapsedilerek susturulmaya çalışılması dünya için daha doğrusu otorite unsuru için çok eski bir gelenektir. "*Başlangıç*"ta bireyi düşüren, mahrum bırakan, kendi katından dünya üzerine düşüren güç bizzat Tanrı iken, devlet ve inanç sistemlerinde bu işi yapan, meşruiyetini ister dinden, ister demokrasiden ve isterse başka bir kaynaktan alsın bizzat devlet ya da hükümetle dinî liderin (pir, dede) bizzat kendisidir."⁴⁸²

Meşruiyet kaynağını aldığı yerden doğrulttuğu namlunun verdiği güçle bireyi, kendi sistemine bağlı bir itaatkar yapmak için ceza ve işkence yöntemini kullanan otoriteye karşı özgürlüğünü yitirmiş bireyin her zaman pişmanlığı nüksetmez. Toplumcu şiire kaynaklık edip ilham veren, aydınlık bir dünya için düşüncelerini beyan eden şair ve aydınlara verilen bu cezalar, Nazım Hikmet ile yeni bir boyut kazanmıştır. Bu yeni boyutu ile şiirine başka bir yön veren Durbaş için cezaevi ve yahut işkence

⁴⁸⁰ Akgül, Alphan, *Gülten Akın Şiirlerinde Ahlak ve İşkence*, s.145

⁴⁸¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.323

⁴⁸² Emine NaskaliGürsoy - Hilal Oytun Altun, *Hapishane Kitabı*, s.513

sahası yeniden dirilme ritüeli olarak da görülmüştür. Farklı bireyler için farklı anlam taşıyan cezaevi, türküüne sığınanların, adımlarının sayıldığı volta alanlarının sınırsız keşfinin, durağan eylemlerin, uzaktan hayallerin, içerde büyümenin ve büyüyen düşlerin yansımasıdır.

İçerdeyken cezası büyüyen insanın işkencesi ruhsal olarak büyüme-ktedir. Uzun süreliğine özgürlüğü elinden alınan birey, ömrünün büyük kısmını ve belki de gençliğinin en güzel yıllarının çürüyeceği düşüncesi ile karşı karşıya kalmıştır. "İçerde umudun/ düşlerin dışarıda"⁴⁸³ diyerek de çürümenin ona yeni umutlar getireceğine dair bir his taşımıştır. Bu şiir için Durbaş'ın cezaevine olan bakış açısı ile Nazım Hikmetin cezaevi bakışı paralel görünmektedir:

"Nazım, hapisane şartlarını, yaşamaya engel olarak görmek istemeyen bir ruh hâli sergiler çoğu zaman. Bütün duygularının canlı kalmasını, varlığını bütün açılımlarıyla duymak isteyen şair, yalnızlığa alışmayı aşâğılık bir çekilme olarak görür. Yalnızlığa alışmak, tembellik, uyuşuklukla yetinmek, yaşamın en temel amaçlarını unutmak anlamına gelir onda"⁴⁸⁴

Bu amaçlar uğruna umutlu ve güneşli kalmak için uğraşlar vermiştir. Umutlu kalmak için verilen çatışmalar, iç hesaplaşmalar ve tünelin ucundaki ışık, titrek ve her an kaybolmaya hazır bu ışık bireyin dışarıda bekleyen umudu ve sevdiği her şeydir: *Akşamüstü penceresi önüne oturdum koğuşun/ oturdum ve düşündüm ve kendimi ve hayatı ve seni hepsi bu kadar*".⁴⁸⁵ Umuduna dair her şeyi bağlaçlarla bağlayan birey, özgürlükle arasındaki bu bağlaçtan iplere "ve", "ila"larla düğümler atmaktadır. Birey hapisanede endişelerini unutmak için doğa ile bütünlük kurmaya çalışmaktadır:

"Çam dallarına tüneyen kar taneleriyle de konuşurum

ayışçıyla rüzgarla da

Nöbetçi ışığı söndür: Gün insin

korkuyla konuşmam".⁴⁸⁶

Yapay olan ışığın söndürülmesini özgürlüğüne bekçi, keyifsizliğine kahya olan nöbetçiden istemiştir. Bu aslında bir istek değil, özgürlüğü kısıtlanan otoriteye üstü kapalı gönderilen bir emirdir. Bu emrin alt yapısında kendi sınırlandırışının haklılığına

⁴⁸³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.323

⁴⁸⁴ Emine Naskali Gürsoy - Hilal Oytun Altun, *Hapishane Kitabı*, s.460

⁴⁸⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.323

⁴⁸⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.324

olan inancı ve hapishaneye düşmüş olmasının içinde barındırdığı asıl gerçeği haykırmaktır. Yani hapishanede işkence gören birey haklılığının üzerinin örtülemeyeceğinin işaretini vermiştir.

Doğa ile olan işbirliği ve dostluğu nöbetçi ile emir-itaat ilişkisine dayanmıştır. Doğanın dizginlenmez ve ehlileşmez döngüsünü kendi benliği ile bağdaştıran birey, hapishanede olmasının korkularını büyütmeceğini belirtmek istemiştir. İşkencenin başka bir türü olan korkuyu büyütme ise cezaevinin yine başka bir boyutudur. Korkuyu büyüten, meşruiyetini otoriteden alan güç, bireye korku vererek ona sürekli olarak kendini hatırlatma zahmetinden kendini kurtarmıştır. İnsanı, korkuyu beklemenin korkuyu yaşamaktan daha aciz hale getirdiği gerçeğini bilen kısıtlayıcı güç, bireyden umutlarını çalamasa da korkuyu enjekte ettiği ruhuna kendi izini nakşetmiştir. Bu iz bireyin itaatsizlik davranışını sergileyeceği anda ona algısal bir hatırlatıcı olmuştur. Bu hatırlatma ile özgürlüğünü kısıtladığı bireyi acı ile damgalar.

Korku ve korkuyu şırınga ettiği birey, varoluşuna işlenen bu leke ile iki türlü yaşayabilmektedir. Bu leke ona korkularına ve korku kaynaklarına boyun eğmeyi öğretir ya da bunun bir bedel olduğu fark etmelidir. Bu farkındalık içinde bir daha itaatsizlik etmemesi karşılığında sadece damgalanmış bireyin kısıtlanarak yaşayabileceği mesajını vermeye çalışmaktadır. Birey, bedelini ödediği, haklılığından endişe duymadığı, itaat etmediği için özgürlüğü kısıtlandığı, bedensel ve ruhsal bir işkencenin izinin aynı zamanda haklılığını ve davasının doğruluğunu gösteren bir nişane olarak taşımaktadır. Cezaevine ve işkenceye yüklenen anlam Durbaş için, birçok boyut oluşturur ama bunu bir şiir kaynağı olarak görmekten vazgeçmez: "*Yurdum! Paylaşılr gelen günün sevinci/ andır gelir geçmez anlaşılır önce şiirleri/ önce yurdumun şairleri ve şiirleri*"⁴⁸⁷

Sadece bir şiir kaynağı olarak değil, yurdun şairlerinin büyüdüğü bir yer, bir şiir atölyesi olarak da görmüştür. Hapishane, Durbaş için bir olgunlaşma enstitüsü, bir yaşam tanıma durağıdır. Bu durakta beklerken doğru şeyi yapmaktan kaçınmaz. Beklemek, Durbaş için, ölmüş bir zamanın geçmesini sakince beklemek değildir, o umutlu bekleyişlerin de şairidir.

⁴⁸⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.325

"Hep taze tuttum sevincimi

avluda diz boyu kar

*elimde kır çiçekleri"*⁴⁸⁸

Umudunu diri tutmanın en zor olduğu yerlerden biri hapishanelerdir. Bu noktada hapishanelerin şair için belli bir dava uğruna, aydınlık yarınlar, umutlu ve özgür günler için savaşılan kesimin haksızlığa uğradığı yerler olarak nitelendirmektedir. Böyle bir mücadele içinde olan birey için, hapishanelerin içinde umudu canlı tutmaktazorunluluktur. Aksi halde hapishane avlusunda kar, elinde geleceği müjdeleyen gelecek zamanı temsil eden ve yalnızca baharda açabilecek kır çiçeklerin olması mümkün değildir. Umudun somut bir metaforu olarak elindeki kır çiçekleri, yaşama sevincini de taze tutmaktadır. Amacı uğruna ödediği bedel, zor gibi görünse bile sonrasında yaşadığı teslimiyet ve haklılığına olan inancı ve ödediği bedelin ona getireceği mükafatı hatırlatarak umudunu ve sevincini taze tutmuştur.

"Birdenbire soğudu havalar

üşüyorum: üşüyor ranzam onurum ve günüşiği

*Yün çorabımı ve kazağımı ve seni seviyorum"*⁴⁸⁹

Hapishane ortamı toplumcu şairler için genelde bir umutlu olma haline işaret etse de bu her zaman için geçerli olan bir düşünce olmaz çünkü birey yaşadıklarını bazen pişmanlık bazen bir hata bazen ise sevdiği her şeyden mahrum kalarak görebilmiştir. Gündelik yaşamın dışına çıkan ve hapishanedeki düzeni algılamaya çalışan birey; bocalar, boğulur ve yaşadıklarını sorgulamaya başlar:

"Bir soru: Burada yaşamının adına

*neleri harcadığının farkında mısın?"*⁴⁹⁰

Girdiği bu iç mücadelede kendini sorgulatacak bolca zamanı olan birey, sorularıyla kendini örseler.Bir süre sonra havanda su dövmekle eşdeğer bir uğraş haline gelen bu sorgulama, cezaevinde çektiği işkenceyi gölgede bırakmıştır.Daha önce hapishane avlusunu kaplayan kar içini üşütmezken şimdi canlı bir varlık olmayan

⁴⁸⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.324

⁴⁸⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.324

⁴⁹⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.331

ranzası bile üşür ama üşümesinden rahatsızlık duyduğu şeylerden biri de onurudur. Onuru ve özgürlüğü adına verdiği mücadeleyi unutmayan ama koparıldığı yaşamda hapishaneye düşmenin verdiği kırıklığı onurunda hissedenden birey, fiziki olarak değil ama ruhsal olarak içinde bir çöküntü yaşar bunu kendine sorduğu sorularda göstermiştir. Nitekim üşüyen birey, kendini ısıtan şeylere olan bağlılığını da sevgi olarak nitelemiştir. Üşürken bireyi ısıtan maddi ve manevi varlıklar onu hapishanenin de ayazından korumaktadır.

Siyah Bir Acıda şiir kitabında hapishane ve işkenceye sıkça yer veren Durbaş, hapishanede en çok geçmeyen zamandan şikayetçidir:

*"Dışarıda hayatın canlılığını, akışını sağlayan bütün yaşamışlıklar hapishanede yoktur. Çiçeklerin açmadığı, kuşların süzülüp uçmadığı, yıldızların ışık saçmadığı, sevdaların yaşanmadığı, gezip dolaşmaların olmadığı, insanların birbirlerine yabancı olduğu bir yerdir hapishane. Dolayısıyla içeride zaman durur âdeta. Dışarıda su gibi akan günler, hapishane bir türlü geçmek bilmez."*⁴⁹¹

Doğanın kendi döngüsüne hasret kalan birey, hapishanede hem bireysel hayatından hem de mahremiyetinden uzaktır. Kendini ortada ve yalnız hisseden birey, zamanın bu cezayı hızlı bir şekilde üstünden atmasını bekler ama zindanda en ağır geçen hatta geçmeyen şey zamandır. İşkencenin zamansal algılanışı ise bir başka konudur. İşkencenin verdiği acı ne kadar fazla ise işkence edildiği sürenin hissedilmesi ise o kadar uzundur. Acı fazlayken zaman geçmek bilmez. Akli işkenceden sis içinde, dili acıdan dolayı aman isterken zaman hükmünü fetret bir otoriteye bağlar:

*"Bu ses bu aman ne
bu sis bu duman ne
sen yoksan yanımda
bu geçen zaman ne
geçmeyen zaman ne"*⁴⁹²

Zamanın kişisel algılanabilir boyutu ile paralellik gösteren "geçen zaman ve geçmeyen zaman" arasında hesaplar karışmaya başlar:

*"Bir avuç su vereydin
kanayan dudağından*

⁴⁹¹ Emine NaskaliGürsoy - Hilal Oytun Altun, *Hapishane Kitabı*, s.461

⁴⁹² Refik Durbaş, *ÇA*, s.331

söner miydi bu yangın

bu zalım günler ah devran

Diner miydi amansız işkence"⁴⁹³ Günlerin geçmemek için direndiği işkence zamanları zalim olarak nitelendirilir. Hapishanede zaman geçmediği için birey kızgındır. Zamanın çabuk geçmesi demek cezanın çabuk geçmesidir. Birey geçmeyen zamanı sorgularken geçen zaman da özlem duymaktadır. Özlemenin ağırlaşan yükü bir anda maviliklere kayar. Şaire özgürlüğü, cezasız günlerini hatırlatan "*Denizi özledim gökyüzünü de*"⁴⁹⁴ nidası yükselmiştir. Sadece özlem değil, özlemin nesnelerini hissetme isteği ile de dolmuştur:

"Konuş benimle

gece konuşsun

Konuşsun istiyorum geçmişim geleceğim

nesneler konuşsun

Hayınsından genç ölüm çılgın hayat

sen sus: söz konuşsun"⁴⁹⁵

Dile gelinmesi istenen, zamana ait kavramları çatıştıran ve hesaplaşmaya sürükleyen şair, susmasını istediği şeyleri de vurgular. Hapishane imkansızlıkla dolu hem de delilik mekânıdır. Nesneleri insanlaştırma gayreti, hapishanedeki yalnızlığın sonucudur. Yalnızlık hapishanede yeni boyutlar kazanır. Yalnızlığını gidermek için nesneleri konuşturmak, beynin hapishanenin yarattığı kaosta kaybolmamak için ürettiği sistematik savunma sistemidir.

"Güneşli pazar sabahı

oturdum duvar dibine

Yüreğim voltada

rüzgar

dağların arkasında"⁴⁹⁶

⁴⁹³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.331

⁴⁹⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.328

⁴⁹⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.328

⁴⁹⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.329

Hapishanede volta atmak, bireyin saymadan attığı adımlara duyduğu özlemi kanıtlayan bir eylemdir. Sadece bir özlemi ifade etmez, bireyin hareket ihtiyacını karşılar ve hapishaneden çıkılacak günün, her gün yapılan provasıdır. Sürgünlüğü bitmeyen özgürlük ise rüzgarın bile daralttığı avluda iç geçirerek volta atmaya devam etmiştir. Attığı her volta, özgürlük provasına olsa da aynı zamanda kesik adımların da ince ağısıdır. Bu özgürlük ağısı yüreğindeki sevdâyı da kandan bir kasırganın içine sürükler: "*Yüreğimde kelepçe sevdası umman kan kasırgası / ben değil miyim?*"⁴⁹⁷ Hapishaneye getirilirken bileklerine vurulan kelepçe, içerde geçirdiği her gün yüreğine ruhuna vurulmaktadır.

"her gün iş yoğun emek

her gece işkence normal

*bekle geliyorum"*⁴⁹⁸

Uzun süren eylemler önce alışkanlığa sonra normalleşmeye başlar, normalleşen ve kabul gören olgular gelenekselleşen bir şey haline gelmiştir. İşkencenin bir cezalandırma, bir caydırma yöntemi olarak kullanılması, bir korku mekanizması oluşturarak otoriteye karşı gelenlere bir çeşit savunma hattı oluşmuştur. Bu dizelere baktığımızda genel olarak işkencenin hapishane ortamından sıyrılarak gündelik yaşamın içine sinsice girdiği görülür zira işkencenin normalleşmesi duvarı olmayan hapishanelerin inşası demektir.

İşkence hem madden hem manen yaşananlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Şairin perspektifinde sosyal bir ağıt ve gerçekleri haykırma biçimi olarak yer bulan şiir evreninde işkence de maalesef vardır. İşkencenin tarihin ilk dönemlerinden günümüze uzanan bir serüveni de vardır. Bir şekilde intikam, acıların bedelini ödetme hissiyatı uyandırır. Durbaş, işkencenin yakıcılığını hisseden tarafın halini yazar. "Bir Dağ Yamacında" adlı şiirinde kendisi işkenceyi de tanımlar:

"Sevda diyor ki :

"İşkence, görevli bir memur ya da onun gözetiminde bir başka kişinin, herhangi bir insana bedensel ya da fıkri acı ve ıstırap verecek bir eylemdir, ve bu kendisine işkence yapılan kişiden bazı

⁴⁹⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.329

⁴⁹⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.361

bilgiler almak ya da onu itirafa zorlamak veya onu cezalandırmak ya da sindirmek amacıyla yapılmaktadır.”⁴⁹⁹

İşkence kavramı 1960 kuşağı şairleri için yabancı bir kavram değildir. Hapis tutulma ve bazı özgürlüklerden mahrum bırakılma da bir başka çeşit işkencedir. Genel manada işkence “bir ya da birden fazla kişinin bir başkasının bedenine karşı uyguladığı aşırı şiddet olarak” tanımlanabilir.⁵⁰⁰ İşkence bir cezalandırma yöntemi olarak karşımıza çıkmıştır. İşkencenin konumu bir hapisanenin içindedir. Yani işkence gören birey, aynı zamanda yaşam alanının dışına çıkarıldıktan sonra ikinci kez bir başka şekilde mahrum bırakılmasıdır. Birey, hapisliğinde işkence görmeye devam ederek kendini tükenmiş hissetmiştir.

1960 kuşağı şairleri sağ ve sol ideolojiler içinde işkence ve hapisane zaman zaman birbiri yerine kullanılmış olsa da genellikle solşirlerde, “işkence, isyan, haksızlık” öne çıkarken sağşirlerde “sabır, tevekkül, kader” öne çıkarılır.⁵⁰¹

“burdular hayalarımı

gece gündüz dehlizlerde

gül kokan bir hücrede

ölse de bitimsiz sancı

dirilim işkencede”⁵⁰²

İşkenceci bu eylemi gerçekleştirirken eylemi sürekli bir acılar silsilesi olarak bedene eza verir. Beyine gönderilen bu acı sinyaller, işkencenin asla bitmeyeceği hissiyatını vermiştir. Hiçbir zaman sürekliliğini yitirmeyen işkence acının oluşturulduğu suni ortamlarda yapılmaktadır. Bu durum, okurunkafasında “gece gündüz dehlizlerde” ifadesi ile küçük bir dipnot açmaktadır. Acı ve sancı bitse de işkencenin sürekli olarak dirileceği ifadelerde yer alırken dikkati çeken bir başka hususta “mağdura bedensel acı verebilir; ama asıl amaç, mağdurun mahremiyetini ihlal ederek, onun ruhsal bütünlüğünü dağıtmaktır.”⁵⁰³ İşkence gören mağdur beden mahremiyetinin ortaya çıkması da bir işkence türüdür. Bireyin duyduğu utanç nedeniyle bedenindeki acının ikiye katlanmasına sebep verir. Ayrıca utanması ile acı çekmesi aynı anda

⁴⁹⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.184

⁵⁰⁰ Akgül, Alphan, *Gülten Akın Şiirlerinde Ahlak ve İşkence*, s.134

⁵⁰¹ Emine Naskali Gürsoy - Hilal Oytun Altun, *Hapishane Kitabı*, s.470

⁵⁰² Refik Durbaş, *ÇA*, s.167

⁵⁰³ Akgül, Alphan, *Gülten Akın Şiirlerinde Ahlak ve İşkence*, s.144.

gerçekleşir: “*burdular hayalarımı*”.Başvurulan yöntem, bedensel algısına zihni tamamen yönlendirmektir. İşkence bedeninin daha az mahrem sayılabilecek yerlerine yapıldığında işkence gören kişi, zihinsel odakları ile bu ortamdan bir şekilde sağ kurtulmayı başarabilir ama söz konusu zihinsel olarak da acı dışında utanma duygusu ile zihin odağını dağıtmaktadır.

"Rüzgâr diyor ki :

“Daha sonra da bayıldım. Ayıldığımda kendimi yarı çıplak yerde sular içinde buldum. Beni zorla yerden kaldırıp koşturmaya çalıştılar. Bir yandan da belden aşağıma tekmeler indiriyorlar, copla kafama vuruyorlar, duvardan duvara çarpıyorlardı. Daha sonra ellerimiz zorlazaptederek, sırayla ellerimin üstüne ve içine copla vurdular.

*Bütün bunlardan sonra vücudumun her yanı şişmiş, morarmış ve ayaklarımın üzerine basamaz hale gelmiştim.”*⁵⁰⁴

İşkencenin insan vücudunda yarattığı deformasyon bu alıntıda çok barizdir. İşkenceci, mağduru deyim yerindeyse el ayak tutamaz hale getirmek için çalışmıştır. Yüzü gözü kan içinde kafasına copla almış olduğu darbenin etkisiyle yarı ölü, yarı baygın bir halde kendinden geçmiştir. Sonrasında aldığı darbeler yüzünü, vücudunu, ömrünü çürütmüştür.

*“Çürüme fiili hapisanede uzun süre kalanlar hakkında hem mecazi hem de düz anlamda kullanılır. İnsanın hayatını kapatılmış bir hâlde geçirmesi, onun ömrünü çürütmesi anlamına gelebilir ya da cezaevi şartlarının uygunsuz koşulları bedeninin hayati organları üzerinde olumsuz etkiler yapabilir, bu organlar çürüyebilir. İşkence ortamında ise, hayati organlar üzerinde olumsuz etki yapabilecek ortam suni olarak hazırlanır.”*⁵⁰⁵

Bilinçli bir şekilde çürümeye maruz bırakılan işkence mağduru, böylelikle otorite için uygun kıvama getirilerek şekillendirilmiştir. Otoritenin, ona karşı koyan, boyun eğmeyen ve gücünü sorgulayanlara karşı yaptığı bu filler, varoluşun bütünlüğünü bozmaktadır.

“ölüm ilgilendirmiyor artık seni, işkence ilgilendirmiyor

*ışıklar içinde yüzün”*⁵⁰⁶

⁵⁰⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.167

⁵⁰⁵ Alphan Akgül, *Gülten Akın Şiirlerinde Ahlak ve İşkence*, s.141

⁵⁰⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.184

İşkencenin parçaladığı bilinç, artık işkencenin varlığından etkilenmez.İşkenceci nihai yere vardığı için işkence etmeyi zaten bırakmıştır. İşkence edilen kişinin bir bütünlük halinde olması gerekir ondan azaltılacak bir çoğunluğun üzerinden eylemini gerçekleştiren işkenceci, bu durumu her zaman kendi lehine çevirmiştir.İşkence, beden ve ruh bütünlüğüne zarar verme eylemi olarak tasvir edilmiştir:

*"Toplanma, sadece beden için değil, ruh için de canlılık anlamına gelebilir. İnsan ruhu ya da Stoacı anlamda akli ruh, belirli bir psikolojik bütünlüğe, yani toplanmaya karşılık gelir. Bu bütünlük, insanın bilinçliliğini sağlar, bilinçlilik ise, insanın doğaya intibak etmesini. Eğer ruhsal bütünlük dağılırsa, insan bilinçliliğinin karar verme süreçleri de dağılır, başka ifadeyle ruhsal ölüm gerçekleşmiş olur"*⁵⁰⁷

Ruhsal ölümü gerçekleşen birey, ölümden de etkilenmez. Zaten bilinci olmadığı için artık işkence görmeyi umursamaz. İşkenceci, bilinci yerinde olmayan birine eziyet vermeye devam etmemiştir.Almak istediği şeyi, işkence edilen kişi acılıda olsa bir bilinçlilik halinde sunmuştur. İşkence sırasında bilgi vermek bu noktada bir psikolojik seçimdir. Yaklaşma-çatışma olarak adlandırılan bu durum işkencenin bitmesi, verilen acının dinmesi için istenilen şeyi vermeye istekli olmak durumunda kalmıştır.

İşkence, "mağdurun ruhunu da tahrip etmeye, dağıtmaya yönelik "bir eylemdir.⁵⁰⁸Ruhu tahrip edilen, bilinci varlığından sökülen birey, işkenceyi de onun nihai sonucu olarak muhtemel olasılığı da artık umursamaz. Mağdurun tek isteği işkencenin bir an önce bitmesidir. Onu işkencenin odağı yapan nedenleri ya da işkence sonrasında tek parça kalıp kalamayacağını artık düşünemez hale gelmiştir.

Ceza-işkence-hapishane üçgeninde itaatkar olmaya zorlanan mağdura uygulanan işkence, aynı zamanda karşı koyuşun ve benzemeyişin cezasıdır:

*"Ceza, bedensel ceza, işkence vb. insan yaşamında belli bir 'kötülüğün Sıradanlığı'nın ayrıcalıklı yollarıdır. Zorlamak,aşağılamak ya da yok etmek amacıyla ötekine acı çektirmek sanatının tükenmez yolları vardır. Bu bağlamda çektirilen acı tercih edilen araç, hatta öteki üstündeki iktidar arketipidir."*⁵⁰⁹

İşkence edilen kişiye itaatin zorunlu olduğunun diktesini vermek için birey işkencenin içinde asla öldürülmez nihai amaç onu yok etmek değil, onu benzemeye

⁵⁰⁷ Alphan Akgül, *Gülten Akın Şiirlerinde Ahlak ve İşkence*, s.143

⁵⁰⁸ Alphan Akgül, *Gülten Akın Şiirlerinde Ahlak ve İşkence*, s.143

⁵⁰⁹ Le Breton, David. (2005), *Acının Antropolojisi*, s.5

zorlamaktır. Otorite unsuru, ceza sanatına o yüzden çeşitlilik katmıştır. Utandırma ya da hiç bitmeyecek hissi veren bir işkence yöntemiyle bireyin ayarını bozmaya yöneliktir.

İşkencede bir başka boyut daha mevcuttur. İşkence yapılan mağdur/cezalı üzerinden işkencenin duyurulması sağlanmıştır. Zindanda sürekli olarak bağırان birilerinin olması, bir korku iktidarının yaratılmış olduğunu ispatlamıştır. İşkence yapılacağına dair korku, bazen işkence anındaki korkudan daha fazla olmuştur. Korkunun iktidarında korkuyu enjekte etmek korkunun kendisinden daha etkilidir. Bu yüzden işkence işlemi, genelde işkence sırası bekleyenlere ya izletilir ya da duyurulmuştur. Yanlarına yarı baygın, yarı ölü gelen hücre arkadaşlarını o halde görmek kendi akıbetlerinin de bu yönde olacağının habercisidir:

*"Acı çeken insan için dünya acılarla dolup taşar. Bu koşullardan doğan bunalım, yaşamın son bulabileceği tehlikesiyle birlikte gelen işkence duygusu, acıları daha da katlanılmaz kılar. Dış dünyadan soyutlanma ve içine kapanma her türlü bedensel değişikliğe gösterilen özel ilgiyi besler, yaşamın kısalması duygusuna bağlı sıkıntı tüm acıyı istila eder ve tam bir kötümserliğe yol açar. Tüm fiziksel sıkıntılar abartılır ve sağlıklı insanın kestiremeyeceği acılar olarak algılanır. Acıya karşı direnç kapasitesi kesinlikle zayıflar. İşkence bitmeyecek gibidir, o çünkü acıların dayanılmazlığından çok uzak olan eski acılar nostaljisine götürür."*⁵¹⁰

Varoluşlarını, bedensel bütünlüklerini tehdit eden otoritenin gücü, korkunun krallığına bağlıdır.

"Dar kapı, dar pencere, geniş yürek

*Kapamışlar baharı bir hücreye"*⁵¹¹

Bahar, umudu ve yeni başlangıçları simgelerken baharın da bir cezaevinde kapalı kalmış hali gösterilir. Hücrede-Durbaş deyimi ile "zindan"da her şey dardır: pencere kapı, gökyüzü, volta atılan alan, yaşanılmaya çalışılan alan, gündelik yaşam dışında elde olmayan hiçbir konfor ve genişlik alanı burada yoktur. "Zindan" dar bir mekândır ama "zındana" düşen yürek geniştir. Umudunu bırakmadan içinde bulunduğu ortamın zıddı ile genişleyen yürek ve bahar içerde olmanın eziyetini içinde büyüterek azaltmaya çalışmaktadır. Bu duygu durumu, *"bedensel dağılmayı değil ama, ruhsal dağılmayı önleyebilir"*⁵¹² lakin birey zamanın akışını yöneten şeyin mekân olduğunu

⁵¹⁰Le Breton, David. (2005), *Acının Antropolojisi*, s.7

⁵¹¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.157

⁵¹²Alphan Akgül, *Gülten Akın Şiirlerinde Ahlak ve İşkence*, s.s.144

idrak ettiğinde kendine şu öneriyi vermekten geri durmamaktadır: "*Zindana göre ayarla vaktini*"⁵¹³

Zindan-cezaevi kendi zamanı olan hayatın akmasına rağmen zamanın akmadığı yerlerdir. Zindanda iken çocuklar büyür, kanunlar değişir, ülkeler genişler, mevsimler yıllarla beraber koşturarak geçer ama zindandazamangeçmez. Zaman çoğu kez orda pusudur ve tuzaktır. Zaman, zindanda baş gardiyan olmaktadır. Zamanın içerde kapalı bir şekilde geçirilmesi, bireyi yalnızlığa iterek kendi yaşamından koparılması namına bir ceza niteliği taşımaktadır: "*nicedir hücrelerde zindanlarda/ çığlıksız kaldığım, umarsız bir başınalığım*".⁵¹⁴ Tek başına bırakılmak, tek başına olmak ama bunu kapalı bir yerde yapılması aynı zamanda yaşanılması mümkün olmayan bir yaşamın ihtimalleri arasında olmak hem cezanın hem de işkencenin psiko-sosyal yönünü oluşturmaktadır:

*"Sözcükler dağılır ve bedenın içe kapanmalarındaki işkencelerine rağmen kaçıcı bir gerçekliği adlandırır. Başkasının acısının şiddetini anlayabilmek için başkası olmak gerekir. Bedenlerin farklılığı, kimliklerin zorunlu ayrılığı kendi anısına, özgürlüğüne ya da kişiliğine zincirlenmiş gibi zincirlenmiş başkasının acı ve ağır bilincine nüfuz edebilmeyi imkânsızlaştırır."*⁵¹⁵

Kendi zindan görmek ile başkalarını zindan görmek arasındaki sınırın silikleştiği zamanlarda işkencenin kendisine yapılmamış olmasının bile bir anlamı yoktur çünkü sevdikleri hapishanede:

*"yüzüne baktım duru bir suda/
fotoğraflarına arkadaşlarımın/
sürgünde ve mahpusta"*⁵¹⁶

Sevdikleri ile birlikte olmamak, sadece hapishanede kalmak zorunda olan bireyler için değil, onu bekleyen insanlar içinde bir cezadır. Suçsuz biri için cezaevinde olmak iki taraflı keskin bir bıçak gibi hem kendini hem de sevdiklerini incitmektedir.

Birey, yalınlaşmış bir halde iken sevdikleri de ondan ve onun yakınlığından uzaktır: "*söyle nicedir benim mapusanelerim*".⁵¹⁷ Bireyin kapalı kaldığı mekân dışında

⁵¹³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.152

⁵¹⁴ Refik Durbaş, *Menzil*, s.28

⁵¹⁵ Le Breton, David. (2005), *Acının Antropolojisi*, s.36/37

⁵¹⁶ Refik Durbaş, *Menzil*, s.34

⁵¹⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.353

bir de içinde yarattığı bir hücre ya da gökyüzü oluşmaktadır. Kimi zaman hapiste olmasa da sevdikleri hapiste olduğu için birey,kendini hapishanede hissetmektedir:

"Hangi yüze baksam onların yüzleri her akşamüstü

İçimde kederler açıyor menekşe: mahpusta

sarıdan maviye, acıdan umuda düşüyor şiirler

sürgünde: şairleri".⁵¹⁸

Hatırlamanın verdiği hüznün etkisiyle birey, hapishanede olan arkadaşlarını ve yakınlarını başka gözlerde ve yüzlerde görmektedir. Bu durum, bireyin ruhunda yeni kederlere yol açarak onu daha fazla hüznlendirmektedir. Hüzn de duygusal bir işkence olup bireyin kendi içinden gelen umut, öfke ve pişmanlığın daha yüksek perdeden hissedilmesine yol açarak bireyi cezalandırmaktadır. Şairlerin sürgünde olması, şiirlerin renginin değişmesine vesile olmuştur. Hapiste olmak birey için sadece azalan ya da rengi değişen bir umut değil aynı zamanda azalan bir ömür demektir: "*Bir gün daha düştü cemresinden hayatın/ bir gün daha işte mahpusluk künyesine*"⁵¹⁹

Ömrünün sürekli olarak azalması gelecek her günün geçmişe eklenerek hapiste geçen her günün duvardaki çentikleri büyüttüğü bu zaman diliminde ömür yaşanmayan her gün biraz daha yetim kalmıştır. Yetim kalan ömür, bireyin kendini eksik hissetmesine geçmişinin hapis geçen günlerden ibaret olduğunu düşünmesine sebebiyet vermektedir:

"geçmişim: mahpuslarda

geleceğim zulasında gökyüzünün mavi

yeraltı sularının serin zulasında

ve karanlığın ve yalnızlığın ve umursamazlığın

kuyularında kuytularında yiten giden sesim

sessizliğin yangınında".⁵²⁰

Geleceği ve geçmişi arasında kopuk bir araf oluşmaktadır. Birey yaşamının iki temel uçta ayrıldığını bilmektedir. Şimdiki zamanın tutuklu oluşu geçmişinde tutuklu kaldığı zamanları çığ gibi büyütürken geleceğinden çalarak bireyi yalnızlığın ve

⁵¹⁸ Refik Durbaş, *Menzil*, s.25

⁵¹⁹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.34

⁵²⁰ Refik Durbaş, *Menzil*, s.34

umursamazlığın kollarında bırakmaktadır. Geleceğin maviliğinden yani umudundan çalınan hapiste cezalı olarak geçirilen her gün, bireyin ruhunda gittikçe derinleşen ve soğuyan bir yaşama algısı oluşturmaktadır. Birey, hapishanede uzun soluklu sessizlikleri ve duyulmayan sesleri bir arada algılar; bir süre sonra ikisi de onun kendi kendine verdiği işkencenin bir parçası olur: "*Ses de yangında sessizlik de nicedir*".⁵²¹ Bu durum, bireyi daha fazla azaba sürükleyerek içindeki yangınları büyötmektedir:

*"bana bir yeter sevmişliğim seni burada
dört duvar arasında, ufku aydınlık yamacında
yangında: azabı ve azametiyle geçen günlerim gençliğim
nicedir seni düşünüyorum bu bozkırda bu akşam
bu mahpusta dar ufuklarda anıların değişmez tadında"*⁵²²

Birini sevmenin huzurlu kuşatıcılığı, bireyi sararak çektiği psikolojik işkenceyi az da olsa dindirmektedir: "*bana bir yeter sevmişliğim seni burada*".⁵²³ Bu dizede, sevginin iyi ve teskin edici tarafı kendini belli etmektedir. Kendisi hücrede "*dört duvar arasında*" olmasına rağmen sevgi ve sevmiş olma olguları, aydınlık bir manzara çizmesine yardımcı olmaktadır. Cezaevinde geçen günlerin en şenlikli hali, bu umudun sistematik olarak pekiştirilmesidir. Bu pekiştirecekler cezaevinde kalan birey için vuslat anı olarak nitelendirilebilecek görüş günleridir: "*Sevincin vaktinin gelmesi*

*(Görüş günü değişmez mi anı vuslatın
anam, boynuma doladığım yemenisini
ranzamın ucuna astığım babamın resmi
yıllardır
yüzüne hasret bir tek oğlun
unuttuğum kokusunu"*⁵²⁴

Bireyin ailesine duyduğu özlemi biraz olsun dindirdiği, sevdiklerinin yavaş değişen fiziksel özelliklerinin, yan yana aynı vakit ve mekânda fark edilmeyen ayrıntıları teker teker içine kazıdığı o görüş günlerinde yalnızlığın ve sevdiklerinin

⁵²¹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.35

⁵²² Refik Durbaş, *Menzil*, s.35

⁵²³ Refik Durbaş, *Menzil*, s.35

⁵²⁴ Refik Durbaş, *Menzil*, s.39

uzağında olmanın acısı da daha yoğun hissedilmektedir. Hüznün, kederin ve kavuşmanın sevincine kavuştuğu görüş günlerinde anne, baba, yar ve evlat hasreti birbirine ulanmaktadır. Şair, hangi hasretin baskın geldiğini bilemediği bu günlerden “*tarifsiz sevinçler içinde yaşadığım korkusunu*”⁵²⁵ ifadesiyle bahseder. Görüş günü vuslatın saatidir. Yaşamın özlemle geçtiği cezaevinde görüş günleri de karışık duyguların yaşandığı zamanlardır. Bir yandan eşe, babaya, anneye ve yeni doğmuş evlada olan hasret var; bir yandan da bu sınırlı vaktin biteceğini bilmenin verdiği korku vardır. Böylece birey, sevinç ve korkuyu iç içe yaşamaktadır.

Yaşam alanının ranzasından ibaret olduğu birey, yaşama tutunmak için anılarını canlı tutacak nesnelere sığınmaktadır. Bu nesne, bireysel ve ruhsal sığınağı haline gelen ranzadır. Burayı kişiselleştirmek adına yaptığı en önemli şey ranzaya kişisel bir eşya bırakmaktır. Tüm geride bıraktıklarının yerini alan eşya, birey için sembolleşir ve var olan ortama uyumu daha kolay hale getirmeye yardımcı olur: “*anam, boynuma doladığım yemenisini/ ranzamin ucuna astığım babamın resmi*”. Resim ve yemeni hayatın normal ve gündelik halinden kalan nesnelerdir. Bu nesneler bireye eski yaşamını hatırlatarak umut vermektedir. Umut “*içeride*”, yaşam “*dışarıda*” temasının daha alegorik bir yaklaşımı olarak karşımıza çıkan bu dizeler, babanın ranzanın ucuna asılan resmiyle sembolleşir. Resim babanın koruyan ve gözetleyen tarafını, annenin yemenisi ise annenin varlığının yarattığı sevgi ve şefkati simgelemektedir. Sevdiklerinin yokluğunda onlara ait nesneler ile avunmak, hem bir teselli vesilesi hem de hüzünden bir yumağın içinde eziyeti daha fazla büyütmesine sebep olmaktadır.

Görüş günleri hapishanedeki bireye hem bir mükafat hem de bir cezadır. Eski günlerini hür ve tasasız boşluğundan ve de geniş bir dünya manzarasından mahrum kalan mahkum, “*Bozkırın ela karanlığında kanadı kırık/ güneş*”⁵²⁶ gibi soluk bir ışık saçmak ile beraber kendini dizelerinde olduğu gibi kendini unuttuğu seslere hatırlamaya vermektedir:

*“kara trenin karangu raylarda kargınmış sesi
ekinleri sararmış uzun özlemler sesi
aklın hayalin durur beyaz gurbetler sesi”*⁵²⁷

⁵²⁵ Refik Durbaş, *Menzil*, s.39

⁵²⁶ Refik Durbaş, *Menzil*, s.39

⁵²⁷ Refik Durbaş, *Menzil*, s.39

Bu sesler bireye, eski yaşamının hüznle karışık anılarını hatırlatmaktadır. Bu en çok da “*yüreğimin daraldığı görüş günlerinde*⁵²⁸” duyulmaktadır. Refik Durbaş’ın “*Vaktinin Gelmesi*” şiirinin bütünde hapishanedeki bir görüş gününün bireyde uyandırdığı hisler anlatılmaktadır. Görüş gününde yaşadığı tarifsiz sevinçler içinde geçirilen korkulu dakikaların ömründen azalarak geçtiğini bilen birey “*iki kaşın arasından öptüğüm kederin/ öpemediğim sevincin/ tarifi mümkünsüz sesi/hangi yürek katında konuk edeyim seni*”⁵²⁹ diyerek tarifini mümkün kılamadığı bu mecburi ayrılığın ruhunda yarattığı faylardan oluşan çatlaklardan ve gönül katında sevgisine yer bulamadığı çökmüş katlardan bahsetmiştir. Acının, özlemin ve kederin giderek genişlediği yüreğinin aksine birey hapishanede kendini sıkışmış hissetmektedir:

Gece: uzun

Yol: uzun

nereden geldim gideceğim yer neresi

*hücre: el kadar*⁵³⁰

Gecelerin, hücrede daha uzun gidilmeyen yolların, daha az mümkün olduğu hapishane hayatında ne yapacağını bilememekte birey için öngörülme- yen başka bir psikolojik işkenceye dönüşmüştür. Hücrenin küçük, ranzanın dar, yaşamın bir mengene gibi göğsünü sıkıştırdığı bu hapishane yaşamında tek başına kalmış birey, uzun süre aynı konumda kalmanın verdiği yalınlıkla tekdüzeleşmeye başlamıştır. Eski hayatından kendinden geriye bir şey kalmadığını fark etmeye başlamaktadır. Uzun süre küçülen bir yaşamın içine hapis olarak kalan birey nerden geldiğini unuttuğu gibi nereye gideceğini de unutmaktadır. Gecenin; el kadar olarak ölçümlenen hücrede gidilemeyen yol, uzun olduğu kadar içinde “*karangu*” bir yalnızlık yaşadığı gece de epey uzundur. Birey, “*nereden geldim gideceğim yer neresi*”⁵³¹ diyerek içinde büyüyen labirentin daha fazla karıştığını söylemektedir. Daha fazla karışan hatta allak bullak olan birey, “*Kaç yıl oldu unuttum*”⁵³² ifadesi ile zamanın da karışan mekâna bulandığını, zihnin yaşama dair olan berraklığını ve hatırlama gücünü yitirdiğini söylemektedir.

⁵²⁸ Refik Durbaş, *Menzil*, s.39

⁵²⁹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.39

⁵³⁰ Refik Durbaş, *Menzil*, s.39

⁵³¹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.39

⁵³² Refik Durbaş, *Menzil*, s.39

Hapishanede geçen günler sevilen her şeyden uzak geçirilen günlerdir. Aynı zamanda birey, bu zamanlarda dışarıda bıraktığı yaşamın akışını takip etmekte zorlanmaktadır. Geride bırakılan yaşam eksikte olsa zamanın bütüncül akışının dışına çıkamaz. Çocukların büyüdüğü, mevsimlerin değiştiği gerçeği ile görüş günlerinde daha net çarpışan mahkum geçen zamanın getirdiği şeye direnemeyeceğini fark etmiştir: *"mahpusta/ tek oğlum/ umudum/ karım hamile/ görmedim doğumunu/ görüş günleri/ öptüm kokladım/ uzattım boyun".*⁵³³Boynu büküldüğü gibi görüş günlerinde yüreği de bu gördüğü ama devam ettiremediği manzara karşında bükülmektedir. Umudu olarak nitelendirdiği çocuğu görmekten uzakta kalan birey, yaşamaktan, hatta umutlu yaşamaktan bile çok uzaktır:

"yüreği ödenmiş nice günlerin bedelini

ödemek adına mı buradayım

Gün uzun/ menzil uzun

*nelerden geçtim daha geçeceğim"*⁵³⁴

Yaşamveyaşamaktan gittikçe uzaklaştığı bu hapis günlerinde bireyin yaşadığı içsel bir hesaplaşmada mevcuttur. Küçük hücrelerinde yaşadığı büyük yalınlık ve yalnızlık, onu yaşam kargaşasında bir anlam aramaya itmektedir.

Bedelini hapis yatarak ödediği yaşanmışlık ve hatta yaşanmamışlıkların muhasebesini yaptığı bu içsel yolculukta *"nelerden geçtim daha geçeceğim"*⁵³⁵ diyerek bunun menzili uzak bir yol olduğunu da hissettirmektedir. Atılan her kısa adımın yolu azaltmadığı kendi etrafında dönüp durduğu bu hücre yolculuğunda fiziksel bir yol kat ediş yoksa da içsel uzun bir yolculuğa sınırsız bir vakit var görünmektedir. Bu uzun ve sınırsız yolculukta en çok aranan ifade umuttur. Umudun çözülerek hücrenin küçüklüğünde ufalandığı mahpushane günlerinde bedelini ödediği her gün, ağırlığını daha da artırarak bireyin omuzlarına çökmektedir. *"hücrem: el kadar/ hani umudum/ Daha nice günler geceler burada ödenmiş günlerin vaktinin gelmesini bekleyeceğim"*⁵³⁶Zamanın yavaş geçtiği hapishanede beklenmesi gereken günlerin hesabı yapılırken umudun dışarıda oluşu hala var olduğunu hissettirmektedir.

⁵³³ Refik Durbaş, *Menzil*, s.39

⁵³⁴ Refik Durbaş, *Menzil*, s.39

⁵³⁵ Refik Durbaş, *Menzil*, s.39

⁵³⁶Refik Durbaş, *Menzil*, s.39

“Her gün iş yoğun emek

her gece işkence normal

*bekle geliyorum”*⁵³⁷

“HerGün” adlı şiirde Durbaş, iş yoğunluğu ve işkencenin bir çalışanın günlük hayatının normal bir parçası haline geldiğini insanların yoğun iş temposu ve iş stresi altında yaşamaya zorlandığını ve bu nedenle işkencenin de normalleştirildiğini anlatmıştır. Şiirde işkence, sadece fiziksel bir eylem olarak değil, aynı zamanda iş yaşamında yaşanan zorluklar, baskılar ve stresin bir sembolü olarak yorumlanır. Şair, işkence altındaki insanların çaresizliğini ve umutsuzluğunu anlatarak, insanların emeklerinin karşılığını alamama ve baskı altında yaşama durumlarına dikkat çekmiştir.

*“Taş duvar demir kapı bedeli ödenmiş acı”*⁵³⁸

Bu dizede Refik Durbaş, acının bedelinin taş duvarlar ve demir kapılarla ödendiğini vurgulayarak bu duygunun somut bir şekilde hissedildiğini ve yaşandığını belirtmiştir. Şair, bir hapisane ya da başka bir zorlu koşulda yaşanan acıyı anlatırken kullanmış olduğu “bedel” kelimesi, acının bir tür ödeme veya karşılığı olduğunu hissettirmiştir. Bu, acının bir ceza ya da cezalandırma biçimi olduğunu ve aynı zamanda haksızlık olduğuna da işaret edebilmiştir: “kendisi içerde suretleri dışarda olanları yazmalıyım”. Refik Durbaş, şiirlerinde sıkça hapisane yaşamından ve içerideki insanların hayatlarından bahsetmektedir. Şair, hapisane hayatının zorluklarını ve insanların içeride nasıl yaşadığını anlatarak, onların sesini duyurmuştur. Şairin bu konudaki şiirlerinde, hapisane koşullarının yanı sıra hapisane çalışanları, mahkumların aileleri ve hapisane sistemi ile ilgili konular da yer almıştır.

Durbâş'ın hapisane hayatı hakkındaki şiirlerinde, içeride kalan insanların duyguları, düşünceleri ve yaşadıkları zorluklar hakkında detaylı tasvirler bulunmaktadır. Şair, hapisanede kalan arkadaşlarıyla birlikte yaşadığı deneyimleri ve onların yaşamlarına dair hikayeleri işlemiştir. Bu şiirler, hapisane yaşamını dışarıdakilere anlatarak, hapisane sistemine ve cezaevi koşullarına dikkat çekmeyi amaçlamıştır. Cezaevi yaşamı bireyde her ne sebeple olursa olsun hapis cezasına mahkum edilmiş olsa da hayatının geri kalanında bir travma yaratmaktadır.”*Mağdur, hem ruhuna hem de*

⁵³⁷Refik Durbaş, *ÇA*, s.361

⁵³⁸Refik Durbaş, *ÇA*, s.364

bedenine yönelen işkenceden, ruhunu kurtarabilir mi?"⁵³⁹ sorusu bu travmanın ifadesi olarak okunabilir.

"Elleri göğsünde kenetli

karanlık demir kapı

halay olmuş hatıralar

gölgesi düşer geceye

ay doğar parmaklıktan

seni düşünürüm"⁵⁴⁰

Bu dizeler, hapishane ortamında sevgilisini özleyen bir kişinin duygularını yansıtmaktadır: "*Elleri göğsünde kenetli*" ifadesi, hapishane duvarları arasında kalan kişinin özgürlüğünden mahrum kaldığını ve özlemine içine gömerek ruhundaki dar ve yoğun karanlığı beslediğini imlemektedir. "*Karanlık demir kapı*" ifadesi ise hapishane ortamını ve kapana kısılmışlığı; "*halay olmuş hatıralar*" ifadesi sevgilisiyle geçirdiği mutlu anıları hatırlatılmıştır. "*Gölgesi düşer geceye*" ifadesi, sevgilinin hatırasının hapishane duvarlarına yansıdığını ve orada da olsa yanında olduğunu hissettirirken "*ay doğar parmaklıktan*" dizesi hapishane penceresinden ayın doğuşunu gözlemleyen kişinin duygularını yansıtmaktadır. "*Seni düşünürüm*" ifadesi ise hapishane ortamında bile sevgilisini düşündüğünü anlatmıştır.

Sevgilisini düşünmesi hem psikolojik işkence hem de rahatlamadır. Mevcut durumda acıyı beyninden uzaklaştırdığı için bir rahatlama, işkence sonrası sevgilinin hasreti ise işkenceye dönüşmektedir. Ruhun parçalanmasının önüne geçen düşünce bir anda başka bir işkenceye evirilmektedir:

*"Ruhun dağılmasına yönelik işkence, bedene simgesel anlamlar yüklenmesinin bir sonucudur. Sidik içirilme ve bedenin cinsel mahremiyetinin ihlali, aslında ruha değil, bedene yönelik işkencelerdir. Sidik, içilmesi hâlinde kötü koku ve tattan başka bir şey değildir; cinsel mahremiyetin ihlali ise, bedenin bir bölgesine yönelik bir tür şiddetten başka bir şey değildir. Mağdur, bedene yöneltilen bu şiddeti, simgesel içeriğinden yalıtabilir, simgesel içerikli bedensel işkenceyi aslına, yani bedensel formuna indirgeyebilir; ve bu işlemle ruhunu koruma altına alabilir. Simgeselliği reddetmek, işkenceciyi metafizik bir açmaza sürükleyecek, ama mağdur, bu sayede özgürlüğüne kavuşacaktır."*⁵⁴¹

⁵³⁹ Alphan Akgül, *Gülten Akın Şiirlerinde Ahlak ve İşkence*, s.144

⁵⁴⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.390

⁵⁴¹ Alphan Akgül, *Gülten Akın Şiirlerinde Ahlak ve İşkence*, s.144

Durbaş'ın bu düşünceleri, işkence ve acı deneyimlerinin insanın ruhunda ve bedeninde nasıl bir etki yarattığını göstermektedir. Şair, işkence sonrası yaşanan ruhsal dağılmanın ve acının bedensel simgelerle ilişkilendirilmesinin insanın bütünlüğünü etkilediğini de aktarmaktadır. Ruhsal işkence, insanın kimliğini, inancını ve benliğini sarsarak işkence şiddetini artırmaktadır. Durbaş, bu ruhsal dağılmanın önüne geçmek için düşüncenin gücünü vurgulamıştır. Düşünceler veya güçlü duygular insanın ruhunu koruma altına alabilecek bir araç olarak görüldüğü gibi insanın özgürlüğünü ve bütünlüğünü sağlayacak bir savunma mekanizması olarak da işlev görmüştür.

*“Çıktın alnında güneşli bir gün izi
nereye mi hapisliğinde el ele
bir ses, aşınmış nice dostluğun sesi
onurla inancın arasında yüz yüze
Geçti mi geçen günler dünden habersiz
tez gelmelere bağışlanır gelişin
Savurmuş yüreğini bir deli rüzgâr
ilk yürüyüşün, ne kadar تنها hayat
sevgilin, pencerede uzak gölgesi
aşkınla özlem arasında göz göze”⁵⁴²*

Şiirde geçen *"alnında güneşli bir gün izi"* ifadesi, hapisten çıkan kişinin artık özgür olduğunu ve bir güneşli günü gördüğünü simgeler: *"Aşınmış nice dostluğun sesi"* ifadesi, hapishane dönemindeki arkadaşların hatıralarını ve onlarla kurulan dostluk bağlarını ve şimdi geçmişte kalan o eski güzel günleri anlatmaktadır. *"Savurmuş yüreğini bir deli rüzgar"* ifadesi, güzel günlerin geçtiğini hapishane döneminde yaşanan zorluklar ve duygusal dalgalanmaları sembolleştirerek ifade etmektedir. Şiirdeki *"sevgilin, pencerede uzak gölgesi"* ifadesi de sevgi özlemi ve ayrılığı anlatır zira hapishaneler sevmekten ve Sevgilerden mahrum kalınan yerlerdir.

*Geçti mi geçen günler kamu çaresiz
kara sevdalara bağışlanır sevincin
Kaç yıl karanlık odalar, kelepçeler
sazın telinde duruyor hâlâ türkün*

⁵⁴² Refik Durbaş, *ÇA*, s.382

*sessizlik, kime ulaşır deme alevi
geçmişle geleceğin arasında diz dize
Geçti mi geçen günler neçe kimliksiz
yaşananla yaşanmışa bağışlanır geleceğin”⁵⁴³*

Hapishanede kalanların maruz kaldığı zorluklar ve karanlık odalar, kelepçeler gibi sembolik imgeler kullanılarak anlatılmıştır. Sazın telinde hala türkünün durması ise umudun ve mücadelenin devam ettiğini, bu zorlu süreçte bile direnişin sürdürüldüğünü ifade eder. "Sessizlik, kime ulaşır deme alevi" dizesinde, hapishane yaşantısında dış dünyadan izole kalmak, sessizlik içinde yaşamak, haberleşmenin zorluğu vurgulanırken "alevi" sözcüğüyle burada aidiyet ve dayanışma hissine devam edileceğini göstermek istenmektedir.

Şiirin son bölümünde ise, geçmişin ve geleceğin karşılaştırılması ve geçen günlerin ne kadar kimliksiz olduğu, yaşananlarla yaşanmış arasındaki bağ, geleceğe dair umutların bağışlanmışlığı vurgulanmaktadır.

*“Unuttum sayı saymasını kaç günler
adını anıların ve yalın aşkların
Yıldızlar kadar yakın olmak isterdim
taşa yazdığım ince kül ve ince keder
Çocukluğumun yaşında bil beni
Ne o geçmişten gelenim ne gelecek
bir soru işareti: sokaklar ve fesleğen
Korkular, iç çekmeler, karabasan mı
unuttum kimden armağan bu özlemler
Kaç günler sürülmüş bir sürgün yaşında
Sorulmaz söylenir bir aşkı, bilemedim
hayatın olduğu her yerde hangi geceler
Yıldızlardan daha uzak bir akşam, orada
ayrılık kadar yakın olmak isterdim
Elvedaların yaşında gel beni”⁵⁴⁴*

Bu şiir, Refik Durbaş'ın cezaevine dair duygularını yansıtan yoğun dizelerden ibarettir. Şiirde, unutulmuşluğun ve yalnızlığın acısı dile getirilirken aynı zamanda çocukluk anılarına da yer verilmiştir. Şair, geçmişle geleceğin arasında sıkışıp kalmış bir durumdadır ve geleceğin belirsizliği korkularını arttırmaktadır. Ayrıca, aşka dair

⁵⁴³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.382

⁵⁴⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s383

belirsizlik ve soru işaretleri de şairin duygularını beslemektedir. Bu şiir, cezaevi koşullarının insanlar üzerindeki psikolojik etkilerine dair önemli ipuçları vermektedir.

“Çünkü soruda ve sorguda gelecek

Günler: neyin bedeli bu işkence”⁵⁴⁵

Bu dizeler, bireyin zorlu bir deneyim olan hapisane yaşantısını ve içsel sorgulamalarını yansıtmaktadır. Hapisane, Durbaş'ın yaşamında önemli bir yer tutmuş ve şiirlerinde sıkça temas edilmiştir. Hapisane, fiziksel ve zihinsel özgürlüğün kısıtlandığı, sınırlamaların ve baskının yoğun olduğu bir ortam olarak şiirde yer edinmiştir. Şair, bu deneyimiyle birlikte insanın iç dünyasını, adalet kavramını, özgürlüğü ve insan haklarını sorgulama fırsatı yakalamıştır.

Durbas'ın dizelerinde işkence, fiziksel ya da ruhsal acıyı, zulmü ve haksızlığı göstermek için bir araçtır. Toplumcu Gerçekçi şairlerin birçok noktada ortak oldukları bu temada şair, işkenceyi bir insanlık suçu olarak ele alır ve bu konuda toplumsal vicdanı uyandırmayı amaçlamıştır.

Dizelerdeki soru, geleceğe dair belirsizlikleri ve bu zorlu deneyimlerin bedelini sorgulamaktadır. Şair, bu sorgulamalarla insanın varoluşsal sorunlarına ve adalet arayışına dikkat çekmiştir. İşkence ve hapisane gibi karanlık ve acı dolu mekânlar, Durbaş'ın şiirlerinde insanlık durumunu anlamaya çalıştığı güçlü ve düşündürücü birer metafor olarak kullanılmaktadır. *“Yalnız ve yalnızca sürgünlerde”⁵⁴⁶* dizesi, yaşanamayacağını vurgular çünkü sevdikleri içerde iken dışarıda olmanın bir tadının olmadığını göstermektedir:

“Sorguda sorularda nice arkadaşım

Arkadaşlarım, pencerede kuşlar

Aklımda lekesiz isimleri”⁵⁴⁷

Durbas, işkence ve hapisane gibi karanlık ve acı dolu mekânları kullanarak insanlık durumunu anlatmaya çalışmaktadır. Bu mekânlar, şiirlerindeki güçlü metaforlar olarak okuyucuya derin düşünceler ve duygusal yansımalar sunmuştur.

⁵⁴⁵Refik Durbaş, *ÇA*, s.384

⁵⁴⁶Refik Durbaş, *ÇA*, s.385

⁵⁴⁷Refik Durbaş, *ÇA*, s.389

İşkence, hapisane ve sürgün gibi metaforik olgular, Durbaş'ın şiirlerinde insanın iç dünyasının sorgulandığı, özgürlük arayışının dile getirildiği yerler olarak işlev görmektedir. Bu mekânlar, fiziksel bir mahkumiyeti temsil etmenin ötesinde, insanın duygusal, zihinsel ve ruhsal bir tutsaklık yaşadığı alanları simgelemiştir. "*Yalnız ve yalnızca sürgünlerde*" ifadesiyle Durbaş, sevdiklerinden ayrı kalmış olmanın içinde ve dışında yaşamının hiçbir tat vermediğini söylemiştir. Bu durum, insanın yalnızlığını ve kaybolmuşluğunu ifade ederken, aynı zamanda insanın içinde ve dışında yaşanan ayrılıkların birlikte getirdiği zorlukları da göstermektedir. Bu zorlukların başında sevdiklerini görememek ya da onların acılarını dindirememektir. "*Sorguda sorularda nice arkadaşım*" dizelerinde ise Durbaş, işkence ve sorgu ortamında yaşanan acıları ve kayıpları anlatmıştır. Arkadaşların isimlerinin akılda lekesiz bir şekilde yer aldığı ifadesi, insanın sevdiklerini ve hatıralarını işkence ve zorluklar karşısında koruma çabasını yansıtarak hapse ya da sorguya girmelerinin sebebinin adi bir suça dayanmadığını göstermek istemiştir. Tüm bu dizeler ve metaforlar, Durbaş'ın şiirlerinde insanın acı dolu mekânlarda yaşadığı deneyimleri ve insanlık durumunu derinlikli bir şekilde ele aldığını göstermektedir.

2.8. Zaman

Zaman, tüm insanlık için ontolojik bir kategoridir. Zaman doğrudan değişimi ve gelişimi de içinde barındırmaktadır. Heidegger'in zaman-olay ilişkisi zamanın varoluşsal gerekliliğini belirginleştirir: "*Her şeyin kendi zamanı vardır dediğimizde, zaman adını kullanırız. Bu şu anlama gelir: Gerçekten varolan her şey, her var olan doğru zamanda gelir ve gider ve zaman onu tayin ettiği sürece bir süre kalır. Her şeyin kendi zamanı vardır*"⁵⁴⁸ Durbaş, Martin Heidegger'in aksine "*her şeyin zamanı vardır*" dan ziyade her zamanın bir şiiri vardır anlayışı ile şiirlerini yazmıştır.

"Zamana karşı durandır şiir. Ölüme de.

Zamana karşı duranın şiirini yazmak isterdim. Ölümünde"⁵⁴⁹

Şair, zaman ve şiir arasında anlamsal bir bağ bulmuş; şiiri zamanın yaslandığı yerlerden hatta ölümden bile çıkarmıştır. Hatta o yüreğini mevsimlere göre ayarlamıştır: "*Zaman, on altı yaşımın sonbaharında durdu. O yaşıma kadar sabahın*

⁵⁴⁸ Martin Heidegger, *Zaman ve Varlık Üzerine*, s:15

⁵⁴⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.341

*gelişini, İzmir'in imbatına emanet bıraktığım uçurtmalardan öğrenmiştim, akşamın gidişini meltemin neminde soğuttuğum bir testi suyun lezzetinden...*⁵⁵⁰ Zamanı, sanattan başka hiçbir şeyin durduramadığını bilen Durbaş, zamanın geçişini mevsimlerle fark ederek geçen günlere hassasiyet gösteren şiirler yazmıştır.

Zaman, zalim duruşu ve merhametli dokunuşu aynı anda barındırır. “Zaman ve zamansal, ölümlü olan ve zamanla geçip giden anlamına gelir”.⁵⁵¹ Zaman ile geçip giden gençliğine acıyan Durbaş, bu durumunu birçok dizesinde de ifade etmiştir: “Açmadan soldu/ gençliğim/ Geçen zaman/, gelen ölüm”⁵⁵² Soğuk kırılgılara, vakitsiz ayazlara teslim olmuş gençliği yaşadığı zamanın çok gerisindedir. Şair, ezberden bildiği acı-ölüm-zaman üçgeninde duyduğu insancıl hisleri dizelerine ustaca aktarmıştır. Şair için zaman ve ölüm arasındaki birliktelikte zamanın ölüme giden başka bir yoldur. Zaman devinim halinde değişmektedir. Geçen zaman geçirilen ömür ölümle nihayetlenir: “ölümü ölümsüzlüğü tutsak kılan zamansız heyecanı sev”⁵⁵³ Zaman her ne kadar belirli ölçütlerle belirli hale getirilmeye çalışılmışsa da zamanın dışına taşan duygu ve heyecanlar yine zamanı belirlenmekte etkili olmuştur.

Herkes için aynı hızda akmayan zamana benzeyen şiir, öznel bir geçişi ve duyarlılığı olduğunu hissettirmiştir. Şair, her saatin herkes için altmış dakika olmayabileceğini göstermeye çalışır: “Zaman “saat”ten çok büyük bir işaret etti...”⁵⁵⁴ Zamanın yığınlaştıran, takvimlerden, saatlerden ve mevsimlerden münezzeh olabilen, varlığını birebir insan ruhundaki öznel süreler aralığında sınıyabilen özelliği, saat olgusunu küçültürken daha kapsamlı zaman olgusuna yaklaşmaktadır. Şair yine de farkındadır “takvimden kaydını düşürmüş bir gün, “saat”in farkına vardım”.⁵⁵⁵ Zaman daha kapsamlı görünse de saat daha özel yaşantıların epizodik hafızaya yerleşmesini imleyen bir olgu olarak kalmıştır.

Şair yaşadığı süreçler içerisinde zamanı gösteren bir araç olarak gördüğü kol ve cep saatlerini yaşamın bir parçası, geçişlerin birer anısı olarak görmüştür. Babasından kalan saate hatıralarını, plastik bir saate çocukluğunu, gümüş renkli bir saate gençliğini

⁵⁵⁰ Refik Durbaş, *AKİ*, s.158

⁵⁵¹ Martin Heidegger, *Zaman ve Varlık Üzerine*, s:15

⁵⁵² Refik Durbaş, *ÇA*, s.310

⁵⁵³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.284

⁵⁵⁴ Refik Durbaş, *AKİ*, s.158

⁵⁵⁵ Refik Durbaş, *AKİ*, s.158

koyar ve tükenen şey zaman değil, zamanın yani saatlerin içine yerleştiği anlamdır:“*Daha böyle nice saatlerim vardır, ki her biri bir başka “zaman”ın durduğuna bir işarettir ve hem “hayat”ın hem “ölüm”ün durduğu yerde durmaktadır.*”⁵⁵⁶Zaman, ölümü ve yaşamı idame ettiren bir sistem olarak kendini bireye kabul ettirmiştir.

"saati soran durmadan dağlara, aşkın ve acının saatini

akşamın ve göklerin saatini soran gençliğim

ince bir hüzünden ince bir acıya rehinli

tas baskısı sûretim"⁵⁵⁷

Zaman acıları hafifleten ve onları unutturan yönü ile bilinmektedir. Ama zaman ile sevilenlerin hatıralarından uzaklaştığı için unutmak da acı verici bir deneyimdir.Durbaş, soru soran halini, zamana yönelttiğinde alamadığı cevaplar ile suretinin taşlaştığını ifade etmiştir.

"Zülmün adresi yoktur çünkü

Kurşuna karşı işliyorsa zaman

Adındır acının beslediği tomurcuk"⁵⁵⁸

Zorla ve zulümle yaşamın elinden alındığı zamanda kurşunun gideceği istikamet bellidir. Acı ve zulüm aynı evin başka odaları gibi iç içedir. Zaman, kurşuna karşı işlerken acı yeni konağını bulmuş gibi zamanın ehlileşmeyen tarafına zincirini vurmaya başlamıştır. Zaman, acıyla mühürlenir artık kurşun zamanın ötesinde bir yol seçmiştir.

"Bin candan bin ölüme kederle

ulaşsın yüreğinin rüzgarı

gün doğsun alev yağsın dağlara

özlemin tutuklasın zamanı"⁵⁵⁹

Zaman;kadim tarafı, geçip gitmesi, önüne geçilmez oluşu ve tahripkar oluşunu sürekli olarak yaşama hissettirmiştir. Hiçbir şekilde zapt edilemeyen zaman,özlemin ve hasretin kelepçesiyle tutuklanmıştır. Özlem, duyguların birey için en kapsayıcı

⁵⁵⁶ Refik Durbaş, *AKİ*, s.159

⁵⁵⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.286

⁵⁵⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.116

⁵⁵⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.194

olanlarındandır. Zaman özleme yenik düşün ister gibi bir ifade kullanan Durbaş, zaman geçtikçe büyüdüğünü ve sürekli olarak geliştiğini göstermiştir. Zaman, özlem tarafından tutuklanarak kontrol altına tutulmaya çalışılmıştır. Zaman, duygularla da algılanabilir nitekim."Zaman Algısında Duygunun Rolünün İncelenmesi "adlı çalışmada olumsuz duyguların daha kalıcı olduğuna işaret edilmiştir:"Duygunun değerlik boyutuna odaklanan araştırmalar negatif duygusal uyaranların pozitiflere göre daha uzun süreli olarak algılandığını göstermiştir."⁵⁶⁰

Zaman, bazı yaraları onardığı gibi o yaraları açmayı da ihmal etmez. Ayrılığın, zamanı büyük bir yangın yerine dönüştürebilme gücü vardır. Ayrılık koca bir çağa yayılıp zamanı kendi ekseninde çevirebilir. Şair, "Ayrılık çağıdır artık, hazırlan"⁵⁶¹ diyerek zamanın ayrılığa uzun süreli bir evrimle geçtiğini kast etmektedir. Zamanın değişen yörüngesi bazı durumlarda ayarlanabilir duruma gelmiştir:

"gününü ölüme ayarla

...

Saatini umuda ayarla

Çürüyüp gitse de gençlik"⁵⁶²

Vaktini günün akışına göre ayarlayabildiği gibi gününü ölüme ayarlayan birey umutludur. Zamanı ayarlama, onu planlayıp bölmek zamanı etkili ve verimli kullanmak için çoğunlukla gerekli görülmüştür. Sabah uyanmak için kurulan saat umuda uyanmak için ayarlanmıştır ama gün tamamen ölüme ayarlanmıştır. Ölüm, zaman içinde kapsayıcı bir izlektir. Gün, ölümle tanıştığında etkilerini zamana yayarak büyümüştür. Ölüm zamana atılan mürekkepli bir leke gibidir bulaştığı anda her şey, buna zaman da dahil olmak üzere gölgelenmeye başlamıştır. Durbaş'ın "Zaman"adlı şiirinde belirtme hali ile nesneleştirdiği şey, zamandır. Tüketilen ve geri döndürülmesi zor olan zaman, "Her sabah bu musibet sis"⁵⁶³ ile yıkımı ve kötülüğü de beraberinde getirmiştir. Bir şeyler yıkılırken, bir şeyler de yitirilir. Yitirilen en büyük şey ise iyi geçirilebilecek zamandır. "Dizlerine koyup başımı uyusaydım/ çok mu geç seni anlamaların

⁵⁶⁰ *Zaman Algısında Duygunun Rolünün İncelenmesi Psikoloji Çalışmaları* -Studies in Psychology Cilt/Volume: 41, Sayı/Issue: 3, 2021, s:87, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1664400>

⁵⁶¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.194

⁵⁶² Refik Durbaş, *ÇA*, s.196

⁵⁶³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.355

zamanı”⁵⁶⁴dizeleri, sevgili ile geçirebilecek güzel zamanların döndürülmez olduğunu imler: “Mazidekiler geri döndürülemez biçimde geçmiş olan bir zamana aittir.”⁵⁶⁵

Heidegger zaman için geçmişe istenildiği gibi dönülmeyeceğini söylemektedir. Durbaş da bu düşünce yönünde zamanı fark eder. Şair, yiten zaman ile yitirilen her şeyin dönülmez bir zamanı olduğunu söylemiştir: “yaşa yaşayabilirsen her sabah/ dalları budanmış bu aşkı/ genç zamanları ölü romanları bir şiirden bir sesi çalma zamanı”⁵⁶⁶Günün gelip geçmesi zamanın akıp gitmesi bir süreden sonra şairi alakadar etmemeye başlar: “Çürürse çürüsün gün ”diyerek geçen günlere dair umursamazlığını dile getirirken şiirde sürekli olarak tükenen zamana dair bir özlem vardır: “Tükettiğimiz zamana geri dönüp baktığımızda çoğu kere “günümüzü” yeniden bir araya getiremeyecek durumda oluruz”⁵⁶⁷

Geçip giden zamana duyulan özlem budanan bir güne dönüştüğünde aşkla geçen her anı, her zaman tükenmiş bir günü anlatır ama yaşanıp akılda kalan zaman bireye ucu keskin bir hüznü bırakmıştır. Aşık olmak ve zaman algısında şu noktaya değinmek gerekmektedir. Sevdiği bir işle uğraşırken ya da sevdiği biriyle beraberken zaman kısa gelmektedir. Kavuşma anını beklemek ya da ayrılığa tahammül etmek ise uzun, zor ve sıkıcıdır. Şair bu zaman kavrayışını öznellettiği şiirde sürekli kendini tekrar eden anlam saf bir geç kalınlık hissidir. *Çok mu geç seni sevmelerin zamanı*”⁵⁶⁸diyerek bu özüne işlenen geç kalınlık hissinin ruhunda nasıl himaye ettiğini anlatmaktadır.

Durbaş;ayrılığın, özlemenin, sevmenin, üzülmünün, beklemenin, kavuşmanın zamanından bahseder. Zamanın, eylemlerin kavramsallaştığı ve bir süreç sonuç ilişkisi içinde olduğunu aktarmaya çalışmıştır. Aşıkken sevmenin, ayrılırken üzülmünün, kavuşurken beklemenin, yaşarken ölmenin zamanı olması gibi, şiirinde bir hareket zaman çizelgesi oluşturur:

"Özledim özledim acılar zamanı

çok mu geç seni ölmeler zamanı”⁵⁶⁹

⁵⁶⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.355

⁵⁶⁵ Martin H. *Zaman ve Varlık*, s:416

⁵⁶⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.355

⁵⁶⁷ Martin H. *Zaman ve Varlık*, s:434

⁵⁶⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.355

⁵⁶⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.355

Zaman, tüm değişkenliklerini bireyin üzerine fıskırttığında, en çok özlemek fiilinde geçmeyi yavaşlatır, hızını durdur. Özlemek fiilinin yaşandığı zamanda eylemler azalıp durumlar çoğalır. Devinimlerin seyrekleşerek acının durağı haline gelen özlem dolu kalp bile bu süreçte daha yavaş atmaktadır.

“Yargılı yürek, tükenmiş zaman, gafil ölüm

geldin ve gözü yaşlı bir dağ yamacında”⁵⁷⁰

Bilincimiz açıkken zamanın geçişini algılar dakikaların, saatlerin ve günlerin birbiri ardına tükenerek geçmişin yığınları arasına karışmasını fark ederiz ama bilincimizin kapalıykengeçen zamanın hesabını yapamayız. Uzun süre komada kalmış biri uyandığında uyuduğu süreyi bilemez; sadece, ona söylenen ve dışarıdan olan bir bilgiyle zamanı tanımlayabilmektedir. Heidegger’in ifadesiyle zaman, “*önce ile sonranın ufku içinde karşılaşılan hareketin sayımı*”⁵⁷¹Önce ile sonrasını ölçemediği için birey, zamanın ne kadarını geçtiğini fark edemez. Zaman, insan için ölünce anlamını yitirmektedir. Ölüm, bir bilinçsizlik durumudur.

Zaman sadece yaşayanları ilgilendirir. Bireyin öncesi ve sonrasını bu süreçte geçirdiği değişikliği hissetmesini sağlamaktadır. Bebeklikten, çocukluğa, gençliğe ve yaşlılığa giden süreç değişim içerir. Zaman akar ve geçer sadece durumların üzerinde gezinir ama yavaş ve ezici üstünlüğünden asla taviz vermez. Zaman sürekli olarak geçer: “*Saat kaç hangi gün ay nerede hani yıl*”⁵⁷²uzun bir uykudan uyanıp bilinçsizliğinde sıyrılıp bilincine kavuştuğunda bilmek istediği ilk şey zamandır.Zamanın yakıcı hissini: “*hani nerede ışığa dökülen ırmak/ alevi yıldızlara akan zaman?*”⁵⁷³ diyerek zamanı, yıldızlara hüküm eden bir hayal ile vermektedir. Zamanın sonsuz bir hükümdarlıkta dünya üzerinde hüküm sürdüğünü ama insan için tükenen bir şey, sınırlı bir kaynak olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

“Öyleyse kim engel olabilir, bir kuşun kurşuna değen dili mi

bir hüznün süreti, anılar izdüşümü, daralan zaman mı kim”⁵⁷⁴

⁵⁷⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.197

⁵⁷¹ Martin H. *Zaman ve Varlık*, s.462

⁵⁷² Refik Durbaş, *ÇA*, s.351

⁵⁷³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.275

⁵⁷⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.275

Zaman mı insan için tükenir, insanı zaman mı tüketir? Bu girift ve çözülmesi zor bulmaca karşında zamanın daralan ve parçalanan izdüşümü insanın üzerinde çalkalanmaya başlar ve şair: “Unuturum dilini zamanın”⁵⁷⁵ diyerek kendi başlangıcının hatırasını kafasından atmıştır. Bu durum; şairin, zamanın dilini unutmasına sebep verir, yani artık dilini bilmediği zamanı anlamakta da zorlanmıştır. Geçen giden ve bir daha gelmeyen zamanı anlamlandırmadığında yitirdikleri daha da büyür gözlerinde:

"Ne kaldı öyleyse zamandan başka yitireceğim

Ne mi kaldı?/ kalbim”⁵⁷⁶

Acıların membaı, büyüüp bireyi daha da acıttığı yer olan kalp, zamanla işlevini de yitirmektedir. İlk heyecanla çırpınıp atan kalp şiirin başlığında kendine yer bulmuştur. "Şimdi Ne Çok Çarpıyor Çarpıyor" diyebaşlıkladığı şiirde kalp bu sözlerle tanımlanmıştır. Ama kalbin bu devinimi tamamen zamansal bir algılayışa dayanmıştır. Daralan zaman içinde kalp insan bebekliğinde büyümek için çarparken, son demlerinde ise daralan zamanın hükmünden duyduğu korku ve üzüntü ile çırpınmaktadır. Çırpınmak fiili burada dikkate değerdir zira canını verirken canlı çırpınmıştır.

Zamanı yönetmek adına çırpınmak; zamanla ahenkle koşmak için yapılan bir eylemdir. Ama bu eylem zamanın akışının önüne geçmediği gibi zamanın bireyi ulaştırmaya istediği noktaya daha erken ulaştırmasına hizmet etmiştir. Her ne kadar yeni bir gün yeni umutlar getirse de zaman karşında çırpınan bir kalp zamanı daha fazla tüketmekten başka bir sonuç verememektedir. Bu durum tıpkı oksijeni azalan bir yerde nefes almak gibidir. Hızlı alınan nefesler oksijenin daha fazla ve daha çabuk bitmesine neden olmaktadır bu da bireyi ölüme sürüklemiştir. Zaman ve ölüm arasındaki paralel akışa sürekli olarak değinen Durbaş, zaman ve ölümün birbirini tamamlayıp aynı zamanda birbirini ekarte eden bu iki kavramı birlikte kullanmaktadır. Zamanın algılanışında ölüm, önemli ve etkili bir unsur haline gelmiştir:

"Yeniden yeniden yaratırım gündür geçer zaman durur

bu aşkı da ölümü ve ölümsüzlüğü geceyi ve gündüzü de”⁵⁷⁷

⁵⁷⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.306

⁵⁷⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.351

⁵⁷⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.337

Günün geçip zamanın durması zaman ve ölüm arasındaki temasın gerçekleşmiş olduğunu kanıtlamıştır. Günler, ardı ardına geçerken zaman bir şekilde durmuşsa bireyin duygusal saatini belli bir yerde tutan bir olay gerçekleşmiştir.

Zaman-yaşam ekseninde mekânın zaman üstünde keskin bir etkisi vardır. Zamanın mekân üzerindeki etkisi gibi yaşanan şeylerin de mekân üzerinde bir o kadar can yakıcı ve/veya mutlu edici etkileri vardır. İnsanın evreleri, bu evrelerde yaşadığı dönüşümler vardır: bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi bu dönemlerde birey hem gelişir hem de dünyayı tanır ama en verimli çağlar şüphesiz gençlik çağıdır. Genç bir birey, hem fiziksel hem ruhsal hem de akıl bakımından bir çok evresine göre daha keskindir. Bu keskinlik pişmanlığa döndüğünde en çok insanın kalbini kesmektedir. Kalbi kesilen birey yılgın ve yenik bir şekilde zamanın kucağında bu durdurulmaz akışta geçiveren gençliğini ve çocukluğunu anımsamaktadır:

*"Duruyor tren ve gidiyor gençliğim
gidiyor çaldığım sazın al duvaklı sesi
günün ve gecenin dumanı
zamanı bir de duranın ve geçenin
yaşanmışın
yaşananın
yaşanacak olan zamanı Hekimhan'da"⁵⁷⁸*

Zamanın değişen yüzü en çok gençlik gittiğinde kendini göstermektedir. Çocukluk bir hayal gibi geçerken gençlik zamanın üzerinden bir tüy ağırlığında geçmektedir. Geçen zaman ile birlikte değişen insan sureti zamanı insanın yüzünden okumanın basit bir yoludur. Geçen ve giden zaman Durbaş için, bir trende olmaya benzetilmektedir. Zamanın geçtiği, akışının durdurulmadığı mutluluk anları ve zamanın geçmeyi unuttuğu acının nabzında attığı vakitler mekân ile daha yoğun bir bağlantı kurmaktadır. Zaman ve mekân birbirine hem bağımlı hem de ayrı olan durumlara şahit olmaktadır. Birey,"*zamanı bir de duranın ve geçenin/yaşanmışın/yaşananın/ yaşanacak*

⁵⁷⁸ Refik Durbaş, *Menzil*, s.42

olan zamanı Hekimhan'da"⁵⁷⁹ diyerek Hekimhan'ın anlamsal ve mekânsal boyutunu zamanla zenginleştirmektedir.

Yaşanmış ve yaşanacak olan arasında kalan birey, gençliği ile ihtiyarlığı arasında gidip gelmektedir. İhtiyarlığın, gençliğin bireyde bıraktığı değişim ruhunda bir nakşının işlenmiş hali gibi kalmaktadır: "*Bu ses, zamanın nakışı/-ah! acılar içinde geçip gitti yıllar/ ömrün son neşvesinde/ gençliğimin tapusu*"⁵⁸⁰ ifadelerinde bu zamanın insanı nakışlayarak ruhunda acıdan izler, ümitsizlikten örülü zamanlar bıraktığını göstermektedir. Durbaş, zamanın bu acımasız yönünü yaşlılığında daha çok hissetmektedir. Gençken içinde olduğu zamanın akışında devingen, diri, güçlü ve yenilmez olan insan, zamanın zalimliğini sinsice geçişinden ötürü zor fark etmektedir. Zamanın geçişini fark ettiğinde ise yaşlılık karşına dikilivermektedir. Bireyin yüzündeki çizgiler kendisinin soluk gözlerindeki görme eksikliği de renklerin soluk görünmesine sebep olmuştur. Nasıl ki zamanın olgunlaştıran büyüten gençleştiren tarafı varsa çürüten ve tüketen tarafı da vardır.

"aynalar aynasında yüzünü gördüm

bugün yerini değiştiriyordu zamanın

*Renklerinde zamanın hıza dönüşen izleri..."*⁵⁸¹

Zaman bazen bir rahim gibi büyümeye, gelişmeye yardım ederken bazen bir kabir gibi çürüterek insanı sarıp sıkmaktadır.

Zamanın anlamsal bağımsızlığı bireyin yaşadıkları ile ilgilidir. Zaman anlamlandırılırken yaşanan duygu da zamanı etkilemiştir. Ayrılık zamanları, şairlerin iç dünyalarındaki çatışmaları, duygusal değişimleri ve kayıpları yansıtmalarına izin vermiştir. Ayrılık zamanları, insanların hayatındaki en acı verici anlardandır. Bireyin, sevgililerinden, aile üyelerinden veya arkadaşlarından ayrılması, yalnızlık, özlem gibi duygulara neden olabilir. Hatta bu duygu yaşanan yerden uzaklaştığı zaman bile ortaya çıkmıştır.

Şiir, bu tür duyguları ifade etmenin ve ayrılığın getirdiği acıyı yansıtmanın bir yolu olmuştur. Şairler, zamanın acımasızlığına, ayrılığın getirdiği boşluğa ve özleme

⁵⁷⁹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.42

⁵⁸⁰ Refik Durbaş, *Menzil*, s.71

⁵⁸¹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.72

dair duyguları şiirle ifade etmiştir. Şiir, bu tür zorlukları dile getirmenin yanı sıra, bir nevi terapi görevi de görmüştür. Şiirin kendine özgü ritmi, sesleri ve imgeleri, insanın içindeki karmaşık duyguları ifade etmeye yardımcı olmuştur.

Ayrılık zamanlarına dair şiirler, insanların yaşadığı kayıplara dair ortak bir duyguyu yansıtmaktadır. Bu şiirler, okuyucunun da kendi kayıplarını hatırlamasına, içindeki özlemi hissetmesine, şairin duygusal dünyasına biraz da olsa dokunmasına ve şairi anlamasına vesile olmuştur. Şiir, ayrılık zamanlarında insanların yalnızlığına ve özlemine bir anlam katarken, bir umut kaynağı da olabilmıştır. Şairler, acıyı ve kaybı ifade ederken aynı zamanda güzellikleri ve umudu da hatırlatmışlardır.

Durbaş içinde, ayrılık zamanları insan hayatının kaçınılmaz bir gerçeğidir ve şiir, bu zorlu süreçte insanların duygusal dünyasına bir pencere açmıştır. Şiir, insanların kayıplarıyla yüzleşmelerine, duygularını ifade etmelerine ve belki de biraz olsun rahatlamalarına yardımcı olmuştur.

“Ne Galata köprüsü kaldı

Ne o vapurlar şimdi

Geçmişim yoksul bir akşam

Geleceğim yoksul bir ikindi

Hangi fotografide şimdi kimliğim?”⁵⁸²

Durbaş'ın zaman algısını temalandırırken zamanın haber kiplerini iç içe kullanmış olduğunu gözlemlemek mümkündür. Zira bu dizelerde şair, geçmişin ve geleceğin kendisi için yitip gittiğini ifade etmektedir. Galata köprüsü ve vapurlar gibi semboller, geçmişin izlerini taşıyan unsurlardır ve şairin anılarını çağrıştırarak onu zamanın gözlerine sıkışmış anılarını da tekrar gün yüzüne çıkarmıştır. Lakin şimdi, şairin geçmişi yoksul bir akşam ve geleceği yoksul bir ikindi gibi karanlık ve belirsizdir. "Hangi fotografide şimdi kimliğim?" sorusuyla da şair, kimliğinin ve varoluşunun hangi zaman diliminde yer aldığını sorgulamaktadır. Şairin kaybolmuş ve bulanıklaşmış geçmişiyle geleceği arasında bir yerde durduğu ve kimliğini belirleyen unsurların kaybolduğu anlaşılmaktadır. Bu dizelerde zamanın geçişinin ve değişimin yarattığı belirsizlik ve kayboluş teması ön plana çıkmaktadır.

⁵⁸² Refik Durbaş, *Menzil*, s.110

*"Şimdi senden uzakta
Hasretine açık pencere
Yalnızlığa kapalı
Menekşe vaktinde
Hala çırağım, kalfası olamadım
Başımı alıp gitmelerin
Menekşe vaktinde
Hasreti onarmayı öğrendim"*⁵⁸³

Durbaş'ın "*Şarabım yarım kaldı/ Menekşe vaktinde*"⁵⁸⁴ dizelerinde, şiirin merkezi temalarından biri olan kayıp ve yarım kalmışlık vurgulanır. İkinci dize, "*Menekşe vaktinde*", mevsimsel bir referanstır ve baharın güzelliği ile birlikte sevginin heyecanını çağrıştırmıştır. Ama bu mevsimsel referans anlamsal bir boyut ortaya koymaktadır. Zamanı çeşitlendirirken sadece bölerek ona hükmetmeyi değil, hatırlamayı ve anlar/anılar oluşturmaya da hedefleriz. Bu noktadan bakıldığında vaktin, menekşe vakti olması menekşenin de çağrışım yaptığı ayrılık zamanına değinmektedir.

Şair, "*Hala çırağım, kalfası olamadım/Başımı alıp gitmelerin /Menekşe vaktinde*"⁵⁸⁵ dizelerinde hayatın onu sevgilisinden ayırmak zorunda bıraktığı gerçeğine atıfta bulunurken zamanın ayrılığa evirildiğini hissetmektedir. Terk eden taraf değil de terk edilen taraf olduğunu gösteren birey, çekip gitmeyi becerememektedir. Terk etmeyi bilmeyen bir yönü olduğu gibi terk edildiği zamanda sevgilisi ile yaşadığı mekânı da bırakmak cesaretini gösteremez.

Durbaş'ın şiir evreninde zamanın birçok boyutu olduğu görülmektedir.

2.8.1. Bahar

Şair için zamanı tanımlamanın bir yolu olan mevsimleri bilmek, zamana atılan çizikler gibidir. Zamanı tanımlayarak bölmeyi ve onu yönetmeye çalışan insanlık; asırları, yılları, mevsimleri, ayları, haftaları, günleri hatta saatleri tanımlayarak zamana sahip olmaya çalışmışlardır. Zamana atılan bu tanımsal çizikler şair için güçlü metaforlar haline gelmiştir. Durbaş, mevsimler içinde en çok bahar ile ilgili şiirler

⁵⁸³ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.13

⁵⁸⁴ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.13

⁵⁸⁵ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.13

yazmıştır. *Hücremde Ay Işığı* şiir kitabında "Bahara Göre Ayarla Yüregini" diye bir bölüm mevcuttur. Bu bölümde bahar ve baharı çağrıştıran çeşitli metaforlar ve kavramlar oluşturmıştır.

Bahar yani ilkbahar mevsimi; canlanışın, yeşermenin, aşkın ve gençliğin zamanıdır. Durbaş, "Bahara Göre Ayarla Yüregini" adlı şiirinde zamanın tayinine uymaya çalışmıştır. Kalp, emir dinlemeyi sevmez ama işin ucunda sevince varacağı vakitler olduğunda "kalbini bahara göre ayarla" emri bir rica gibi kabul edilip yerine getirilmiştir:

*"Bahara göre ayarla saatini
Sabahın alnını okşarken kuşlar
kan seli, kin mahşeriyse şafağın
Zindana göre ayarla vaktini"*⁵⁸⁶

Durbaş, Toplumcu Gerçekçi anlayışla yazdığı bu şiirde mevsimler umuda tayin edilerek verilmektedir. Zamanın, kurşun gibi ağırlaştığı grev zamanları geçirilmesi gereken bir süreç olarak yaşanmaktadır. Şair, "*uyusam uyansam her yerde bahar*"⁵⁸⁷ diyerek bahara umut dolu bir misyon yüklemiştir.

Duygusallıkla algılanan zaman-mevsim kavramı kamusal bir ortak anlatım olarak değil birimleşmemiş ama bireyselleşmiş bir zaman olarak algılanır: "*Zaman ölçümü, zamanı vurgulu biçimde kamusallaştırıp yayınlamaktadır. Ancak bu yolla, bizim genel olarak "zaman" dediğimiz şey bilinir hale gelmektedir. İlgilenme esnasında her nesneye "kendi zamanı" tayin edilmektedir.*"⁵⁸⁸ Kendi zamanını bulan ya da bulduğu zamana anlam yükleyen şair, zamanın kamusal algısını yıkmaktadır. Yine de şair, bu kamusal algının ötesinde bir fikir çerçevesinde birleştiği kitle ile umudun ayarlandığı bir mevsim olarak zamanı tanımlamıştır. Bu noktada zamanın algılanışında zihinsel bir jargon oluşmuştur.

Bahar hem mekânsal hem de süreçlerin büyüüp güzelleştirdiği bir anlamtaşımaktadır. Şair:

⁵⁸⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.152

⁵⁸⁷ Refik, Durbaş, *ÇA*, s.146

⁵⁸⁸ Martin H. *Zaman ve Varlık*, s:444

"yüreğinde kelepçe
şurada ne kaldı bahara varmaya
çürüyor işte o ıssız karanlık gece
ve geçiyor bedeninden bir su yalımı
bedeli ödenmemiş alınterindeki mucize"⁵⁸⁹

Dizelerinde, baharın varılması gereken bir süreç olduğunu ifade etmiştir. Durbaş, şiirlerinde bahar genel itibarı ile bu şekilde örneklenerek zenginlik kazanmaktadır. Bahar umutla özdeşleştiği gibi umutsuzluk ve hayal kırıklığı ile şairin şiir çizgisinde karşımıza çıkmaktadır: “*kalbimde özlemi yok imkansız baharların*”⁵⁹⁰ Bazen düşlemek, istenilen şeyin hayali ile avunulurken bazen de onu istemenin tükettiği enerji ruha yük olmaya, umudun yaktığı yerler ise görüşü bulanıklaştırmaya başlatmıştır. Bu dizelerde de tam olarak böyle bir duygu durumu mevcuttur. İmkansızın sembolü olarak görünen bahar, daha önce şairin yüreğini ayarladığı bahar ile aynıdır ama zaman algısı duygusallıkla birlikte değişmiştir.

Bir şairin zaman algısı her ne kadar belli noktalara yoğunlaşsa da Durbaş, zamanın birçok ögesini aynı dizelerde buluşturmuştur. Durbaş, zamanı devinimsel ve insansal algıda iki durumda şiirine konu edinmektedir. Devinimsel zaman hem geçen hem de tekrar eden zamandır aynı zamanda bu kamusal zamandır. Yıllar, mevsimler, aylar, haftalar, günler, saatler ve dakikalar tekrar eden ama kendi içinde tekrarı olmayan hareketsel zamanlardır. Ama insansal zaman daha oldurgan bir tavır içindedir: insan doğar, büyür; bebek, çocuk, genç, orta yaşlı, yaşlı olarak değişim ve gelişimini sürdürmektedir. Yani değişim zamanın içindedir ve yine değişime zaman sebep vermiştir. İnsan büyürken değişir, değişirken ise büyür yani bebeklikten yaşlılığa geçen sürede birey; fiziksel, ruhsal, duygusal ve düşünsel olarak değişim içindedir. Durbaş da tam olarak bu değişimleri bir şiirde toplamaktadır:

“Fırtınası çalınmış işte umudun
gençliğimin şafağı da haczedilmiş
acının ve aşkın tarihini yazmadan
su menzilinde akşam mı avlıyorsun
ikindisi kumral, baharı az olan”⁵⁹¹

⁵⁸⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.153

⁵⁹⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.155

⁵⁹¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.144

Birey istese de istemese de büyümek zorundadır. Durbaş, insana ait zamanı, gençliği, zamana ait devinimsel süreci, yani şafağı birleştirerek insanı zamanın içinde sürüklenen ve aynı şekilde zamanı da kendinin içinde sürükleyen bir yapıda anlamaya çalışmıştır. Değişen ve değiştiren insan zamanın geçmiş hali olan tarihten, başka noktalarda akşamı avlamaya çıkmıştır. İkinci ve bahar yine devinimsel süreçler değil, duygusal metaforlar yüklenmiş zaman dilimleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

“uyuyorum yamacında bir umutsuz selamın

Daha düşmemişise de rüzgarın ilk cemresi

Yağıyor işte yüreğime bin türlü bahar”⁵⁹²

Bahar, toprağa düşen cemre ile gelişini müjdelerken umut da yüreğe düşünce çorak ve belki de katı, donmuş olan yeri cemresinin sıcaklığı ile ısıtmıştır. Sonra bahar ve su/yağmur ortaklığı toprağı canlandırmıştır. Varoluşun başlangıcına doğadan nidalar vererek canlanışını doğallaştıran birey, suyla ve yağmurla temasını artırmıştır:“*Varlıkla bilinçaltı bağlantısınınöncelediği bu temas alanında yarı kapalı ve büyülü bir epistemolojik kopuş iklimi ortaya çıkar.*”⁵⁹³Bu iklimde baharın varoluşu su,insanın varoluşu umutla temsil edilmektedir:

“Adını yanlış yazmayın baharın

ölümün, aşkın, acının adı gibi

okunmasa da zamanın adresi

adını yanlış yazmayın baharın

ki çiçeklenip kuşlansın sesinizde

umudun, inancın, sevdanın bereket”i”⁵⁹⁴

Bahar, zamansal olgu olmanın dışında ulaşılmak istenen bir düzlemdir:

“Çiçeğiysem barışın

umuduysam baharın

pınarıysam kuşların

beni dağlar emzirir”⁵⁹⁵

⁵⁹²Refik Durbaş, *ÇA*, s.156

⁵⁹³ Ülkü Eliuz, Eliuz, Ülkü, (2017),*Algıyla İmgenin Ayrılmazlığındaki Ateş: Ahmet Haşim’in Şiirlerinde Kadın*, Hece Dergisi, Sayı:241, s.41

⁵⁹⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.158

Bahar; umut, varılmak istenen yaşanılmak istenen mevsimdir.Fiziksel olarak kısıtlanmış bir birey baharı dışarıda değil kendi ruhunda aramak zorundadır:

“Dar kapı, dar pencere, geniş yürek

Kapamışlar baharı bir hücreye”⁵⁹⁶

Zindan/hücre içinde umudu barındırabilmektir. Geniş bir ufka bakmanın özgürlüğünün kıymeti bu özgürlükten mahrum kalınca daha iyi anlaşılmaktadır.

“zaman uryan, gün aziz, yürek yangın

ama hala dinmedi zalım sancı

hala avlanıyor bedende ölüm

kanımdan kanı damlıyor baharın”⁵⁹⁷

“Gülağbi” şiirinden alınan bu dizeler, bahar ve zaman algılayışının küçük özeti gibidir. Zamanın çıplak daha doğrusu uryan olarak nitelendirilmesi, geçişinin yalın ve kabul edilmesi mecburi yönüne işaret etmektedir. Evet zaman geçmekte mevsimler değişmektedir ama yine de gün,kutsal; geçen günler ise yürek yangında sayılmaktadır. Geçen günler yine korkular getirebildiği gibi örselenmemiş ve tanıdık umutları da beraberinde getirmektedir: *“Kır çiçekleri getirdim sana/ Bir umut, tanıdık korkular biraz”⁵⁹⁸* zarf olarak az görünse de geçen süreçte zamanla büyüyen veya azalan korkular zamanın işleyişi ile ilgilidir.

2.8.2.Kış

Zamanın yavaşlayarak aktığı etkisini tüm mevsimler içinden en çok hissettiren mevsim kıştır. Soğuyan dünyanın birey için evine odaklandığı kendine çekildiği bir zaman dilimidir.Acının en yoğun olduğu zamanın en kadim eskiliğini hatırlatan dünyanın iki ucuna hakim olan soğukluğun dünyanın içine doğru nüfuz etmesini simgeleyen bir zaman dilimidir. Kış mevsimi Durbaş’a çocukluğunu da hatırlatmaktadır. Çocukluğunun büyük bir kısmını Erzurum’un soğuk aylarında geçirdiğinden bu mevsim ona tanıdık ve sevecen gelmektedir. Şiirlerde bireyin çocukluğuna ait anılara yer verildiğinden iklim soğuk olsa da sıcak bir izlenim

⁵⁹⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.164

⁵⁹⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.157

⁵⁹⁷Refik Durbaş, *ÇA*, s.159

⁵⁹⁸Refik Durbaş, *ÇA*, s.384

edinilmektedir. İzmir günlerinde baharın ve yazın keyfini çıkaran Refik Durbaş, bu mevsimleri kendine akraba saymaktadır:

"Bir salıncak, zamanın fırtınasında

suretinde çocukluğumun cevheri

*Kış ve bahar akrabamdı, ne günler"*⁵⁹⁹

Mevsimlerin aktivitelere bölünmesi ile bir şeylerin zamanın geldiği anlaşılmaktadır. Sonbaharda ise doğanın büründüğü renkler izlenmektedir. Kışın ise yapraksız ağaçlar, soba üstünde kaynayan suyun sesi, kestanenin kokusu, dumanın ve ateşin kokusu, buz tutan çamaşırın dışarıdan eve getirilişinin kokusunu hatırlamaktadır. Durbaş, zamanın salıncığını yaz mevsimine kurar fakat çocukluğunu Erzurum'da devamını İzmir ikliminde geçirdiği için bu iki mevsimi kendi çocukluğuna akraba görmektedir. GastonBachelard'ın "*en yaşlı*"⁶⁰⁰ mevsim olarak adlandırdığı kış mevsimi, zamanın akışının durduğu ya da yavaşladığı yaşlılık ile özdeşleştirilmektedir.

Refik Durbaş'ın "Duvak" adlı şiirinde yer alan dizeler, kışın karamsar tablosunu tasvir etmektedir:

"Rüzgarın boyu uzun

Pantolonu kadife

Bütün bir kış uyudum pantolonun cebinde

Bütün kış siyah beyaz

Bir filmin içine sakladım

Yalnızlığıma merhem

Alnın duvağı perçemi

Film bitti , dağıldı sinema

Hala perdede duruyor yüzün

Ama bir öpücük borcun var

Bütün bir kış uyuyan

*bir de boyu uzayan rüzgara"*⁶⁰¹

Bu dizelerde kış mevsiminin yalnızlığı artırdığı vurgulanır: "*O sese sarınır uyurdum kış geceleri*"⁶⁰² Rüzgarın boyunun uzun olması ve pantolonunun kadife olması gibi ayrıntılar, kışın soğukluğunu ve bu durumun yalnızlığı artırdığını yansıtmıştır. Şair,

⁵⁹⁹ Refik Durbaş, **Menzil**, s.83

⁶⁰⁰ GastonBachelard, **Mekanın Poetikası**, s.72

⁶⁰¹ Refik Durbaş, **Şayeste**, s.16

⁶⁰² Refik Durbaş, **Menzil**, s.163

yalnızlığına bir merhem olarak siyah beyaz bir film içine kendini sakladığını belirtilmiştir. Alnının duvağı ve perçemi gibi ayrıntılar ise kadın figürüne işaret eder ve onun yüzü perdede durmaktadır. Şiirde kış mevsimi ve yalnızlık temaları öne çıkarken, kadın figürü ve öpücük borcu da anlatıya dahil edilerek duygusal bir derinlik kazandırılmıştır. Kazandırılan bu duygusal derinlik “Zemheride kar güneşine göm beni”⁶⁰³ şeklinde filizlenmek için derinlere atılmıştır.

Refik Durbaş'ın şiirlerinde kışın soğuğu, sessizliği ve uykusu, şairin duygu dünyasını ve ruhsal derinliklerini sıklıkla yansıttığı imgelerdir: “*memelerinin kış bahçesinde*”⁶⁰⁴ sessiz derin ve uzun uykuların yeri ve mevsimi olarak betimlenmiştir. Durbaş, kış mevsimini anlatırken genellikle beyaz, soğuk, zemheri, ayaz, pus, çıplak ve donuk gibi ifadeler kullanılmıştır. Bu imgeler aracılığıyla içe kapanma, yalnızlık, içsel bir yolculuk, arınma kışın artan hüznün gibi duygu durumlarını ifade etmeye çalışmıştır. Kışı, insanın iç dünyasıyla özdeşleştiren şair, kışın soğukluğundan, dinginliğinden, beyazlığından ve insanın en derin duygu ve düşüncelere sevk eden kadim sessizliğinden bahsetmiştir. Kış mevsimi Durbaş'ın şiirlerinde de arınmanın, yalnızlığın ve içsel yolculuğun sembolü olarak kullanılmıştır. Kışın eşsiz atmosferi şaire yeni keşifler ve derin düşünceler getirmektedir. Bu nedenle kış şiirinde karamsarlık ve hüznün ifadesi olduğu kadar içsel bir yolculuk ve anlam arayışı olarak kullanılmıştır.

2.8.3. Yaz

Yaz mevsimi yılın en güzel zamanlarından biri olarak görülmektedir. Gündüz süresinin uzaması, karanlığın geç inmesi insanlar için doğayla daha fazla beraber olmak, daha çok duyu organıyla doğayı, zamanı ve mevsimi algılamaya yaramaktadır. Baharın canlanışının ardından olgunlaşan çevre, yeşil tonların hakim olduğu doğa albenisini daha da artırmaktadır. Bu mevsimde doğal döngü, canlanışının en tepe noktası olduğu zaman dilimi olarak da karşımıza çıkmaktadır. İnsanları yaz mevsiminden doğası, havası, sıcaklığı deniz ve kırlarıyla kendisine bağlayan yaz mevsimi aynı zamanda bir haz ve güzellik mevsimi olarak Durbaş'ın şiirlerinde yer almaktadır. Şairin doğaya olan bağlılığının daha fazla arttığı bu mevsimde aşk ve bereket hissi bir arada bulunmaktadır. “*Kan fışkırıyor topraktan. Yaz geldi/dağlara.*”⁶⁰⁵ ifadesi ile yazın bir bereket ve bolluk

⁶⁰³ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.24

⁶⁰⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.410

⁶⁰⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.139

süresi olduğu belirtilmektedir. Refik Durbaş, yaz mevsimin getirdiği coşkuyu, mutluluğu, zamanın doğayı olgunlaştırdığı bu mevsimde özgürlüğün ve neşeli olmanın tadını anlatmaktadır. Bu neşe zaman zaman bir yetmezlik duygusu verse de günlerin uzun oluşu şehvetin ve aşkın bereketini artırmaktadır:

“Pınarlarım kurudu.

Yüzümde karanfiller kurudu.

Günler uzun, şehvetim bereketli

karanlığımın tarihi artık yok.”⁶⁰⁶

Şehvetin uzun yaz ikindilerinde artığını belirten şair, bu süreç dışında karanlığın ise zamanın geçtiğini belirtmektedir.

“Başımda

aydınlığı tazelenmiş günlerin rüzgarı

Yaz geldi. Kalbim

bembeyaz yüzünde kızların

ve uzun ince bacakları arasında

bir kuş tufanı şimdi.”⁶⁰⁷

Yaz, şehvetin ve güzelliğin mitolojik zamanıdır. Bu zaman Durbaş şiirlerinde hazzın ve erotizmin de yükseldiği zaman dilimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kalbi yaz mevsiminde daha da hızlı atan birey “yaz aşkı” deyimini aslında çapkınca bir eda ile şiire yerleştirmektedir.

Bu şiirini Durbaş, bireyin doğa ile bütünleşerek onu algılamasını ve bu algılayışın içsel bir yolculuğa dönüşümü üzerine temellendirmiştir. Bu şiirde insan-doğa buluşması ve yaz güneşinin yoğun, sıcak ve davetkar enerjisiyle yeniden doğuşun daha mental bir yolculuğa işaret ettiğini vurgulanmaktadır. Şiirde geçen “içimdeki sessizlik” ve “ruhum duaları okuyor” ifadeleri, bireyin içsel döngüsüne ve yolculuğuna bu yolculuk sonrası kendi dünyasının içine girerek kendini daha da anlamlı bir duygu bütünlüğünün içinde bulmasına yardımcı olmaktadır.

“Çok sıcak geçti bu yaz

⁶⁰⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.139

⁶⁰⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.139

günler de geceler de hüzünlü

...

Çok sıcak geçti bu yaz

ömrüm hasretine sürgündü”⁶⁰⁸

Bu dizelerde yazın sıcak günlerinin hüzünlü bir şekilde geçtiği ve bireyin içindeki hasretin bu mevsimde daha da artarak yoğunlaştığı söylenmektedir. Yaz mevsiminin genellikle neşe, coşku, aşk ve enerji ile ilişkilendirildiği düşünüldüğünde, şairin bu mevsimi hüzünlü bir şekilde denetimlemesi dikkat çekici bir anlamsal tezat yaratmaktadır. Kışların ve sonbaharların hüznü dolu geçmesi bilinen bir genelleme iken yazların hüznü ile ilişkilendirilmiş olması zamanın algılanışında daha doğrusu mevsimlere yakıştırılan algılamada duygusal zamanın da büyük bir önemi olduğunu göstermektedir. Şairin, "Çok sıcak geçti bu yaz" diyerek yaz mevsiminin sıcaklığından, neminden ziyade bununla birlikte bu sıcaklığın içindeki hüznü bildirmektedir. Günlerin ve gecelerin hüzünlü olduğunu, bu durumun da yaz mevsiminin beklenen neşeli ve enerjik atmosferinden uzak olduğunu göstermektedir.

Öte yandan, "ömrüm hasretine sürgündü" ifadesi bireyin özlem ve hüznü duygusunu aktarmaktadır. Yaz mevsiminin, bireyin içindeki hüznü ve hasretin daha da artmasına neden olduğu anlatılmaktadır. Ömrünün hasretin sürgününde geçtiğini ifade eden ve yaşamının bir tür özlem ve özlemin pençesinde geçerek harcandığını söylemektedir. Bu dizelerde yaz mevsimi, hüznü, özlem ve sürgün temalarıyla ilişkilendirilerek, beklenen neşeli atmosferin yerine içsel bir hüznü ve özlemle dolu bir deneyimin atmosferini aksettirmektedir.

“Temmuz gitti. Yaz evinde misin hala?

...

Bir alevdi ikimizin aşkı

Avluyu suladım, serin

Gölgesine çekildim vuslatın

Sitemini anladım, yarası derin

Ötesi seni seviyorum diyarı

Temmuz gitti. Kış evindeyim hala”⁶⁰⁹

⁶⁰⁸ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.18

⁶⁰⁹ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.23

Durbaş, temmuz ayının -yazın en sıcak ayının- geçmiş olmasına rağmen bireyin hala yaz mevsiminin etkisi altında olduğunu "*Temmuz gitti. Yaz evinde misin hala?*" ifadesiyle yaz mevsiminin bitmesine rağmen hala yazlık evinde olmanın etkisiyle yazın iklimini hissettiğini belirtmiştir.

Yaz mevsimi, güneşin dünyaya göre konumu itibarıyla fazla sıcak oluşu bir zaman dilimidir. Bu sıcak zaman diliminde zamanın olgunlaşan taraflarına insanların da duyguları karışmaktadır "*Bir alevdi ikimizin aşkı*" ifadesiyle aşkın ateşli ve tutkulu bir şekilde yaşandığını anlatmaktadır. Geçmiş zaman kullanılan aşk, daha dingin ve sakin bir ortama geçiş yapmıştır. Avluyu suladığını ve vuslatın (buluşmanın/kavuşmanın) gölgesine çekildiğini ifade ederek aşkın dingin ve huzurlu bir ortamda yaşandığını anlatmaktadır.

Dizelerde geçen "*Ötesi seni seviyorum diyarı*" ifadesi ise şairin özlem vehasretini anlatıyor. Bu duygular, yazın alev gibi büyüyen aşkın cisimleştiği kişinin bir coğrafi konum olarak adlandırılmasına sebep olmuştur. "*Seni*", bir yer adı olarak kullanılmış ve şairin özlem duyduğu yerin/kişinin özelliğini göstermiştir. Şair, yazın geçmesine rağmen bu özlediği yere/ kişiye olan sevgisini ifade etmektedir. Yaz mevsiminin ikinci ayı olan temmuz bu şiirde yazın yangınlaşan tarafına şahitlik etmektedir. Durbaş'ın "*Temmuz gitti. Kış evindeyim hala*" ifadesi, bireyin yazın bitmesine rağmen hala yazın etkisi altında olduğunu ve kış evinde olmasına rağmen içindeki yaz atmosferini koruduğunu belirtilmektedir. Bu dizelerde, mevsimlerin dışında yaşanan duygusal bir deneyimi yansıtan şair, özlem, aşk ve kışın içindeki yazı anlatarak kontrast bir atmosfer yaratmıştır.

2.8.4. Sonbahar

Sonbahar diğer adıyla güz/hazan mevsimi zamanın en melankolik formu olarak doğayı şekillendirmektedir. Türk şiirinde genel manada bir değişim, dönüşüm ya da ayrılığın simgelendiği bir zamandır, hatta sonbaharda doğanın almış olduğu şekle bakarak insan kendi kozmosunda sonbaharı da ölüm ile eş değer tutmuştur. Türk şiirinde hatta modern Türk şiirinde sonbaharın getirdiği renk değişimleri, yaprak dökümü ve doğadaki durgunluk, şiirlerde yalnızlık, ayrılık, geçmişe özlem ve yaşamın geçiciliği gibi temaları ön plana çıkarmaktadır.

Refik Durbaş'ın şiirlerinde sonbaharın melankolik ve değişim getiren atmosferi sıkça yer almaktadır. Şair, doğanın bu dönemde yaşadığı değişimlere paralel olarak insanın iç dünyasında bir dönüşüm sürecine girdiğini yaprakların dökülmesiyle birlikte geçmişe olan özlem ve ayrılık duygusunun arttığını şiirlerinde göstermektedir. Şair, sonbaharı bir geçiş, vuslattan kopuş ve vedalaşma dönemi olarak betimlerken doğanın yaşadığı değişimlerin insanın iç dünyasına da yansıdığını doğanın ve insanın yaşam döngüsünün paralele yakın olduğunu belirtmiştir.

Sonbaharın hüznü atmosferi dahası melankolik sentaksı, şairin duygusal derinliğini ifade etmek için kullandığı bir araç haline gelip şiirlerinde sonbaharın renklerini, doğanın sessizliğini ve mevsim geçişinin getirdiği nostaljik duyguyu ustalıkla kullanarak okuyucuya aktarmıştır. Sonbaharın doğaya ve insanın iç dünyasına yansıttığı bu melankolik hali, şairin duygusal zenginliğini ve şiirsel anlatımını güçlendirdiğini, sonbahar mevsiminin zamansal ve oldurgan değişiminin yer yüzüne, iklimlere ve insanlara olan etkisi sıkça farklı betimlemelerle ortaya konmuştur.

Genel itibarıyla Türk şiirinde sonbahar değişim, ayrılık, melankoli ve geçicilik gibi temaların simgesi olarak kullanılmıştır. Şairler, sonbaharın doğadaki dönüşümünü ve melankolik atmosferini insanın iç dünyasına yansıtarak, okuyucuya duygusal bir deneyim sunmayı hedeflerler aynı şekilde Refik Durbaş da bu temaları şiirlerinde ustalıkla işleyen şairlerden biridir. Sararan ve solan ama hala yazın sıcaklığını içinde barındıran "*sapsarı günleri ve gecesiyle sonbahar*",⁶¹⁰ geçen günlerin bilinmeyen arka sokağı gibidir:

"Sonbaharın ara sokaklarında günlerin

*yazım nerde, kışım nerde"*⁶¹¹

Refik Durbaş, sonbaharı betimlerken sapsarı renklere ve günlerin kısılmasına vurgu yapmaktadır. "*Sapsarı günleri ve gecesiyle sonbahar*" ifadesi, sonbaharın karakteristik renklerine atıfta bulunarak mevsimin görsel özelliklerini aktarmaktadır. Sonbaharın sarı, kahverengi tonlarındaki yapraklarıyla doğanın bir değişim sürecine girdiği zamansal ve oldurgan tavırlı görsel bir imge yaratmıştır. Sonbaharın ara sokaklarında kaybolmuş bir yaz ve yaklaşan bir kış arasında zamanın aslında mekân

⁶¹⁰ Refik Durbaş, *Menzil*, s.77

⁶¹¹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.79

olarak görüldüğü anlatılmaktadır. Anılar zamansal boyutta mekânlara yerleşerek varlıklarını korumaktadırlar. Sonbahar arka sokakları olan bir anılar silsilesinin barındığı zamanı içinde tutan bir mekân olarak anlatılmıştır. Bu, aynı zamanda sonbaharın geçiş dönemi olduğunu ve yazın bitişiyle kışın yaklaşmasının arasında bir noktada bulunduğunu göstermektedir. Şairin "yazım nerde, kışım nerde"⁶¹² ifadesi, geçmişin ve geleceğin arasında kaybolmuş bir zaman dilimine işaret ederken aynı zamanda yaşanan duygusal bir bunalımı da yansıtmaktadır.

Refik Durbaş, sonbaharın doğaya ve insanın iç dünyasına getirdiği değişimi ve geçişin getirdiği kararsızlığı, kaybolmuşluk hissini ve duygusal bunalımı anlatmıştır. Sonbaharın renkleri ve atmosferi, şairin bu duygusal durumunu ifade etmek için kullanılan güçlü bir araçtır.

Refik Durbaş için sonbahar zamanının içindeki daha doğrusu mevsimler içindeki kırılgan tarafı simgelerken ara ara da "Hangi sonbaharın nevrüzuna bakıyor"⁶¹³ ifadesi gibi zaman olarak simgelediği yeni başlangıçlara atıfta bulunmaktadır.

Sonbahar mevsimi genellikle yaprakların döküldüğü, doğanın kışa hazırlandığı bir dönemi temsil ederken, Nevruz ise baharın gelişle doğanın yeniden canlanmasını simgelemektedir. Şairin bu ifadesi, sonbaharın içerisinde umut ve yeni başlangıçların izlerini aradığını göstermektedir. Sonbaharın üzerindeki hüznün ve durgunlukla birlikte, içinde geleceğe dair umutları da taşıdığını vurgulamaktadır.

"Kanun hükmünde kararnameyle

Seni sevmiştim, seni sevmiştim

Hüzn içre yasak bildiriler, şiiirlerle

Donatmışım alanları, sokakları

*Sıkıyönetim ilanıydı sonbahar"*⁶¹⁴

Sonbaharı, sıkıyönetim ilanına benzeten Durbaş, duygusal bir anlatım kullanmaktadır. "Kanun hükmünde kararnameyle/Seni sevmiştim, seni sevmiştim" ifadesiyle, şairin bir sevgiye duyduğu tutkuyu ve o sevginin nasıl yasaklanmış olduğunu anlatmaktadır. Şair, duygusal bağlarına ve sevgisine sıkıyönetim ilanı gibi bir engel

⁶¹² Refik Durbaş, *Menzil*, s.79

⁶¹³ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.11

⁶¹⁴ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.18

getirildiğini ifade ederken, sevginin ifade edilmesini yasaklayan kararnamelerin ve şiirlerin sokakları ve alanları doldurduğunu da belirtmiştir.

Aşkın, şiirin yasaklanan zamanlarda daha da yoğun büyüdüğü süreçlerde mevsimler de güç arz etmektedir:

"Hüzn içre yasak bildiriler, şiirlerle

Donatmışım alanları, sokakları

Sıkıyönetim ilanıydı sonbahar"

Dizeleri ise sonbaharı hüzn, yasaklar ve baskılarla dolu bir dönem olarak betimlemektedir. Bu anlatım, sonbaharın sakin ve hüzünlü atmosferini ve duygusal zorluklarını da ifade etmektedir. Duygusal bir engelleme ve baskının sonbaharla ilişkilendirilmesiyle mevsimin içsel bir dönüşümünü ve duygusal bunalımını yansıtmıştır. Şair, sıkıyönetim ilanı benzetmesiyle sevgi ve duygusal ifade özgürlüğünün kısıtlandığı bir sonbahar atmosferini anlatarak duygusal bir çağrışım yaratmaktadır.

"Yatağı musalla taşı

yorganı

sonbahar”⁶¹⁵

Refik Durbaş sonbaharı bir musalla taşı olarak tasvir etmektedir: *"Yatağı musalla taşı/yorganı sonbahar"* dizesiyle, sonbaharı bir mezar taşı gibi düşündüğünü ve sonbaharın üzerimizi örten bir yorgan gibi geldiğini ifade etmektedir. Bu anlatım, sonbaharın melankolik ve ölümle ilişkilendirilen bir dönem olduğunu vurgulamaktadır. Durbaş, sonbaharı bir metafor olarak kullanarak yaşamın geçiciliğini ve kaçınılmaz değişimlerini yansıtmaktadır. Sonbaharın doğanın dönüşümünü simgelediği gibi, insan yaşamında da dönüşüm, ayrılık ve ölüm gibi unsurları temsil etmektedir. Bu dizeler, sonbaharın duygusal ve metaforik anlamlarını vurgulayarak okuyucuya bir düşünce derinliği ve zamanın algılanışında farklı bakış açıları sunmaktadır.

⁶¹⁵Refik Durbaş, *ŞAY*, s.35

*“Sevdim seni, sonbahardı, akşamdı
yüzün bütün bir sonbahardı, akşamdı
gittin rujlarla rimellerle, yalnızdım
kaldım işte endişesinde ayrılığın
sevgilim diye bilseydim bir sana”⁶¹⁶*

Bir aşkın sonunda gerçekleşen ayrılığın sonbaharda ve akşam saatlerinde yaşandığı anlatılmıştır. Şairin sevdiği kişinin yüzünün sonbaharın tüm renklerini ve akşamın huzurunu taşıdığı ifade edilmektedir: *"Gittin rujlarla rimellerle, yalnızdım"* cümlesiyle ise sevdiği kişiden ayrılmasından sonra yalnız kaldığını ve onun güzelliğini temsil eden rujlar ve rimellerin geride kaldığını ifade etmektedir. Bu cümle ayrılığın getirdiği hüznü ve yalnızlığı vurgulamaktadır. Aynı zamanda giderken götürdüğü ruj ve rimel sonbaharın gelmesi ile solan renkleri ve biten aşkın sonunda bir daha şahit olmayacağı bir yüzün manzarasının da bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır: *"Kaldım işte endişesinde ayrılığın sevgilim diye bilseydim bir sana"* dizeleriyle ise birey, ayrılığın getirdiği endişeler ve kaygılar içinde sevdiği kişinin bilincinde olmayı dilerken bulmuştur kendisini. Bu ifade, aşkın sona ermesiyle ortaya çıkan duygusal boşluğu, acıyı ve hasreti yansıtmaktadır.

Durbaş'ın aşk ve ayrılık temalarını sonbahar ve akşam imgeleriyle birleştirerek duygusal bir atmosfer yaratması dikkat çekicidir. Aşkın geçici ve hüznü bir süreç olduğunu, ayrılığın getirdiği yalnızlık ve endişeyi vurgulayan bu dizeler, okuyucuya duygusal bir içsel yolculuk zamanının süreçlerini sunmaktadır.

*"Ah! Güz geçiyor, aşk da, sevda da
Ömrüm kederin kara sokaklarında
Gittin izi kaldı unutuş ve acının
Aldatılmışlığın bir de, akşamdı
Sevgilim diyebilseydim bir de bana
Böyle mi yazacaktın aşk hikayeni şair?
-Ölüm öpsün ömürleri ve hikayelerini..."⁶¹⁷*

⁶¹⁶ Refik Durbaş, **Menzil**, s.89

⁶¹⁷ Refik Durbaş, **Menzil**, s.89

İnsanların duyguları da mevsimlerin değiştiği gibi değişmektedir. Bu, aşk ve sevdanın da geçici olduğunu ifade etmektedir. Şair, güzün sona erdiği gibi aşkın da sona erdiğini ve sevdanın geçip gittiğini vurgulamaktadır.

Mekânlaşan bir zaman ifadesi olarak: "*Ömrüm kederin kara sokaklarında*" cümlesiyle şair, yaşamının sıkıntılı geçtiğini ifade etmektedir. Daha önce de sonbaharı bir mekân olarak gösteren Durbaş, yaşanan zamanı mekân rabıtasından ayırmamaktadır. Kederin kara sokaklarında dolaşmak, içsel bir sıkıntı ve acı yaşamak anlamına gelmektedir. Keder ve elem sonbahara en çok nitelik kazandıran özelliği ile tekrar vurgulanmıştır: "*Gittin izi kaldı unutuş ve acının*"⁶¹⁸ dizelerinde ise şair, sevdiği kişinin gitmesiyle geride sadece unutuş ve acı izleri kaldığını belirtmektedir. Ayrılığın getirdiği hüsrân ve acı, şairin iç dünyasında derin izler bırakmıştır. Bırakılan bu derin izler sevmeye hassaslaşmış bir kalp ortaya koymaktadır. Kalbin hassas olması ise aldatılmışlığından kaynaklanmaktadır: "*Aldatılmışlığın bir de, akşamı*" ifadesiyle şair, sevgilisinin kendisini aldatmasıyla yaşadığı hayal kırıklığını ve acıyı anlatmaktadır. Aşkın ve sevdanın kaybedilmesiyle birlikte sonbahar akşamının da bir anlamda karanlıklaştığı ifade edilmektedir.

Durbâş'ın "*Sevgilim diyebilseydim bir de bana*" dizelerinde şairin, sevdiği kişiye duygularını ifade edebilme özlemi içinde de olduğu görülmektedir. Aşk hikayesinin böyle sonlanmasını istememekte ve sevgilisinin kendisine karşı duygusal bir bağ kurmasını arzulamaktadır. Ama bu bağ aldatıldığı için nazık ve kırılgan bir bağ olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonbaharın aldatılma duygusu dışında ölümle de bütünleştiğini görmekteyiz: "*Böyle mi yazacaktın aşk hikayeni şair? -Ölüm öpsün ömürleri ve hikayelerini...*" dizeleriyle şair, aşk hikayesinde hayal kırıklığına uğradığını ifade etmektedir. Ölümün ömürleri ve hikayeleri öpmesi, şairin hayal kırıklığı ve umutsuzluğunu ifade etmektedir.

Bu dizelerde, şairin aşkın hüznü ve karmaşık yönlerine odaklandığı, kaybedilmiş bir aşkın, kandırılmış bir kalbin, hassaslaşmış bir ruhun ve sevdanın acı dolu izlerini anlattığı görülmektedir. Duygusal bir iç hesaplaşmayı yansıtan bu dizeler, okuyucuya aşkın ve ayrılığın içsel derinliklerini hissettirirken, hayal kırıklığı ve

⁶¹⁸ Refik Durbaş, *Menzil*, s.89

umutsuzluğun da izlerinin sonbaharın zamansal değişiminin bireyin duygularında da olabileceğine dair varsayımına sözcüklerini taşımaktadır.

“Hep güzel insanlar taşıdım, kimi geceler balığa çıksam da...”

Gün kavruldu, deniz kirlendi, sonbahar ve ilkbahar

Aldı başını gitti hayatımdan ⁶¹⁹

Zaman değişim ögesinin üstünde bir olgudur, birey kendi zamanına, yaşadığı dönemde çevresindeki değişimlere ve olumsuzluklara değinmektedir. Günün artan sıcaklığı, kirlenen deniz, sonbahar ve ilkbahar mevsimleriyle birlikte doğanın dönüşümünü ve değişimini anlatmaktadır. Değişen şey zamandır ama zaman ile değişip dönüşen doğa ve insan, biraz daha bozularak bireyin de değişip bozulmasına sebep olmuştur. Değişim, eylemlerle kendini göstermiştir: "*Aldı başını gitti hayatımdan*" dizeleriyle şair, hayatından bazı şeylerin kaybolduğunu, değiştiğini ve dönüştüğünü ifade etmektedir. Belki de güzel insanların ayrılması, olumsuzlukların artması veya hayatın değişen koşulları şairin hayatında yer alan şeyleri alıp götürmüştür. Bu dize, bir kayıp ve değişim duygusunu yansıtmaktadır.

Durbaş'ın geçmişte yaşanmış güzel anılara ve insanlara olan özlemi, çevresindeki değişimlere duyduğu hayal kırıklığı ve kayıpları anlattığı görülmektedir. İnsanların hayatımızdan ayrılması, doğanın değişimi ve olumsuzlukların etkisiyle şairin yaşamında bir dönüşüm ve kayıplar süreci yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu kayıp ve yas süreci de genel manada sonbahar ile ilişkilendirilmektedir.

2.8.5. Akşam/Gece/Gündüz

Zamanı bölerek çoğaltmak, onu kullanmaya çalışmak bir şekilde zamanın ezici ve tahripkar üstünlüğüne bir saldırı gibi görünse de aslında bu durum zamanı anlamlandırmanın bir parçası olarak gelişmiştir. Zamanı bölerek çoğaltmak, insanların işleri organize etme, hedeflere ulaşma, verimlilik sağlama ve deneyimleri daha zengin hale getirme çabalarının bir sonucudur. İnsanlar, zamanı etkin bir şekilde kullanarak daha fazla şey yapabilir, deneyimlerini çeşitlendirebilir ve büyüme sağlayabilirler. Bu süreçte zaman, bir kaynak olmaktan çıkıp, bir fırsat haline gelmektedir. Lakin, zamanın bölünmesi ve kullanılması sürecinde denge önemlidir. Zamanın sadece bir hedefe ulaşma aracı olarak kullanılması, insanları koşuşturma ve stres içinde yaşamaya

⁶¹⁹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.109

itmektedir. Bu durumda zaman, ezici bir güç haline gelir ve insanların yaşamını tahrip edebilmektedir oysa zamanı anlamlandırmanın önemli bir parçası, zamanı sadece bir araç olarak görmek değil, aynı zamanda anlamlı deneyimler yaşamak, ilişkileri geliştirmek, kişisel gelişime önem vermek ve yaşamın tadını çıkarmaktır.

“Çiçekler ve hüzünden süzülmüş bir akşam

Ağlasam kurtulamıyorum”⁶²⁰

Durbaş'ın“Bir Genç Kızın Gece Vardiyasında Şafağın Kanını ve Yalnızlığını Emzirmesi Üzerine”adlı şiirinde zaman, hüznle sürekli olarak andığı akşam vaktini göstermektedir. Birçok şair gibi Durbaş da hüznü en çok akşama yakıştırmıştır: *“Gece en çok bana yakışıyor hüzn.”⁶²¹* Gün batımından ta geceye değin bu zaman diliminde ne bir aydınlık ne de tam bir karanlık hakimdir yani akşam, gece gibi zifiri karanlık olmadığı gibi gündüz gibi aydınlık da değildir. Tıpkı hüzn gibi tariflenebilmektedir. Hüzünde tam bir acı ya da tam bir duygusallık söz konusu değildir. Hüzn kuşanarak daha da katlanılmaz hale gelen akşamdan kurtulmak için birey, duygularını dışa vurmak adına ağlamak ister lakin bundan kurtulamaz ve hüznün akşamın için hakimiyetini tamamen koyulaştırmaktadır.

“Alıp başımı gitmek isterdim

herhangi bir saatinde can sıkıntısının

ama ilk değil bu akşam üzerleri

nefretin böyle zamansız ziyareti”⁶²²

Bu şiirde Refik Durbaş, zaman kavramı üzerinden can sıkıntısı ve nefreti ele almaktadır. Şair, *“Alıp başımı gitmek isterdim/herhangi bir saatinde can sıkıntısının”* dizeleriyle, sıkıntı ve bıkkınlık hissinin zamanla ilişkisini ifade etmektedir. Can sıkıntısı, zamanın içinde yaşanan bir duygudur ve şair, bu duygudan kaçmak için herhangi bir zamanda gitmek istediğini belirtmektedir: *“ama ilk değil bu akşam üzerleri/nefretin böyle zamansız ziyareti”* dizeleriyle şair, nefretin zamanı aşan bir şekilde belirdiğini ifade etmektedir. Nefret, zamansız bir şekilde gelir ve zamanın

⁶²⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.118

⁶²¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.83

⁶²² Refik Durbaş, *ÇA*, s.312

herhangi bir saatiyle sınırlı kalmaz. Şairin anlatımında, akşam üzeri nefretin ziyareti, zamanın karmaşıklığını ve duygusal etkilerin zamansızlığını vurgulamaktadır.

Bu şiirde Refik Durbaş, zamanın insan üzerindeki etkilerini ve duygusal deneyimlerin zamanla ilişkisini sorgulamaktadır. Can sıkıntısı ve nefret gibi duygusal durumlar, zamanın içinde belirir ve zamansızlıkla ilişkilidir. Şair, zamanın insan hayatında ezici ve karmaşık bir etkiye sahip olduğunu ve duygusal deneyimlerin zamanla nasıl ilişkili olduğunu bu şiirinde hissettirmektedir.

“Akşam. Hasadını devşiriyorum zamanın bir dağ yamacında

ışıklar içinde yüzün

yüreğinde tarifsiz bir telaş, yağmur yağıyor

Canla dölleniyor tohum

Kanla sürülüyor tarla

Alın teriyle biçiliyor başaklar

...

Yaz mı bahar mı belli değil

akşam

Umut da tükenmiş umutsuzluk da”⁶²³

Zamanla tükenen sadece saniyeler değildir. Umut da bu tüketen ve bazen çoğalan azınlığın bir parçası olarak kendini göstermektedir. Genişleyen zaman tanımları arasında akşam; eve dönüşün, kendi olmanın ve yorgunluğu atmak için dinlemenin de vaktidir. Akşam olunca eve gitme telaşı başlar çünkü akşam dışarıda zaman geçirilmeyeceğinin sinyalini vermektedir. Adeta bir sarı ışık görevini gören akşam, “hazırlan” komutunu verirken gecenin karanlığı ile çöküşünün de sinyalini inceden inceye vermektedir. İşten, okuldan o güne dair gündüzden başlayan umudun tükenişine kadar olan süreçte akşam dönüşün izini vermektedir. Çocuğu kayıp bir anne akşam olunca eve gelmeyen evladı için en çok saatte endişelenmektedir. Çünkü akşam dönüşlerin kavuşmaların saatidir. Dönüşler ve kavuşmalar gerçekleşmediğinde ise panik başlamaktadır. Akşama kadar dönmeyen biri için yaşanan panik hali, umulan şeyin gerçekleşmemesi halinde ise hayal kırıklığından umutsuzluğa evirilmektedir. Hatta arzu

⁶²³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.181

ile beklenen, emek ile devşirilen umut tükendiği gibi umutsuzluk dahi tükenmiştir. Gündüze çöken akşam, umutsuzluğa bile perde çekmektedir. Acele gelmesi beklenen zaman akşamdır: "Yinezehr'oldu acele akşamım"⁶²⁴ ama acele ile geçilmesi istenen zaman dilimi, zamanın en karanlık hali olan gecedir.

*"gecem saçları ağarmış bir mavi kuş
gündüzüm anıları yitik yeşil bir rüzgar
gider gelir içimde
dudakları çatlamış bir umut"*⁶²⁵

Zaman bölünerek büyürken Durbaş, bu bölünmenin özeti sayılabilecek bu dizeleri yazmıştır: "gecem saçları ağarmış bir mavi kuş/ gündüzüm anıları yitik yeşil bir Rüzgar". Gecesi ve gündüzü doğadan güç alarak değişen ve aslından uzaklaşan şeylere benzemeye başlamıştır.

*"nerede, nasıl, hani diye sorma yurdum neresi
yaralı geleceğim
git, ne ayrılık gözyaşı ne sürgünde umudum
Bir şiir bir sevda bir hayat ve sen
geceler sorguda gündüzüm uçurum rengi"*⁶²⁶

Gurbette zaman, akrebin mih gibi yerinde çakılıp kaldığı, yelkovanın ise belli belirsiz bir kaç kıpırdanışından ibarettir. Gurbette geçirilen zaman yek ahenktir, aynı düzlükte özlemin ağırlaşıp hasretin koyulaşması nedeniyle zamanın geçtiği hesap edilmektedir. Geçmişe duyduğu özlem, geleceğine kara bir perde gibi çekilirken geceler ve gündüzler vardiyalardan ve kederden örülü çözülmez bir düğüme dönüşmektedir. Bu kederli düğüm adem elmasında bir yük gibi soluklarına asılıp kalırken şiire ve sevdaya, hayata ve insana tutunmanın çabası içine de girmektedir. Bu çaba bir hesaplaşma içine giren bireyin geceleri kendi ile geçirilen bir iç sorguya, bir hesaplaşmaya girmesi ile kendini bir döngüye sokmuştur.

Gecenin ve gündüzün birbirini takip ettiği bu kısır ve durağan döngüde artan hüznün, acı ve yalnızlık bireyin içsel sorgulamalarını daha derinleştirmektedir: "akşam ne

⁶²⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.333

⁶²⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.247

⁶²⁶ Refik Durbaş, *Menzil*, s.23

bilsin acıların ve yalnızlığın rengini/ yok adresi"⁶²⁷Yalnızlığın adresi artık yoktur. Akşamın kucağında karanlıkla beslenen yalnızlık her yere nüfuz etmiştir. Gurbet, bir hüznün ülkesi haline gelirken akşam evine dönen bireyin mutluluğu yoktur. Çünkü ev mutluluğun odağından çok uzaktadır: "*ayrılığın geçit vermez sesini öptüğüm akşam*".⁶²⁸Ayrılarak gittiği yerde ayrılığı tadarak yaşayan birey, içinde büyüdüğü bu hüznün ülkesinde uçsuz bucaksız bir hüznünden ufka bakmaktadır: "*Ağır ağır çöküyor akşamın hüznü bozkıra*"⁶²⁹Tadını aldığı bu asitli keder, akşamüstleri daimi bireyin ziyaretçisi olur. "*Akşamüstü içimde kederler*"⁶³⁰diyerek kederlerin zaman dilimi olarak akşamları kendini daha fazla gösterdiğini de belirtmektedir. Akşam, hüznü ve kedere en çok yakıştırılan zaman dilimidir. Refik Durbaş, bu zaman dilimlerini bir arada kullanmaktadır. Zamanı hatta gün batımından sonrası bile başka adlandırmalar ile farklılığını göstermektedir. Akşam, akşamüstü, gece, kör gece gibi koyuluğuna ve karanlığına göre sınıflanan gün batımı sonrası süre dilimleri hüznü ve acıyı tariflenmekte de bir reçete olarak kullanılmaktadır.

"paramparça bir hayat

bütün sokaklar bomboş akşamlar kahverengi"⁶³¹

Zamanı bölerek kullanmayı deneyimleyen insanoğlu zaman içinde renklerin bu zamanlar ile özdeşleştiğini fark ederek anlam deneyimlerini genişletmiştir. Zamanın renklere bürünerek değiştiğini gören birey, bunların ondan eksilerek değiştiğini fark etmektedir.

"Yüzümün kırık aynasından uyurdu geceler

adım nerde, çağım nerde"⁶³²

Şairin şiirinde geçen "*Yüzümün kırık aynasından uyurdu geceler, adım nerde, çağım nerde*"⁶³³ dizeleri, genel bir soru sormaktan ziyade bir tür zaman ve çağ arayışını ifade etmektedir. Bireyin kırık aynası yani yüzünün kırık aynasından gecelerin uyuduğu anlatılmaktadır. Kırık ayna, bir yüzey olarak bireyin içsel durumunu, hislerini

⁶²⁷ Refik Durbaş, *Menzil*, s.24

⁶²⁸ Refik Durbaş, *Menzil*, s.37

⁶²⁹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.34

⁶³⁰ Refik Durbaş, *Menzil*, s.25

⁶³¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.348

⁶³² Refik Durbaş, *Menzil*, s.79

⁶³³ Refik Durbaş, *Menzil*, s.79

yansıtırken, gecelerin uyuması da zamanın durduğu veya yavaşladığı bir durumu temsil eder. Ayrıca adının ve çağının nerede olduğunu sorgulayan şair, zamansal bir kayboluş veya yabancılaşma hissiyle karşı karşıyadır.

Durbaş'ın kırık ayna metaforunu kullanması ve bunu gece zaman dilimi ile bir araya getirmiş ve üçüncü toplu şiir kitabına *Kırık Ayna* adını vermesi de önemlidir. Bu noktada parantez açmak gerekirse "*kırık ayna*" genellikle yaralanmış, parçalanmış veya çatlak bir aynayı ifade etmektedir. Bu sembol, şairin iç dünyasının kırılğanlığını, travmalarını ve hayal kırıklıklarını yansıtmaktadır.

Kırık ayna, bir anlamda insanın ruhsal zedelenmelerini, geçmişte yaşanan acıları ve travmatik deneyimleri temsil etmekle beraber şair, kırık aynayı kullanarak kendi iç dünyasını yansıtan şiirler yazarak bu zedelenmeleri ve incinmeleri dile getirmektedir. Kırık ayna aynı zamanda insanın kendini tanıma sürecinde karşılaştığı çatışmaları ve çelişkileri de yansıtan bir metafordur.

Refik Durbaş, kırık ayna sembolünü şiirlerinde kullanarak kendi iç yolculuğunu, arayışlarını ve kendini anlama çabalarını aktarır. Aynı zamanda bu kırık aynada gecelerin uyuyor olması da kendisi ile hala yüzleşmekte zorlandığı ruh sancıları da olduğunu belirtmektedir. Bu metafor, umudu da barındırır çünkü kırık ayna parçalarıyla insanın kendi benliğini yeniden inşa etmesi ve iyileşme sürecine girmesi mümkündür.

Hülasa, Refik Durbaş'ın şiirlerinde "kırık ayna" metaforu, insanın iç dünyasının karmaşıklığını, travmalarını ve kendini tanıma sürecini temsil etmiş; birey, kırık ayna imgesini kullanarak okurlara kırılğanlığın, zedelenmelerin ve içsel yolculuğun anlamını anlatırken aynı zamanda umudu da aktarmaktadır. Bu dizelerde, bireyin kendi kimliği ve çağı arasında bir uyumsuzluk veya yabancılaşma hissi olduğunu söylemek mümkündür. Birey, geçmiş zamanın yerine getirdiği dönüşümler ve çağın hızlı değişimi karşısında kaybolmuşluk hissi yaşamaktadır. Bu, çağın getirdiği değişimlerle başa çıkma çabası, kimlik arayışı ve zamanın geçişine karşı bir sorgulamayı da yanında getirmektedir.

Refik Durbaş'ın şiirlerinde zaman ve çağ algısı, genellikle zamanın hızlı geçişi, geçmişin kayboluşu, değişimin getirdiği yabancılaşma gibi temalar etrafında şekillenirken şair, bireyin iç dünyasında hissettiği zamanın hızıyla dış dünyanın değişimleri arasındaki gerilimi ve dengeyi sorgulamaktadır. Bu, çağın insan üzerindeki

etkilerini ve zamansal kaygıları derinlikli bir şekilde ele alan Durbaş'ın zaman algısının bir örneğidir.

"Ben kalırım gecede kalır çocukluğum

Çocukluğum

*kalır benimle gece"*⁶³⁴

Bu dizelerde ise şairin çocukluğunun ve geçmişinin onunla birlikte olduğunu ifade eden bir duygu ve imgeler bütünü vardır. Şair, *"Ben kalırım gecede kalır çocukluğum"* dizeleriyle çocukluğunun gecede, karanlıkta saklı kaldığını ve kendisiyle birlikte var olduğunu dile getirmiştir. Bu sözlerde geçen *"gece"*, metaforik bir anlam taşır ve hem fiziksel hem de ruhsal anlamda karanlık, gizem ve bilinmezlikle ilişkilendirilmiştir.

Çocukluğunun gecede kalmasıyla birlikte, şair çocukluğunun kendisiyle birlikte varlığını sürdürdüğünü belirtmiştir. Bu sözlerde geçen *"Çocukluğum kalır benimle gece"* ifadesi, geçmişin ve çocukluk anılarının şairin kimliğini ve özünü oluşturan temel unsurlar olduğunu anlatmıştır. Çocukluk, şairin iç dünyasındaki derinlikleri, duyguları ve hatıraları ve var oluşunun ilk anlamlı parçalarını içinde barındırırken aynı zamanda bir iç yolculuğu başlatmaktadır.

Bu dizelerin edebî çerçevesi şairin kendi geçmişiyle ve çocukluğuyla bağını kurduğunu, onları kendisiyle birlikte yaşattığını ve bir anlamda onlarla bütünleştiğini göstermesidir. Şairin iç dünyasında yer alan bu çocukluk imgeleri, şiirin atmosferini ve duygusal derinliğini güçlendirmektedir. Geçmişin ve çocukluk anılarının karanlıkta saklı kalması, şairin kimliğini şekillendiren önemli bir parçadır ve onunla birlikte gece boyunca varlığını sürdürmüştür.

"O kız parkta, park kanepesinde

Dün akşam, bu akşam her akşam

Hangi sonbaharın nevrüzuna bakıyor

*Kendisi olan hüznle, hüznlerle Fahri"*⁶³⁵

⁶³⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.369

⁶³⁵ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.11

"Sığınak" adı verilen bu şiirde "akşam, hüznün de çiçek açar mı Fahri?"⁶³⁶ geçen isim Fahri, Durbaş'ın kardeşidir. Akşam, hüznle birlikte çiçek açmasını sorgulayan bir ifadedir. Şair, Fahri'ye yönelterek akşamın içindeki hüznün ve melankolinin ne kadar derin olabileceğini sorgulamaktadır. Bu cümlede akşam, zaman olarak değil, duygusal bir durum olarak kullanılmıştır. Bu cümleyle akşamın içindeki hüznün bir çiçek gibi açabileceği, yani duygusal bir güzellik taşıyabileceği konusunda bir merak ve sorgulama dile getirmektedir.

Şiirde, bir kızın parkta kanepede oturduğu, günlerin akşamlarının ardı ardına geldiği ve hangi sonbaharın başlangıcına baktığı portrelendirilmektedir. Bu sırada kızın içinde bulunduğu duygu durumu hüznle ilişkilendirilir. Kızın kendi hüznüyle ve diğer hüznlerle birlikte parkta oturduğu vurgulanmıştır. "Fahri" ismiyle bahsedilen kişi ise şiirin içinde yer alan karakterlerden biridir. Aynı zamanda yaşayan gerçek bir bireydir. Şiirde yer alan bu dize, zamansal geçişlerin ve duygusal atmosferin vurgulandığı bir anlatıma sahiptir.

"Ayın ışığından önce

Bu gece hasretim

konuk olacak kalbine

*Açık kalsın penceren"*⁶³⁷

Bu dizeler duygusal bir aşk temasını yansıtmaktadır. Şair, sevdiği kişiye duyduğu özlemi ve onun kalbine girmeyi dilemektedir. "Ayın ışığından önce" ifadesi, sevdiği kişinin güzelliğini ve cazibesini vurgularken, "Bu gece hasretim" ifadesi ise şairin özlem dolu bir gece geçirdiğini belirtmektedir.

Birey, sevdiği kişinin kalbine "konuk olmayı" arzulamaktadır ve "Açık kalsın penceren" ifadesi ise sevgilisinin kalbini şaire açık tutmasını, şairin hislerine ve sevgisine yer vermesini dilemektedir. Bu dizelerde romantizm, özlem ve umut gibi duygular yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Birey, sevdiği kişiyle arasındaki duygusal bağı güçlendirmek ve birlikteliklerini daha derinleştirmek istemektedir. Birlikteliğin derinleşmesi gece ile yoğunlaşırken hasret de doğru orantılı büyümektedir.

⁶³⁶ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.11

⁶³⁷ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.15

“Bir sabah hatırlamış olarak uyanırım ansızın

Daha önce kullandığın nice sözcükleri

Ömrüm, ansızın bir sabah unutma

Unutmuş olarak uyanırım seni, beni ve her şeyi”⁶³⁸

Bu dizelerde zamanın geçişi, hafıza ve hatırlama ön plandadır. Şair, bir sabah ansızın hatırladığı sözcükleri ifade ederek zaman faktörünü ve belleğin değişkenliğini vurgulamaktadır: *"Bir sabah hatırlamış olarak uyanırım ansızın"* ifadesiyle, şairin bir anda geçmişteki anıları ve kullanılan sözcükleri hatırlamıştır: *"Daha önce kullandığın nice sözcükleri”⁶³⁹* zaman içinde unutulduğu söylemiştir.

Şairin ifadesine göre, ömür boyunca unutulması beklenen şeyler ansızın hatırlanabilmektedir. Bu durum, zamanın insanın hafızasını etkileyebileceğini ve geçmişin izlerinin zaman zaman aniden geri gelebileceğini anlatılmıştır. Unutulan sözcüklerin sabah yani gündüz zaman diliminde hatırlanması ise doğan yeni günün yeni bir başlangıç olarak görmüştür.

Bu dizelerde geçmişin hatırlanması ve unutulması, zamanın etkisi ve belleğin değişkenliği üzerine düşünmeye yoğunlaştırmıştır. Şair, zamanın insanın yaşamında bir döngü olduğunu ve bazen aniden hatırladığımız şeylerin bir anda unutulabileceğini ifade etmektedir.

“Bir bulut indirdim

Gökyüzünün ortasından

gündüz yalnızlığa gölge

gece hüznüne arkadaş

olsun diye mi remil attım

niyet tuttum sılamıza

Rüya içinde bir rüyada

Seni kaybediyorum her gece”⁶⁴⁰

Durbaş bu şiirinde gece kaybettiği şeyi anlatmaktadır. Bir bulutun indirilmesiyle yaratılan gölgelerin, gündüz yalnızlığına ve gece hüznüne eşlik etmesinin ifade edildiği

⁶³⁸Refik Durbaş, *ÇA*, s.387

⁶³⁹Refik Durbaş, *ÇA*, s.387

⁶⁴⁰Refik Durbaş, *Sayeste*, s.32

aynı zamanda şair, bulutu indirerek yaratılan gölgelerin, günün farklı zaman dilimlerindeki duygusal atmosferi temsil ettiğini belirtmiştir. Gündüz, zamanın en aydınlık anıdır: "*Gündüz yalnızlığa gölge, gece hüznüne arkadaş olsun diye mi remil attım*" ifadesiyle, şairin bulutun gölgelerini kullanarak, gündüzün yalnızlığını hafifletmeye ve gece zamanının hüznüne eşlik etmeye çalıştığını söylemiştir. Bu, şairin duygusal bir bağlantı kurarak zamanın farklı anlarında hissedilen duygulara yanıt verme isteğini yani duyguların zamansal algıdaki etkisini aktarmaktadır. Durbaş'ın diğer mısralarında ise rüya içinde kaybedilen bir sevgiliden bahsedilir. Bireyin her gece sevdiğini kaybettiğini ifade etmesi, sevdiği kişinin uzaklık veya ayrılık nedeniyle kaybolduğunu veya onu kaybetme korkusunu dile getirmektedir. "*Her gece rüyamda eridi gözyaşım*

Taş oldum siyanüre kesildim, dedim"⁶⁴¹

Geceyi kullandığı bir başka dizede birey, rüyasında yaşadığı bir deneyimi anlatmaktadır. Şair, rüyasında gözyaşının eridiğini ve kendisinin taşlaştığını ifade etmektedir. Taşlaşmak, duygusal bir donukluğu veya hissizliği temsil edebilirken, "*siyanüre kesilmek*" ifadesi ise ölümü veya ölüm benzeri bir durumu çağrıştırmaktadır. Bu dizelerdeki imgelemler, şairin içsel bir çatışma veya duygusal sıkıntı yaşadığını ve bu durumu rüyalarında yansıttığını göstermektedir. Gözyaşının erimesi ve taşlaşmanın ifadesi, duygusal zorluklarla baş etme ve duyguları ifade etme konusundaki güçlükleri temsil etmektedir.

"*Siyanüre kesildim*" ifadesi, bir tür zehirleme veya yıkıcı bir etkiye maruz kalma anlamına gelirken, "*dedim*" kelimesi şairin iç dünyasında geçen düşüncelerini ifade etmektedir. Bu dizeler, şairin içsel sıkıntıları, duygusal karmaşası ve belki de yaşadığı acıyı dile getirmektedir.

"rüzgarın koynunda gündüzün

Erguvan burcunda gecelerin

*Bir bunun için mi sevmedim seni?"*⁶⁴²

⁶⁴¹Refik Durbaş, *Şayeste*, s.36

⁶⁴²Refik Durbaş, *ÇA*, s.384

Birey, sevdiği kişiyle ilgili duygusal bir sorgulamada bulunmaktadır: "*Rüzgarın koynunda gündüzün, erguvan burcunda gecelerin*" dizesinde, doğanın ve zamanın güzelliklerini kullanarak sevdiği kişinin eşsizliğini anlatmaktadır. Şair, bu doğal güzellikler karşısında sevdiği kişiyi düşünerek onunla ilişkisini değerlendirirken, "*Bir bunun için mi sevmedim seni?*" sorusuyla kendisini sorgulamaktadır. Bu dizelerde, şairin sevgisinin derinliğini ve anlamını sorguladığı bir iç hesaplaşma görülmektedir. Bu hesaplaşmanın gece değil gündüz yapılması manidardır zira gündelik telaşların gündüz yapıldığından kendini daha duygusal hissetmesi bireyin içsel muhasebesini zamanın ve günün tamamına yaydığını göstermektedir.

"Hiç gün güneş görmemiş mi ne

*İkisinin de yüzü gündüzü"*⁶⁴³

Refik Durbaş'ın gece zaman dilimi kadar gündüz zaman diliminde yine acı ve hasret çekiyor oluşu bu dizelerde, bireyin gündüz zaman diliminde de acı ve hasret çektiği vurgulanmaktadır. Şair, "*Hiç gün güneş görmemiş mi ne, İkisinin de yüzü gündüzü*" şeklinde ifade ederek, güneşin ışığına rağmen acı ve hasretin geçmediğini belirtmiştir.

"*İkisinin de yüzü gündüzü*" ifadesiyle, gün içinde bireyin iç dünyasında acı ve hasret duygularının var olduğu anlatılmaktadır. Bu dizeler, şairin gece ve gündüz zaman dilimlerindeki duygusal deneyimlerini ifade ederken, acı ve hasretin sürekli bir varlık olduğunu ve zamanın geçmesiyle bu duyguların geçmediğini hatta yoğunluklarını koruduğunu aktarmaktadır. Gündüz bile bireyin/şairin iç dünyasındaki bu yoğun duygusal deneyimler, ifadelerine yansır ve onun edebî çalışmalarında önemli bir tema haline gelmiştir.

Refik Durbaş, şiirlerinde zamansal kavramları ve özellikle akşam, gece ve gündüz gibi zaman dilimlerini sıklıkla kullanırken bu kavramları, şairin iç dünyasını, duygusal deneyimlerini ve zamanın geçişine dair düşüncelerini ifade etmede önemli bir rol oynamaktadır. Akşam, Durbaş'ın şiirlerinde melankoli, hüzn ve belirsizlik gibi duyguların yoğunlaştığı bir zaman dilimini, günün sona erdiği ve geceye geçişin başladığı anı ifade ederken, içsel bir yalnızlık ve huzursuzluk hissiyle de

⁶⁴³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.357

ilişkilendirilmektedir. Şair, akşamın karanlığında kaybolan umutları, geçmişin hüznünü ve zamanın hızlı geçişini işlemektedir.

Gece, Durbaş'ın şiirlerinde genellikle karanlık, sessizlik, izole olma ve içe dönüş gibi temalarla bir arada kullanılmaktadır. Gece, şairin içsel dünyasını keşfettiği, hayallerini ve düşüncelerini, acılarını, incinmişliklerini serbest bıraktığı bir zaman dilimi olarak betimlenmiştir. Aynı zamanda gece, gündelik hayatın sıkıntılarından uzaklaşmanın ve kişisel deneyimlere odaklanmanın da zamanıdır.

Gündüz ise Durbaş'ın şiirlerinde aydınlık, umut ve değişim gibi temalarla ilişkilendirilir. Gündüz, yeni başlangıçların, umutların ve güzelliklerin ortaya çıktığı bir zaman dilimi olarak betimlenir. Şair, gündüzün enerjik ve canlı atmosferini, doğanın uyanışını ve hayatın dönüşümünü anlatırken, zamanın akışına dair farklı bir perspektif sunmaktadır. Ama bazı şiirlerinde örneklendiği gibi bu durumun her zaman mutluluk ile ilişkilendirilmediği görülmüştür.

2.9. Anne

Her anne bir şair doğurmaz ama her anne bir şiirdir. Kimi nurdan kimi sevgiden oluşmuştur. Anne, evladına ontolojik başlangıcın yuvasıdır; hücrelerini veren, sütünü, kanını hatta canını vererek onu dünyaya getirmiştir. Durbaş'ın, annesinin dizinde, yüreğinin sıcaklığında büyüyerek geçirdiği çocukluğu ile anne teması yaşamını ve çocukluğunu etkilemiştir. Durbaş, annesi Şayeşte Durbaş'ın (Tozan) adını verdiği son şiir kitabı ile anmıştır. Durbaş, annesine olan bağlılığını bu kitaba adını vererek göstermiştir. Anne, varlığın başlangıcı ve yaşama zaferi ile bakılan kalenin kendisidir. Anne, bir arketiptir; varlığın "ilkimgesi"⁶⁴⁴ olması sebebiyle insanın akıl şemasında başlatıcısıdır:

*"Anne arketipinin özellikleri "annelik" ile ilgilidir: dışının sihirli otoritesi; aklın çok ötesinde bir bilgelik ve ruhsal yücelik; iyi olan, bakıp büyüten, taşıyan, büyüme, bereket ve besin sağlayan; sihirli dönüşüm ve yeniden doğuş yeri; yararlı içgüdü ya da itki: gizli, saklı, karanlık olan, uçurum, ölümler dünyası, yutan, baştan çıkaran ve zehirleyen, korku uyandıran ve kaçınılmaz olan"*⁶⁴⁵

Her özelliğimizin özüne yayılan bu varlık bizi sararak şekillendirir, şekillendirdiği varlığın özüne duygusal olarak yerleşmektedir. Bunun bilinçli değil doğal bir yayılım olduğunu sevgisi ile belli etmiştir. Anne, sadece sevgiyi kuşatan bir varlıkta değildir. Carl Gustav Jung'un anne ve kadın anne ve insan rollerine de sınırlı bir

⁶⁴⁴ Carl Gustav Jung, *Dört Arketip*, s:17

⁶⁴⁵ Carl Gustav Jung, *Dört Arketip*, s:22

bakış açısı ile bakmaz anne bütünleştirici olabildiği gibi ayrıştırıcı ve parçalayıcı da olabilmektedir. Kadın/anne/üvey anne/korkutucu anne/ölü anne gibi birçok tanımlama mevcut görünmektedir. Annenin dünyadaki konumu evladının duygusal yerleşkesinin iklimini belirlemiştir. Durbaş'ın şiirlerindeki anne, fedakar bir annedir; ruhu uzaklaştığında sevgisi kuşatıcı bir rol üstlenmektedir. Durbaş'ın şiirlerindeki anne anılarda hüznün, fakirlikte sessiz, ıraklar için erken yaşta büyümesini gerektiren hastalıklara sahip bireylerdir. Yenilgiler içinde büyüyen birey en büyük yıkımı varlığı yeryüzünden silinen anne ile birlikte yaşamaktadır. Anne ölünce de yaşam kaosa sürüklenir annenin kaybı bu durumda ölüm temasının içinde kendini göstermiştir.

“annem hiç kullanmadı ruhunu

Ve nurdan cesedini

Sedef bir anahtar gibi bıraktı

Çocukluğumun yağmuruna

Sevda yeline”⁶⁴⁶

Ruhunu hiç kullanmayan anne, nurdan bir cesede sahip olmuştur. Ölüm, insan kalbine bir gezegenin yıkılışından daha fazla tahribat verir çünkü anne insanın ilk evrenidir. İnsanın çocukluğu ise öz vatanıdır. Anne ile kurulan güçlü bir bağ vardır. İnsan, annesine bağlıdır; ilk nefeslerini, ilk besinlerini annesi ile almıştır. Onun içinde büyürken bir giz yaratmıştır. Anne evladına bir gizlilik, bir esrar vermiştir. Bu esrar sedef bir anahtar ile açabildiği yağmurlu bir gezegen yaratmıştır. Bu gezegende yegane varlık annedir: Anne severken ruhunu kullanamaz, ama ölürken nurdan bir hale içindedir. Sevdanın, aşkın ilk hali annedir.

Durbas, en çok çocukluğundaki annesi ile hasretini göstermiştir: *“Çocukluğumda İzmir’i özlemlerle annem sevdirmişti. Sonra gençliğimde annemle İzmir’i sevdim. Annem yok artık, İzmir’in koynunda bir avuç toprağın kardeşi olarak yaşamakta”*.⁶⁴⁷ Annenin yarattığı kayıp onun nezdinde ya da onunla sevilen her şeyi de ölümün gölgesinde koyu bir acıya renk olarak kendini vermiştir. Annenin yarattığı dış dünya onun gidişi ile parçalanırken kırılıp dökülen şeylerin arasında bireyin ruhu da vardır. Dünya ile göbek bağını koparan birey, özlemlerini ve acılarını daha katı yaşamak mecburiyetinde

⁶⁴⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.67

⁶⁴⁷ Refik Durbaş, *AKİ*, s.9

kalmıştır. Bu mecburiyet,bireyi bazen küskünlüğe bazen de kabullenişe sürüklemektedir. Şairin içinden geçen bu cümleler annenin kaybının üzerinden geçen hayli zamandan sonra sarf edilmiş gibidir çünkü sözcükler mezar taşında bekleyerek soğumuştur.

"anam

kar üstünde can vermiş bir serçe gibi

öyle sessiz ve kendinden habersiz"⁶⁴⁸

Anne ve serçe arasında kurulan bağ serçelerin kışları yuvayı terk edemeyişi soğuk kış günlerinde ecellerine erkenden kavuşmaları üzerinden bağ kurulmuştur. Sessiz ve kendinden habersiz olma durumu ilk olarak baygınlık ve bilinçsizlik olarak kulağa dolsa da asıl olan kendinden habersiz olma durumu ölüme ait bir özelliktir. Anne varlık olarak "ana" nidasında daha yüreğe yakın gelir kulağa. Daha Anadolu'lu, daha samimi ve aynı zamanda daha fazla iyelik barındırmıştır. "Ana"sı sessiz ve can vermiş bir çaresiz kuştur.

Kış mevsiminde bireyin/şairin, çocukluğundan parçalar aktardığı bu şiir, erkenden okulu bırakıp iş yaşamına giren çocukluğunu, yoksulluğa feda edilmesine tanıklık eden çocuğun annesi de yoksulluktan sessizleşmiştir. Ailesi için yaptıklarının yetmediği yoksulluktaki anne çaresizliği bir hastalıktır aslında. Nasıl ki Tazimat romancılığında zengin ve babasız bireyler varsa toplumcu gerçekçi şiirde de anne eksiktir. Öksüz kalan birey annesiz kaldığı için duygusal yönden eksiklikler hissetmiştir. Anne ölmemişse bile "öyle sessiz ve kendinden habersiz "ifadesinde olduğu gibi kendinden dahi habersiz olarak nitelenmiştir. Silikleşen anne, yokluğu, acıyı ve özlemi besleyerek büyütürken anlamsal ve varoluşsal bir tezatlık yaratmıştır. Acıyı da evladı ile emziren anne, acıyla kardeş büyüttüğü yavrusunu erken terk ederek onu ilk bırakan kişi olmuştur. Ölüm, anne ve evladı doğumdan sonra tekrar ayıran bir olgudur.

"bende gitsem bu akşam saatinde

yeniden çizer mi beni annem

resimler asar mı boynumun eşiğinden

...

⁶⁴⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.216

Oysa her gün misafir geliyor gece
ve her gün odamda coşkuyla
ona bir şiir cesedi sunuyorum
taze bir ay doğuyor annemin yüzünden
eylül serserisi muhacir yüreğime"⁶⁴⁹

Anne kavramı birçok nokta üzerinden çocuğu şekillendirmektedir. Haliyle toplumu şekillendiren bir tarafı da mevcuttur: "Şöyle ki; literatürde tasvir edildiği üzere, çocuk psike'si üzerindeki bütün o etkilerin tek kaynağı kişisel anne değil, anneye yansıtılan arketiptir; bu arketip anneye mitolojik bir arka plan vererek ona otorite, hatta tanrısallık katar."⁶⁵⁰ Anneye verilen bu kutsallık, yaratımın sancısını taşıyan anneyi hem uhrevi hem düşünülen öte dünya alemleri için de kutsal bir varlığa dönüştürmektedir.

"annelerin cesediyle sevişen çocuklar
beni kandırmıyor bu akşam"⁶⁵¹

Çocuk ve anne bir bütün halinde görünmektedir. Anne var ise çocuk tam, çocuk varsa anne tamdır. Bu noktadan bakıldığında anne yoksa çocukta yoktur. Annenin yokluğuyla bağını sürdüren çocuk, akşamın ıssızlığı içinde yalnız kalarak dünya ile zamansal bir yıkımın arasında sıkışmıştır: "kaç bahar, beklesen de/ elinde mezar taşları/ akasyalar ve akşamlar"⁶⁵² Zaman geçerken çocukluğu her geçen gün ondan uzaklaşan birey, annesiz olmayı ilksiz ve zamansız olmakla eş değer tutmaktadır. Anne imgesi Refik Durbaş içinde güçlü bir imgedir. Anılarında dahil bir noktada kendini annesinden bahsederek annesinin ölümü üzerine duyduğu acıyı, üzüntüyü ve yası anlatmıştır. Hatıralara giren anne, kalbin anılar tabutunda baş köşedeki musallada yatmaktadır.

Annesini erken yitiren çocuk büyümeden ihtiyarlamaya başlamaktadır. Annesiz kalan birey, bahtiyar olduğu günlerin yasını annesinin yasıyla beraber tutmaktadır: "ihtiyarlığın sokağında/ Bugün, bahtiyar çocukluğumla/ yalnız ve yalnız sana armağan/ genç günlerimin busesi/ - Ah benim güzel annem"⁶⁵³ Bu dizeler, şairin annesine duyduğu

⁶⁴⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.45

⁶⁵⁰ Carl Gustav Jung, *Dört Arketip*, s.23

⁶⁵¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.52

⁶⁵² Refik Durbaş, *Menzil*, s.61

⁶⁵³ Refik Durbaş, *Menzil*, s.61

özlemi ve sevgiyi dile getirmektedir. Şair, ihtiyarlık dönemine gelmiş olsa da bahtiyar çocukluğunu annesine armağan etmektedir. Annenin, şairin genç günlerine dair özlem duyduğu anlamını taşıyan "*genç günlerimin busesi*" ifadesiyle anıldığı görülmektedir. Şair, annesine hitaben "*Ah benim güzel annem*" diyerek onun değerini ve sevgisini vurgulamaktadır. Bu dizelerde, şairin annesine duyduğu derin bir sevgi, saygı ve özlem hissedilmektedir.

"Ruhunu kederin meltemine sardım

hasretin minesine bir de ah gönül

ömrüm kayıp günlere mi geldi anne?"⁶⁵⁴

Birey, ruhunu kederin meltemine sardığını ve hasretin acısını yüreğinde hissettiğini belirtirken, "*ah gönül*" diyerek içindeki derin duyguları dile getiriyor. Yaşanamayan bir hayatın üzüntüsü dile getirilirken "*ömrüm kayıp günlere mi geldi anne?*" sorusu, şairin geçmişte yaşanan güzel günlerin özlemiyle dolu olduğunu ve zamanın hızla geçtiği duygusunu anlatmaktadır. Bu dize, anne ile olan bağın gücünü ve zamanın hüznünü yansıtmaktadır. Hasretin ağır bastığı ve zamanın eski güzelliğini yitirdiğini hisseden birey, varlığının başlangıcı olan annenin bilgeliğinden yararlanmaya çalışmaktadır.

"Dün yolcuydu bugünse yolda ah gönül

Sormadan kimseye aşkın ve acının adresini

ömrüm kayıp günlere mi gitti anne?"⁶⁵⁵

Zamanın hızla akışının vurgulandığı satırlarda: "*Ölümün aralık kapısından bir de bana sor*" cümlesi, bireyin ölümünün yakıcılığını ve belirsizliğini hissettiğini ifade etmektedir. "*Hangi ömre açılır oldu günlerim anne?*" ifadesi ise bireyin geçmişteki günlerinin nasıl anlam kazandığını sorguladığını ve yaşamının hangi yöne doğru ilerlediğini merak ettiğini dile getirmektedir. Bu dizede, ölüm temasıyla birlikte anneyle olan bağın da gözlemlenebildiği bir anlam derinliği bulunmaktadır.

"Dün cumartesiydi bugünse pazar ah gönül

ölümün aralık kapısından bir de bana sor

hangi ömre açılır oldu günlerim anne?"⁶⁵⁶

⁶⁵⁴ Refik Durbaş, *Menzil*, s.62

⁶⁵⁵ Refik Durbaş, *Menzil*, s.62

⁶⁵⁶ Refik Durbaş, *Menzil*, s.62

Annenin kendi varlığına eşitlendiğini gösteren birey, acılarının muhasebesini bir iç sorgulama ve kaybolmuşluk haliyle yapmaktadır. Şiirde, ruhun kederli rüzgarlarla sarmalandığı, hasretin acı dolu derinliklerine gömüldüğü ifade edilmektedir. Aşkın ve acının adresini sormadan kimseye, sadece annesine içsel duyguların derinliğini anlatmaktadır; ömrünün, kayıp günlerin içinde yitirildiğini, adresinin ve tanımının eksildiğini düşünürken bu zamanı ve kendini yapılandırma çabası içinde anneden sorularına cevap beklemektedir. Dün cumartesiye bugün pazar olmuş, zamanın geçişiyle bir anlam karmaşası yaşanmıştır. Ölümün aralık kapısından geçmiş ve hangi döneme ait olduğunu dahası ne olduğunu ilk imgesi ve şemalarının başlatıcısı olan anneden öğrenmek istemektedir. Bu şiirde, kaybolmuşluk duygusu ve zamanın akışının yankılandığı bir içsel sorgulama görülmektedir. Şair, annesine seslenerek geçmişinve kimliğinin ne anlama geldiğini anlamaya çalışmaktadır.

"Annesi, cuma ertesinin

kayıp oğluyla

hasreti arasında

Oğlu, saklamış gençliğini

gizli sevdasıyla

annesini arıyor

Kalbim, kayıp günlerin

acı tuzuyla

gurbeti arasında

-Ölüm öpsün hasretinden bu günleri..."⁶⁵⁷

Şair anne-oğul ilişkisini ve yaşanan ayrılıkların getirdiği hasreti: "*Annesi, cuma ertesinin kayıp oğluyla hasreti arasında*" ifadesiyle anne ve oğul arasında yaşanan ayrılığın ve hasretin zorluğunu hissettirmektedir. Anne ilk sevda olarak gösterilmektedir. Bunun psikolojik olarak adlandırıldığı kompleks Ödipus kompleksi ya Ödipal karmaşadır. Ödipus kompleksi, psikanaliz kuramında Sigmund Freud tarafından ortaya atılan bir kavramdır. Bu kavram, antik Yunan mitolojisindeki Kral Ödipus'un hikayesinden esinlenerek geliştirilmiştir. Ödipus kompleksi, çocuğun cinsel dürtülerini ve duygusal ilişkilerini ebeveynleriyle olan ilişkisine bağlı olarak açıklanmıştır.

⁶⁵⁷ Refik Durbaş, *Menzil*, s.63

Ödipus kompleksi, erkek çocuklar için geçerli olan bir durumu ifade etmektedir. Teoriye göre, erkek çocuk babasıyla rekabete girer ve annesine karşı cinsel arzu duymaktadır. Bu duyguların farkında olmayan çocuk, babasını rakip olarak görür ve ondan korkar. Babasına karşı duyduğu korku, öfke ve rekabet duygularıyla başa çıkmaya çalışırken, annesine olan bağımlılığı ve arzusu daha da güçlenmektedir. Ancak zamanla, çocuk babasıyla rekabet etmeyi bırakır ve onunla özdeşleşir. Bu süreçte, çocuk annesini de özdeşleştirdiği babasının yerine geçmeye çalışmaktadır. Ödipus kompleksinin yerleştiği çocukluk dönemi, duygusal süreci ve cinsel gelişimi ifade etmektedir.

Durbaş şiirinde geçen "*Oğlu, saklamış gençliğini gizli sevdasıyla annesi arasında*" cümlesi, oğlunun annesiyle olan ilişkisini ve onun içinde sakladığı gençlik duygularını ifade etmektedir. Anne sevmeyi öğrendiği ilk kişi, sevmeyi öğreten ilk kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk aşk, genellikle annemize duyduğumuz sevgi ve bağlılık olarak kabul edilmektedir. Anne sevgisi, doğumdan itibaren başlar ve annimizi koşulsuz bir şekilde sevdiğini hissettiğimiz ilk kişidir. Annemiz, bize sevgi, şefkat ve güven verir; ihtiyaçlarımızı karşılar ve bizi korur. Bu bağlılık ve sevgi, çocukluk döneminde bizim için hayati öneme sahiptir.

Anne sevgisi, güvenli bir bağ ve duygusal gelişimimiz için temel bir temel oluşturur. Bu duygusal bağ bireyin içinde yaşayacağı geleceği de etkilemektedir. Durbaş annesi ile kurduğu duygusal bağa dair şiirler yazmıştır. Annenin ilk aşk olarak kabul edilmesinin nedeni, annemizle olan ilişkimizin diğer aşk ilişkilerimize temel oluşturmasıdır. Annemizden aldığımız sevgi ve destek, ileriki hayatımızda başkalarıyla ilişki kurma şeklimizi etkilemektedir. Annemizle olan ilişkimizde yaşadığımız duygusal deneyimler, güven, sevgi, bağlanma ve aidiyet gibi kavramları anlamamıza yardımcı olmuştur. İlk aşk olarak adlandırılmasının nedeni, annemizle olan bağın yoğunluğu ve derinliğidir. "*Kalbim, kayıp günlerin acı tuzuyla gurbeti arasında*" ifadesi ise şairin iç dünyasının, geçmişteki kayıp günlerin acısının ve yabancılığın arasında yer aldığını anlatmaktadır. Son olarak, "*Ölüm öpsün hasretinden bu günleri...*" cümlesiyle şair, hasretin getirdiği acı ve özlemi ifade ederken, ölümün de bu duygulardan kurtuluş olarak görüldüğünü dile getirmektedir.

2.10. Alkol

Alkol, şarap, içki gibi fermente edilmiş bitki öz suları çok eskiden beri insanlık ve eğlence, şölen kültürü için önemli bir yer tutmaktadır. Şarap ve sarhoşluk hali edebîyatta gazel gibi yazım türlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İnsan için şarap ile gelen sarhoşluk, bir süreliğine endişeleri gideren bir kaçış hali olmuştur. Şair, alkol ile ilgili anılarını ve yazılarını derleyip *Rakı ve Edebîyat Muhabbet'i* kitabında bir deneme-anı kitabı halinde toplamıştır. Alkole bağımlı değil ama bağlı olduğunu gösteren Durbaş, bu yazılarında İstanbul meyhaneleri, İzmir barları hakkında da 1960-1990 yıllarını anlatır. Ayrıca içki meclislerine konuk olan şair ve yazar dostları hakkında da bilgiler vermiştir.

*“ey serseriliğim. Ey anılarımın ahşap kraliçesi
şarabı sev, tütünü incitme, beni de unut artık”*⁶⁵⁸

Unutkanlık sığınağına bu sefer sevdiğini gönderen birey, sevdiğini şaraba ve tütüne iter çünkü yiğitlik sırası alkoldedir. Bırakıp gitmenin verdiği acıyı örttebilmek adına şarabı sevmesini öğütlemektedir. Sarhoşluk halinden sıyrıldığı anda aklına/anılarına acı hücum edecektir ve/veya etmiştir. Acıdan oluşan bu anı ordularından sadece şarabın etkisinde iken kurtulabilen birey, kendini korumak için bu yolu bulmuştur.

*“o ki birden namlulara
ve yalnızlığıma dolarak
kanla süslerdi ölülere
akşamı alkolle kuşanan
bölen, bölünen bir ses gibi”*⁶⁵⁹

Demlenme deyimi akşam içilen alkolün, yorgunluğa ve duygu yoğunluğunun arttığı akşam saatlerinde yapılan yavaş bir alkol alım şeklidir. Ağır ağır sarhoşluğun kollarına bıraktıkları bedenleri gevşedikçe bir ihtimal duyguları ve ruhları da bu sarhoşluk durumunda dolaşmaya başlamıştır. Alkol bir yolculuk anını bir rüya anını veya bir hipnoz zamanını temsil etmektedir. Yalnızlıkları, yenilgileri, namussuzlukları,

⁶⁵⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.27

⁶⁵⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.30

haksız yere kendilerine dönmüş namluluları biraz olsun görmemek için alkolden bir sığınağa girip akşamın alkol kuşanan seslerine kulaklarını açmışlardır.

“çünkü ben ne zaman bırakılmışsam

Alkol yiğitliğini kuşanmıştır.”⁶⁶⁰

Şair, "*Şarabı sev, tütünü incitme*" diyerek seslendiği kişiye aslında veda etmektedir. Bırakılmış olmanın verdiği acıyı unutmak için sığındığı kale yine alkoldür. Şair bu bilinçli kaçışını bilinçsiz olmaya yönlendirmiştir:

"Aksoy, "Alkol çok tatlı dilli, iyi bir dost görünür önceleri. Tüm sıkıntıları, dünya dertlerini unutturur insana. Metin Eloğlu'nun dizelerinde olduğu gibi, 'Tutar, insana yaşamayı sevdire.' Bu dostluğa mesafe konmaz da sıkı fıkı olunur, onunla bir aşk yaşanır, ansızın kılık değiştirir. Artık vazgeçilmez, onsuz yaşanmaz, dost düşman kesilmiştir size. Ama bitirmek zordur bu birlikteliği, alır götürür sizi dilediği yere. Bazen istemeye istemeye bazen isteye isteye, ne olacağını bile bile sürüklenir gidersiniz peşinden.”⁶⁶¹

Düşman dost ayrımını bıraktığı için, bırakılan birey kendini alkolün yiğitliğine vermiştir. "Bir Dul Çocuk Tünellerde" adlı şiirinde aşkın ve yalnızlığın dullaştırıp tekleştirdiği bir çocuk resmi vardır. Şair'in *Kuş Tufanı* kitabında geçen bu şiir, kendinden af dilemeyi bilmeyen terk edildiğini hisseden bireyin sancısını sergilemiştir. Gitmek eyleminin kendinde bıraktığı hali onu terk edene duyurma ihtiyacı birçok şiirinde de kendine yer bulur: "*gidersin bırakılmışlığa kalırım*"⁶⁶² ardında terk edilmek, onu alkole sığınmaya itmektedir.

Alkolün verdiği hissizlik onun soyutlaştıran dairesine girildiğinde her şeyin algılarla ilgili olduğunu hissettirmiştir. "*Siz ey şarabın derin neşeleri, kim tanımaz sizleri? Kimlerin teskin edilecek bir pişmanlığı, anımsanacak bir anısı, dindirilecek bir acısı, kurulacak hayalleri varsa, onların hepsi gelip sana, asma liflerinde saklanmış olan o gizemli Tanrı'ya sığınır.*"⁶⁶³ Şarabın verdiği his sevgiliyi, azabı ve Tanrı'yı bir arada tutmaz dağıtmıştır. Şarabın dağıttığı birey kendinden bile geçer, unutmak istediklerinden kaçarken unutmanın otoriter tavrından haberdar değildir.

⁶⁶⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.33

⁶⁶¹ *Bağımlılık Dergisi*, 2002; 3(1): 31-36, http://www.ogelk.net/Dosyadepo/alkol_kulturu2.pdf

⁶⁶² Refik Durbaş, *ÇA*, s.355

⁶⁶³ Charles Baudelaire, *Şarabın Şiiri*, s.7

“usulca çıkarıp elimi bir yerimden

Ülkemde alkolün uzun atıyla”⁶⁶⁴

Meyhaneler içki içilen yerlerdir. Genel itibari ile sıcak yemeklerin yapılmadığı mezelerin ara sıcak ve soğuk olarak sunulduğu, karın doyurmak için değil de 'takılmak' için gittikleri bir mekândır. Meyhaneler; 1970/1980 sonrası toplumsal değişmeye paralel olarak yerini barlara bırakmıştır. Bu değişimi birebir gözlemlemiş bir kuşağın üyesi olan Durbaş, gazete ve dergilerde yayınladığı yazılarını bir araya getirdiği *Şiirin Gizli Tarihi* adlı kitapta toplamış; dönemin siyasal, sosyal, değersel ve şiirsel algısını daha net anlamamızı sağlamaya çalışmıştır. Meyhane, Durbaş'ın hayatında bir mekândır. Şairliğe ilk adımlarını attığında şair dostları ile basım evlerinde olduğu kadar meyhanelerde de görüşmüştür. "Milli içki: ayran!" başlıklı yazısında içki ve meyhane sansürüne vurgu yapmıştır. İçki ve edebiyat arasındaki sıkı ilişkiye atıflarda bulunduğu bu yazıda hem bir ironi yüklerken sözlerine hem de kendi alışkanlıklarına dair ipuçları vermiştir.

"Bira, ben fazla iltifat etmesem de rakı sonrası gönül ferahlatıcı bir "cila"dır şifa niyetine...

Bu nedenle rakı mı, bira mı, ayran mı, alkollü mü, alkolsüz mü muhabetinde telaşa gerek yok, içmenin keyfine vardıktan sonra.." ⁶⁶⁵

Şair ne içildiğine değil, ne söylendiğine daha fazla ehemmiyet veriyor gibi gözükmektedir. Nitekim rind sayılabilecek Durbaş, bu tutumunu eleştirel diliyle devam ettirmekten geri kalmaz:

"Çağdaş Türk şiirinde, örneğin Edip Cansever'in ⁶⁶⁶ şiirinde birayı sansürleyen işgüzarlar, içkiyi çağrıştıran sözcükler yerine şimdi de ayranı monte ederlerse hiç şaşırمام ⁶⁶⁷."

“usulca çıkarıp elimi bir yerimden

Ülkemde alkolün uzun atıyla

Evlerin kuş elması göklerine

Dağlı, aynalı resimler çiziyor” ⁶⁶⁸

Yukarıdaki dizelerde alkolün kendi dünyasını renklendirdiğini alegorik bir dille anlatır. "İlk gençliğimde sıkı bir "şarapçı" idim. sonraları ise rakıdan vazgeçemez

⁶⁶⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.34

⁶⁶⁵ Refik Durbaş, *ŞGT*, s.156

⁶⁶⁶ O dönemde Edip Cansever'in "Masa" adlı şiirinde bira sözcüğü sansürlenerek verilmiştir.

⁶⁶⁷ Refik Durbaş, *ŞGT*, s.156

⁶⁶⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.34

oldum. Hala da öyleyim.."⁶⁶⁹Şarap ilk heyecanın, ilk aşkın, ilk duygu ve şehvetin kucağından çıkarken genç ruhuna unutkanlıkla es veririr ama rakı ile tanışan şair, sözlerinde anlaşıldığı üzere acının yoğunluğu ile alkolün yoğunluğunu arttırmıştır.

Durbaş, edebiyatın ilhamını biraz da alkolde bulunduğuna inanmıştır. Bu konu hakkında sonraları birçok eleştirel yazılar yazmıştır: "*Alkol ve sigara... Bu iki zararlı maddenin şairlere ilham verdiği söylenir. Onlar da bunun gerçek olduğunu ispat etmek istercesine tütünl  rakı anılar biriktirmişlerdir.*"⁶⁷⁰

*Rakı ile Edebiyat*Muhabbeti adlı kitabında yazarak kazandığı ilk telif ücretini Cemal Süreya'dan aldığını ifade eder. Cemal Süreya'nın "*Papirüs*" dergisinde 1966 yılında "*Bezirgan*" isimli şiir üzerine aldığını söyler. Bu şiiri üzerine almış olduğu telif parasını saklamak niyetiyle cebinde bir müddet gezdirir sonrasında ise Aksaray'da bir meyhanecinin kasasına gitmiştir. Şiirden kazandığı daha sonraki bazı telif ücretlerini de aynı şekilde "*bu rakı çok su kaldırı*"⁶⁷¹ deyiş  ile harcamıştır.

 Ve bir kelebek ırmağı

Der ki şarap delidir

Tütün kiskan 

Esrar haindir

Rakı yurtsever

Eroin kurnaz

Votka çalışkandır su kenarında

 spirto kuvvetli

Nargile  arpıcı

Bira hırsızdır

Umut, bulunmaz hanemizde"⁶⁷²

Bir kötü alışkanlıklar potporisi gibi sıralanan sözcükler, söz konusu maddelerin kullanımı, o dönemin şartları ile algılanış biçimleri hakkında bilgiler verir gibi görünmektedir. Onlara atfedilen sıfatlarla tanımlanan maddelerin yanına bir de yokluğu

⁶⁶⁹ Refik Durbaş, * GT*, s.166

⁶⁷⁰ Refik Durbaş, * GT*, s.171

⁶⁷¹ Refik Durbaş, *REM*, s.59

⁶⁷² Refik Durbaş, * A*, s.98

ile umut eklenmiştir. Şairin “*Rakı yurtsever*” ifadesi, yine kendi deyişi ile “*milli içecek*” olarak adlandırdığı rakıyı çok sevmesinden de kaynaklanmaktadır. Umudun hanesinde yer almadığını belirten şair, acılarını sansürlemenin yolu olarak alkolü kullananları anlatmıştır: Her birinin farklı bir özelliği vardır. Şarap heyecanın ve alkol seviyesinin votka ve rakıya göre daha düşük olması ile alkol ile ilk olarak tanıştıranlara sunulmaktadır. Şarap yıllandırmadan bekletildiğinde, şarabın deliliği ilk aşkların hezeyanına benzeten şair, rakıyı daha olgun yaşların zamanı olduğunu da belirtmiştir. Bir zamanlar yazdığı yazıların ödemelerinin tekel rakı satışlarına oranla yapıldığını anılarında belirten şair, yazdıkları ile içtiklerini de aynı görmüştür.

“biz ki genelevleri utançtan

Meyhaneleri kederden

yarattık.”⁶⁷³

Sevmemenin ve sahip olmanın utancı ile beden kiralama girişimi toplumsal bir gerçektir. Utancın kaynağı ve sonuçları cinselliğin parayla karşılandığı mekânlara dönüşmüştür. Her şekilde toplumda bir çıban gibi duran genelevi, ruhuna çıbanlanan meyhanelerle benzer kuruluş amaçları taşımıştır. Genelevlerde cinselliği para ile karşılayanlar meyhanelerde ise unutmak, içmek; bu jargonda dağıtmak fiillerini gerçekleştirmek için gitmişlerdir. Utancın ve kederin birleştiği pavyon kültürü ise daha sonraları yavaş yavaş toplumun içine yerleşen mekânlardır.

“Sessizce ilişti masaya

Beyaz peynir söyledi, çoban salata

Bir küçük rakı, karanfil

Tadımlık bir hüznü söyledi

Tadımlık bir yalnızlık

Bir sevda herkese

Bir karasevda kendine.”⁶⁷⁴

⁶⁷³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.30

⁶⁷⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.307

Bir içki masası tasviri ve onun kuruluş amacını sergileyen bir tablo çizen şair, metnin altına yalnızlık gibi bir temayı eklemiştir. Keder ruhunda fazlası ile yer edinmeye başladığında sığındığı meyhaneler kendini yalnız ve yalın bıraktığı yerlerdir.

"Çırılçıplak bir hayat ne hoş ne boş hayat

bir sigara

*bir duble rakı"*⁶⁷⁵

Şiirde, hayatın çıplaklığı, bomboşluğu ve bunların iç içe geçmişliği temsil edilmektedir. "*İyi geceler bay cin tonik*"⁶⁷⁶ ifadesi, şiirin başında yer alan bir selamlaşma şeklidir. Burada "*bay cin tonik*" ifadesi, bir içki türü olan "gin-tonik"e gönderme yapar. Şair, içki ile kendini ifade etmektedir. "*Çırılçıplak bir hayat ne hoş ne boş hayat*" dizesiyle hayatın çıplaklığını ve içindeki çelişkileri yansıtmaktadır. Durbaş'ın "*birsigara, bir duble rakı*" ifadesi, şairin hayatta basit zevklerle yetinmeyi tercih ettiğini ve içkiye olan ilgisini vurgulamıştır. Sigara ve duble rakı, şairin iç dünyasının bir parçası ve sığınağı olarak görülmektedir. "*Balıklar ve rakı kokusuyla: uzaklara daha uzaklara/ gitmek isterdim*"⁶⁷⁷ ifadesi, şairin içsel bir yolculuğa çıkma isteğini ifade etmektedir. Balıklar, genellikle serbestlik ve özgürlük sembolleridir ve burada uzaklara gitme arzusunu temsil ederken, rakı kokusu da şairin içkiyle özdeşleştirdiği huzur ve kaşışı ifade etmektedir. Dizelerdeki "*uzaklara daha uzaklara gitmek isterdim*" ifadesi ise, şairin mevcut gerçeklikten kaçma ve daha farklı, daha uzak bir yerlere gitme arzusunu yansıtmaktadır. Bu arzu, içsel bir arayışın ve aynı zamanda kaçışın ifadesidir.

Durbas'ın "*Şarabım yarım kaldı/ Menekşe vaktinde/ Gittin, hasretin geldi/ Sabır nereye kadar*"⁶⁷⁸ dizelerinde sevgilisinin ayrılmasıyla içkisinin ve keyfinin yarım kaldığını ifade edilmektedir: "*Menekşe vakti*" ise bir özlem ve hasret zamanını ifade ederken birey, sevgilisinin gitmesiyle içinde bir özlem ve hasret duygusu yaşadığını belirtmektedir. "*Gittin, hasretin geldi, sabır nereye kadar*" ifadeleri ayrılık ve özlem dolu bir sürecin başladığını ve sabrın sınırlarının zorlandığını, içindeki acı ve özlem, içkisiyle birlikte yarım kaldığı anılmaktadır. Menekşe vaktinin uzun olması ayrılık gecelerinin de uzun olduğu manasına gelmektedir: "*Rakı çekip saz çalıyor durmadan*

⁶⁷⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.352

⁶⁷⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.336

⁶⁷⁷ Refik Durbaş, *Menzil*, s.29

⁶⁷⁸ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.11

gece"⁶⁷⁹ dizesinde içki ve müzik birlikte anılırken, gece atmosferiyle birlikte bir tür kaçış ve zevk anlatılmaktadır. Bu kaçış ve zevk acıyı unutmamanın çabasının da bir tezahürüdür: “Koynumda anason kokusu”⁶⁸⁰ derken kollarında kalan tek şeyi ifade etmektedir. İkinci dizedeki “Şarabım yarım kaldı, Menekşe vaktinde” dizelerinde Refik Durbaş, içki ve özlem gibi temaları kullanarak duygusal bir atmosfer yaratmaktadır. İçkinin huzur ve kaçış sağladığı, ancak ayrılık ve özlemle birlikte içkinin tadının yarım kaldığı anlatılmaktadır. Şairin duygusal iç dünyası, içki ve özlemin etkisiyle birlikte yansıtılmaktadır.

Refik Durbaş'ın şiirlerinde alkol, bazen belirgin bir motif olarak karşımıza çıkmıştır. Şair, alkölü ve meyhaneleri, içsel sıkıntılarını ifade etme, yalnızlıkla baş etme veya duygusal deneyimlerini yoğunlaştırma aracı olarak kullanmaktadır.

Durbaş'ın şiirlerinde alkol, içki masaları, rakı gibi unsurlar kendine sıkça yer bulur. Meyhane atmosferini ve içki masasını bir tür sığınma veya kendini ifade etme alanı olarak tasvir etmektedir. Alkollü içkilerin etkisi altında duygusal yoğunluğun artması, şairin iç dünyasını daha derinden ifade etmesine ve duygusal sıkıntılarını dile getirmesine yardımcı olan unsurlar olarak görülmektedir. Alkol, Durbaş'ın şiirlerinde sadece bir araç olarak değil, aynı zamanda içki masasında yaşanan yalnızlık ve hüznün sembolü olarak da kullanılır. Şair, içkinin suyla seyreltildiği anlarda duyguların daha belirgin bir şekilde ortaya çıktığını ve yalnızlıkla yoğrulduğunu anlatmıştır. Bu yönüyle alkol, şairin iç dünyasındaki çelişkili duyguları ve yalnızlıkla baş etme çabasını yansıtmaktadır. Şiirlerindeki alkol imgeleri daha çok duygusal anlatıma katkıda bulunmak amacıyla kullanılmaktadır.

2.11. Ölüm

Ölüm, en sade hali ile yaşamın son bulmasıdır. Yaşarken bazen yaşamayı bıraktığımız sonlu hayatımızın sonu gibi görünmüştür. Yaşam kadar doğal ve olağan olan ölüm, yaşamın bitişinin sonu ama aynı zamanda yeni bir başlangıçtır insanoğlu için. Ölüm, “duyularımızla kavradığımız gerçekliğin sonsuza kadar aşılması” anlamına gelir.⁶⁸¹ Bu sonsuz aşılım içinde yaşam varken ölüm, ölüm varken de yaşam söz konusu değildir. Ama Durbaş için, ölümün sebepleri onun niteliklerin değiştirmiştir. Bu noktada

⁶⁷⁹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.40

⁶⁸⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.389

⁶⁸¹ Beşir Ayvazoğlu, *Aşk Estetiği*, s.177

ölüm eceliyle gelen ya da ecel getiren olarak ayrımlanır. Doğal ölüm ve öldürülme bambaşka kavramlar olması dışında sonucu aynı olan iki kavramdır:

"Durbaş'ın yirmi yedinci sayıda hece ölçüsüyle yazdığı "Kederle" şiiri yayımlanır. Şiirde işlenen ölüm duygusu dar sınırlar içine hapsedilir ve devrimci gençlerin ölümüne indirgenir. İdamla gelen ölümün bin ölüme bedel olduğu vurgusu yapılır: '(...) Ayrılık çağıdır artık, hazırlan bir candan bin ölüme kederle kanasın yüzünde ayışığı cesedin şafağı eritse de' (1974: 5)"⁶⁸²

Durbaş'ta ölüm teması, hem toplumsal ideolojilerin hem de yaşamsal özlerin içinde kendini göstermiştir. İkinci Yeni çizgisinde yazmış olduğu şiirlerde bu tema olağan, başa gelen ve acı dolu bir deneyimdir. Toplumcu Gerçekçi anlayışla yazdığı şiirlerde ölüm, haksızlık ve zalimlik olarak nitelendirilmiştir. Nitekim Durbaş'ın hem ölüm hem öldürülme vardır. Sadece ölüm değil, ölümün doğurduğu elem de kendine yer bulur: *"...Halkın kurtuluşu için öldürülen*

*genç devrimcileri, yiğit işçileri, militan
öğrencileri yazıyor. Hüseyin Aslantaş da
öldürüldü diyorum. bir kiblesi daha
yağmalandı umudun."*⁶⁸³

Yaşamın içinde ölümle son bulan hayatların ağıtını yazan şair, umutla eşdeğer gördüğü belli simgelerle nitelediği bir arkadaşının ölümünü anlatmaktadır: *"Çok kolay ölüyor. Aslında çok daha güç ölmeliydi insan."*⁶⁸⁴ Bu kadar kolay ölen/öldürülen insan, bir dava için öldüğünü bilir ama parçalanın düşüncelerine bent vuramaz.

Şair, *"Halkın kurtuluşu için öldürülen"*⁶⁸⁵ insanları öldürenlere karşı bir öfke olduğunu vurgulamıştır. Bu öfke, hem ölümün kolay oluşuna hem de adanmışlığa karşı çıkanlara duyurulmuştur. Ölüm, devrimin ve insanın ruhuna bulaştırdığı umutsuzlukla yer edinmiştir.

*"Ölüm merhaba derken her sabah
-inancın yüreğe hıyaneti
Kime değer sensiz atılan kurşun
Mektuplar ve rüya tabirleri"*⁶⁸⁶

⁶⁸² Yılmaz, Ümmügülüm, (2019), *Yeni a Dergisinin Türk Edebiyatındaki Yeri ve Sistematik İndeksi* YL tezi, s. 55

⁶⁸³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.105

⁶⁸⁴ Elias Cannetti, *Ölüm Üzerine*, s.20

⁶⁸⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.105

⁶⁸⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.116

Ölüm, insan yaşamının her safhasında vuku bulmaktadır. Büyürken önce büyükler, sonra anne ve baba sonra kardeşler, akranlar ve en nihayetinde birey, ölümle kendisi tanışmaktadır. Ölümün her zaman “*merhaba*” deme ihtimali vardır. Bireyin yaşama ve yaşamaya olan bağlılığı bu metafizik soyutlanmayı kabul etmekte gecikmiştir. Tanışma eyleminin bir parçası olan “*merhaba*” ifadesi ise her sabah tekrarlanan bir rutine dönmüş olsa da “*adres sormayı bilmeyen*” kurşunlar tarafından alınan canlar için bir yeniliktir. Ölüm olgu olarak genellenmiş ise de ölümle yeni karşılaşan birey için bu sarsıcı bir son deneyime dönüşmüştür. Bu son deneyimde birey, inancı ve yüreği arasında ihanete uğramıştır.

“herkesten çok kendime yabancı

Yaşadığımdan bir hayli yanlıştım

Kim süzer gözlerimden ışığı

Ölümü yüreğimde avlamışsam”⁶⁸⁷

Durbaş için, ölüm üzerine daha bireysel bir tema olarak kullandığı ölüm, burada daha olgusaldır. Ölümü avlama onu yok etme isteği aslında ölümsüzlük isteğidir: “*Bir insanın içini asıl şimdi ölümsüzlük düşüncesi kadar hiçbir şeyin doldurmayışı hiç ayıp değil, hiç bencilce değil, doğru ve iyi ve dürüstçe.*”⁶⁸⁸ Bu isteğin, bu kadar güçlü oluşu yaşamla olan bağın gerçekten güçlü oluşundan gelmiştir. Yaşama bağlılığın baskın çıktığı ruhlarda ölüm geçilmesi/ atlatılması gereken bir gerçektir. Bu gerçeğe yüzleşmekten korkmayan birey, ölümü avlamaya gitmiştir. Ölümsüzlüğe duyulan istek ölümden kaçmak değil, yaşama sarılmaktır. Ölümsüzlüğün mitolojik evrende ilahi güçlere atfedilmesi ölümsüzlüğün mümkünatını yoklamaktadır. Bu sistemsiz arayış, ancak av töreni gibi içgüdüsel bir olay yaratmıştır. Av ve avcı aynı yerde içgüdüleri ile birbirlerinden uzaklaşmaya ya da yakınlaşmaya başlar. Av kaçarken avcı kovalar ama bu sefer av ölümün kendisidir. Ölümü öldürmek bir aslanın dişini ağzında yoklamak gibidir. Ölümü avlamanın temel güdeleyicisi olarak ölümleri durdurmaya çalışır çünkü bu bir kurtuluş yoludur: “*Tek kurtuluş ülkesi: Ölümsüzlük! Bizim olsa, açılsa, nasıl bambaşka olur her şey! Ölümsüzlük! O zaman kim öldürmek ister, kim öldürmeye meraklı olur, hiçbir şey öldürülemez olsa?*”⁶⁸⁹ Bireyde acılarda yok olacaktır. Bu yok

⁶⁸⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.116

⁶⁸⁸ Elias Canetti, *Ölüm Üzerine*, s.24

⁶⁸⁹ Elias Canetti, *Ölüm Üzerine*, s.24

oluşu kendine dönen ibreyi ölümün kendisine döndürmek aynı zamanda ölümsüzlük arayışını da körüklemiştir.

Birey, yaşama bıraktığı izler ile yaşamın içinde ölümü eritmiştir. Bu ölüm eritme eylemi, insanlığın hafızasında bıraktığı izin etkisi ile orantılı olmaktadır. İnsan iki kıstasta ölümü eritir; birincisi, ölüm düşüncesi insan yaşamının dışında bir gerçek olarak görünmüştür. Birey var olmaya ve yaşamaya ehemmiyet vermiştir. Yani yaşamı, ölümün üstünde tutmaktadır. İkinci kıstas ise birey ölümü kabullenir bu daha reel bir bakış açısı kazandırmıştır.

Ölümden sonra kendine ne olacağını; inancı ve düşüncesi tabiriyle yorumlar ve buna müdahil olamayacağını farkındadır. Ama ölümden sonra yaşama bıraktığı izler ile ölümü eritmiştir. En nihayetinde ölümü yaptıklarıyla ya da hissettikleri ile avlamaktadır. Şair “Ölümü yüreğimde avlamışsam”⁶⁹⁰ ifadesi ile ölümü yenme ve eritme kıstasında birinci tavrı ile hissiyatını göstermektedir. Ama dizelerin öncesine baktığımız zaman kendine yabancılaşan ve yaşadıklarından dolayı yanılan birey, gözlerindeki ışıqla yaşama tutunmaya, yaşarken ölümün hükmü bulunmadığına yüreğini de ikna etmiştir. Yaşarken ölüm sadece yitirme korkusuyla vardır. Yüreğinde barındırdığı ölüm endişesi, yitirdiklerinin hatırlatan ve gözlerindeki ışığın parlamasıyla görünür hale gelmiştir.

"Ölüme doymayan toprak mısın

Gümüştüre, Bozdağ, Anavarza

can ile bezenmiş cananda

can tohumu solmuşken

ölüme doymayan toprak mısın?

yiğidim genç ölülerden

özgürlüğün şafağı doğacaksa

*ölüme doymayan toprak mısın?"*⁶⁹¹

Toprak her ne kadar yaratılışı ve dirilmeyi sembolize etse de sonun ve başlangıcın temsilidir. Topraktan yaratılıp toprağa gitmek tasavvufi bir anlamı içerse de materyalist veya geleneksel ölüm yordamında bitişin sembolüdür. Ölüleri toprağın

⁶⁹⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.116

⁶⁹¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.140

bağrına emanet eden birey, daha önce de annesini toprağa değil, nurlar içinde yatıran birey ile aynı pencerenin başka bir kanadını açmıştır. Zira ölüm yaşamın doğal seyri içinde gelmemiş, gençleri yaşamaktan koparmış “*can tohumu solmuşken ölüme doymayan toprak mısın?*”⁶⁹² sorusu ile zihnini meşgul etmiştir.

Ölenler genç, özgürlüğün henüz doğmamış günlerinden koparılmış ölümler gençtir. En nihayetinde bir şeyleryaşamaya henüz genç filizler olarak başlamaya hazırlanırken yitirilen yaşamlar ölümün kıyısına itilmiştir. Sadece gençler ölmemiştir, gençliğin sembolize ettiği umut, aşk, özgürlük ve yaşamda ölmüştür. “*Toprağın ölüme doymayışı*” bireyi, özgürlüğün uğruna verilen gençler için üzüntü duymaya itmiştir. Bu ölümlerin bitmeyişi yaşam ve özgürlük savaşının da bitmediğini ve doyumsuz toprağın bağrına daha nice gençlerin yatacağını işaretlemiştir. Ölüm bir kaosun/savaşın neticesinde gerçekleşmiştir.

“Ölüme adanmışsa kalbin

dağ mıdır konuşan sesinde

ağlasın suların annesi

ecelin sesi erisin deme

ölüme adanmışsa kalbin

sanavaadedildi işkence”⁶⁹³

Aslında her kalp, ölümün geldiği gün atmayı bırakacağını bilir ama kalbin içindeki hisler yaşama dokunarak tutunmak istediği için bu gerçekle yüzleşmekten korkmaktadır. Kalbi ölüme adamak ise bambaşka bir şeydir. İşkence ve ölüm dizelere kasvet vermektedir. Sesinde dağ heybetini taşıyan birey, ecelin kısık sesini daha net duymaktadır. Kendini bir davaya adamak, muhtemel ölüm ihtimallerini pekiştirip olağan zamanından en azından yaşlanmadan ölümü görmeye sürükleyebilmektedir. Birey, kalbini ölüme değil de uğruna işkence görmeyi hatta ölmeye dayadığı kalbinin durmasına bile sebep verecek fikir davasına adanmıştır. Şair, işkenceden geçen ölüm vadisinde bulunduğu farkında görünmektedir. Kalp, ölüme bilinçli bir şekilde dayanmaktadır.

⁶⁹² Refik Durbaş, *ÇA*, s.140

⁶⁹³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.145

"yanlış arama ölümden başka
kurşuna dizilen resimlerde
acıyla örülmüşse cesetler
ve ağlıyorsa hücremde ay ışığı
üzgün değilim, hüznülü asla"⁶⁹⁴

Durbaş, ölüm teması ile ilgili yaşadıklarının yorumunu yapmıştır. Ölüm, şekline ve geldiği kişiye göre anlam kazanır çünkü haksız yere ölümlerde öfkelenirken, sevdiklerinin tabi yollarla ölmesi onu üzüp yas tutmaya itmiştir. Doğal afetlerde ölenleri izleyen gözlerindeki duygu, yüreğine başka türlü doğup bunu dizelerine o şekilde aktarmıştır. Buradaki dizelerde ise ölüm, öfkenin kokusunu taşımaktadır. Çünkü haksız yere gelmiş gibi görünmektedir. "Yanlış arama ölümden başka" sözlerinde ölüm bir yanlışlık bir hata olarak izlek bulmuştur. Dizelerinin sonunda "üzgün değilim, hüznülü asla" derken de bu duyguyu okuyucuya net şekilde vermiştir. "Hücremde Ayıışığı" şiirinde yaratılan tezatlık resimlerin kurşuna dizildiği, cesetlerin ise acıyla örülmesinden kaynaklanmaktadır.

Anıların ve geçmişin birer izi olan resimlerin kurşuna dizilmesi sadece maddi değil, manevi olana da bir ceza kesildiğini imgelemiştir. Ölüm tamamen bir yok edicidir. Hem anıları hem insanları yok etmiştir. Bu durum şairi ne hüznendirir ne de üzer zira onu öfkelenmiştir. Anılarının öldürülmeye çalışılması "kurşuna dizilen resimlerde" kendini belli ederken şair, "Ölüm, yalnızca anılara söz geçiremiyor çünkü..."⁶⁹⁵ demektedir. Ama yine de anılarının ölümü yaşamın ölümüdür ve şair de bunun farkındadır. Ölümden sonra hayatın gizemleri içine yerleşen tek şey anılardır. Zihnimizi yaşamış olduklarımıza ikna etmenin bir yolu da hatırlamaktır. Anıları için yaşayan insan ölümle karşılaşmıştır çünkü yiten varlıkların ardından bırakılan her şey mutlulukla geçen bir ömrün geçmiş zamanları olsa bile hüznü daha çok bulanmaktadır. Tüm anılar baştan aşağı hüznü olur: "Gece en çok bana yakışıyor hüznü."⁶⁹⁶ Her ne kadar şair, kendine hüznü yakıştırsa da ölümün verdiği acıyı yaşamak istemez çünkü her ölüm, erken ölümdür; her ölüm, insanı acıya boğmaktadır:

⁶⁹⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.146

⁶⁹⁵ Refik Durbaş, *ŞGT*, s.26

⁶⁹⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.83

"bu bahar erken geldi ölümün vakti

çiçeği açmamıştı henüz günlerin

*ecel erken geldi, acı da, hüznün de"*⁶⁹⁷

Bir önceki dizelerinin aksine buradaki ölüm, şairi acı ve hüznü sevk eder çünkü ecel kendiliğinden gelerek tabi yönünü göstermiştir. Tabi yönünü gösteren ölüm karşında birey yasa boğulmuştur. Dirilmenin, canlanmanın, yaşamının sembolü olan bahar mevsiminde ölüm, soğuk yüzünü göstermiştir. Çünkü henüz çiçeğe durmamış ömür bahçesi ayazlarda, zamansız kırağılarda kalmıştır. Zamansız ve erken gelen ölüm ardından birey, ölümün beraberinde getirdiği acı ve hüznü erken yaşamıştır. *"Hayat, "alavere", ölüm "dalavere" değil miydi biz faniler için?"*⁶⁹⁸ dizelerinde hayatın da ölümün de oyununa bir şekilde geldiğini sezinlemiştir. Henüz gelmeyen baharlar, erkenden kendi yerini ayazlara bırakmıştır. Yaşamadan ölmek mümkünatını gören Durbaş, ölümü *"dalavere"* hayatı ise *"alavere"* şeklinde tanımlayarak kestiği umudun yerini bir tarafsızlığa, uzaktan bir bakışla yeni bir gözle tanımlamaya çalışmıştır.

"Onlar ki aydınlık üzre

ecel toprağına

umut

ektiler. Ay dolandı vay deli gönlüm

Ölüm şaşırdı menzilini

...

Onlar ki cehennem üzre

yüreken

cennet

süzdüler. Ay dolandı vay deli gönlüm

*Ölüm şaşırdı menzilini"*⁶⁹⁹

Sadık Gürbüz⁷⁰⁰ tarafından bestelenen *"Menzil"* şiiri bir halk şiiri edasıyla yazılmıştır. Deli bir gönül, gerçek emek, umut ekenlerin azmi, cehennem içinde cenneti

⁶⁹⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.151

⁶⁹⁸ Refik Durbaş, *ŞGT*, s.75

⁶⁹⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.178

⁷⁰⁰ Şarkıcı, Söz yazarı

bulanların azamet, ölüme istikametini şaşırtmıştır. Ölüm var oluşu bitiren değil, var oluşun emeksel döngüsü ile bir şaşırtıcı darbe almıştır. Ölümün yok eden, var oluşu sonlandıran özelliği emekle karşılaşınca gideceği yeri şaşırmıştır. Aldığı darbe emekçiden olunca sömürülen alın teri, gerçek zaferini kazanmış ölmeden de yüreklerinde bir cennet kapısı açmayı başarmışlardır.

Şair için emek, namus ve özveri ile yapılan iştir; yüreğinde cennet taşıyanların, mutlu ve iyi olanların cennete gitmek gibi bir endişesi olmaz çünkü cennet yüreklerindedir. Yüreğinde cennet taşıyanlar, şairin anlayışında ölümle yolları kesişmeyen gerçek emekçilerdir."Acıyı ve şüpheyi bastırmak için insanın böylesine cömertçe çevresine saçtığı ne kadar çok sayıda inanılabilir umut ve iyilik ifadeleri bulunabilir! En iyi nedenlerle de olsa, ölümün acıların tümünü artırdığını bildiği sürece kim kalkıp da ölümü düşünmeye cesaret edebilir?"⁷⁰¹ Ölümün emekle menzilini şaşırtması, ölümün sardığı her bir umut parçasını onun pençelerinden kurtarmıştır.

"Ölüme kavuşmada acele etmedin

ve kendi lanetinde boğuldu cellat

sen rahmetini bağısladın can üzre

o zillet ve ihanetle damgalandı

ama hala acıyla mühürlü yüreğin

...

uzaktır şimdi karanlığın menzili

ama hala acıyla mühürlü bedenin

-Ölüm anayurdunu arıyor hala"⁷⁰²

Ölüm ve karanlık şair için bir son değildir. Burada vermek istediği mesaj, yaşama dair yitirdikleridir ve yitirilen her şey bir sömürü silahının namlusunun menzilindedir. Bu menzilde ölüm arayışta, karanlık ise yükseliştedir.

Şairin: "Ölüm anayurdunu arıyor hala" ifadesi "acı, zillet ve ihanetle" damgalanan umutların hala işkence çektiği ve ölümün yok etme ve sömürme arayışında olduğunu göstermiştir. Rahmet ve merhametini canını vererek ya da canıyla ödeyip bu bedelden sonra bile kalbini acıyla damgalanmasından alıkoyamayan birey, bu bitip

⁷⁰¹ Elias Cannetti, *Ölüm Üzerine*, s.30

⁷⁰² Refik Durbaş, *ÇA*, s.179

tükenmez ıstırapın pençesinde kıvranmaktadır. Ölümle kavuşma anını öteleyen yaşama isteği, ölmeden öldüren bir ihanetle birlikte görünür. Yaşam, insana acı gelen tarafını bu şekilde gösterir; pençesine taktığı her ruh, celladın da celladı olmuştur.

"Ecel sayılı günlerde gelse de

kan konuşmaz, zehirler sesimi

ve sadece ölümü

denerken ustadır

ecel sayılı günlerde gelse de

içimde seslenen binlerce mumyadır." ⁷⁰³

Ecelin sayılı günlerde gelmesi ifadesi akla önce şu yorumu getirmektedir: Ölüm tarihi belli ve ona sayılabilen günler kalmıştır. Bu sayılı günlerde mertçe bir ölüm yoktur, zehirleyici bir varlık vardır. Ölümü daha sancılı bir hale getiren asıl şey bu olmuştur. Birileri, belli zamanlarda ölmüş ve bunların çaresizliği birer mumya gibi uzaktan sese dönüşmüştür. Bu ses ölümün usulca gelip tüm ağırlığını bir anda insanın üstüne atıvermesiyle nihayet bulmuştur.

Ölüm bir canlıyı varlıklaştırabilir ama mumya haline gelen ölüm de bir anda somutlaşarak yeniden seslenip hareketsiz bir canlılık yakalamıştır. Burada beklenen şey ecel/ölümdür. Mumyalamak eylemi ölüme bir noktada pranga koymaktır. Bu pranga ölümün kendi istikametinde seyretmesine engel koymuştur. Şairin içinde yer edinen her mumya, ölüm istikametinin doğru yerlerden gelmemesinden kaynaklanmıştır.

" Bir ölümü sevme can süzülse de zalım soluğundan bir ölümü

Geçmiş karangu bir beni geleceği kederli acıyı birde" ⁷⁰⁴

Ölüm, yaşam esnasında etrafı saran bir huzursuzluk çizgisi olmasının yanı sıra bir adaptasyon sorunu da oluşturmaktadır. Yaşam için zorlaşan her şey, ölümün alt değerinde kalmıştır. Ölüm son nihai çizgidir. İnsanlık yaşamı için bu, nihai çizgide karangudur. ⁷⁰⁵

⁷⁰³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.193

⁷⁰⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.285

⁷⁰⁵ Eren, Hasan, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, s.210-211 Karanlık maddesi.

"Karangu" sözcüğü burada dikkate değerdir. Eski Türkçede "karanlık" anlamına gelen bu sözcük dilin eski kullanımı olduğu kadar ölüm kavramının da eskiliğine işaret etmiştir. Yaşam ölümden önce vardır.Ölümün olması için var olmak, yaşamak gerekmiştir. Ama karanlığın bastırıp her şeyi tekelleştirdiği bu durumda sadece ölümlü sevmeye diye ikazda bulunmaz. İkazda bulunurken sevmemesi gerekenlerin arasına ölümlü eşdeğer tuttuğu bazı şeylerde vardır.

"Ne çok konuşmuştuk dünyadan ve insanlardan

...

yanlış yaşamlardan, taze hüznlerden

adresi okunmayan sürgünlerden

bir ölümden bir ölümden değil ama"⁷⁰⁶

Sevgili ile konuşulan her konu, aşkla konuşulur lakin her konu aşk ve sevgiden ibaret değildir. Konuşmanın gündemi dünya ve insanlar olunca ölümden konuşmak kaçınılmazdır. Sessizliği bozan sestir: Ölümden konuşmamayı konuşmak bile aslında konuyu tam olarak kaçmak istediği şeye getirmektir. Ölüm dışında yanlış yaşamlardan, yeni ortaya çıkmış hüznlerden, neresi olduğu bilinmediği sürgün yerlerden de konuşmaz çünkü tüm bunların nihai menzili ölümdür.

"Bir tango: Sevdadan uslanmadı gönül

bir haber: Bu yıl En Genç Ölüm Ödülü kime verilecek

..

bir konuşma: sürgünlere savrulan ölümlerden"⁷⁰⁷

Sevmeyi bırakmayan bir kalbe ölüm korkusunun dolması, dahası bu ölümün yaş sınırına yapılan bir hatırlatmadır. Sürekli olarak düşüşteki yaş sıralaması ölüm istatistiklerinde değişirken ve alt sayılara düşerken bunun imalı acısı ile verilen haberin ironisi de yapılmıştır. Ölümün savrulup geldiği yer: "adresi okunmayan sürgünler"⁷⁰⁸dir. Bu sürgüne gönderilen kimse yaşamla bağını kuramaz çünkü gittikçe daralan yaş ortalaması ya erken öldürür ya da sürgünde yaşatır.

⁷⁰⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.288

⁷⁰⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.289

⁷⁰⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.288

*"Çok mu uzun oldu genç ölümlere gidip gelmelerden yorulmuşluğum"*⁷⁰⁹

Ayrılıkla birleşen ölüm, adresini erken bulur zira Durbaş, sürekli olarak ölümden şikayetçidir. Ölümden şikayeti ölümün erken gelmesiyle bir iniltiye dönüşmüştür. *"Duygunun, düşüncenin merkezine oturmuş ölüm; dil de yüreğin ve beynin sözcüsü olmuştur. Ayrılık sonrası yüreğin yangısı, beynin yankısı dile vurmuş; yitirilen canların bıraktığı boşluk hep yangın yeri olmuştur."*⁷¹⁰

Durbâş, birçok dizesinde ölümün erken gelmesi ya da erkenden ölümle tanışan bireylerin şahitliğini yapan kalbinin acısını şiirlerine yansıtmıştır. Her ölümle biraz daha sarsılan *"insanlar"*, her ölümle birlikte daha kötüleşmektedir.⁷¹¹ Şair, ölümler karşısında şu soruyu sormaktan kendini alamaz: *"Kime kazıldı bunca mezar"*?⁷¹² Cevabını kazılan mezarların teker teker dolmasıyla alan şair, acının içinde yoğrulan kalbinin durumunu tarif edemez. Vakitler ölümle daralırken *"Geçen zaman gelen ölüm"*⁷¹³ le sürekli acıyı tazelemektedir. Bireyin hüznü de onun acısı gibi tazelenerek büyümektedir.

"Oğlum Ölüm" şiirinde Refik Durbaş, ölüm ve evlat ilişkisine değinmiştir. Anne ve baba için evladının dünyadan göçüşünü izlemek, her zaman daha acı dolu bir deneyim olarak tasvir edilmektedir. Durbaş için evladın ölümünü izlemek, zor ve elem dolu bir deneyimdir. Evladına seslendiği bu şiirde bir baba olarak bu deneyimi yaşamaktan kaçınmak için kendinden örnek vermektedir: *"Vazgeçtim ben ecelimden/ sen de gel vazgeç bugün olsun"*⁷¹⁴ ifadesi, bu durumu örneklendirmektedir. Ölümün zamansız gelişinden vazgeçmek için yapılan bu sesleniş, şöyle devam etmektedir: *"Hayın ölümden, zalım ölümden/ can evimde can kurudu oğul"*.⁷¹⁵ Bu sesleniş yerini ölüm karşısında daha da büyük bir çaresizliğe bırakmıştır. Ölüm can evini kurutmuş ve yaşamı sarsmıştır: *"Yıllardan beri beni ölüm fikri kadar sarsan ve dolduran hiçbir şey yoktur. Hayalimin çok somut ve ciddi, kabul edilmiş hedefi, insanlar için ölümsüzlüğe ulaşmaktır."*⁷¹⁶ Birey yaşam ve ölüm arasında ölümsüzlüğü arzulamaktadır. "Yazlar ve

⁷⁰⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.295

⁷¹⁰ Tor, G. (2021). *Ölmek Ve Ölüm Üzerine Bir Çeşitleme*. Littera Turca Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi , 7 (4), s.1547

⁷¹¹ Elias Cannetti, *Ölüm Üzerine*, s.22

⁷¹² Refik Durbaş, *ÇA*, s.308

⁷¹³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.310

⁷¹⁴ Refik Durbaş, *Menzil*, s.64

⁷¹⁵ Refik Durbaş, *Menzil*, s.64

⁷¹⁶ Elias Cannetti, *Ölüm Üzerine*, s.22

*güzler salıncak misali/ ölümle hayat arasında hayalim*⁷¹⁷ diyerek ölümün ve yaşamın arasında sıkışmışlığını aktarmaktadır.

Refik Durbaş'ın *Düşler Şairi* adlı kitabındaki şiirlerde ortak tema, ölüm gibidir. Her şiirin sonunda ölümün hatırlandığı görülmektedir:

“-Ölüm öpsün yanağından o şehirleri...”⁷¹⁸

“- Şair, niye mi yanağında ecelin eli?”⁷¹⁹

“- Ölüm öpsün yanağından bu düşleri...”⁷²⁰

“- Ölüm öpsün düşlerinden böyle geçmişi ve şimdiyi”⁷²¹

“-Ölüm öpsün hasretinden bu günleri...”⁷²²

“-Ölüm öpsün gözyaşları kuruyan o gözleri...”⁷²³

“- Ölüm öpsün kara karanlığın gurbetlerini...”⁷²⁴

“Ölüme hiçbir şey yazmadım”⁷²⁵

“-Ölüm öpsün iki kalp arasında kalan sevgileri...”⁷²⁶

“-Ölüm öpsün eylülün kimliksiz ikindilerini...”⁷²⁷

“Ölüm öpsün zamana dar gelen vakitleri...”⁷²⁸

“- Ölüm öpsün ömürleri ve hikayelerini...”⁷²⁹

Refik Durbaş'ın *Düşler Şairi* adlı kitabındaki bu şiirlerde ölüm tema olarak ön plana çıkmaktadır. Şair, ölümün varlığını ve etkisini vurgulamak için ölümü yanağından öpme metaforunu kullanmaktadır. Her bir şiirde farklı bir imge veya duyguyla birlikte ölümün etkileri anlatılmaktadır:

⁷¹⁷Refik Durbaş, *Menzil*, s.83

⁷¹⁸Refik Durbaş, *Menzil*, s.51

⁷¹⁹Refik Durbaş, *Menzil*, s.52

⁷²⁰Refik Durbaş, *Menzil*, s.58

⁷²¹Refik Durbaş, *Menzil*, s.59

⁷²²Refik Durbaş, *Menzil*, s.63

⁷²³Refik Durbaş, *Menzil*, s.66

⁷²⁴Refik Durbaş, *Menzil*, s.69

⁷²⁵Refik Durbaş, *Menzil*, s.74

⁷²⁶Refik Durbaş, *Menzil*, s.75

⁷²⁷Refik Durbaş, *Menzil*, s.78

⁷²⁸Refik Durbaş, *Menzil*, s.80

⁷²⁹Refik Durbaş, *Menzil*, s.89

"Ölüm öpsün yanağından o şehirleri..." dizesinde, ölümün yaşanan hayatları ve anıları silecek kadar güçlü olduğu ifade edilir. Şair, ölümün insanın kimliğini ve geçmişini yok eden bir güç olduğunu ima etmektedir.

"Şair, niye mi yanağında ecelin eli?" dizesinde ise şairin neden ölümün etkisine maruz kaldığı ve ölümün varlığını hissettiği sorulmuştur. Ölümün elinin şairin yanağında olması, yaşamın kırılganlığını ve ölümün her an hazır olabileceğini anlatmaktadır.

Diğer dizede ölüm, düşleri öperek geçmişi ve şimdiyi yok etmektedir. Bu, geçmişin ve anın değerini vurgulayan bir ifadedir. Ölümün varlığıyla birlikte geçmişin ve anın silinmesi, zamanın hızla akıp geçtiğini ve insanın yaşamını sorgulamasını çağrıştırmaktadır.

Şiirlerde ayrıca ölüm, hasretleri, gözyaşlarını, karanlığı ve gurbeti öperek etkilemektedir. Ölümün varlığıyla birlikte acı, hüznün ve kayıplar daha da derinleşir ve yaşamın zorlukları hissedilir. Şairin, "Ölüme hiçbir şey yazmadım" dizesi, şairin ölümle ilgili duygusal bir çaresizlik içinde olduğunu, sözlerin ve yazıların ölümü ifade etmekte yetersiz kaldığını belirtmiştir.

"Ölüm öpsün iki kalp arasında kalan sevgileri..." dizesinde, ölümün iki sevgi dolu kalp arasında var olan ilişkiye müdahale etmesini, ölümün sevgiyi engelleyen bir güç olduğunu ve aşkın da ölüm karşısında çaresiz kaldığını anlatmıştır.

"Ölüm öpsün eylülün kimliksiz ikindilerini..." dizesinde, ölümün eylül mevsiminin özgün ve tanınabilir ikindi saatlerine dokunmasını ifade ederken belki de şair 12 Eylül olaylarına da telmihte bulunur. Şair, ölümün varlığıyla birlikte zamanın akışının değiştiğini ve insanın zamansızlığa doğru ilerlediğini aktarmıştır.

"Ölüm öpsün zamana dar gelen vakitleri..." dizesinde, ölümün insanın yaşamında sınırlı ve dar bir süre olan zamanı değiştirerek ölümle birlikte insanın zamanın hızına yetişemediğini ve vakitlerin daraldığını dile getirmiştir.

"Ölüm öpsün ömürleri ve hikayelerini..." dizesinde ise ölümün insanların yaşamlarını ve hayat hikayelerini etkilediğini anlatmıştır ve yok oluşun yani ölümün varlığının insanların yaşamlarına anlam kattığını ve hikayelerini şekillendirdiğini vurgulamıştır:

"Denir ki ölüm birçokları için bir kurtuluştur ve onu bazen arzulamamış insan zor bulunur. O, başarısızlığın en üst sembolüdür: Büyük bir şey başaramayan daha çok şeyin başarılamayacağıyla teselli eder kendini, ve her şeyi eşit derecede örten o devasa kara paltoya el atar. Ama, eğer ölüm hiç olmasaydı insanın başarısızlığı diye bir şey de olmazdı; hep yeni yeni denemelerle zayıflıklar, yetersizlikler ve günahlar giderilebilirdi."⁷³⁰

Genel itibari ile bu şiirlerde ölüm, tema olarak kullanılmış; insan ilişkilerini, zaman algısını, yaşam süresini ve hikayelerini etkileyen bir güç olarak betimlenmiştir. Şair, ölümün varlığıyla insanın içsel dünyasında nasıl bir etki bıraktığını ve insanın kırılganlığını, geçiciliğini vurgulamıştır. Ölüm, insanların sevgi, zamansal sınırlar, ömürler ve hikayeler gibi hayati unsurlarını etkileyerek insanın varoluşsal gerçekliğini ve geçiciliğini hatırlatmıştır. Bu var oluşsal geçerlilik: "*Ölüme hiçbir şey yazmadım*" dizesi, Refik Durbaş'ın *Düşler Şairi* adlı kitabında yer alan bir şiirin parçasıdır. Bu dize, ölümle ilgili bir ifadenin olmadığını, yani ölüm hakkında bir şeyler yazmadığını ifade etmektedir. Bu dize, Durbaş'ın şiirlerindeki ölüm temasını ele alışının farklı bir yönünü göstermektedir. Şair, belki de ölüm hakkında yazmak, onu sözcüklere dökmek yerine, sessizliği tercih ettiğini ifade etmektedir. Ölümün büyüklüğü ve insanın ölümle ilgili duyguları karşısında sessiz kalmanın daha anlamlı olabileceği anlatılmak istenmiştir. Aynı zamanda, ölümün insanoğlunun ifade yeteneğini sınırlandırabileceğini ve ona karşı güçsüz kalabileceğimizi ima etmiştir. Şair, ölümün derinliğini ve anlaşılmazlığını dile getirmek için sessizliği seçerek, onun karşısında duygu ve düşünceleri ifade etmenin yetersiz kalacağını vurgulamış görünmektedir.

Böylece, "*Ölüme hiçbir şey yazmadım*" dizesi, Durbaş'ın ölüm temasını ele alırken sessizliği ve ifadesizliği tercih ettiğini, ölümün büyüklüğü karşısında sözcüklerin yetersiz kaldığını ifade eder.

"Bir Cevap" adlı şiirde tek bir mısra geçmektedir: "*Kalbimde değil, şiirlerde ecelin eli...*"⁷³¹ Bu dizede şair, ölümün etkisini kalbinde değil, yazdığı şiirlerde hissettiğini ölümün insan hayatında belirleyici bir güç olduğunu ve onun eliyle yaşamın sona erdiğini vurgulamıştır. Şiirlerinde ölüm temasına sıklıkla yer veren Durbaş, bu mısra aracılığıyla ölümün varlığını ve etkisini şiirlerinde dile getirmiştir.

⁷³⁰Elias Cannetti, *Ölüm Üzerine*, s.26

⁷³¹Refik Durbaş, *Menzil*, s.90

“Düşlere bile kalmadı

Düşlere yazdığım nice şiir

-Ölüm öpsün alnından şairi...”⁷³²

Refik Durbaş'ın *Düşler Şairi* adlı kitabındaki bir şiirin parçasıdır. Bu dize, şairin hayal kırıklığını ve umutsuzluğunu ifade etmektedir. Dizeye göre, şairin düşlere bile yazdığı şiirler, artık gerçekleşme imkanı bulamamıştır. Şairin hayal ettiği, umutla dile getirdiği birçok şey, hayaller dünyasında kalmıştır. Bu durumda, şairin kendisini ifade edebildiği şiirler de ölüm tarafından öpülmektedir.

Durbaş'ın içinde bulunduğu hayal kırıklığı ve umutsuzluk duygusunu vurgulamaktadır. Şairin yazdığı şiirlerin gerçeklikle buluşamaması, hayallerinin hayatta yer bulamaması onu derinden etkilemiştir. Şairin özgürce ifade ettiği şiirleri bile ölüm tarafından engellenmekte, başarıya ulaşamamaktadır. Bu dize, şairin yaşadığı hayal kırıklığı ve umutsuzluğun bir ifadesidir. Şair, ölümün kendisini, şiirlerini ve hayallerini etkilediğini belirtmektedir. Bu durum, şairin iç dünyasındaki sıkıntıları ve yılgınlığı yansıtmaktadır.

“hayat ölesiye nefret ediyorum

Ölesiye çılgınca seviyorum seni

Ölüm

Yalnız sen tut elimi”⁷³³

Şair bu şiirde, hayatla olan ilişkisini ve duygularını ifade etmektedir. Dizelerin başında şair, hayata karşı büyük bir nefret beslediğini belirtmiştir. Bu, hayatın getirdiği zorluklar, acılar veya yaşadığı hayal kırıklıkları gibi sebeplerden kaynaklandığı gibi sevdiklerine erken kavuşmanın isteği içinde olduğunu da göstermiştir. Birey, hayatı reddederken aynı zamanda sevme eylemini de sürdürmektedir.

Şair, sevgisini de ölümle bağdaştırmaktadır. Çılgınca ve yoğun bir şekilde sevdiği kişiye olan duyguları, ölümün varlığına meydan okurcasına yüceltmektedir. Ölüm, şairin sevgilisinin yanında olmak istediği zamanı simgelemiştir.

⁷³²Refik Durbaş, *Menzil*, s.91

⁷³³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.366

"*Yalnız sen tut elimi*" ifadesi ise şairin ölümün varlığına karşı tek güvendiği, sığındığı kişinin sevgilisi olduğunu göstermektedir. Şair, ölümle baş etmek, hayatta var olmak ve ilerlemek için sevgilisinin desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bu dizelerde ölüm, şairin hayatındaki karanlık ve zorlu anları temsil ederken, sevgi ve aşk ise umut ve kurtuluşun kaynağı olarak görülmektedir.

*"Her akşam rüyasında
bir mezar kazıyor kendine
ihtiyar
bekliyor sevgilisi gelsin
örtüsün üstünü toprakla
bahtiyar
Yatağı musalla taşı
yorganı
sonbahar"⁷³⁴*

Bu şiirde şair, yaşlanmayı, ölümü ve bir sevgiliye duyulan özlemi anlatmaktadır. Birçok tema ve duygunun iç içe geçtiği mısralarda ilk dizede, her akşam yaşlılıkla ilgili bir rüya gördüğünü, rüyasında kendisi için bir mezar kazdığını ve beklediğini anlatmıştır. Bu, şairin yaşlanma ve ölüm kavramlarıyla sürekli olarak meşgul olduğunu ve onlarla iç içe olduğunu göstermektedir. Şair, sevgilisinin gelmesini beklerken, örtüsünün üstünün toprakla örtülmesini dilemektedir. Bu, ölümü ve mezarı çağrıştırırken, şairin sevgilisine kavuşmanın ve ölümle birleşmenin bir tür huzur ve mutluluk getireceğini düşündüğünü anlatmaktadır.

Durbaş'ın "*Yatağı musalla taşı, yorganı sonbahar*"⁷³⁵ dizesinde ise şairin yaşamını sonbahara benzetmesi dikkat çekici bir ayrıntıdır. Birey büyüdükçe sevdikleri de kayıp gider hayatından bu kayıplardan korunmak namına bilinçsizce daha az arkadaş edinmeye çalışmaktadır. Şair, "*Çevremde gittikçe daha az insan bulundurmalıyım ki, kayıplarıyla acı çekmeyeyim.*"⁷³⁶ diye düşünerek daha az insan ile duygusal ilişkiler kurmakta ve bu ilişkileri asgari düzeyde tutmaktadır.

⁷³⁴Refik Durbaş, *ŞAY*, s.35

⁷³⁵Refik Durbaş, *ŞAY*, s.35

⁷³⁶Elias Cannetti, *Ölüm Üzerine*, s.27

"Sesimi sesinin üstüne koyma

kara gecede, karanlıkta, acılı

*yüreğimde yeşerdiyse de alevi ölümün"*⁷³⁷

Durbaş'ın bestelenmiş şiirlerinde, içinde bulunduğu karanlık ve acı durum anlatılırken aynı zamanda umudu barındıran bir yaklaşım da vardır. Durbaş, kendi sesini, kendi duygularını ve düşüncelerini, başkalarının sesi ve etkisi altına girmeden ifade etme isteğini dile getirmiştir. Bu, bireyin kendi benliğini koruma çabası ve özgünlüğünü sürdürme arzusuyla ilgili görünmektedir.

Bu dizedeki imge ve söylem, Durbaş'ın şiirlerindeki karanlık ve ölüm temalarının yanı sıra içsel bir direnişi ve umudu da yansıtır. Acı ve zorluklara rağmen, içsel alevi varlığıyla birlikte yaşamın anlam ve değerini bulma çabasını da örneklemektedir.

2.12. Kadın

Kadın; aşk, umut, acı, şehvet, ekseninde Durbaş'ın şiir çizgisinde önemli bir yer tutmaktadır. Sevmeyi bilen yürek için olağan olan her duyguyu haliyle Refik Durbaş da yaşamıştır. Üstüne şair ve düşünür duyarlılığı da eklenince "kadın" dişil varlığı dışında, temsilleri ile de şiirlerinde yer almıştır. Kadını sanatsal çizgisi içinde konumlandığı alanlar farklıdır. Anne, sevgili ve emekçi rollerinde görünen kadın, toplumun ve duygusal dünyanın inşasında başat kişidir. Kadın toplumsal emeğin görünmeyen bir kahramanı olarak değil hem varoluşsal hem de cinsiyet belirtmeyen emekçi mücadele bağlamında işlenir.

Kadın, ona atfedilen anlamların dışında sevilen, bilinçli bir emeğin içinde yaşamını sürdüren, seven ve bunu göstermekten çekinmeyen bir yapıdadır:

*"Kadına yönelik geleneksel bakışa karşı çıkan Şairlerden biri de Refik Durbaş"tır. "Şiirimi hayatın kozmik alanı dışında hiçbir zaman düşünmedim. Yazdığım her şiirde, yaşadığımdan, yaşadığımızdan, yaşanılardan bir parça olsun istedim, bir iz olsun, bir virgül hatta..."*⁵⁹⁵ *diyen Durbaş, kadının kaderi olarak görülen ezilip sömürülmesini, kadına duyduğu acıma duygusuyla birlikte işler. Şair Hücremde Ayışığı adlı eserindeki "Kardeşi Acının" şiirinde toplumdaki geleneksel bakış içinde kadını acıyla kardeş olarak ele alır."*⁷³⁸

⁷³⁷Refik, Durbaş, *ÇA*, s.146

⁷³⁸ Ayşe Ertuş, (2016) *Toplumcu Gerçekçi Türk Şiirinde Kadın İmgesi*, Van YYÜ, s.264

Yani Durbaş'takikadın imgesi, hayattaki kadın ile şiirdeki kadın örtüşmektedir. Kadını emeğini ortaya koyarken ve/veya arzularını yükselten dişil varlığı ile de görebilmekteyiz.

Durbas için emeği ile ön plana çıkan kadın, dokuma tezgahın başında, iplik fabrikasında, paketleme işinde, narin ve titrek elleri ile emeğini inşa etmektedir. Sömürülmenin cinsiyeti, kapitalist düzende yoktur ama kadın her düzende olduğu gibi işçi iken daha fazla sömürülmüştür:

*"İşçi olarak karşımıza çıkarılan kadın, şiirlerde çoğunlukla kapitalizmin iş gücünü sömürmesiyle ele alınmıştır. İşçi kadınları en çok ele alan şair Refik Durbaş'tır. Durbaş, iki şiirine konu ettiği işçi kadınların olumsuz koşullarda sabahtan akşama kadar iş gücünün sömürülmesine duyduğu tepkiyi ortaya koymuştur"*⁷³⁹

Gece vardiyalarının gündüz mesaipleri ile iç içe olduğu saatlerde en çok kadınlar ve anneler yorulmuştur.

Sabahın enerjik dokusu kadının üzerinde değildir; ya fazla mesainin içinde ya da evden gelmişti. Dahası gece ile gündüz kavramının karıştığı süreçte *"sabahı uyandıran"*⁷⁴⁰ kadınlar güne erkenden başlamıştır:

"Sabahı onlar uyandırır

Çıplak yüzlerinin ufkundan

Eksik yaşanmış bir rüyadan

*Gün doğar karanlığı kalır"*⁷⁴¹

Sabahı uyandıranın sabahtan önce uyanması gerekmiştir. Zamanın, çalışan ve emekçi bir kadın için birbirine karışması rüyalarını bile eksik bırakmıştır. Kendilerini unutan bu kadınlar çalışmaya adanmıştır. *"Bir zamanlar bedenlerinin neye benzediğini dahi unutan kadınlar, aynı zamanda bir zamanlar kendi bakışlarının nasıl olduğunu da unutmuşlardır. Böylesi köklü bir değişime uğramak için ataerkil söylem kültürel bellekte yer etmiştir."*⁷⁴² "Tezgahtar Kızlar" adlı bu şiirde emeği gün aydıığında bile görünür olmayan işçi kızların tablosunu çizen Durbaş, bu kızların rüyalarını, karın tokluğuna çalıştıkları işlerde tükettiklerini anlatmıştır. Bu işçi ve tezgahtar kızlar,

⁷³⁹ Ayşe Ertuş, *Toplumcu Gerçekçi Türk Şiirinde Kadın İmgesi*, s.338

⁷⁴⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.121

⁷⁴¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.121

⁷⁴² Demir, E. (2022), Lisa Tuttle'ın *"Ev Kadınları"*Nın Kısa Öyküsünde Kadın Ve Bellek, RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi , (30), s.1210

yaşamın içinde silikleşen mutsuz ve kederli kimselerdir:”*Mutsuzluk kuşkusuz en büyük öğretmendir; ancak bu öğretmen dersini pek pahalıya satar.*”⁷⁴³Pahalı bir şekilde aldıkları bu ders, erkenden açtıkları kendilerine ait olmayan dükkanlarda onları yalnızlıktan ve zor sevdalardan başka bir şeyin içine sürüklemeyiz:

"Erkenden açılır dükkan

Sevda ve yalnızlıktan başka

Dizilir uykusuz tezgaha

İnce tül, gamlı ruj ve hazan"⁷⁴⁴

Erken açılması için dükkanların sabah olmadan sabahı uyandırarak rüya bile görmeye fırsat bulamadıkları eksik ve yarım uykuları ile açtıkları işyerlerinin sahibi olamayan bu kızlar aslında sattıkları ürünün teşhir malzemesi olarak da kullanılarak dişiliklerini de gösterirler. bu şekilde tezgaha bıraktıkları şey sadece sattıkları ürünler değil dükkandaki varlıklarıdır.

"Sabahın erken saatlerinde dükkana giderek satacakları eşyaları tezgaha dizen kızlar, uykusuz, yorgun, tükenmiş halleriyle aslında gençliklerini satmaktadırlar. Şiirde kadına ait olan "ince tül" ve "gamlı ruj" ve "hazan" ifadeleri onların mutsuzluğunu simgeler. Gençliklerinin en güzel zamanlarını uykusuz bir halde tezgahlarda geçirmek zorunda kalan bu kızlarla birlikte onlara ait nesneler de çürümektedir. Bu tezgahtar kızlar aşklarını içlerine gömerek yalnızlıklarıyla baş başadırlar. Bu da onların kaderidir."⁷⁴⁵

Emeği ile çalışan kadını ruj ve tül gibi ifadelerle betimlerken bunların onlara toplumun yakıştırmaları olduğunu da belirtilmiştir.Kadının dudağındaki ruj bile gamlıdır çünkü toplumun ona biçtiği rol ve hayatını kazanmak arasında kalan bu kızlar mutsuzdur.

Mevsimlik ders programları

Ucuzluk, damping, tek fiyattır

Sattıkları ipek pazen değil

Harcanmış gençlik yıllarıdır."⁷⁴⁶

⁷⁴³ Jean, Jacques Roussaeu, *Yalnız Gezenin Düşleri*, s.26

⁷⁴⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.121

⁷⁴⁵ Ayşe Ertuş, *Toplumcu Gerçekçi Türk Şiirinde Kadın İmgesi*, s.328

⁷⁴⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.121

Eğitim ve çalışma hayatında çalışmak ön plandadır zira ders programları mevsimlidir, geçicidir. Okumaya ayrılan zaman sınırlıdır zaten erken başlayan işe yetişme, dükkan açma telaşı erkenden, gün ağarmadan başlamıştır. Tezgahtar kızların sattıkları şey madden olmasa da manen kendileridir. Hem gençlikleri hem de güzellikleri harcanmaktadır. Varoluşları bile sömürülürken emeklerinin sömürülüşünden haberleri olmaz. Zaten emeklerinin sömürülmesini fark etmek, buna karşı çıkmak yaşamak için zorlaşan şartları yumuşatmaya yaramamaktadır. Fabrika işçisi olmanın bir nebze daha kolayında olan tezgahtarlıkta mal sahibinin satış rakamlarını yükselttikleri, mal sahibine para kazandırırken harcadıkları gençlikleri ve güzellikleridir.

"Günlerce raflarda kalayım

çürürse sevdanın kumaşı

aşkımı yaşatmaya yeter

*tezgahtar kızların rüzgarı"*⁷⁴⁷

Tezgahın dışında gözlerini değdirdiği yerde belki bir çırağın ilk aşkı başlamıştır. Raflara satış için dizilen ürünlerin arasında aşk yoktur. Kadın varlığıyla sattığı ürünü daha satılır, daha cazip hale getirmiştir. Ama tezgaha değen gözler, bazen onların pazarlanmayan güzelliklerini de görmüştür. Çıraklar ve tezgahtar kızlar sosyal statüde aynı şartlardadırlar. Her ikisi de sahip olmadıkları malların bekçiliği, düzenlenmesi, satılması, ayak işlerinin yapılması için vardılar. İş ve işçinin iç dünyasını yakından tanıyan Refik Durbaş, bu duygusal yakınlıkları ve iş hanlarını gözlemler. Haliyle bu durum, şiire de yansımıştır. O yüzden sevdanın eskiyen kumaşı, tezgahtar kızları şehvetle arzulamaktan ziyade aşkla ve masumca seven bir çırağın yüreğidir.

Sabahı onlar uyandırır

alınlarından, aşktan önce

bitmeden başlar gece

*akşam, onlarla kararır"*⁷⁴⁸

Sabahı uyandıran tezgahtar kızlar, akşamı kararan umutları ile daha da kararır halde paltolarına sıkıştırırlar. Bazen sabahı uyandıran bu kitle -belirsiz zamirlerle nitelenen kadınlar, geceyi de uyuturlar çünkü vardiyalı işlerin körleşmiş kazançların

⁷⁴⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.121

⁷⁴⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.121

peşinde emeklerinin karşılığını az almakta ama çok çalışmaktadırlar. Doğal olan gece gündüz döngüsünü bile devinime geçiren onlardır.

“Dokumada çalışan kızların

günleri naylon iplik, ucuz keten

emeğin, alınterinin ve aşkın

kanıamlarkirpiklerinden”⁷⁴⁹

Kadın, emeğini her alanda gösterdiği gibi dokuma sahasında da göstermiştir. Kadın, varoluşu itibarı ile güzeldir. Kadının toplumsal algılayıştaki yeri kendigüzellikleriyle eşdeğer değildir. Kadın, emeği ile var olmaya çalışır ama acı çeker, çoğunlukla umutsuzluğa düşmektedir. Çalışmanın, yaşamının hatta var olmanın bile bedelini ödemiştir.

Dokumada işçi olarak çalışan bu kızlar, yaşam ve emeklerini ucuza satmak zorundadırlar. Aşkın ve emeğin bu sadık ve güzel bekçileri, şair için alınterinin de kutsal abideleridir. Çünkü şiirin devamında *“kuş olup konsam avuçlarına/dokusam onlarla kumaşını acının”⁷⁵⁰* diyerek iplik yerine acıyı dokuyan bu kadınlarla bir olmak ister çünkü emeğin içinde canlı bir şahittir. “Tezgahtar Kızlar” şiirinde sabahı uyandıran kadınla bu şiirdeki *“çoğu hiç uyumuyor geceleri”* ifadeleriyle işaret edilen kadınlar emek ekseninde buluşmuştur.

“Erimiş tırnaklarında al kına

gençliği solmuş tül gelinlik”⁷⁵¹

Kına yerini ojeye bırakırken eriyen şey, kınanın rengi değildir. Gençlikleri eriyen bu emekçi kadınlar, çalışmaktan dolayı sevdalanmaya zaman bulamazlar. Böyle bir duygu kalplerine düşse bile sevdalı olmanın bedelini acıyla öderler:

“Refik Durbaş beşinci sayıdaki “Ev Kuru Kızlar” şiirinde 1972’li yıllarda yaşananları kadın-erkek ilişkileri bağlamında anlatmaya çalışır. 12 Mart Muhtırası ile birlikte hapis haneye gönderilen birçok gencin arkada bekleyen sevgilileri, nişanlıları konu 53 edinilir, onların ömürleri de erkeklerinin dönmesini beklemekle geçecektir. Şiirde bu kızların acıyla nişanlı oldukları da söylenir.”⁷⁵²

⁷⁴⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.124

⁷⁵⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.124

⁷⁵¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.124

⁷⁵² Yılmaz, Ümmügülsüm, (2019), *Yeni a Dergisinin Türk Edebiyatındaki Yeri ve Sistematik İndeksi* YL tezi, s. 52

Evlilik, birçok toplumda toplumsal bir birleşme kabulüdür ama özellikle gelişmemiş toplumlarda hem ritüel hem de bir faaliyet olarak önemlidir. Ama kızlar daha önce "gamlı tülün" artık "gençliği solmuş tül gelinlik"lere dönüştüğünü de bilmiştir.

Refik Durbaş, toplumda kadının acı çektiğini fark eden ve bunu sanatına yansıtan bir şairdir. Acının kardeşi şiirinde kadını acıyla kardeş olarak görmüştür. Çünkü toplumda kadına yüklenen misyon ve onu oturttuğu yer, kadının kendi hizasını zor bulmasına yol açmıştır. Bu nedenle kadına olan bakış açısında şair, kadını önemser ve onlarla, yaşadıklarıyla empati kurar:

"Şiirde kızların "doğmadan hacedilmiş olmaları", "künyelerinin acıyla yazılmış olması", kızların "yalnızlığın meçhul kardeşleri" olmaları toplumun onlara biçtiği kaderle açıklanır. Toplumda kız çocukları her zaman ikinci planda tutulmuştur. Kız çocukları çoğunlukla kendilerini alış verişin odağında bulmuştur. Durbaş, bu bilinçle daha doğmadan önce kızların hacedildiğinin altını çizerek onlara biçilen kötü kaderi hatırlatır. Kız çocukları ya babalarının borcunu silen ya da onlara başlık parası altında para kazandıran bir eşya olarak görülür."⁷⁵³

Kadının bu perspektiften görülmesi, daha doğmadan cinsiyetlerine biçilen rolün döngüsüne girdiklerini göstermiştir:

"Doğmadan hacedilmiş kızların

acıyla yazılmışsa künyeleri"⁷⁵⁴

Kadın, doğmadan kendine uygun olsun olmasın bu kader elbisesini giymek zorunda bırakılmıştır. Arzu nesnesi olarak ele alınan kadın, insan onurunun daha fazla düşmeyeceği noktalara çekilmiştir. Düşürüldüğü bu durum kendinden önce var olduğu için çarpınan kadının sevdası da imkansız bir hikayeye evrilmiştir. "Acının Kardeşi" olan kadın, zulmün ikizi olan toplumdan sürekli olarak kısıtlama yemektedir:

"Gündüz gözüne çektikleri sürme

bir de sevdanın imkansız seheri

çalınırsa kızlığından gizlice

nasıl değer yarınlara elleri"⁷⁵⁵

⁷⁵³ Ayşe Ertuş, *Toplumcu Gerçekçi Türk Şiirinde Kadın İmgesi*, s.264

⁷⁵⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.125

⁷⁵⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.125

Kadının varoluşunu alınmak-satılmak üzerine kuran toplum; kadını, kendi istediği noktada tutmak istemiştir. Kadın paketinde tutulması gereken bir eşya gibidir. Paketin açılması, gizlice açılması, onu ayıplı mal yaptığı gibi *"kızlığından gizliceçalin"*ması değerini düşürmüştür. Daha önce tezgahlar kızların teşhir edildiği yerde kadın, kızlığını yitirdiği anda değersiz kalmıştır. Kadının, kızlığını verdiği adam sahibidir ama bu sahip asla kızın sevdalandığı biri olmaz. Bu ancak, bunun maddi karşılığını veren birine verilebilmiştir.

Yaşamlarının ve cinsel tercihlerinin haczedildiği kadın, toplum tarafından bastırılmıştır. *"Bütün bunlar içinde kadın, aşka uzaklığı ve her an bir şehvetin kurbanı olabilme ihtimaliyle acının diğer adı olarak ele alınır. Şair, toplumun kadına biçtiği bu kadere sessiz bir çılgılık getirerek kadına acıma duygusuyla bakar."*⁷⁵⁶

Acıya rehin bırakılan kadın, bedelini gençliği, kanı ve kadınlığı ile ödemiştir. Aşkın imkansızlaştığı bu iklimde kadınların soyadlarını yanlarında tutmaları da istenmez. Bir külfet gibi görülen kadın *"hicrandan çeyizler"* biriktirir, *"acıya alışkın, aşka yabancı"* büyümüştür. Kendilerine ait bir şeyi olmayan kadın, zaten başkasına aittir. O, doğmadan haczedilmiştir. Şehvetten sakınan kadın kaybedebileceği kızlığını, yaşamı ile eş tutar yoksa acımasız bir avın kurbanı olmuştur.

Durbaş, her zaman kadının sömürülen yanını vurgulamamıştır. Toplumun baskısını hisseden ama yine de seven sevilen, şehvet duyan kadınlar, Durbaş'ın şiirinde kendine yer bulmuştur: *"kaç/ yıldır/ saklıyorum/ puslu/ bir/ ilkyaz/ gecesi/ üçüncü/ sınıf/ bir /sokak /aralığında/ avucumun/ içinde/ söndürdüğüm/ sigara/ yanığının/ izinde/ ilk/ öpüştüğümüz/anın/ heyecanını"*⁷⁵⁷

Masum bir ilk öpüşmenin anı, yıllara yayılarak anılarda baş köşeye kurulur. Bunun hem akılda hem de kalpte izi kalmıştır. Öpüşme, burada şehvetle karşı cinsle yapılan bir eylem değildir. Geçmişte yapılan ilk aşkın verdiği heyecanla yapılan bir sevgi eylemidir.

"ey serseriliğim, ey anılarımın ahşap kraliçesi

*şarabı sev, tütünü incitme, beni de unut artık"*⁷⁵⁸

⁷⁵⁶ Ayşe Ertuş, *Toplumcu Gerçekçi Türk Şiirinde Kadın İmgesi*, s.265

⁷⁵⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.283

⁷⁵⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.27

Anılarına dolan kadınlar unutulmaz ama şair, onlar tarafından unutulmak ister. Serseriliği ile aklına gelen gençliğidir. Gençliğine bulaşan bu anıların oluşturduğu sarayda bir kadın hüküm sürmektedir. Bu kadın, ahşabın dayanıksızlığı ile resmedilmiştir. Şehvetten uzak, aklında kalan bu kadından şarapla kendisini unutmasını ister. Alkolün unut sığınağı olan bilinçsizliğine yönelmesi gerektiğini söylemiştir. Aşkta ve acı da sunduğu bu reçetenin başında unutmak vardır ve bunu şarabı sevmekle ilgili olduğunu söylemektedir.

"hadi uzan biraz sevişelim

...

hadi uzan biraz öpüşelim

artıkherşey uzanmaktır sevgide

hadi uzan biraz ölelim"⁷⁵⁹

Şehvetin uzayan dünyası karşı cins ile yapılan basit bir eylemle kararmaya, ateşlenmeye başlamıştır. Sarılmakla ve uzanmakla başlayan eylem, birey için arzu ile yapılan bir devinime dönüşmüştür. Aşk, şehvet ve acı üçleminde ölümle noktalanın şey yaşamın ta kendisidir. Şehvet yaşama devam etmenin ve yaşamı devam ettirmenin bir parçasıdır. Aşkın ve şehvetin içiçe olduğu uzanmak eyleminde başat nokta sevgidir. Sevgi ile korkularında soyunup umutlarını diri tutmasını sağlamıştır. Kadın şehvetini göstermekten çekinmeyen bir tavır içindedir ve bunu iradesi ile yaptığını hissettirmektedir:

"bir kadın: soyunmuş şehvetini

gecelerde

asi ve çılgın

bir adam: giyinmiş umudunu

gündüzlerde

soyunmuş korkuları"⁷⁶⁰

Kadın cesur olduğu sürece, bu cesaret cinsel gücünü fark eden bir kadın olarak, korku dolu bir adamın korkularını bertaraf etmektedir. Arzu ile beklenen kadın, şehvet

⁷⁵⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.37

⁷⁶⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.349

altında tuttıkları ve gizlediklerini çıkarmaktadır. Buradaki kadın sadece şehvetini göstermez hatta bir gömlek daha soyunma gayreti göstererek asi ve çılgın yanını göstermektedir. Kadın toplumsal manada bastırılır, cinselliği ile öne çıkılması hoş karşılanmaz ama asi ve çılgın olması da en az cinsel arzuları ile ortaya çıkması kadar tehlikeli bulunmaktadır. Özellikle geleneksel toplumlarda kadın kimliği ile öne çıkamaz, ancak biçilen role uygun davranarak tutunabilmektedir. Kadın, Durbaş'ın şiirlerinde dar imgelerden çıkartılır; cinsel olarak arzularını ortaya koyan kadın, aynı zamanda asidir ve toplumsal normlara uygun olmayan özelliklere de sahiptir.

"Koynumda misafirdin dün gece

memelerinden biri yatağım

biri yastıktı rüyalarım

yorgana ne gerek var

tenin sıcaklığı yetmişti

*bedenin ayazını avlamaya"*⁷⁶¹

Birey, arzu ile istediği kadını, düşlerinin ve isteklerinin zirvesinde tutarak kendi benliğindeki erotizmi sürekli olarak yüksek tutmaktadır. Cinsellik itkisi ile kurduğu bu tasvir, gecelerine ve yokluğun sarstığı bedenine de eşlik etmektedir. Kadın göğsü ya da memesi rüyalarının bir parçasıdır. Birey, ilk besinini aldığı bu uzuvla zihni daha boş bir levha iken tanışmaktadır. Büyüyen birey, beslenme ihtiyacı ile duyduğu açlığı yavaş yavaş başka noktalara erdirmektedir. Ten sıcaklığının yarattığı arzu kıvılcımına duyduğu istek, hayatın yarattığı yalnızlığı ve soğukluğu avlamıştır.

Sevgi ve aşkın zamansız gelişine kadın üzerinden bir sitemde bulunmaktadır: "*Kadın evli/parmağında yüzüğü: zamansız aşklardan*"⁷⁶² Bu sitemin içinde ruhu zamansız aşklar içinde bükülen kadın, kendini ve zamansız aşkların tarifini bozarak bir hasret yangını başlatmaktadır. Kadın, durağan bir sevginin potansiyel körükleyicisi ve açma kapama komutu olarak da işlev görmektedir. Hasreti büyüten hatta bir yangına sürükleyen kadın, "*yüreğimin Hasreti*"nin⁷⁶³ yaktığı ateşten bihaberdir çünkü parmağında bitimsiz aşkı, bağlılığı simgeleyen bir yüzük takmaktadır. Durbaş'ın

⁷⁶¹ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.31

⁷⁶² Refik Durbaş, *ÇA*, s.357

⁷⁶³ Refik Durbaş, *Menzil*, s.22

şairlerindeki kadın sadece hasretin değil, bazen erotizmin ve şehvetin de başlat noktası olmuştur:

"Memelerinin kuytu gölgesine

göm, çıplak bedenimi.

Gün değmemiş kalçalarının

*karanlığına savur küllerimi"*⁷⁶⁴

Refik Durbaş'ın bazı şiirlerinde kadın ve erotik imgeler birlikte kullanılmaktadır. Şairin şiirlerinde kadın figürü genellikle sevgili, aşık olunan ya da özlenen bir varlık olarak tasvir edilirken kadının güzelliği, sıcaklığı, etkileyici özellikleri ve cinsel çağrışımları bazı şiirlerinde yer almaktadır. "Avucumun içinde memelerinin sıcaklığı"⁷⁶⁵ ifadesinde kadının bedensel ve cinsel özellikleriyle ilgili bir imgeler zinciri kullanılmıştır. Bu dizelerde cinsellik ve erotik çağrışımlar öne çıkar. Bir başka dizede: "Öpüşürken şimdi/bir rüya içinde rüyada/senin yanağında"⁷⁶⁶ sevgilinin yanaklarına olan öpücüklerin rüyada gerçekleşen bir deneyim gibi hissedildiğini ifade eder. "Öpüşürken şimdi, bir rüya içinde rüyada" ifadesi, öpücük anının gerçeklikten uzak, rüya gibi bir deneyim olduğunu vurgulamaktadır. "Memelerinin bahçesinde açan/ Gül kokusuyla uyanayım, dedim/ uyandım ve bir daha uyumadım"⁷⁶⁷ dizelerinde gül kokusuyla uyanmak istediğini söyleyen şair, bu isteğinin gerçekleştiğini belirtiyor: "Uyandım ve bir daha uyumadım" ifadesi, şairin bu anıyla birlikte uyanıklık haline geçtiğini ve artık gerçek dünyada uykuya dalmanın imkansız olduğunu çünkü özlemekte olduğu sevgilisinin hasretine uyandığını belirtmektedir.

Bu dizelerde, şairin duygusal ve erotik bir deneyimi anlatırken rüya, güzellik ve uyanıklık gibi imgeleri kullanarak bu deneyimin etkisini ve yoğunluğunu vurguladığı görülmüştür. Şairin dilindeki imgeler, duygu ve tutkuların derinliklerine işaret ederken, anlatılan deneyimin özgünlüğünü ve etkisini de yansıtmaktadır.

"Geceydi, su uyumuştı, ağaç da

dalda karga, düşte sevgili

yıldızların uçurumunda gökyüzü

⁷⁶⁴ Refik Durbaş, *Menzil*, s.22

⁷⁶⁵ Refik Durbaş, *ŞAY*, s.19

⁷⁶⁶ Refik Durbaş, *ŞAY*, s.34

⁷⁶⁷ Refik Durbaş, *ŞAY*, s.37

bir ben, aman vermez uykusuzlukta"⁷⁶⁸

dizelerinde kadın figürü, sevgilinin düşlerinde uçurumda yıldızların yanında yer almıştır. Bu dizede kadının çekiciliği ve arzulanma hissi ifade edilmektedir.

"Memelerinin kuytusunda

Erguvan hatıraların

Sarı hüznlerin uykusu"⁷⁶⁹

Bu dizelerde ise Refik Durbaş, kadının memeleri aracılığıyla hatıraların ve hüznlerin derinliklerine işaret eder. "*Memelerinin kuytusunda*" ifadesi, kadının bedeninin bir simgesi olarak kullanılırken, "*erguvan hatıraların*" ve "*sarı hüznlerin uykusu*" ifadeleri duygusal ve nostaljik bir atmosfer yaratmıştır. Bu nostaljik atmosfer, hatırlanan tensel yaklaşmanın artık uzakta olduğunu belirtmektedir.

Dizelerdeki erotizm, daha çok hatıraların ve duyguların sembolik bir anlatımla ifade edildiği bir imgeler zinciri olarak görülür, memeler, kadının dişilik sembolü olmanın yanı sıra duygusal ve anısal bir boyut taşımıştır. Erguvan renkleri ve sarı hüznler ise nostalji, melankoli ve duygusal derinlikleri ifade eden imgelerdir. Refik Durbaş'ın bu dizelerinde, kadının bedeninden yola çıkılarak duygusal bir atmosfer yaratıldığı ve erotik imgelere yer verildiği görülmüştür. Ancak, şairin eserlerinde kadın figürü ve erotik tema, genellikle daha kompleks bir şekilde işlenir ve geniş bir duygusal yelpaze içinde anlatılmıştır.

2.13. Gurbet, Sıla

Gurbet Durbaş'ın kendi ifadesi ile en çok hissettiği duygudur:

"Geçmişe baktığımızda en çok neyi özliyorsunuz?"

*-Annemi özliyorum. Çocukluğumu... Özlem bitmiyor ki. Özlem çok. O yüzden benim şiirlerimde özlem, hasret çok geçer. Gurbet de çok geçer. Ben aslında gurbet çocuğuyum. Babam, derdi ki "Meme uçları dışarı bakanların ömrü gurbette geçer." Gerçekten de öyle. Babam da öyle... İstanbul'dan binerdim bir otobüse, nereye giderse oraya giderdim. Gezer, dolaşırdım. Hatta evlendikten sonra da karıma dedim ki: "Bir ay tatilimiz var. 15 gün birlikte tatile gidelim." Sonra da bindim bir kara trene, Erzurum'a gittim, "Beyaz Kehribar" şiirimi yazdım. Geldim, ardından Diyarbakır'a, oradan da Van'a gittim. Yol şiirleri yazdım. Yolculuklar da şiirlerime epey bir malzeme oldu."*⁷⁷⁰

⁷⁶⁸ Refik Durbaş, *Menzil*, s.58

⁷⁶⁹ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.20

⁷⁷⁰ <https://www.birgun.net/haber/siirin-uzun-yolculugunda-refik-durbas-238993>

Yaşanmışlığını yazdığını ifade eden şair, gurbeti hep içinde taşır. Gurbet dışında yalnızlık içinde bir sıla taşımıştır. Yol olmak kavramı, özlemin bir başka boyutudur: zira “Beyaz Kehribar” şiiri, Durbaş'ın da ifade ettiği gibi bir yol, özlem ve gurbet şiiridir.

"acemi yürekte kül bağlayan gurbetin resmi

sıvaları dökülmüş özlemin resmi

ince uzun

gülmeyi unutmuş yüzüm

avuçlarıma sığmayan hüznün"⁷⁷¹

Şiirde yüreğin acemi oluşu, genç yaşta gurbete giden sıladan erken ayrılan birinin mana vermiştir. Gurbetin vereceği acıyı bilmeden çıkılan yolda yürek bileklerini hemen burkuverir. Özlem o kadar uzun süre ruhta dolanır ki gurbette eskimeye, inşası dökülmeye başlamıştır. Hatta bu uzun süreli özlem dönemi, bireye gülümsemeyi unutturmuştur. Hüznün ile sarılan yüz gülmek için hiçbir kasını kullanmaz. Gurbet insan ruhunu buza keserken yaktığı acemi yüreği ise küle çevirmiştir.

"bir acılı türkü

bin gurbet

usta gelmeden tozunu almalı kederin ve özlemin

bir de benzi solmuş gençliğimin"⁷⁷²

Ustalar ve çıraklar arasında geçen şairlik ömrünü Durbaş, canlı bir şekilde şiire yansıtmıştır. Ustadan, onun uzun suskunluk anlarından kederli olmayı da öğrenmiştir. Ama iş bu kederli anlarda bile sürdürülmelidir çünkü kavganın manevi tarafından ziyade maddi tarafı ağır basmıştır. Umudun tezgah üstü raflara kaldırılıp kederin ve özlemin tozu alınıp geride bırakılan gençliğin ve çocukluğun acısı üzerinden geçilerek gurbet içinde büyüyen hüznün hep canlı kalmıştır.

⁷⁷¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.210

⁷⁷² Refik Durbaş, *ÇA*, s.211

"gün ikindiye devrildi sevincim nerde usta

...

yürekten sevda taşıyor

hicrana kesmiş her yanım

gurbete kesmiş

alnımın çatından

trenler

geçiyor durmadan

*sılam nerde usta gurbetimin nerde"*⁷⁷³

Bir duygu lirikliği gibi akan "Beyaz Kehribar" şiiri Durbaş için, bir yolculuk şiiridir; bitmemiş işlerin ve yürekten taşan sevdanın ağırlığı ruhu bir ağır kalıba sokmaktadır.

"Kuytu bir güz akşamı, kaç yıl önceydi

*(yine daldın diyor usta, gün devrildi kim yontacak bunca taşı)"*⁷⁷⁴

Düşüncelere, sürekli dalan bir çırak ve geçmişin hüznün ırmaklarında kayık yüzdürmüş bir usta emeği ile hüznü arasında kalmıştır. Gurbet de oydukları beyaz kehribar gibi onların içlerini oymaktadır. Şikayetleri yaşamaktan değil yaşayamadıklarındandır. Hüznün öfkeye kolay dönüşmez ama öfke bile hüzne dönüşür gurbetin soğuk ayazında yalnız kalmış biri için. Usta ile çırak bu noktada bir duygu ortaklığı içindedirler etraflarında başkaları da vardır bu duygudaşlık içinde ama herkes gurbetin getirdiği hüznü kendi içinde sessizce içine dalarak yaşamayı tercih eder. Arada kurtuluş çareleri için bir nida yükselir ama bu da yine başka bir gurbetin kapısında bulur kendini:

" -kapağı Alamanya'ya atamadık bilader

bir yıl Anakarlarda sürttüm

on aydır da burda, İzmir'de bir fırındayım

hiçbir hakkımız yok

iş güvenliğimiz yok

⁷⁷³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.213

⁷⁷⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.213

sendikamız yok

kaydımız yok

iznimiz yok

fazla mesaimiz yok

*adamlığımız yok*⁷⁷⁵

Hayat, şartlarını kendi için olgunlaştırmadığında bireyin toplumsal statüde belirleyici bir yeri olmadığını vurgulayan bu ifadeler Anadolu insanın genel profilini de çizmektedir. Zira şehirden kente olan yolculuğunda birey ekmek parası kazanmak ile değerleri arasında sıkıştığı için kendini adam olmamakla itham eder: "*adamlığımız yok*"⁷⁷⁶ bir başka deyişle insanca yaşamaya hakkı yoktur.

"Ne bir avuç toprak, ne alev alev bir umut

gurbetliğimde geleceği sararmış bir ana

sılamda yel götürmez sel üfürmez bir yalnızlık"⁷⁷⁷

İnsan ya umuda ya köklerine sarılır. Birey çatışma-uzaklaşma mekânları yaratamadığı için kendini ve çevresini yılgınlık içinde görmüştür. Annesi ve gurbette büyüyen bir umutsuzluğu ile sılaya giden ama orda bıraktığı hiçbir şeyi bulamayan birey, elinde parçalanmayan, azalmayan, geçiştirilemeyen bir yalnızlıktan başka bir şeyin kalamadığını fark etmiştir. Daha iyi bir yaşam için umutlarını heybesinde tutan ve gurbet yollarına düşen birey, "*gurbetin yüreğimi dağlayan diktatörlüğünü*"⁷⁷⁸ ile hem toprağından hem de umudundan olmaktadır. Anne ve sıra birbiri ile özdeşleşen kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Anne, gurbetin ayazında var olamayacağını ve sevgi ile büyüyen iklimini sürdüremeyeceğini bilmektedir. Mecburiyetleri yüzünden yani geçim derdinden ötürü kendi uzağına gitmesine ses çıkaramaz. Gidişi sessiz hale getiren kalışı ise eziyete sürükleyen bu kopma ve ayrılık anı şairin ruhunda şu nidayı canlı tutmaktadır: "*Rahmine şîvan düşe gurbet*"⁷⁷⁹ gurbete tahammül için sılanın bağına gömülen bilindik ve tanıdık sevgililerden haber alınması namına mektuplar yazılır ya da mektuplar beklenmektedir. Hiç yazılmayan ve hiç gelmeyen mektuplar gurbet yükünü artırırken sıra hasretini de iyiden iyeye alazlamaktadır:

⁷⁷⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.216

⁷⁷⁶ Refik Durbaş, *ÇA*, s.216

⁷⁷⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.248

⁷⁷⁸ Refik Durbaş, *ÇA*, s.27

⁷⁷⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.250

"Ne çirkin satırlar

*içi hiç yazılmamış bir mektuba bile hasretim kaç yıldır"*⁷⁸⁰

Gurbette kalma süresi uzadıkça hasretlik duygusu da büyümektedir. Hasreti yansıtan insana sevdiklerinden haberler getiren mektup, sılanın kokusunu taşımaktadır. Boş bir mektuba bile razı olan birey, çirkin yazılmış hatta hiç yazılmamış bir mektubun taşıdığı boşluğu bile özlemektedir. Bu kadar özlemin ve hasretin yoğunluğuna katlanmanın tek sebebi en nihayetinde yaşamaktır. Gurbet yaşamı avlamak için düzenlenen bir av töreni gibidir. Çoğu zaman Anadolu insanın ava giderken avlanıp hedef olduğu gurbette geçim, başlı başına bir hayatta kalma mücadelesidir. Gurbette yapılan bu mücadele temel ihtiyaçların karşılanması için yapılan bir çabadır:

"ev kirası çıksın diye

üşümesin ayaklarım

*gurbet harcı çıksın diye"*⁷⁸¹

Bu çabanın ucu bucağı yoktur. Bu uçsuz bucaksız süren çaba yaşama tutunmanın mücadelesini de vermek üzere insana bir çırpınma ritüeli geliştirmesi için devinim vermektedir.

Gelmeyen mektuplara duyulan özlem yürekte bir iz bırakmaktadır: *"pulu acıyla mühürlü adresi sevdaya yazılı yüreğimde/ gurbetliğimi düşünüyorum"*⁷⁸² Uzun süren gurbet akşamlarında birey, düşüncelerinin içinde kaybolmuştur. Geldiği günü düşünerek hüzünlenirken gideceğin günün özlemini ise umut diye yüreğinde taşımaktadır. *"Bitmek üzere değil ne sılam ne gurbetliğim"*⁷⁸³ diyerek gurbette olduğu sürece sılasını özlemeye devam edeceğini belirtmektedir. Gurbette yol bitmez, yolculuk bitmez, üstüne uzun gurbetin gecelerinde yorgunluk bitmez. Gurbete sebep olan yoksulluk bitmez:

"yıllardır haracını ödüyorum yalnızlığın

sevdamı ödüllendirdikçe özlemin

zaman geçiyor ayrılık acı sevgilim

*sılanda rehin mi kalsın gurbetim"*⁷⁸⁴

⁷⁸⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.254

⁷⁸¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.251

⁷⁸² Refik Durbaş, *ÇA*, s.256

⁷⁸³ Refik Durbaş, *ÇA*, s.263

⁷⁸⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.326

Durbaş'ın "Sevdalar Kavuştağı" adlı şiirinde, bitmeyen gurbetin sabrını taşıran hasretine değinir. Özlemle büyüyen sevdasının ayrılıkları daha da imkansız hale getirdiği ifade edilmektedir. Sevgiliden uzak kalınan her gün: "*sılan/da rehin kalan gurbetin*" büyüme süresini kısaltmaktadır. Sılada rehin kalan kalp ve akıl, gurbete esir olan beden bir gelgit durumun içinde bir bedel ödeyerek törpülenmektedir. İnsanın törpüleyerek gurbete yem verdiği şey ise gençliğidir. "*Neyim var gençliğimden başka harcayacağım*"⁷⁸⁵ sorusu da bu durumu argümanlamaktadır. Durbaş'ın harcamış olduğu şey, gurbette geçirdiği yalnızlığın haracıdır aynı zamanda. Sürekli olarak gençliği ile ödediği bu bedel, onda gitme isteği uyandırmaktadır: "*Gitmek isterdim umudu nakışlı gurbeti*"⁷⁸⁶ gurbetten gitme isteği her gün biraz daha büyürken "*gurbetten aşınmış gökyüzünden*"⁷⁸⁷ ne kadar uzaklaşırsa o kadar umutlu olacaktır.

Gurbetten gitmenin hayali ile geçen günler, en çok özlemin başladığı güne yani gurbette ilk geline güne kayar. "*Beyaz genç ve geç günlerini bagaja vermiş: gurbetinin/sılasına dönüyor şimdi kokusuyla ellerinin*"⁷⁸⁸ dokunduğu her yer acıdan bir ize dönüşmektedir. Hatta gurbet ileri boyutlara vardığında "*Adı: Sılası kayıplarda kar beyazı*"⁷⁸⁹ olup gelişinin berrak halini anımsatmaktadır. Bu anı geçişi zihinde "*Adı: Saklısında gurbetimin sureti*"⁷⁹⁰ halinde unutulur ama şair bir yol bulur çünkü gurbette yurdunu arayan ruhlar birbirini çağırmayı da öğrenmiştir. Çağrısına kulak verebileceği gurbetteki bireyler için bir parola düzenler: "*yurduna uzak düşmüş bir şairin sesi ile çağır beni / bulurum seni*"⁷⁹¹ diyerek bu parolanın ipucunu vermektedir.

"Bir adam iniyor elleri bastonunda
bir gurbet nice acılardan süzülmüş
bir türkü hiçbir sözcüğü ezberinde değil
bir akşam Malatya ovasında: sarışın bir hüznün
bir sigara: kaçak"⁷⁹²

⁷⁸⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.252

⁷⁸⁶ Refik Durbaş, *Menzil*, s.35

⁷⁸⁷ Refik Durbaş, *Menzil*, s.29

⁷⁸⁸ Refik Durbaş, *Menzil*, s.40

⁷⁸⁹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.17

⁷⁹⁰ Refik Durbaş, *Menzil*, s.18

⁷⁹¹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.24

⁷⁹² Refik Durbaş, *Menzil*, s.42

Gurbette yalnızlığın bedeli gençlikle ödenmiş, gurbet nice acılardan süzölmüş bireyin ruhunda girdaplar oluşturmuştur. Bu dizelerde Durbaş, gurbetin bitmesinin tablosunu betimler: Elleri titreyen, bastonla yürümek zorunda kalan, genç giden yaşlı dönen bir bireyi resmetmektedir. Malatya ovasına inen bu bastonlu ve gurbet kamburlu yaşlı adam, türköleri bile unutmuş sadece onların yarattığı hüznün tanıklığı ile akşam gibi iniyor unuttuğu sılasına ve kaçak sigarasının ucunda gurbette yakmış olduğu gençliğini de Malatya ovasına üfleemektedir.

"Kara karanlığında gecenin

gelmesini bekledi aşkın

sılanın hançeriyle

vursun diye gurbetini

*Çöl, sılasız gurbetiydi şairin"*⁷⁹³

Gurbet, en çok içinde sılayı taşıdığında özlem yüklü olmaktadır. Bireyin dönebileceğı, sığınabileceğı bir sılası olmadığından birey içinde bulunduğu dünyayı "gurbete çıkmıştı gökyüzü"⁷⁹⁴ şeklinde algılamaktadır:

"Sılamın da, gurbetimin de

*Aynada suretimin de adresi yok"*⁷⁹⁵

Şiirde, sıla ve gurbetin insan hayatındaki önemli yerine ve kişinin kimliğindeki yansımalarına değinilmektedir.Şiirdeki "Aynada suretimin de adresi yok" dizeleri, insanın kimliğinin yalnızca fiziksel bir yere bağılı olmadığını göstermiştir. Kişinin sıla ve gurbet arasında kaybolan kimliği, yalnızca fiziksel bir mekâna bağılı değildir ve kişinin sıla özlemini gidermesi, sadece geri dönmesiyle tamamlanacak bir süreç değildir.

Şiirde sıla ve gurbet arasında kalan insanın, "Suların zulasında uyuttum ben de/ nice yilla hasretim ve gurbetim"⁷⁹⁶ sıla özleminin hafiflemesi için fiziksel olarak geri dönmesi yeterli değildir. Kişinin kendini bulması, özünü keşfetmesi, kimliğindeki sıla ve gurbet izlerini anlaması ve bu izlerle barışması gerekmektedir.

⁷⁹³Refik Durbaş, **Menzil**, s.69

⁷⁹⁴Refik durbaş, **KA**, s.150

⁷⁹⁵Refik Durbaş, **ŞAY**, s.30

⁷⁹⁶Refik Durbaş, **Menzil**, s.81

Bu bağlamda, şiirde sıla ve gurbet temaları, kişinin kimliğindeki yansımaları ve özlemleri ele almıştır. Şiirde, sıla ve gurbet arasında kaybolan kişinin kendini bulması için yapması gerekenler anlatılmaktadır.

*“henüz çocuktum ben
sazlıkta kuş sesleri
daha gitmedim sılaya
öğrenmiştim gurbeti”⁷⁹⁷*

Şiirde, çocukluğunun geçtiği sazlıkta kuş seslerinin hatırasıyla başlayan şair, sıla özlemi ve gurbet acısı arasındaki ikilemi dile getirmiştir. Durbaş, çocukluğunun geçtiği sıla topraklarında kuş seslerinin içinde büyüdüğünü anlatırken, aynı zamanda sıla hasreti duyduğunu aktarmaktadır. *"Daha gitmedim sılaya / öğrenmiştim gurbeti"* dizeleri, şairin sıla hasretiyle birlikte gurbetin acısını da öğrendiğini ifade ederken sılayı unutup sadece gurbette kaldığını imlemektedir. Şiirin *"adresi yok"* mısrası ise hem sıla hem de gurbet temalarını yansıtmaktadır. Şair, sıla topraklarında büyüdüğü ve gurbet hayatını yaşadığı her iki adresin de aynada olduğunu ancak gerçekte var olmadığını belirtmektedir. Bu durum, şairin içinde bulunduğu sıla özlemi ve gurbet acısı arasındaki ikilemin çözümsüzlüğünü de ifade eder:

*"kırık kalplerle bezediğim İstanbul'um
Hangi gurbetin sılasında şimdi tapusu?"⁷⁹⁸*

İstanbul'a duyduğu özlemi ve İstanbul'un önemini ifade etmektedir. Şair, kalbinin kırık olduğunu ve bu kırık kalple İstanbul'u süslediğini belirtmektedir. Şimdi başka bir yerde yaşasa bile İstanbul'un gerçek anavatanı gibi hissettiği yere dönüşmüş olduğunu *"Hangi gurbetin sılasında şimdi tapusu?"* sorusuyla belli etmektedir. İstanbul'un şimdi başka bir yerde olmasına rağmen, kalbinin İstanbul'a ait olduğunu vurgulamıştır. Bu dizelerde İstanbul'a duyulan aidiyet, özlem ve aşk teması ön plandadır: *“Gerçekten ilerde de vurgulanacağı gibi gezgin ruha sahip bir şair olarak Durbaş’ın şiir hayatının bütün dönemlerinde yazdığı şiirlere bir şekilde sirayet eden temel bir duygu/olgu olarak “gurbet”, kendisini daima hissettirecektir.”⁷⁹⁹*

⁷⁹⁷Refik Durbaş, *ŞAY*, s.38

⁷⁹⁸Refik Durbaş, *Menzil*, s.97

⁷⁹⁹Musa Demir, *Refik Durbaş’ın Şiiri*, s.3

Şair, gurbeti derinden yaşamış ve bu deneyimlerini şiirlere yansıtmıştır. Gurbet duygusu, hem kendi iç dünyasında hem de İstanbul'a olan bağlılığında belirgin bir şekilde hissedilmektedir. Şairin şiirlerinde gurbet, yabancılık, özlem, aidiyet ve aşk gibi duygusal ve tematik unsurlarla birlikte kendini sürekli olarak hissettirirken, şairin gezip gördüğü farklı coğrafyalardan etkilenecek gurbet duygusunu şiirlerine yansıttığını göstermiştir:

“Bir ses, hem gurbetime

Hem sılama akran olsun”⁸⁰⁰

Bu ifade, şairin hem gurbet hayatına hem de sıla özlemine seslenen bir isteği ifade etmektedir. Şair, uzaklarda yaşadığı gurbet hayatına dair bir ses duymak isterken sıla özlemini de dile getirmiştir. Bu ses, hem gurbetin yabancılığını hafifletecek hem de sıla özlemini gidermeye yardımcı olacak bir dostluk veya paylaşım arzusunu temsil etmektedir. Şairin yalnızlığını ve özlem duygusunu paylaşacak bir akran arayışı içinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu ifadeyle, şairin hem gurbet hem de sıla arasında köprüler kurma isteği ve duygusal bağ kurma ihtiyacı vurgulanmaktadır.

"Geldi" şiirinde Durbaş, gurbeti soyunduğunu ve sılayı giyinerek geldiğini ifade eder:“*Gurbeti soyundu/ Sılayı giyindi geldi*”.⁸⁰¹Bu ifade, şairin uzaklarda yaşadığı gurbet hayatının ardından sılaya dönerek, memleketine geri geldiğini anlatmaktadır. Gurbet hayatından soyunarak, yani ondan arınarak sıla topraklarına dönme isteği ve gerçekleşen bu dönüşü sembolik bir şekilde göstermiştir.Şairin gurbetin yabancılığından sıla topraklarına dönerek sıcak bir bağ kurma ve köklerine sarılma arzusu ön plana çıkar.Şiirdeki "*geldi*" ifadesi, şairin memleketine dönerek uzun süren ayrılığın sona erdiğini ve içsel bir huzura kavuştuğunu belirtmektedir:

“Bu ruhsatsız gurbet, tükenmiş sıla

Kimin adına yazıldı söylesene”⁸⁰²

Gurbet ile ilgili birçok dizede olduğu gibi yine acı ve yalnızlık hissi ön plana çıkmaktadır. “*Gurbet de çok geçer. Yol şiirleri yazdım. Yolculuklar da şiirlerime epey*

⁸⁰⁰ Refik Durbaş, *KA*, s.147

⁸⁰¹Refik Durbaş,*KA*, s.148

⁸⁰²Refik Durbaş, *ÇA*, s.384

bir malzeme oldu."⁸⁰³ diyen şair, gurbetin ruhsatsız, sılanın ise tükenmiş olduğunu ifade ederek kimin adına ve hangi sebeplerle bu durumların yaşandığını sorgulamaktadır. Şiirde, sıla hasreti ve gurbetin zorluğu bir arada ele alınır ve bu durumun kimseye yararı olmadığı, hatta zarar verdiği belirtilir: "*Avuçları arasına salmış yüzünü/ Gurbetin, korku ve dehşetin resmi*"⁸⁰⁴ Şair, sılaya dönmenin ve köklere bağlı kalmak için çaba sarfetmenin önemine değinirken, aynı zamanda gurbette olmanın da birçok şey öğrettiğine dikkat çekmiştir. Şiirde, gurbetin zorluklarına rağmen insanın ayakta kalabilme gücü ve dayanıklılığı vurgulanır. Şiirdeki "*ruhsatsız gurbet*" ifadesi, gurbetin insanın kendisine ait olmayan bir yerde bulunma durumu olduğunu ve ruhsal olarak bir boşluk yarattığını göstermiştir.

2.14. Ayrılık, Acı, Hasret ve Özlem

Aşkın, gurbetin doğal sonucu olarak karşımıza çıkan ayrılık, acı ve özlem, ayrı bir nitelikte karşımıza çıkmaktadır. Şair, "*Annemi özliyorum. Çocukluğumu... Özlem bitmiyor ki. Özlem çok. O yüzden benim şiirlerimde özlem, hasret çok geçer.*"⁸⁰⁵ demektedir. Bir kişiyi, bir anı, bir yeri ya da nesneyi özlemek zamanın ve yoksunluğun birer parçasıdır. Zaman geçerken özlem ve hüznün artar; insan, ömründen geçen günlere özlem duymaktadır. Birey yanında olmadığı ya da olmayacağı kişileri özlemekten de vazgeçemez. İnsan duygularının acıya en çok sebep veren türü ise özlemektir. Ayrılığın bilinçle yapıldığı, özlemin mecburen daha da ağırlaştığı zamanları sıralayan şair, genel manada bu temaları iç içe işlemiştir. Ayrılık özlemi, özlem ise yüreğe verdiği acı ile dizelerde kendisine yer bulmuştur. Acının yarattığı hüznün ve melankolik atmosfer, hem bireysel hem de toplumsal temalı şiirlerde kendini göstermiştir.

"Özellikle beni özlediğin geceleri

özlemek isterdim seni ne çok seven biriyim

ne mi kavuşmanın ve ayrılığın bedeli işte o zaman

Öptüm seni"⁸⁰⁶

⁸⁰³ <https://www.birgun.net/haber/siirin-uzun-yolculugunda-refik-durbas-238993>

⁸⁰⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.384

⁸⁰⁵ <https://www.birgun.net/haber/siirin-uzun-yolculugunda-refik-durbas-238993>

⁸⁰⁶ Refik Durbaş, *Menzil*, s.27

Aşk, ayrılık ve özlem temalarını içeren bir şiir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiirde birey, sevgilisine olan özlemini ifade ederek onu ne kadar sevdiğini dile getirmiştir. Sevgilisini ne kadar özlediğini ve onu yeniden görmeyi istediğini söylemektedir. Şiirdeki "*ne mi kavuşmanın ve ayrılığın bedeli işte o zaman*" dizesi, sevgililerin bir araya gelmesinin ve ayrılığın bedelini ödemenin zorluğuna değinmektedir. Ayrılığın zorluğu ve özlem, aşkın yoğunluğunu ve değerini artırmaktadır. Şiirdeki "*öptüm seni*" dizesi ise şairin sevgilisine olan tutkusunu ve onunla yeniden bir araya gelmek istediğini göstermektedir. Bunun dışında sevdiği kadar özlemek isteyen birey ayrılığında vuslatında bir bedeli olduğunu bilmektedir. "*Yolunu şaşırmış gitmelerin/ Korkunç ve güzel gelmelerin*"⁸⁰⁷ diyen birey, aynı zamanda özlemin sonuç olarak geldiği noktayı ruhunda kavurucu bir iz olarak taşımaktadır. Bu kavurucu iz bir yaraya dönüşürken şiirdeki özlem gitmek fiili ile ortaya çıkmaktadır.

Sevgili bırakıp gittiğinden terk etmek olarak adlandırılır ama kalan taraf terk edilendir. Durbaş'ta özlemin kaynağı daha derin bir anlatımla sunulduğundan bırakılan ve terk edilen şey kendisidir. "*Seni değil, kendimi terk ettim*"⁸⁰⁸ diyerek aslında bırakıldığında sevgiliyle olan bütünleşmeden sonra kendisine bile kalmadığını ve tamamıyla değiştiğini söylemektedir. Özlem onu bambaşka bir çehreye dönüştürmüştür. Refik Durbaş'ın bu sözleri, sevgilisini bırakanın sadece onu değil, kendini de terk ettiği fikrini vurgulamıştır. Bu sözlerde yer alan "*kendimi terk ettim*" ifadesi, ayrılık sonrası yaşanan duygusal çöküntüyü ve kişinin kendisinde meydana gelen değişimleri ifade etmiştir. Birey değişir, hatta değiştiğinde yani ayrılık ve yas süresince tekrar vuslatı hayal eder ama kendini bile terk ettiği bir ilişkide "*vuslat, vedasında çürüdü*"⁸⁰⁹ diyerek özlemin ve acının geldiği noktada nasıl bir hasara yol açtığını da göstermek istemiştir. Hasar kontrolü yapılan ruhunda "*acı buharlaştı ruhumda/Zemheride güz yağmuruna göm beni*"⁸¹⁰ diyerek çektiği acının boyutunu da anlatmak istemiştir. Özlem acıya dönüşebilmektedir: "*Ölüm duygusu değil / sana özlem öldürecek beni...*"⁸¹¹özlem ölümle karşılaştırılarak verilmiştir.

⁸⁰⁷ Refik Durbaş, *ÇA*, s.385

⁸⁰⁸ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.22

⁸⁰⁹ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.23

⁸¹⁰ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.25

⁸¹¹ Refik Durbaş, *KA*, s.85

Gidenin ardından özlem kalır da özlemin ardından kalan acı başka şeyler öğrenmeye vesile olmaktadır:

“Kuşların dilini öğrettin bana

Çiçeklerin dilini

Özlemlerin, eylüllerin, gurbetlerin

Akarsuların ve zamanın

Ateşi sönmeyen zamansızlığın bir de”⁸¹²

Refik Durbaş'ın bu dizelerinde, özlemin ardından kalan sadece acı değildir. Özlemin insanın yeni şeyler öğrenmesine vesile olduğu da ifade edilmektedir. Şair, özlemle geçen süre boyunca kuşların, çiçeklerin, zamanın, akarsuların ve diğer doğal unsurların dilini öğrendiğini vurgulamaktadır. Durbaş'ın, "ateşi sönmeyen zamansızlığın bir de" ifadesi, insanın iç dünyasındaki sonsuzluğu ve zamanın geçiciliği arasındaki çelişkiyi dile getirmektedir. Bu dize, insanın özlemin ardından kalan acıyla yüzleşmesi gerektiğini, ancak bu yüzleşmenin insanı daha bilge ve daha büyük bir anlayışa kavuşturabileceğini ifade etmektedir. Çünkü zaman, özlemin hem büyüttüğü hem de yüzleşme noktasında öğütlediği şeylerden oluşmaktadır. Geçen süre zarfında ayrılığın öğrettiği şey "kaderin duldası, kederin uğrusu"⁸¹³ içinde bile yaşamaya devam etmektir.

Refik Durbaş'ın şiirlerinde, insanın iç dünyasındaki derinlik ve doğayla olan bağlantısı önemli bir yer tutmaktadır. Şair, özlem gibi zorlu duygusal deneyimlerin insanı daha duyarlı ve öğrenmeye açık hale getirdiğini ve bu deneyimlerin insanın iç dünyasında yeni şeyler öğrenmesine vesile olduğunu vurgulamıştır:

"Ah! Güz geçiyor, aşk da, sevda da

Ömrüm kederin kara sokaklarında

Gittin izi kaldı unutuş ve acının

Aldatılmışlığın bir de, akşamdı

Sevgilim diyebilseydim bir de bana

Böyle mi yazacaktın aşk hikayeni şair?

-Ölüm öpsün ömürleri ve hikayelerini...”⁸¹⁴

⁸¹² Refik Durbaş, *ÇA*, s.385

⁸¹³ Refik Durbaş, *Menzil*, s.98

⁸¹⁴ Refik Durbaş, *Menzil*, s.89

Bu şiirde, bir aşk hikayesinin sonuna gelindiği ve sevgilinin ayrılık kararının verildiği anlatılmaktadır. Birey, ayrılığın acısı ve kederiyle mücadele ederken, aşkın ve sevdanın artık geçtiğini ve ömrünün tükendiğini söylenmektedir. Birey, sevgilinin kendisini aldattığı duygusuna kapılmakta ve sevgilinin bu şekilde bir aşk hikayesi yazdığına inanmak istememektedir. Son olarak şair, ölümü dileyerek hayatın ve aşkın acımasızlığına bir tepki göstermektedir. Bireyin ayrılık yaşarken bu acının hayatının son bulmasından daha çok acıttığını düşünmektedir. Hayatın devam ettiği bu senaryoda yaşamın içine sinmiş acı ve aldatılmışlıkla yaşamak zorunda kalmaktadır:

“Alnına kondurduğum öpücük

nişanesi olsun hasretimin

avcumda saçının teli

manolya misali dursun

seni hatırlayacağım

...

Yalnızlığım la küfleniyorum

zemheride kar güneşine göm beni

acı buharlaştı ruhumda

Zemheride güz yağmuruna göm beni”⁸¹⁵

Birey, sevdiği insanın kendisinden uzakta olmasına rağmen onun varlığını hissetmek için çeşitli semboller kullanmaktadır. İlk dizede yer alan *"Alnına kondurduğum öpücük"* ifadesi, sevgilinin ayrıldıktan sonra bile kendisiyle birlikte taşıdığı bir anıyı ifade etmektedir. Bu öpücük, hasretin sembolü ve sevgilinin varlığını hissetmek için bireyin kendi alnına kondurduğu bir hatıradır. Birey, bu sembolleştirme dışında *"avcumda saçının teli / manolya misali dursun"* dizeleri, sevgilinin fiziksel varlığını hatırlatmak için kullanılan semboller olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dizelerde, sevgilinin kokusu ve dokusu gibi fiziksel özellikleri anımsatan saç telinin manolya gibi güzel ve ölümsüz bir hatıra olarak kalması dile getirilmiştir. Bu hatıralar akılda kalsa da fiziksel olarak anın içinde yer almadığından yalnızlık ve acı dolu ruh hali öne çıkmaktadır: *"Yalnızlığım la küfleniyorum / zemheride kar güneşine göm beni"* ifadeleri, bireyin yalnızlığı ve iç dünyasındaki çöküntüyü göstermektedir. Birey,

⁸¹⁵ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.25

zemheri gibi soğuk bir dönemde kendini kar ve güneşin içinde gömülü halde hayal edip acısının ve yalnızlığının üstünü örtecek bir şeyler aramaktadır. Son dize ise, şairin iç dünyasında oluşan acının yansımasıdır ve zemheriyle başlayıp güzle sona eren bir doğa imgesi kullanarak, yaşanan acının bir dönemden diğerine nasıl geçtiğini göstermektedir. Acıyı beslenerek büyüyen bir duygu durumudur tıpkı özlem ve hasret gibi: “*Acılarla emzirmedi mi?*”⁸¹⁶ Bu mısrada sorulan soru, acı ayrılıkların ve özlemlerin bir metaforu olarak kullanılmıştır. Şair, sevilen birinin ayrılığıyla birlikte yaşanan acıyı ve özlemi ifade etmektedir.

Dize, emzirme eylemiyle bir ilişki kurarak, acıları ve özlemi bir anne ile çocuk arasındaki bağa benzetmiştir. Emzirme, bir anneyle çocuğun yakın ve özel bağ kurduğu bir eylemdir. Bu benzetmeyle, ayrılığın ve özlemin bir tür besleme ve büyütme süreci olduğu aktarılmıştır.

2.15. Gençlik ve Yaşlılık

Refik Durbaş'ın şiirlerinde gençlik teması sıklıkla işlenen bir konudur. Gençliğin heyecanı, umutları, arayışları ve kaygıları şiirlerinde yer almıştır. Bu temayı işlerken, genellikle kendi gençlik deneyimlerinden ve gençliğin doğal olarak getirdiği merak ve keşif duygularından yola çıkmıştır.

Durbas, gençlik temasını zaman zaman aşk ve özlem temalarıyla da birleştirmiştir. İlk gençlik aşklarının getirdiği coşku ve heyecan, bazen acı veren ayrılıklar ve hayal kırıklıklarıyla birlikte ele alınmıştır. Bunun yanı sıra, gençlik yıllarında yaşanan toplumsal olaylar ve siyasal gelişmeler Durbaş'ın şiirlerinde yer alır ve gençlerin toplumsal bilinçlenmesine ve harekete geçmesine vurgu yapılır.

Genel itibarıyla Refik Durbaş'ın şiirlerinde gençlik teması;keşif, umut, aşk ve toplumsal bilinçlenme gibi alt temalarla birlikte ele alınmıştır. İnsan yaşamının aktif olduğu bu dönemde fiziksel gücün doruklarda olması, birey için ömrünün en güçlü olduğu çağı sembolize etmektedir.

“Nice acılardan süzülmüş gençliğin.

Nice anılardan.

Nice hüznlerden.

⁸¹⁶Refik Durbaş, *ÇA*, s.385

Darbelerden geçirmiş günlerini, dar geçitlerden gecelerini,

dehlizlerden sabahını, kör avlularda akşamını.

İkindisi bembeyaz yüzünde bir fotoğrafın, gözleri kelepçeli.

Aşk illegal.

Umudu bereketli,

yoncaların gölgesi vurmuş içtiği suya.

Onuru aydınlık çizgilerinde gün ışığının."⁸¹⁷

Şairde gençlik süreci onun şiirlerinde acılarla yoğrulmuş bir dönemdir. Şiirde, gençliğin darbeler, hüznler ve zorluklarla geçtiği, ancak umut ve aşk gibi güçlü duygularla dolu olduğu vurgulanmaktadır. Refik Durbaş, gençliğin içerisinde bulunduğu duygusal ve toplumsal deneyimleri işleyerek onlara ilham vermektedir. Şiirlerinde gençliğin heyecanını, umutlarını, aşklarını ve toplumsal bilinçlenme çabalarını anlatarak gençlere rehberlik etmeye çalışmaktadır. Şair, "*Baş kaldırdığınca seviyorum seni...*"⁸¹⁸ diyerek de bu ifadelerini de güçlendirmektedir.

Değişim ve dönüşüm için gençliğin heyecanına ihtiyaç duyan ideolojiler, "*Darbelerden geçirmiş günlerini, dar geçitlerden gecelerini, dehlizlerden sabahını, kör avlularda akşamını.*"⁸¹⁹ geçiren gençlere ihtiyaç duymaktadır. Gençlik kuyu dibinde duracak kadar derin, dağ rüzgarları gibi hoyrat, denizler kadar yoğun ve güçlüdür:

"Kuyu diplerine vuran gün ışığının.

Dağ rüzgârlarına vuran gün ışığının.

Denizlere ad olan gün ışığının."⁸²⁰

Gençler ve gençlik, "*emeğin, direncin, bilincin.*"⁸²¹ birer parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Durbaş reel çizgide gençleri hak edileni almak için bir güç özgürlüğün bilinçlenmiş hali olarak karşımıza çıkarmaktadır: "*Karanfil kokulu özgürlüğün.*" Özgürlük ile eşitlenen gençlik, emeği ve onuru için başkaldıran hakkını arayan bir bütün olarak görülmektedir:

⁸¹⁷Refik Durbaş, *ÇA*, s.381

⁸¹⁸Refik Durbaş, *ÇA*, s.381

⁸¹⁹Refik Durbaş, *ÇA*, s.381

⁸²⁰Refik Durbaş, *ÇA*, s.381

⁸²¹Refik Durbaş, *ÇA*, s.381

"Parantez içine alınmış bir ünlem işareti değil senin yaşamın.

Gençliğin, bırak gitsin nereye isterse elveda.

*Sen başkaldırısın."*⁸²²

Durbaş gençliğe seslenirken, *"Parantez içine alınmış bir ünlem işareti değil senin yaşamın"* dizeleriyle gençliğin sıradan bir detay olmadığı vurgulanmaktadır. Gençlik, başkaldırı ve özgürlük ruhuyla dolu, yaşamın anlamını ve derinliğini taşıyan bir dönemdir. Bu dizelerde gençlik, sıradanlıktan çıkarılarak başkaldırı ve direnişin bir sembolü olarak ortaya çıkarmaktadır. Gençlik, kendi hakları için mücadele eden, toplumsal değişim ve adalet için savaşan bir güçtür. Bu şekilde gençlik, emeği ve onuru için başkaldıran, bir anlamda toplumsal dönüşümün öncüsü ve güvencesi olarak sunulmaktadır.

"Hiçbir çaban olmadı yalnızlığın tuzunu damıtmaya çağılayanlardan.

Sinikliğin, içine kapanıklığın değil.

Çökmüşlüğü değil.

Çürümüşlüğü değil.

Sesin, kır çiçeklerinin sesi serinliği uzun uçurumlardan.

Günlerin renkli resimleriyle kuşatılsa da gazetelerin.

Gecelerin ekranıyla televizyonların.

*Uydu ve uyduruk düşlerle şehvetin."*⁸²³

Başladığı bu dizlerde genç olanlardan sinmiş, sessiz ve boyun eğmiş olmalarını istenmektedir aksine, şiirde ifade edilen devamıyla Durbaş, gençliği siniklik, içine kapanıklık, çökmüşlük ve çürümüşlük gibi olumsuzluklardan uzak durmaya çağırır. Gençliğin, yalnızlık tuzunu damıtmaya çağılayanlardan, özgün ve cesur olmalarını istemektedir. Şiirdeki *"Hiçbir çaban olmadı yalnızlığın tuzunu damıtmaya çağılayanlardan"* ifadesiyle gençlerin yalnızlıkla baş etmeyi öğrenmeleri, kendi içlerindeki potansiyeli keşfetmeleri gerektiği salık verilmiştir. Siniklik, içe kapanıklık, çökmüşlük ve çürümüşlük ise gençliğin ruhunda bulunmaması gereken negatif özellikler olduğu söylenmektedir.

⁸²²Refik Durbaş, *ÇA*, s.381

⁸²³Refik Durbaş, *ÇA*, s.381

Şiirdeki "Sesin, kır çiçeklerinin sesi serinliği uzun uçurumlardan" ifadesiyle ise gençlerin seslerini yükseltmeleri, doğallıklarını ve tazeliklerini korumaları gerektiği anlatılmıştır. Durbaş, gençliğe kendi özgünlüklerini, cesaretlerini ve içlerindeki potansiyeli keşfetmelerini, toplumsal etkilerden uzak durarak kendi seslerini duyurmalarını öğütlemektedir. Durbaş'ın bu şiiri, gençlere seslenerek onlara ilham veren bir manifesto niteliği taşımaktadır:

"Hiçbir sesin senin sesinden güçlü olmasına izin veremezsin mutlaka.

Gülün kokusunu düşün.

Gülün yaprağını da.

Dikenini de.

Gül yaprağıyla, dikeniyile, kokusuyla; kendisi olmasıyla güzel.

Sen kendinle, kendi gençliğinle güzelsin.

Hangi vedaların rüzgârıyla savrulursa savrulsun elvedalar.

Sen başını kaldırdığınca güzelsin.

Hayata ve ölüme.

Adı ve soyadı olan her şeye..."⁸²⁴

İnatla sabırla kendi bilinç, onur, emek ve kimliği ile karşı duracaktır. Gençlik, direniş gücü olmanın dışında bilginin zırhı ile de donatılarak doğruya ve güzele hatta doğal olana ulaşabilmiştir. Durbaş' a göre gençliğin şiarında tarihin ruhunda sızı olan her günün hatırası da mevcut olmalıdır zira Durbaş'ın şiiri, gençlere kendi benliklerini keşfetmeleri, özgürce düşünmeleri ve toplumsal etkilere boyun eğmeden ilerlemeleri için güçlü bir mesaj ileterek onlara ilham verir ve gençliği direniş ve bilinçlenme yolunda cesaretlendirirken, kendi değerlerini ve kimliklerini korumalarını teşvik etmektedir.

"Masal anlatmıyorsun uzağında kalsa da "hatıra"lar.

Gülüşünden fışkıran coşkudur damarlarının labirentini dolaşan.

Kim, neyle ödeyebilir sınır tanımaz taşkınlığını?

Hangi bedelle?

Gençliğini yaşlandıkça içinde büyütüyorsun.

⁸²⁴Refik Durbaş, *ÇA*, s.381

Nice kasırgalardan geçirdiğin günlerini.

Nice uçurumlardan gecelerini.

Niye özleyesin ki...

O kasırgaları da uçurumları da her gün her gece yeniden yeniden yaşamadın mı?"⁸²⁵

Şiirdeki sorularla Durbaş, gençliğin değerini ve önemini sorgulamıştır. Gençlik, yaşlandıkça içinde büyüten bir deneyimdir ve bu deneyim, gençliğin yaşadığı kasırgalar ve uçurumlarla şekillenmiştir. Bu nedenle gençliği özlemek anlamsızdır çünkü bu zorlu deneyimler sayesinde gençlik her gün yeniden yaşanmıştır.

Durbâş'ın bu dizeleriyle gençliği, yaşanmışlıkla beslenen bir süreç olarak tasvir edip gençliğin yaşanan zorluklar, sıkıntılar ve tehlikelerle dolu olsa da bu deneyimlerin gençliğin değerini arttırdığını anlatmaktadır. Gençliği sadece özlemek yerine, yaşanmışlıkla beslenerek değerini korumak gerektiğini, gençliğin taşkınlığını, coşkusunu ve yaşanmışlıklarını vurgulayarak gençlere "*Doğrusu olan bu değil miydi?"⁸²⁶* sorarak "*Yerin altındaki unutuşun kanlı çiçeği. /Yerin üstünde unutulmuşluğun kanlı çiçeği./kendi üzerine açılan gökyüzü."⁸²⁷* manzarasına da unutulan doğruları yeniden hatırlatmak istemektedir. Durbaş bu şiirin devamında gençlerden, gençlikten asıl istediğini haykırmaktadır:

"Sevinci yazan şiir.

Senin şiirin.

Gençliğinin. Bırak gitsin kendi bulduğu acılarda konaklasın elvedası.

Sen kendine ait başkaldırıların acısında...

Bırak gitsin elveda, sen başkaldırısın.

Unutma, baş kaldırdıkça var olacaksın...

Baş kaldırdığınca seviyorum seni..."⁸²⁸

Gençlerden istediği asıl şey, sevinci yazan bir şiir olmalarıdır. Gençlere kendi buldukları acılarla baş başa kalma ve bu acılarla başkaldırma çağrısı yapılmıştır. Gençlerin kendi acılarıyla yüzleşerek içlerinden gelen başkaldırıları

⁸²⁵Refik Durbaş, *ÇA*, s.381

⁸²⁶Refik Durbaş, *ÇA*, s.381

⁸²⁷Refik Durbaş, *ÇA*, s.381

⁸²⁸Refik Durbaş, *ÇA*, s.381

yaşamaları istenmiştir. Elveda diyerek kendi buldukları acılarda konaklamalarına izin verilmeli ve başkaldırıların acısıyla büyümelerine fırsat verilmelidir. Başkaldırmanın bir bedeli olsa da getirdiği refah ve huzur bunun çok ötesinde olduğu için gençler tarafından daha çok kabul edilebilir olmalıdır. Şiirde gençlere unutulmaması gereken bir mesaj da verilmiştir. Başkaldırdıkça var olacaklarını hatırlamaları gerekmektedir. Başkaldırdıkça güçlenecekleri ve varlık gösterecekleri hatırlatılmıştır.

Durbaş, başkaldıran gençliğin genel durumuna değinirken biraz da yaşamda umduğunun çok uzağına düşmüş bir gençliğinde var oluşuna temas etmektedir: *“acılarla emzirmedi mi gençliğini”*⁸²⁹ diyerek bu durumun gayet farkında olduğunu hissettirmektedir. Acılar, yokluklar, yoksunluklarla büyüyen genç kalan birey acının da içine işlediği nakıştan etkilenmektedir: *“Sen ben ölmeliydim genç yüzüm ve geç hüznümde”*⁸³⁰ hüznün içinde olan bedenler huzuru ve acıdan kurtuluşu ölümle eş değer tutmaktadırlar ama bu ölüm asla eceli ile gelmemektedir. Emeginin, onurunun yüceltilmesi savaşına giren gençlik, bilinçli ve ihtiyatlı olma noktasında uyarılmaktadır:

“öylece dursun genç ömrümün zemherisi

*Unutma ama unutma kimliksiz ölenleri”*⁸³¹

Durbaş'ın bu şiirinde, gençliğin acılar, yokluklar ve yoksunluklarla büyüdüğü ve bu deneyimlerin onları derinden etkilediği vurgulanmaktadır. Şiirde ifade edilen *“Sen ben ölmeliydim genç yüzüm ve geç hüznümde”* cümlesi, hüznün içinde olan bedenlerin ölümü, huzur ve kurtuluş olarak gördüğünü ifade etmekte ama bu ölüm, doğal bir ölüm değildir.

Gençlik, emeginin ve onurunun yüceltilmesi için savaşan bilinçli ve dikkatli olma çağrısıyla karşılaşmaktadır. *“Öylece dursun genç ömrümün zemherisi, Unutma ama unutma kimliksiz ölenleri”* dizeleriyle gençlik uyarılmakta, kimliksiz ölenleri unutmamaları gerektiği vurgulanmaktadır. Durbaş'ın bu şiiri gençliğin bazı gerçeklerin farkında olması ve bilinçli bir şekilde hareket etmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Gençlik, yaşadığı acılardan ve hüznlerden ders çıkarmalı ve kimliksiz ölenlerin anısını yaşatmalıdır. Bu şekilde gençliğin bilinçlenerek geleceğe umutla ilerleyebileceği düşüncesi iletilmektedir.

⁸²⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.388

⁸³⁰ Refik Durbaş, *ÇA*, s.358

⁸³¹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.360

Refik Durbaş'ın şiirlerinde yaşlılık teması gençlik ve gençler gibi sıklıkla yer almaktadır. Yaşlılık, zamanın kaçınılmaz bir sonucu olarak şiirlerinde geniş bir yer tutmuştur. Yaşlılık teması, genellikle yalnızlık, yorgunluk, çaresizlik, hüznün, ölüm gibi temalarla ilişkilendirilir. Yaşlılık teması, Durbaş'ın şiirlerinde doğanın değişimine bağlı olarak ele alınmıştır. Bu değişimler zamanın yıkıcı gücünü yansıtmıştır. Durbaş'ın şiirlerinde yaşlılık teması, insan hayatının doğal bir döngüsü olarak ele alınır. Bu nedenle kabul edilmesi gereken bir gerçek olarak görülmüştür.

“Ardından gelmek isterdi

Elinde şiiri, bu ihtiyar

Ama yaman esti ruzigar

Ateşe verdi rüyalarını”⁸³²

Yaşlılık, insan hayatının doğal bir dönemi olduğu halde yalnızlık, özlem, hüznün gibi duyguları da beraberinde getirir. Şair, yaşlı bir adamın şiir yazma isteğine vurgu yaparak hayatının son döneminde bile yaratıcılığın ve duygusal zenginliğinden taviz vermediğini söylemiştir. Birey, duygusal ve zihinsel zenginliğini sürdürmekte olsa bile hayallerini gerçekleştirme potansiyelinin düştüğünü fark etmektedir. Yani rüzgarın yaman/sert esmesiyle yaşlanan bireyin rüyaları da ateşe verilmiştir. Bu, yaşlılık döneminde bazı yeteneklerin kaybedilmesi ve hayatın zorluklarına karşı direncin azalması gibi durumları yansıtmaktadır. Şair, bu dizelerinde yaşlılık döneminin zorluklarına dikkat çekmekle birlikte, yaşlı bir adamın şiir yazma isteğiyle yaratıcılığına ve hayatına sahip çıkmasını vurgulamaktadır.

"Hangi umulmadık yöne gitti yıkık, yaşlanmış yüzüm

elleri sular altında ova, yüreği bembeyaz kederli dağlar

yaralı yurdum, geleceğim”⁸³³

Yaşlılık, zamanın etkisiyle beden ve ruhun değişimine şahit olduğumuz bir dönemdir. Gençlik yıllarının enerjisi ve coşkusu, deneyimlerin biriktirdiği hüznün ve dinginlikle yer değiştirmiştir. Yaşlılık, hayatın sert dalgalarıyla mücadele etmiş, zaferler kazanmış ve kayıplar yaşamış bir yolcunun hikayesini anlatmıştır. Bu dönemdeki derin

⁸³² Refik Durbaş, *Şayeste*, s.15

⁸³³ Refik Durbaş, *Menzil*, s.33

kırıksıklıklar aslında birçok hikayenin bir araya geldiğini göstermektedir. O kırıksıklıklar, yaşanmışlıkları, gülüşleri, gözyaşları ve hayatın zorluklarını barındırır; her kırıksık, her çizgi bir anıyı temsil etmektedir.

Yaşlılık, zamanın hızla akıp gittiği bir dönemdir ve her geçen anla birlikte zamanın değeri artmaktadır. Geçmişin izleri, anılar ve hatıralar yaşlılıkla birlikte daha belirgin hale gelmiştir. Zamanın kıymetini bilen yaşlılar, geçmişleriyle barışık bir şekilde geleceğe bakabilirlerse kabullenişleri ve yaşama dair tutunuşları daha gerçekçi bir hale bürünebilmektedir. Bedenin zayıflığına rağmen yaşlılık, ruhun gücünü temsil etmektedir.

“tutulmuştu sana gelen yollar

belimde ağrı dizlerimde sızı

dayansam bir akşam kapına

düşlerim çekmecemde kilitli

Açmıyordu hiçbir anahtar”⁸³⁴

Birey, yaşlı bedenindeki ağırları ve sızıları ifade ederken, aynı zamanda sevdiği kişiye ulaşmak için çabaladığını ancak bunda başarısız olduğunu vurgulamaktadır. Çekmecesindeki düşlerinin kilitli olduğunu söylemesi, hayallerinin gerçekleşmeyeceği anlamına gelmektedir. Bu dizeler, yaşlanma sürecindeki yalnızlık ve hayal kırıklığını yansıtırken, fiziksel gücün ve zamanın azalmasını gözler önüne sermektedir.

Yaşlılık, hayatın dönemsel gerçeğidir. Bu dönemde insanlar, geçmişin anılarına sığınırken geleceği umutla beklemektedir. Yaşlılık, geçmişin değerini kavramak ve geleceği daha sakin bir şekilde karşılamak için bir fırsattır. Yaşlılık, bir son değil, yaşamın devamıdır. Yaşlılık, zamanın geçişine direnç gösteremeyen bedenlerin içindeki diri ruhun yansımasıdır. Hala üretken olma çabasının sessiz mücadelesidir. Bu dönem, değerli anılarla dolu bir cümbüş, derin düşüncelerle dolu ve hayatın anlamını arayan bir yolculuktur. Yaşlılar, yaşamlarının her anını en iyi şekilde değerlendirme amacıyla gençlere ilham vermişlerdir.

Refik Durbaş’ın “Pul” adlı şiirinde genel çerçevede yaşlılığın son ve umutsuz olma durumuna değinilmektedir:

⁸³⁴ Refik Durbaş, *Şayeste*, s.18

*“Dört duvar arasında
kilit vurmuş bedenine
intihar
damgasız bir posta pulu
kimliği belirsiz
ruzigar
Her akşam rüyasında
bir mezar kazıyor kendine
ihtiyar
bekliyor sevgilisi gelsin
örtüsün üstünü toprakla
bahtiyar
Yatağı musalla taşı
yorganı
sonbahar”⁸³⁵*

Bu şiirde, bir kişinin hapisane duvarları arasında mahkumiyeti ve içinde bulunduğu acı anlatılmaktadır. Birey, kendisini kimliksiz ve damgasız bir posta puluna benzettiği gibi, yalnızlık ve ölüm düşüncelerinin içinde kendisini kaybetmektedir. Durbaş, kimlik bunalımını kendisi için yaşadığı gibi yaşlılığı içinde de yaşamaktadır. Bireyin kimliğinin kazanılması gereken yaştan çok üstünde olan yaşlılık, biten umutlar için de güçlü bir imajdır. Kimliği adressiz bir zarf gibi kime gönderildiğini bilinmeden kaybolmaktadır ancak sevgilisinin yanında olmayı hayal ederken kimliğini ve bilincini yanında tutmayı istemektedir.

Yatağının bir musalla taşı, yorganının sonbahar olduğu imasında, yaşamının sonuna yaklaştığını ve ölümün kapısında olduğunu hisseden bireyin nereye savrulacağını bilmediği, adresi olmayan, kimliği olmayan bir posta pulunun savruluşu anlatılmaktadır. Şiirde ihtiyar bir adamın her akşam rüyasında kendine bir mezar kazdığı ve sevgilisinin gelip kendisini toprağa gömeceği anı beklediği anlatılır. Bu

⁸³⁵Refik Durbaş, *Şayeste*, s.35

durum, yaşı adamın artık hayattan umudunu kesmiş olduğunu ve ölüme hazırlandığını göstermektedir.

Yaşlılık teması genellikle hayatın geçiciliği, zamanın hızlı akışı, ölüm korkusu ve yaşlılıkla birlikte gelen yalnızlık gibi duyguları işlemiştir. Bu şiirde de yaşı adamın hayatının sonuna yaklaştığı ve sevgilisiyle bir araya geleceği anı beklediği vurgulanmıştır. Şair, yaşı adamın ölümle yüzleşmesini ve ölüme hazırlık yapmasını anlatarak okuyucuya hayatın geçiciliği ve ölümün kaçınılmazlığı konusunda bir mesaj vermektedir.

*“Ömrümün turfanda arefesinde
yelkovan kuşlarına verdim gençliğimi
...*

İhtiyarlığında akrep uykusu”⁸³⁶

Durbaş'ın şiirlerinde hem bir tezat hem de geçirilen yaşam aşamalarını anlatmak üzere gençlik ve yaşlılık iç içe geçirilerek anlatılmıştır.

*“ayışığı, bu akşam da bana
Gençliğimden bir hatıra oku”⁸³⁷*

Şiirlerde gerçekleştirdiği tezatlar ve yaşam aşamalarının iç içe geçmesi, şairin gençlik ve yaşlılık arasındaki deneyimleri ve duygusal geçişleri anlatma amacını yansıtmaktadır. Şiirdeki *"ayışığı, bu akşam da bana, gençliğimden bir hatıra oku"* dizesi, gençlik dönemine ait anıların ayışığı metaforuyla anlatıldığını ifade etmektedir. Bu dize, yaşlılık dönemindeki bir bireyin geçmişteki gençlik anılarını hatırlama ve o günleri yeniden yaşama arzusunu yansıtmaktadır.

Durbaş'ın şiirlerinde gençlik ve yaşlılık arasındaki tezatlar, geçmiş ve şimdiki zaman arasında bir köprü oluşturarak, yaşamın farklı aşamalarının birbirini tamamladığını ve iç içe geçtiğini göstermektedir. Şair, gençlik dönemindeki heyecan, enerji ve coşkuyu yaşlılık dönemindeki deneyim, bilgelik ve huzur ile bir araya getirerek, yaşamın dönüşümünü ve sürekliliğini anlatmaktadır.

⁸³⁶ Refik Durbaş, *Menzil*, s.97/ 98

⁸³⁷ Refik Durbaş, *Menzil*, s.98

“Bir küçük kayığım ben, rengimi bağrında bulduğum denizin

Mavisinden aldım.

Bir de genç günleri çalınmış gençliğimden

...

Gölgem , dalgalar boyu uzardı, gençliğimin derin hülyaları boyu...

....

Kışlar ve yazlar da...

Bir ben kaldım tek başıma bir fotoğraf suretinde...

Bir de gençliğim.

Masmaviruzigarlarda beden bulan gençliğim.

Bundan sonra nice olur halim ve ahvalim

Ve de gençliğim...”⁸³⁸

Refik Durbaş’ın en çok üç nokta kullandığı şiiri, “Denizin Yaralı Yüreği”dir. Bu şiir şairin toplu şiirlerinin bulunduğu *Menzil* kitabında "İstanbul Hatırası" adlı bölümün “Vapurlar, Halim ve Ahvalim” adı altında geçer yine aynı bu bölümde “Denizin YaralıGençliği” adında gençliğin dramatik durumu üzerine ifadeler yazmıştır. Ayrıca “Denizin Yaralı Feryadı” ve “Denizin Yaralı Tarihi” adlı şiirinde Anadolu bağrından kopan deniz görmemiş bireyin denizin büyüleyici manzarası karşında kabaran duygularını da ifade etmektedir ama bu dört şiirin temel teması gençlik, zaman ve ihtiyarlıktır. Geçmişte kalan gençliğin ardından duyulan hüznün ve acı deniz metaforu ile birleştirilerek güçlendirilmiştir.

“Denizin YaralıGençliği” adlı şiirinde unutkanlığın başladığı görülmektedir. Zamanda yitirilen en değerli şey, şüphesiz gençliktir: "*Gölgem , dalgalar boyu uzardı, gençliğimin derin hülyaları boyu...*"⁸³⁹ Genç bireyin gölgesi bile daha dinç daha özgüvenlidir. Gölgesinin bile duruşu farklı olan genç, hülyalarını da düşlerini de sınır tanımaz bir özgürlükle ufka kadar uzatmaktadır.

Durbaş’ın bu dizelerinde gençlik ve yaşlanma arasındaki tezat bir kez daha vurgulanmaktadır. Şiirdeki "*Kışlar ve yazlar da... Bir ben kaldım tek başıma bir*

⁸³⁸ Refik Durbaş, *Menzil*, s.109

⁸³⁹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.109

fotoğraf suretinde... Bir de gençliğim" dizeleri, geçmişteki gençlik anılarının nostaljik bir şekilde hatırlanışını ifade etmektedir.Şair, yaşlanmanın getirdiği değişimlere karşın gençlik anılarının hala canlı olduğunu belirtirken, aynı zamanda yaşlanmayla ortaya çıkan yalnızlığı ve geçmişten ayrı düşmeyi de aktarmaktadır: "*Masmaviruzigarlarda beden bulan gençliğim*" dizelerinde, gençlik döneminin enerjisi, canlılığı ve umut dolu günleri anlatılmaktadır.Ancak "*Bundan sonra nice olur halim ve ahvalim Ve de gençliğim*" dizelerinde şair, yaşlanmanın getireceği belirsizlikleri ve gelecekteki durumunu merak etmektedir. Bu dizelerde gençlik döneminin geçiciliği ve yaşamın devamlılığı vurgulanırken, aynı zamanda geçmişin değeri ve gençliğin önemi üzerinde durulmaktadır.

*"Adını bağışla bana. Unuttum. Gençliğimi unuttuğum
Gibi unuttum. Kaç yılıydı? Geç baharında askerliğimi
Yaparken bir kış günü Refik Durbaş değil miydi senin
Okyanuslara açık bağrında Büyükada yolculuğu yapan?"⁸⁴⁰*

Durbaş'ın şiirlerinde gençlik, genellikle özlem, ayrılık ve zamanın akışı gibi temalarla birleştirilmiştir. Bu dizede şair, unutkanlığı üzerinden kimliğini ve ontolojik varlığını sorgular: "*Adını bağışla bana. Unuttum*" ifadesiyle adını dahi hatırlayamadığı bir geçmişe atıfta bulunarak varoluşsal bir yabancılaşmaya gidildiğini ifade etmektedir.

Askerlik yaptığı bir dönemde Büyükada'da yaşadığı bir yolculuğu hatırlayamaması, geçmişindeki anıların bile kaybolmaya yüz tuttuğu göstermektedir. Bu durum, zamanın geçiciliği ve unutkanlığın insanın varoluşsal durumunu nasıl etkileyebileceği üzerinden düşündürmektedir.Dolayısıyla, bu dizede Refik Durbaş, gençliğine dair hatırlamadığı bir anı üzerinden insanın kimliğini ve varoluşunu sorgulamaktadır.

Durbaş'ın şiirlerinde gençlik ve yaşlılık temaları zengin bir şekilde işlenmiştir. Şair, bu konuları ele alırken tezatları kullanarak, yaşamın geçişini ve insanın içsel deneyimlerini yansıtmayı hedeflemiştir. Durbaş'ın şiirinde gençlik, enerji, coşku ve umut dolu bir dönemi; yaşlılık, deneyim, bilgelik ve huzurun arayışını simgeler.

⁸⁴⁰Refik Durbaş, *Menzil*, s.111

Şiirlerde gençlik ve yaşlılık arasındaki tezat, insan yaşamının doğasında var olan değişimin bir yansımasıdır. Şair, gençlik dönemini enerjiyle dolu bir masal olarak anlatırken, yaşlılık dönemini geçmişin birikimiyle donatılmış bir hikaye olarak resmetmiştir. Bu tezatlara, okuyucuya yaşamın farklı aşamalarının birbirini tamamladığını ve her dönemin kendi değerine sahip olduğunu hatırlatmaya yöneliktir.

Durbaş'ın gençlik ve yaşlılık üzerine yazdığı şiirlerde, zamanın geçişinin yanı sıra geçmişin izlerini taşıma, yaşamın anlamını arama ve geleceğe umutla bakma gibi temalar da işlenmiştir. Şair, gençliğin enerjisiyle yaşlanmanın deneyimlerinin birleştiği noktada insanın iç dünyasındaki karmaşıklığı ve duygusal derinliği aktarmıştır

2.16. Kimlik Üreten Mekânlar

Mekânların insana, insanların da mekânların anısal periyoduna etkisi bir gerçektir. Mekân-şiir düzleminde bakıldığında mekânların kimikleştiği, duygusal algılayışta yeni bir biçime ve yere dönüşmekte olduğu fark edilmektedir. Refik Durbaş şiirinde, bahsedilen duygusal algılayışın tekrar ettiği mekânlar olduğu ve bu mekânların kendi şiirine kalıtsal nitelikler kazandırdığı görülmektedir.

*"Yazarların mekânı hangi yollardan algıladığı ve bu algının eserlerindeki mekânı yapılandırışlarını nasıl etkilediği önemli bir konudur. Eserlerini çoğunlukla kendi gördükleri, algıladıkları çevreye dayandıran yazarlar, eserlerindeki çevreye/mekâna dair nesnel verileri de algılama tarzları doğrultusunda şekillendirirler. Bu bakımdan şiir, roman, öykü gibi edebî türlerde uzamlar/mekânlar yazarların "özel" algıları ile kurulmaktadır. Bu algıda mekândaki veya mekân üzerindeki belirli doğal ve tarihî değerler, çevrenin bütüncül imgesinin oluşmasında önemli rol oynamaktadırlar (Öğçe, 2020, s. 22). Nihayetinde herkes odadan başlayıp, eve, mahalleye, şehre, bölgeye ve ülkeye doğru uzanan bir dizi iç içe geçmiş "katmanlar" ya da halkalar hâlindeki yaşam mekânlarıyla çevrilidir."*⁸⁴¹

Refik Durbaş'ın şiirlerinde mekân algısı geniş kapsamlıdır ve farklı yerleri işaret etmiştir. Şiirlerinde coğrafyayı ve doğayı ön plana çıkaran Durbaş, genellikle doğa manzaralarından, köylerden, dağlardan ve nehirlerle kadar çeşitli doğal yerlerden bahsetmiştir. Aynı zamanda şehirlerin adının geçtiği şiirleri de vardır.

Durbaş'ın şiirlerinde mekân algısı genellikle coğrafi, kültürel ve tarihsel boyutlarda ele alınmıştır. Şiirlerinde bahsi geçen yerler, genellikle Anadolu'dan esinlenir ve halk kültürüne referans vermektedir.

⁸⁴¹ Aslan Cobutoğlu, S, (2022), *Kadın Öykülerinde Kent İmgesi*, Rumelide Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi , (27), s.364–383

Durbaş'ın şiirlerinde mekân algısı, sadece coğrafya üzerinden değil, insani ve duygusal boyutlarda da ele alınır. Şiirlerindeki mekânlar genellikle insanların hayatlarını şekillendiren yerlerdir. Bu nedenle mekânlar, sadece bir arka plan olarak değil, aynı zamanda şiirlerin anlamına derinlik kazandıran unsurlar olarak kullanılır.

Durbaş'ın mekân algısında ev çeşitlilik göstererek duygusal anlamda yeni deneyimlere kapı aralamaktadır. "*bu akşam da mı hapsolacağız eve*"⁸⁴² dizeleri, Durbaş'ın mekân algısının ev üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Ev, onun şiirlerinde bir sığınak, bir hapishane veya duygusal bir deneyim alanı olarak işlev görmekle birlikte, insanın iç dünyasına dair bir metafor olarak da kullanılır. Ev; sıkıntı, yalnızlık, sınırlılık gibi duygusal durumları sembolize etmek için kullanılmaktadır.

Durbaş'ın şiirlerinde kent, modern yaşamın getirdiği yabancılaşma ve betonlaşmanın sembolü olarak karşımıza çıkarken doğa ise insanın köklerine dönme isteği ve doğal olanla bağlantı kurma arayışını temsil etmektedir. Ev, kent ve doğa arasındaki kontrast, Durbaş'ın mekân algısının çeşitliliğini ve insanın mekâna dair duygusal ilişkisini gösteren bir tablo gibidir. "*Bu akşam da mı hapsolacağız eve*" dizeleri, evin bir tür hapsedilme veya kısıtlanma hissi uyandırdığını gösterir. Ev, güvenli bir liman gibi veya bireyin özgürlüğünü sınırlayan bir mekân olarak da algılanır: Bu dize, insanın evdeki rutinelere ve günlük hayatın monotonluğuna sıkışıp kaldığını ifade ederken aynı zamanda duygusal anlamda bir tutsaklık hissi uyandırır:

“Ev hapsinde küsülü

hasret kuşu çocuklar

Göz hapsinde aydınlık

gurbet kuşu çocuklar

Sonsuz sürgün babaları"⁸⁴³

Çocuk, özgür ve mutlu olması gereken mekânda yani evde hapis bir kuş gibi dört duvar arasında kalmaktadır. Durbaş'ın mekân algısı, insanın mekânsal deneyimlerini sorgulayan ve duygusal katmanlara dokunan bir yaklaşımı sembolize etmekte, mekân algısına yeni bir boyut kazandırmaktadır. Ev, kent ve doğa gibi mekânlar, insanın duygusal ve düşünsel dünyasının birer yansıması olarak işlev

⁸⁴²Refik Durbaş, *ÇA*, s.374

⁸⁴³Refik Durbaş, *ÇA*, s.386

görmektedir. Bu mekânlar, okuyucuya farklı duygusal deneyimler sunar ve şiirlerindeki anlamı zenginleştirmektedir. Evlerdeki huzursuzluk taşarak sokaklara taşar, mekân algısı bu sayede umutla genişleyerek gökyüzüne ulaşır:

“Gökyüzünün ara sokaklarında uçarak”⁸⁴⁴

Durbaş'ın şiirlerinde mekân, sadece ayakların yere bastığı yerlerle sınırlı kalmaz; aynı zamanda gökyüzü gibi soyut ve geniş bir alanı da içerir: "Gökyüzünün ara sokaklarında uçarak" dizeleri, Durbaş'ın mekân algısında gökyüzünün önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Gökyüzü, Durbaş'ın şiirlerinde genişlik, sonsuzluk, özgürlük ve hayal gücü gibi temaları anlatmak için kullanılmaktadır. Ayakların yere bastığı yerlerden kurtulup gökyüzünde uçmak, sınırlardan özgürleşmek ve düşlerin gerçekleştiği bir alana/mekâna adım atmak anlamına gelmektedir. Gökyüzü, sıradan ve rutin olanın ötesinde bir dünyanın kapısını açar ve insanın hayal gücünü harekete geçiren bir mekân olarak tasvir edilir.

“sendin malım mülküm mümkünüm

ziynetim ziyaretim elimdeki tesbihim

bedenime dar gelen Üsküdar'ın

salihat-ı nisvandanEmirgün'um Beykoz'um

kırıkkalplerle bezediğim İstanbul'um”⁸⁴⁵

Refik Durbaş'ın şiirlerinde İstanbul, sadece fiziksel bir mekân değil, şairin belleğindeki anıların, duyguların, hayallerin ve hayatın sembolüdür. İstanbul; yalnızlık, acı, aşk, özlem ve bellek gibi temaların sık sık işlendiği Durbaş şiirlerinde bir metafor olarak kullanılmaktadır:

"Mekânı, şiir ve şair ilişkisi çerçevesinde ele aldığımızda farklı tematik değerler ortaya çıkar. Çünkü algı alanı, düşler, fenomeni anlamlandırabilme yetisi, yaşanmışlıklar, ruh hâli vb. etkenler kişiden kişiye farklılık gösterir. Mekân bağlamında imgelerin öznelliği ele alındığında şairlerin algılama dünyası içinde farklı 'değer'lerin ortaya çıktığı görülür”⁸⁴⁶

⁸⁴⁴Refik Durbaş, *Şayeste*, s.11

⁸⁴⁵Refik Durbaş, *Menzil*, s.97

⁸⁴⁶Çamur, Sevgi, Cemal Safi'nin Şiirlerinde 'Değer'in Görüngü Düzeyleri Olarak Kapalı ve Açık Mekânlar, Zaman Algısında Duygunun Rolünün İncelenmesi, Psikoloji Çalışmaları -Studies in Psychology Cilt/Volume: 41, Sayı/Issue: 3, 2021, s.72

Durbaş, *İstanbul Hatırası* adlı şiir kitabında şehir için onlarca şiir yazmıştır. Şair için İstanbul, şairin çocukluk anlarına ve aidiyet duygusuna referansla kullanılmaktadır. Şiirde, şairin İstanbul'a özlem duygusu ve İstanbul'un onun için bir güvenli liman olduğu hissi verilmektedir. Benzer şekilde, "*sendin malım mülküm mümkünüm*" şiirinde İstanbul, şairin kimliğinin ve geçmişinin bir parçası olarak işlenmiştir. Şiirde, İstanbul'daki sokakların, semtlerin, hatta kadınların bile şairin kimliğinde ve belleğinde önemli bir yere sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu nedenle, İstanbul, Refik Durbaş şiirlerinde sadece bir mekân değil, aynı zamanda şairin özdeşleştiği, kendisini ifade ettiği bir semboldür:

Mekânın insan üzerindeki etkisi çok yönlü olmuştur. Macit Balık'ın bu konuda aktardığı gibi mekânların kimlikleri vardır:

"Mekân insanın iç dünyasını ve yetiştiği kültürü birebir yansıtan önemli bir 'yaşam'a alanıdır. Bu açıdan psikolojik ve sosyolojik çözümlemeler için verimli bir deney sahası işlevini görür. İnsanlar yaşadıkları mekânlarla aynı zamanda kimlik inşasını gerçekleştirir, yanı sıra kimliğin özelliğini de açığa çıkarmış olurlar. Mekân bireysel ve toplumsal bağlamda bir çeşit kimlik kartı gibidir" (Öner, 2015, 13). ÖNER, Haluk (2015). *Bir Dünya Cenneti: Kadıköy ve Edebiyatımız*, Gece Kitaplığı, Ankara.⁸⁴⁷

İç mekânlar, insanın ruh hâline, duygusal durumuna ve kişisel tercihlerine göre şekillenmektedir. Dış mekânlar ise insanın yaşadığı toplumun ve kültürün etkisiyle biçimlenir: Bir şehirdeki sokaklar, binalar, parklar ve diğer mekânlar o şehrin kimliğini yansıtan göstergelerdir. İnsanlar bu mekânlarda yaşarken, o mekânlardan etkilenir ve onlara anlamlar yükler. Mekânlar insanların davranışlarını, alışkanlıklarını ve hatta ilişkilerini etkilemektedir: *"Hangi gurbetin sılasında şimdi tapusu?"*⁸⁴⁸ Gurbet ve sıra bireyin insani ve duygusal ilişkilerini etkileyen mekânsal algılara rota veren birer duygu ve değişkendir.

Durbaş'ın şiirlerinde ki mekânlar, bir yandan fiziksel özellikleriyle betimlenirken diğer yandan da insanların duygusal deneyimlerini ve kimliklerini yansıtmıştır. Mekânlar, kişisel ve toplumsal tarihlerin izlerini taşıırken insanların anlam arayışlarının ve duygusal bağlarının da bir ifadesidir.

⁸⁴⁷ Macit Balık, *Kent ve İnsan Odağında Onat Kutlar'ın Şiirleri*, Milli Eğitim Dergisi, (2016) güz, sayı:45 s. 163

⁸⁴⁸ Refik Durbaş, *Menzil*, s.97

"makineler ve büfelerle süslü sokaklar

kibrit ve konservelerden oyma evler

annelerin cesediyle sevişen çocuklar

ihtilal diye sokağa dökülen proletarya

beni kandırmıyor bu akşam"⁸⁴⁹

"Kalpazan" şiirinde Durbaş, toplumun yaşadığı daraltılmış mekânları ve içinde bulunduğu sıkışmışlığı ifade etmektedir. Evler, daraltılmış yerler olarak tasvir edilirken, makinelerin ve büfelerin sokakları süslemesi, insanların yaşam alanlarının endüstriyel ve tüketim odaklı bir şekilde şekillendiğini göstermektedir. Kibrit ve konservelerden oyma evler ise yoksulluğun ve geçim sıkıntısının sembolleridir. Bu dizelerde Durbaş, toplumsal eşitsizliklere ve yoksulluğa dikkat çekmiştir.

Durbâş, şiirlerinde mekânlar, sadece fiziksel bir yer olarak algılanmaz, aynı zamanda duyguların, düşüncelerin ve anıların da birleştiği alanlar olarak görülmektedir:

*"Mekân, düşler, düşünceler ve anılar için en büyük birleştirici güçlerden biridir. "Mekân kavramını sadece içinde yaşanan dış gerçeklik olarak algılamamız yanlıştır. Mekân aynı zamanda aile, mahalle, okul, yurt, dünya kısacası; insanın kendini ait hissettiği her yer anlamına gelebilir" (Öner, 2015, 15)."*⁸⁵⁰

Durbâş'ın şiirlerinde mekânlar geniş bir yelpazede yer almıştır. Bu mekânlar, doğal çevrelerden şehir sokaklarına, iç mekânlardan hatıraların yaşandığı yerlere kadar farklılık gösterebilmektedir. Her mekân, şairin duygusal ve zihinsel deneyimlerini yansıtırken, okuyucuya da mekânın içinde kendini hissetme imkanı sunmuştur. Şairin mekânlara verdiği önem, insanın kimlik ve aidiyet duygusuyla da bağlantılıdır. Mekânlar, insanın kendini ait hissettiği yerler olarak değerlendirilir ve şairin şiirlerinde bu duygu yoğun bir şekilde işlenmiştir. Mekânlar, kişisel ve toplumsal anılarla doludur ve insanların hayatlarına derin bir etki yapmaktadır.

2.16.1. Meyhane/ Otel/ Sokak/ Ev/ Matbaa

Refik Durbaş, şiirlerinde meyhane temasına yer vermiştir. Meyhaneler, şiirlerinde bir tür sığınak ya da kaçış yeri olarak tasvir edilmektedir. Burada şairin duyguları, düşünceleri ve hayalleri özgürce ifade edilmektedir.

⁸⁴⁹ Refik Durbaş, *ÇA*, s.52

⁸⁵⁰ Macit Balık, *Kent ve İnsan Odağında Onat Kutlar'ın Şiirleri*, Milli Eğitim Dergisi, (2016) güz, sayı:45 s. 163

Durbaş'ın şiirlerinde meyhane teması, sadece bir mekân olarak ele alınmaz, aynı zamanda insanın iç dünyasına, özlemlerine ve arayışlarına da işaret etmektedir. Şairin meyhanenin mekân olarak kullanıldığı şiirlerinde, insanın yalnızlığı, acısı, umudu ve kederi gibi birçok duygu kendine yer bulmaktadır. Şiirlerinde meyhane; geçmişe özlem, kaybedilen sevgililere duyulan hasret, özgürlük arayışı ve yalnızlığı ifade etmektedir.

Meyhaneler, Durbaş'ın gençlik yıllarında şiirsel ve sosyal açıdan etkileşimde bulunduğu mekânlardan biridir. Şiirlerinde meyhaneleri anlatarak, o döneme ait deneyimlerini ve dostluklarını yansıtmıştır. Durbaş'ın meyhaneleri şiirlerinde ve anılarında anlatma sebeplerinden biri, mekânın sosyal ve kültürel bir ortam sunmasıdır. Meyhaneler, edebiyatçıların, sanatçıların ve entelektüellerin buluştuğu yerler olmuştur. Bu mekânlar, fikir alışverişine, tartışmalara, şiir okumalara ve kültürel etkinliklere ev sahipliği yapmıştır. Durbaş da gençlik yıllarında şair dostlarıyla bu mekânlarda bir araya gelerek edebî çalışmalarını paylaşmış ve birbirlerini desteklemişlerdir.

Tüm bunların ötesinde meyhanelerin Durbaş için bir ilham kaynağı olduğunu söylemek de mümkündür. Meyhanelerdeki atmosfer, içkiler, akıp giden sohbetler, müzikler ve insanların duygusal açıdan ortaya koydukları haller, Durbaş'ın şiirlerine yansımıştır. Meyhanelerde geçen anılar ve yaşanan deneyimler, onun şiirlerinde bir iz bırakmış ve yazdığı metinlere derinlik katmıştır.

Durbaş'ın *Şiirin Gizli Tarihi* ve *Rakı ile Edebiyat Muhabbeti* adlı kitaplarında meyhanelere dair yazılarını toplaması, bu mekânların onun yaşamında ve şiirsel yolculuğunda önemli bir rol oynadığını göstermiştir. Kitap, sadece meyhaneleri değil, dönemin siyasal, sosyal, değersel ve şiirsel algısını da anlamamızı sağlamak için bir kaynak niteliği taşımaktadır.

"Üşüsem üşürdüm ama gelmelerden geldim

gittim gitmelerden adresi yanlış otellerin odaları boş

bir duvar iki konuşmayan insan

sokaklar"⁸⁵¹

Durbaş'ın bu şiirinde mekân olarak oteller ve sokaklar öne çıkar: oteller, dizede "adresli yanlış otellerin odaları boş" ifadesiyle tasvir edilirken, burada aitlik hissinin

⁸⁵¹Refik Durbaş, *ÇA*, s.352

olmadığı vurgulanmıştır. Oteller, geçici konaklamaların yapıldığı, yabancılık ve geçicilik duygularının yoğun olduğu mekânlardır. Dizedeki "*adresi yanlış*" ifadesi, bir anlamda yalnızlık, kaybolmuşluk ve yön kaybı hissini yansıtmaya çalışmaktadır.

Sokaklar ise dizedeki "*bir duvar iki konuşmayan insan*" ifadesiyle anlatılmıştır. Sokaklar, insanların birbirleriyle iletişim kurmadığı, yalnızlığın ve sessizliğin hâkim olduğu mekânlar olarak betimlenmiştir. Bu dizede sokaklar, içinde bulunan insanları birbirinden uzaklaştıran bir engel olarak sunulmuştur. Çünkü duvar aynı zamanda duygusal engeller olarak da aktarılmıştır. Bu dizelerde mekânlar, sadece fiziksel konumlarından ziyade içerdikleri duygusal ve sosyal anlamlarla ön plana çıkmaktadır. Oteller, geçicilik, yabancılık ve aidiyetsizlik duygularını temsil ederken, sokaklar yalnızlık, sessizlik ve iletişimsizlik hissini yansıtmıştır. Durbaş, mekânları kullanarak insanın iç dünyasını ve yaşadığı duygusal durumları betimlemekte ve okuyucuya bir atmosfer sunmaktadır.

"Sokak kederliydi. Yüzün

*Ay ışığına mührü düşmüştü"*⁸⁵²

Durbaş'ın bu şiirinde de sokaklar kederin yaşam alanı olarak betimlenmektedir. "*Sokak kederliydi*" ifadesiyle sokakların üzerinde bir hüznün, keder atmosferi olduğu anlatılmıştır. Bu dizede sokaklar, insanların içinde bulunduğu duygusal durumu yansıtan mekân olarak tasvir edilmiştir. Sokak, birçok insanın geçtiği, karşılaştığı ve yaşadığı mekân olarak toplumsal ilişkilerin ve duygusal deneyimlerin geçtiği bir alanı temsil etmiştir.

Dizedeki "*Yüzün ay ışığına mührü düşmüştü*" ifadesiyle ise ay ışığı, genellikle romantik ve aydınlık bir atmosferi temsil ederken, burada yüzün üzerindeki mühür, bir tür karanlık, hüznünlü imgeye dönüşmektedir. Bu da sokakların içinde bulunan kederin ve içsel sıkıntıların bir yansımasıdır.

Şiirdeki bu tasvir, sokakları sadece fiziksel bir mekân olarak değil, aynı zamanda insanların iç dünyasını ve duygusal durumlarını yansıtan bir alan olarak ele almaktadır. Sokaklar, kederin hüküm sürdüğü, içsel sıkıntıların ve hüznün kendini gösterdiği bir

⁸⁵² Refik Durbaş, *KA*, s.150

yaşam alanı olarak betimlenir bu şekilde Durbaş, mekânı duygusal bir anlam taşıyan bir unsura dönüştürerek şiirlerinde atmosfer yaratmaktadır.

"Karanlığın rengi soluktu

sokakta yağmura yürüdüm çıplak yürekle

ağaçları kesiyorlardı”⁸⁵³

Durbaş'ın bu dizelerinde sokak, eksilen doğal yaşamın aktarıldığı bir mekân olarak tasvir edilmektedir: *"Karanlığın rengi soluktu"* ifadesiyle sokak, bir karanlık atmosfer içinde betimlenirken bu karanlık sokaktaki eksiklikleri, doğal yaşamın yok oluşunu ve belki de insanların duyarsızlığını belirtmektedir. Durbaş'ın *"sokakta yağmura yürüdüm çıplak yürekle"* ifadesi ise sokakta gerçekleşen bir deneyimi ve duygusal bir durumu ve tavrı anlatır. Sokakta yağmura yürümek, doğal ve özgür bir deneyimi temsil ederken, *"çıplak yürekle"* ifadesiyle duygusal bir açıklık ve savunmasızlık ifade edilmiştir. Sokaklar, insanların duygusal deneyimlerini yaşadığı bir yerdir hatta sokaktaki karanlığın bile rengi soluk olarak betimlenmiştir.

Refik Durbaş son olarak, *"ağaçları kesiyorlardı"* ifadesiyle sokaktaki eksilen doğal yaşamı vurgulamıştır. Ağaçların kesilmesi, doğanın tahribi ve insanların çevreye olan duyarsızlığına işaret ederken aynı hal ile eksilen duygusallığı ve hassaslığı da belirtmiştir. Sokaklar, bu anlamda insan etkisiyle eksilen bir sosyal deneyim mekânı olarak okura aktarılmaktadır. Bu dizelerde Durbaş, sokakları sadece fiziksel bir mekân olarak değil, aynı zamanda doğal yaşamın eksikliğini ve duygusal deneyimlerin mekânını aktaran bir unsura dönüştürerek şiirinde derinlik yaratmaktadır.

“Erzurum’un karakış karanlığında çocukluğumun geceleri, annemin İzmir üzerine anlattığı masallarla bezenirdi”⁸⁵⁴ Durbaş çocukluğunu bir masal evreni olarak sık sık tamamlar. İzmir onun için ananesi ile özdeşleşen bir mekândır. İzmir’in değişen silueti onun da değişen siluetini göstermektedir. Anılarında İzmir bir Kaf Dağı ülkesi gibi sıcak ve annesinin gülüşlerindeki özlem kadar samimi anlatılmıştır. Çocukluğundan gençliğe geçtiği yaşlarda yaşadığı İzmir’i hatırlarken oyun oynayarak hayatı öğrendiği; sokakları, köprüleri, yıkık evleri, komşu bahçelerini, öğrenim gördüğü okulları anlatmıştır.

⁸⁵³ Refik Durbaş, *KA*, s.150

⁸⁵⁴ Refik Durbaş, *AKİ*, s.166

“İlk gençlik günlerimin Kemercicaddesi’ni süsleyen unutmadığım bir görüntüsü, o yıllar İzmir’in en ünlü kitapçısı “Yavuz”, “Mektepli” ve “Taga”nın kapı önünde iplere asılmış kitaplardı.”⁸⁵⁵ Durbaş'ın anılarından alınan bu alıntıdan anlaşılacağı üzere İzmir'in Kemercit caddesi, Durbaş'ın ilk gençlik günlerinde sıkça ziyaret ettiği ve önem verdiği bir mekândır. İzmir'in en ünlü kitapçılarından biri olan "Yavuz", "Mektepli" ve "Taga"nın kapı önünde iplere asılmış kitaplar, o dönemdeki kültürel yaşamın ve edebiyatın bir parçasını temsil ederken şairin içindeki edebiyat ve sanat aşkının da birer kıvılcımını oluşturmaktadır. Durbaş İzmir'i kendine kardeş saymaktadır. Bu kentten kardeş anılarının ilk evrenidir aynı zamanda resmedilen bu görüntü, İzmir'in edebiyat ve entelektüel hayatına atıfta bulunarak şair için önemli bir anlam taşımaktadır.

İzmir, Durbaş için hem geçmişin anılarını taşıdığı hem de edebî ve kültürel bir zenginliğe sahip olduğu bir şehirdir. Şairin İzmir'e olan bağlılığı, onun kimliğinin bir parçasıdır ve şiirlerinde de sıklıkla İzmir temasını işlemiştir. İzmir, Durbaş için bir yaşam alanı, anılarla dolu bir mekân ve ilham kaynağı olarak şiirlerinde yer edinmektedir.

“Kan kardeşi hayatın

Armağanı anıların

Yasemen kokar

Ay dolanır şavkı vurur

Meltemin sabahına

Akşamın imbatına

İzmir yaşar ve yaşanır

Ömrüm, İzmir misali yasemin kokar

Ay çıplaktır, ışığı da

İzmir hem ay

Hem ayın ışığı kokar”⁸⁵⁶

Durbâş'ın "İzmir" adlı şiirinde mekân olarak anne kucağı iklimi kullanılmıştır. Bu dizelerde İzmir'in yaşanan her şeyin mekânı olduğu vurgulanırken, bu mekânın anne

⁸⁵⁵ Refik Durbaş, *AKİ*, s.149

⁸⁵⁶ Refik Durbaş, *KA*, s.146

kucağı iklimiyle ilişkilendirilmesi üzerinden sıcaklık, güvenlik ve huzur gibi duygusal unsurları çağrıştırır. Zaten Durbaş, anılarında annesi Şayeste Hanım'ın İzmir'i bir masal kenti olarak anlatması şairin soğuk Erzurum gecelerindeki çocukluk düşlerini de renklendirmiştir. Dizedeki "*Kan kardeşi hayatın, armağanı anıların*" ifadesiyle İzmir'in bir yaşam mekânı olduğu ve orada yaşananların anılar olarak hatırlanacağı ifade edilmiştir. Zira İzmir'e ait duygu ve düşünceleri "*Anılarımın Kardeşi İzmir*" adıyla kitaplaştırmıştır. Yasemin kokusu, ayın ışığı ve meltemin etkisiyle İzmir'in canlandığı, yaşandığı ve kokular, ışıklar, rüzgarlar aracılığıyla İzmir nev-i şahsına münhasır bir şehir kimliği de sergilemektedir.

İzmir, bu şiirde sadece fiziksel bir mekân olarak değil, aynı zamanda duygusal ve sembolik bir anlam taşır şair için. İzmir'in anne kucağı iklimiyle tasvir edilmesi, şairin bu şehre duyduğu özel bir bağlılığı ve orada geçen anıların değerini yansıtmaktadır. İzmir, sadece bir coğrafi konum değil, aynı zamanda anılar, duygular ve kimlikle ilişkilendirilen özel bir mekân olarak şiirde ön plana çıkarılmıştır.

Türk edebiyatında, çocukluğun geçtiği evler sıkça şiirlerde yer almaktadır. Bu evler, genellikle şairlerin memleketlerinde veya ailelerinin yaşadığı yerlerde bulunmaktadır ve çocukluk anılarının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Yol ve yolculuk şiirleri içinde "Ay Buluta Girdiğinde" şiiri hem bir dönüş hem de bu dönüş ve ziyaret sırasında şairin çocukluğunun ilk yılları olan Erzurum Horasan'ı yad etmektedir. "*Ömrümün kaçınıcı yılıydı?*"⁸⁵⁷ sorusuyla başlayan dönüş ve yol şiiri doğanın izini sürerek çocukluğunun geçtiği mekânlara ulaşmaya çalışmaktadır: "*Aras nehrinin izini sürerek/ geçmiştim Horasan'dan*"⁸⁵⁸

Refik Durbaş'ın çocukluğunun geçtiği yerlerin bir kısmı, doğduğu ve büyüdüğü şehir olan Erzurum'a aittir.

*"Kırk yıl öncesinin
çocukluğumun Horasan'ı
nasıl toprak rengindeyse
bu gün de öyle kokuyordu
sokakları ve insanlarıyla"*⁸⁵⁹

⁸⁵⁷ Refik Durbaş, *Menzil*, s.149

⁸⁵⁸ Refik Durbaş, *Menzil*, s.149

⁸⁵⁹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.149

Refik Durbaş'ın şiirlerinde de sıklıkla çocukluğunu anlattığı Erzurum ve çevresindeki mekânlar yer verdiği görülmüştür. Bu mekânlar, çocukluğunun geçtiği ve kişisel anılarının yoğunlaştığı yerler olarak özellikle önemlidir. Durbaş'ın "*çocukluğumun Horasan'ı*" olarak işaretlediği yer olarak görünmüştür. Şehir anılardan örülmüş bir petek gibi görme ve koklama duyularını da iç içe geçirmiştir. Çocukluğundaki mekân hafızasında hala taze durmakta ve el değmemiş bu coğrafya da hala kendi özünü korumaktadır.

"akşamüzerinin yol kıyısında

bir bardak çayın hasretine

çocukluğumun Sanamer

gençliğimin Kuşburnu

*köylerini sormuştum"*⁸⁶⁰

Bireyin yaşamında çocukluğunun geçtiği mekânlar aynı zamanda bilgi şemasındaki ilk bilişsel haritayı oluşturmaktadır. Çocukluğun yaşandığı ev, park sokaklar, oyun alanları, köprüler, İzmir'deki ev, hayalinde yaşayan Erzurum'un evleri hep hayal ve imge dünyasını zenginleştiren mekânlar olmuştur. Durbaş'ın mekânları, sadece fiziksel bir varlık olarak değil, aynı zamanda anıların, özlemlerin, hayallerin ve imgelem dünyasının da simgeleridir. Şair, çocukluğunun geçtiği mekânlarla duyduğu özlemi ve bu mekânların kendisinde uyandırdığı duyguları şiirlerinde dile getirirken, okuyucuya da bir nostalji ve düşünsel derinlik olarak sunmuştur. Durbaş için, Sanamer bir yaşam alanı bir mekân olmaktan ziyade uzun kış gecelerindeki hayal ve fikirleri ile Refik'tir, Durbaş'tır, kendi çocukluğudur.

"Çocukluğum annemdir benim

Uzun kış gecelerinde anlattığı masallardır

Deniz diplerinde yürüyen devler, gökyüzünün kapısında

bekleyen ejderhalarıdır.

*Çocukluğum Sanamer'dir benim"*⁸⁶¹

⁸⁶⁰ Refik Durbaş, *Menzil*, s.149

⁸⁶¹ Refik Durbaş, *NDKÜ*, s. 37

Duygusal olarak algılanan mekânlar birey de daha yüksek etkiler yaratmaktadır. Durbaş, "*Benim Horasan'ımdın oysa/ çocuğum ve çocukluğum*"⁸⁶² ifadesiyle zamanı ve mekânı Horasan'da birleştirmiştir.

Refik Durbaş'ın şiirlerinde matbaa, yazma, basım ve yayım sürecinin merkezi bir mekân olarak kullanılmaktadır. "Kimse Sormadı Adımı" şiirinde mekân, çoğunlukla düzeltmen olarak çalıştığı bir yayınevinin matbaa atölyesidir. Şair, matbaanın bir taraftan edebî eserlerin üretimine yönelik bir atölye işlevi gördüğünü, diğer taraftan da sanatçının üretim sürecindeki özgürlüğüne ve yaratıcılığına vurgu yaptığını dile getirmektedir. Şiirlerinde matbaanın gürültüsü, kokusu, baskı makinelerinin ritmi ve kağıt kokusu gibi detayları da sık sık değinmektedir. Matbaa, şairin hayatındaki önemli bir dönüm noktası olan yayıncılık ve gazetecilik çalışmalarına atıfta bulunduğu bir mekândır.

2.16.2. Cezaevi/ Hapishane/ Hücre/ Mapushane

Refik Durbaş, cezaevi yaşantısının da etkisiyle şiirlerinde sık sık cezaevi ve hapishane gibi mekânlara yer vermiştir. Bu mekânlar genellikle bireysel ve toplumsal tutsaklığı, zulmü ve insanın özgürlüğüne duyduğu özlemi anlatmak için kullanılmıştır. Cezaevi, onun şiirlerinde bir yandan hapishane duvarlarından sızan güneş ışığı gibi özgürlüğü simgelerken, bir yandan da içinde bulunduğu acı ve ızdırap dolu yaşamın yansıması olarak işlev görmüştür.

Refik Durbaş'ın cezaevi ve hapishane gibi mekânları kullanarak anlattığı konular arasında insan hakları, adalet, eşitlik gibi toplumsal meseleler de yer almaktadır. Şiirlerinde bu mekânları kullanarak insanların yaşadığı haksızlıkları, zulümleri ve adaletsizlikleri dile getirmekte ve bu konularda duyarlılık oluşturmaya hedeflemektedir. "*Hapishaneler labirent gibi dar mekânlardır. Tarih boyunca suçlulara ev sahipliği yapmış bu mekânlar dinlere ve kültürlere göre de değişik mekânlar olmuştur.*"⁸⁶³

Durbâş'ın cezaevi ve hapishane mekânlarını kullanarak anlattığı konular, sadece bireysel ve toplumsal özgürlüklerle sınırlı değildir. Aynı zamanda, insanın varoluşsal

⁸⁶² Refik Durbaş, *Menzil*, s.150

⁸⁶³ Koçak, A. (2019), *Dar Mekanda Geniş Zamanlar: Sabahattin Ali'nin Anlatılarında (Öykülerinde) Mahpushane İzi*, RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi , s.152. <https://doi.org/10.29000/rumelide.606103>

sorgulamalarını, kişisel travmalarını, kayıp ve yalnızlık hislerini sevdiklerinden ayrı geçirdiği günleri de işlemektedir. Bu mekânlar, insanın iç dünyasındaki karanlık ve acı dolu yanları da yansıtmaktadır.

Şair'in, cezaevi ve hapishane mekânlarını kullanarak anlattığı konular, sadece fiziksel mekânları değil, aynı zamanda insanın iç dünyasındaki karmaşık duyguları ve zorlukları da yansıtmaktadır. Bu mekânlar, onun şiirlerindeki temel motiflerden biri olup, insanın özgürlüğüne duyduğu özlemi, insan hakları ve adalet gibi toplumsal meseleleri ve insanın iç dünyasındaki sorgulamaları işlemektedir.

*“burdular hayalarımı
gece gündüz dehlizlerde
gül kokan bir hücrede
ölse de bitimsiz sancı
dirilim işkencede”⁸⁶⁴*

Refik Durbaş'ın bu dizeleri, hapishane ve hücre yaşantısının insan üzerindeki etkisini konu alırken, mekânsal olarak da bu ortamlara odaklanmaktadır.

İlk olarak, "gece gündüz dehlizlerde" ifadesi, hapishane ortamının bireyin hayatında sürekli bir varlık olduğunu ve bu ortamda bireyin zamanının büyük bir kısmının geçtiğini ifade etmektedir. Hapishanenin dar ve kısıtlı mekânları, bireyin hareket özgürlüğünü sınırlamakta ve psikolojik olarak baskı altında hissettirmektedir. Şairin "Gül kokan bir hücrede" ifadesi ise, hapishane ortamında insanın iç dünyasında hala bir umut ve güzellik olabileceğini vurgulamaktadır. Ancak "ölse de bitimsiz sancı" ifadesi, hapishane ortamının birey üzerindeki acımasız etkisini göstermektedir. Bireyin hapishane ortamında fiziksel ve psikolojik açıdan işkenceye benzer bir durumla karşı karşıya kalabildiği anlatılmaktadır. İşkence mekânı olarak hücre, "dirilim işkencede" ifadesi ile, hapishane ve hücre yaşantısının insan üzerindeki olumsuz etkisine rağmen, bireyin içindeki gücü ve umudu yeniden kazanabileceğini vurgulamaktadır.

Bu nedenle, Refik Durbaş'ın bu şiiri, hapishane ve hücre yaşamının insan üzerindeki mekânsal durumları yansıtılmaktadır. Dar ve sınırlı hapishane ortamı, bireyin hareket özgürlüğünü en aza indirirken, hücre ortamı ise bireyin iç dünyasındaki umut ve

⁸⁶⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.167

güzellikleri kısıtlanmasına rağmen, insanın içsel gücünü ve hayallerini yeniden keşfedebileceğini vurgulamaktadır.

2.16.3. İstanbul ve Semtleri

Türk şiirinde İstanbul, yüzyıllardır edebî eserlerin ilham kaynağı olmuştur. Şehrin tarihi, coğrafyası, kültürü ve insanları, pek çok şairin şiirlerinde kendine yer bulmuştur. İstanbul, hem tarihi hem de günümüzdeki sosyal, kültürel ve ekonomik hayatıyla şiirde sıkça işlenmiştir.

İstanbul'un dar sokakları, boğazın mavi suları, tarihi yapıları, camileri, kiliseleri, türbeleri, meydanları, çarşıları ve pazarları, pek çok şairin şiirlerinde yer almıştır. İstanbul, bir yandan şairlerin romantik duygularını, aşklarını ve hayallerini yansıtırken, diğer yandan şehirde yaşanan siyasi ve toplumsal olayların yansıması olarak işlev görür.

Özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda İstanbul, birçok şairin eserlerine konu olmuştur. Namık Kemal, Yahya Kemal Beyatlı, Orhan Veli Kanık, İlhan Berk, Edip Cansever, Ataol Behramoğlu, Ülkü Tamer, Cemal Süreya gibi pek çok şair, İstanbul'un sokaklarında, tarihi yerlerinde ve güzelliklerinde dolaşarak şiirlerini yazmıştır. İstanbul, aynı zamanda modern Türk şiirinin doğduğu yerdir. Şehrin tarihi, kültürel ve sosyal yapısı şiirlere ilham kaynağı olmuş; bu sayede İstanbul, edebî eserlerin en önemli mekânına dönüşmüştür.

Refik Durbaş, şiirlerinde sık sık İstanbul'u ve İstanbul'un semtlerini anlatmaktadır. Onun şiirlerinde İstanbul, bir yandan tarihi önemini korurken, bir yandan da modernleşmenin getirdiği değişimlere tanıklık eden bir şehir olarak tasvir edilir. Şairin İstanbul tasvirleri genellikle acılı ve hüznüldür. İstanbul, onun şiirlerinde yalnızlık, ayrılık ve özlem duygularını yansıtmaktadır.

"Hala barınağıysa yalnızlığın

*Artık her sabah ağlasın Üsküdar"*⁸⁶⁵

Refik Durbaş'ın "*Çırak Aranıyor*" kitabında geçen bu dizelerinde mekân olarak İstanbul ve semtlerinden biri olan Üsküdar kullanılmıştır. Şiirde, yalnızlık hissinin yıkıcı etkisi anlatılırken, Üsküdar bir anlamda yalnızlığın barınağı olarak tasvir edilmiştir. İstanbul, bu yalnızlık hissinin yaşandığı yer olarak işlev görmektedir. Şairin

⁸⁶⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.116

İstanbul ve Üsküdar'ı birlikte kullanması, bu şehirlerin onun yaşamında önemli bir yere sahip olduğunu ve şiirsel söyleminde de belirgin bir rol oynadığını göstermektedir.

"Güneşli bir sabahı İstanbul'un

-Bu kez sen inan bu yalana.

Gökyüzü kendi renginde, bulutlar

-Sordun da söylemedim mi sevdiğimi?

(Ahşap evlerin yosun tutmuş kiremitleri üzerinden

Süleymaniye Cami'sinin alnı parlıyor)

Hemen yanı başında Beyazıt Kulesi...

- "İzle kazan" bir aşka say beni

ama o zaman daha gökdelenler,

beş yıldızlı oteller yok İstanbul'da

Galata Köprüsü: Yirmi Dört saat yayında

yelkovan kuşları: Kaç şair yazdı şiirini? ()*

Gençliğim: Denize iner şimdi sokaktan

Denize inerim, objektifimde

gözleri su renginde bir İstanbul

-Şimdi nereden çıktı bu ruzigar?"⁸⁶⁶

Bu şiirde İstanbul, güneşli bir sabahın kusursuz güzelliğiyle anlatılmaktadır. Şair, İstanbul'daki gökyüzünün kendi renginde olduğunu, bulutların estetik bir görünüm sergilediğini ve Süleymaniye Camii'nin alnının parladığını belirtmektedir. Ayrıca, Beyazıt Kulesi'nin hemen yanı başında bulunduğu ve Galata Köprüsü'nün yirmi dört saat yayında olduğu vurgulanmaktadır.

Şairin gençliği ve objektifi aracılığıyla denize inme sahnesi, İstanbul'a olan sevgisini ve bağlılığını yansıtmaktadır. Şiir ayrıca, İstanbul'da gökdelenlerin ve beş yıldızlı otellerin olmadığı zamanları anlatmaktadır. Galata Köprüsü'nün ve yelkovan kuşlarının İstanbul'un öz varlıkları olduğu vurgulanmaktadır.

⁸⁶⁶ Refik Durbaş, *Menzil*, s.54

Şairin, "*İzle kazan bir aşka say beni, ama o zaman daha gökdelenler, beş yıldızlı oteller yok İstanbul'da*" mısraları, İstanbul'un değişen yüzünü ve zamanın değişimine olan referansını göstermektedir. Bu şiirde, İstanbul'un güzellikleri, tarihi dokusu ve zaman içindeki değişimine vurgu yapılmaktadır.

"Geceydi, derin uykusunda

bütün bir İstanbul'du

kara katran karasında bir gece"⁸⁶⁷

Durbaş, bu dizlerde mekân olarak İstanbul'u, zaman olarak geceyi betimlemiştir. İstanbul, kara katran karasında yani karanlık bir atmosferde tasvir edilirken, gece derin uykusunda olan bir İstanbul'da yaşanan bir zaman dilimini ifade etmektedir. Şiirdeki bu tasvirler, İstanbul'un tarihi ve kültürel atmosferine atıfta bulunarak, şehrin gizemli ve büyüleyici yönünü yansıtmaktadır.

"O gece kuruldu, kim bilir

bütün bir İstanbul'du

Altınşehir, İkitelli, Armutlu

Güneşli, Poyrazköy, Gülsuyu

ve ardından Sivas, Erzurum

Kars Siirt, Kastamonu"⁸⁶⁸

kül beyaz bir İstanbul

ve sularda iskeleti"⁸⁶⁹

İstanbul ve farklı semtlerinin adının geçtiği bu şiirde şair, İstanbul'un farklı semtlerinin kuruluşunu anlatarak, şehrin bir bütün olarak nasıl oluştuğunu ve tarihinin derinliğini vurgulamaktadır. İstanbul'un geceye yansıyan silüetini onun kuruluşu ile birleştirerek duygusal algılayışın bilgisini vermektedir.

kül beyaz bir İstanbul

ve sularda iskeleti"⁸⁷⁰

⁸⁶⁷ Refik Durbaş, *Menzil*, s.58

⁸⁶⁸ Refik Durbaş, *Menzil*, s.58

⁸⁶⁹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.60

⁸⁷⁰ Refik Durbaş, *Menzil*, s.60

Şair, "*kül beyaz bir İstanbul*" ifadesiyle şehrin sessizliğini, yalnızlığını, belki de bir yıkımın ardından geriye kalanları anlatır. "*Sularda iskeleti*" ifadesiyle de şehrin sularıyla iç içe geçmiş bir varlık olarak tasvir edilmektedir. Bu şiirde mekân İstanbul olmasına rağmen, zaman dilimi belirtilmemiştir. Yine başka bir yorum getirmek de pekala mümkündür. Şiirde kullanılan "*kül beyaz bir İstanbul ve sularda iskeleti*" betimlemesi, İstanbul'un sanayileşme, kentleşme gibi süreçlerle değişen ve bozulan yapısına dair bir eleştiri niteliği taşıyor görünmektedir. Şehrin doğal güzellikleri, tarihi dokusu ve su kaynakları üzerine yapılan olumsuz müdahaleler sonucunda, İstanbul'un bir kısmı kül beyaz betimlemesiyle anlatılırken, sularda iskeleti betimlemesiyle şehrin özelliklerini yitirdiği anlatılmaktadır. Durbaş, çevre hassasiyeti duyan bir aydın olarak bozulan ve değişen şehrin anılarında bıraktığı tahribatları hatırlatmak ister.

“küçük çekmece: düşlerini saklar

kara köy: unutmuş mu adımı?

Sarı yer: uzun uzağında yalnızlığın

Ak saray: sandır arzuhallim

İki telli, sultan beyli, top kapısı

Taşı altın toprağı zümrüt yapısı

Hani nerde niçin ve nasıl kokusu?

Rüzgarın suretinde Refik

Suyun aynasında Durbaş

Rüzgarın ve suyun suretinde İstanbul ⁸⁷¹

İstanbul'un semtleri içinde yaşayan halkın, işe gidip gelen işçilerin metropolün gölgesinde kendi halinde yaşamaya çalışan insanları da aktarmıştır. Şehrin içinde yalnızlaşan bireylerin yaşam ve ölüm içindeki travmaları da şiirinin önemli parçasıdır. İstanbul'un Durbaş şiirlerindeki yeri sadece estetik bir değerle sınırlı değildir. Tarihi, kültürel ve estetik zenginliğiyle şehre duyduğu farklı sevginin nedeni, bu mekânların “yaşam”ı kendisinde saklıyor olmasındandır. Şehrin suyundan ve rüzgarından doğal bir parça olarak kendinden bahseden Durbaş yaşantısını da şiirlerine estiği rüzgar gibi akıtmıştır. Çıraklık ve çocukluk arasında sıkıştığı İstanbul yılları Durbaş şiirlerinin ontolojik ve bağlamsal mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır. Şairin,

⁸⁷¹ Refik Durbaş, *Menzil*, s.98

şehrin her bir köşesindeki insanların yaşamına ve mücadelesine şahit olması, onların acılarını ve sevinçlerini paylaşması, onların hikayelerini şiirlerinde işlemesi, İstanbul'a olan bağlılığının ve sevgisinin bir ifadesidir. Bu şekilde, Durbaş'ın İstanbul şiirleri, sadece şehrin tarihi ve kültürel değerlerine değil, aynı zamanda sıradan insanlara da odaklanarak, şehrin gerçek ve canlı bir portresini çizmektedir.

Durbas'ın şiirlerinde İstanbul'un tarihi ve kültürel dokusu kadar, şehrin çağdaş yüzüne de yer verdiği görülmektedir. Şehrin modernleşme sürecinde yaşadığı dönüşümlere değinen şair, metropol yaşamının yalnızlaştırıcı etkilerini ve insanların doğayla olan kopukluğunu işlemiştir. Bu sayede, İstanbul'un tarihi mirası ile günümüzdeki hali arasındaki farklılıkların ve çelişkilerin altını çizerek, şehrin önemini daha derin bir şekilde irdelemiştir.

“Dudağına biraz hüznün

Biraz umut ve mutluluk

Biraz da İstanbul çal”⁸⁷²

Şehir gurbetin anavatanı ve sıldan ayrılan bireyin hüznüdür çünkü İstanbul şehir olarak hüznü ve umudu barındırmaktadır. Refik Durbaş'ın şiirleri İstanbul'a olan aidiyet duygusunu ve şehrin anlamını zenginleştiren önemli kaynaklardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Şair, şehrin tarihi, kültürel ve doğal özelliklerini, çağdaş yaşamın yansımalarıyla birleştirerek İstanbul'u sadece bir şehir olarak değil, aynı zamanda kendisiyle ontolojik bir ilişki içinde olan bir varlık olarak ele almıştır. Durbaş, bu sayede şehrin anlamını ve değerini daha da derinleştirmektedir.

“Ne galata köprüsü kaldı

Ne o vapurlar şimdi”⁸⁷³

Refik Durbaş'ın bu dizelerinde, anıların kayboluşu ile birlikte İstanbul'un da kaybolduğuna dair bir hissiyat vurgulanmaktadır. Bu dizede gurbetin kırık kapısı değil birikmiş anıların yuvası olarak görülen şehir, anıların hatırlanarak yerleştiği bir yerdir. Galata Köprüsü ve vapurlar gibi sembolik yapılar artık yerlerinde olmadığı için, bu şehrin geçmişi de unutulmaya yüz tutmuştur. Bu şiir, Durbaş'ın İstanbul'a olan

⁸⁷² Refik Durbaş, *Menzil*, s.106

⁸⁷³ Refik Durbaş, *Menzil*, s.110

bağlılığı ve şehre duyduğu özlemi yansıtıyor. Bu paralellik de geçmişin yok olması ve değişen zamanların getirdiği kayıpların hüznü bir ifadesini taşımaktadır. Bu şiir özelinde, Durbaş'ın İstanbul'u, bu megapol kenti, sadece bir mekân olarak değil, aynı zamanda yaşanmışlıkların ve anıların kaynağı olarak ele aldığı söylenebilmektedir:

"Megapolün fiziksel sınırları yoktur; çevresini kendine ekler, görünmez kablolarla kendi ötekilerine bağlanır, başka diyarların insanları aracılığıyla kendi geçmişine sarmalanır. Sınır bilmediği için "megalo"dur, aşkındır. "Mani"si ise kuşatılamaz bilinçaltı ve us ötesidir. Medenî olmayanları taşır ve onlarla taşar. Megalopolün merkezi yoktur; merkezî düşünceye itibar etmez, sadece gürültünün azaldığı ve yoğunlaştığı alanları vardır. Merkezi çevre, çevresi merkezdir. Çevre merkeze yerleşirken, merkez, nostalji alanını lirik, kırsal düzenlemelerle kent dışında yeni baştan kurar. Kent göçebeliği, gündelik dolaşım tuhaf boyutlardadır. Bazı yazarlar, megalopol ile "metropol" kavramını eşleştirerek, megalopol yerine "metapol"ü kullanmayı tercih etmişlerdir. Onlara göre metapol, kendini düşünen ve konuşan bir şehirdir. Ancak, metapol yakın geçmişini ve zamanını bir dejavu gibi görür; bu ise daha önceden gördüğüyle birlikte hiç görmediğini de yaşayan İstanbul'a uymaz."⁸⁷⁴

İstanbul, tarihi ve kültürel açıdan dünya genelinde tanınan önemli bir şehirdir. Lakin, coğrafi olarak tanımlanması zor bir mekândır. İstanbul coğrafi konumu ile açıklanamaz niteliktedir. Bu niteliklerini orada yaşayanlardan ve onların yaşadıklarından almaktadır. Durbaş için İstanbul başlı başına bir senfoni gibidir, İstanbul namına onlarca şiir yazmıştır. İstanbul'un megalopol olma potansiyeli yüksektir ancak tek bir kimlik tanımına zorluk yaşatabilen bir şehirdir. Kent olgusu mekân olarak tek bir olguya ve düşünceye sığmaz. Şehir, merkezi bir düşünceye itibar etmez çünkü herkesin kendine özgü bir İstanbul deneyimi vardır. Durbaş da aslında İstanbul'u anlatırken kendi İstanbul deneyimini aktarmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

⁸⁷⁴Vasıf Kortun, *Mekân Ruhu Olarak*

İstanbul, https://www.academia.edu/40429225/Mekan_ruhu_olarak_istanbul

3. REFİK DURBAŞ ŞİİRLERİNİN BİÇİMSEL İNCELENMESİ

Refik Durbaş'ın şiirlerinde dil sapmalarına rastlamak mümkündür. Bu sapmalar, genellikle dilin doğal yapısından ve kuralından uzaklaşarak, şiirin anlatım gücünü artırmak için kullanılmıştır.

Dil sapmaları, şiirde farklı bir söyleyiş biçimi yaratır ve okuyucuya anlatılmak istenenin ötesinde bir hissiyat verir. Refik Durbaş, özellikle kendi yerel dilini (Erzurum Türkçesi) de şiirlerinde kullanmıştır. Bu kullanımıyla dildeki sapmaları bilinçli bir şekilde kullanarak şiirlerinde farklı bir söyleyiş biçimi yaratmıştır.

*"Hiçbir zaman İkinci Yeni şairi olmak istemediğini söyleyen Durbaş, "Ama ikinci Yeni"nin şiirimize getirdiği biçim olanaklarını, deformasyonu, simgelerle özgürce oynamayı, somutu göz önünde tutarak çarpıcı soyutlamalara gitmeyi her zaman denemeye çalıştım."355 demektir. İlk şiirlerinde İkinci Yeni şiirinin sözcüklerle oynama, farklı imgeler kurma ve şaşırtıcı deyişler arama özelliğinin etkisinde olan Şair, daha sonra toplumcu şiir anlayışını benimseyerek "... güç koşullarda çalışanların, yoksulluk çeken insanların dünyasından kesitleri, onların duyarlılığından ve dili kullanımından yola çıkarak etkileyici bir atmosfer içinde yansıtır."*⁸⁷⁵

Bu dil sapmaları, Refik Durbaş'ın şiirlerinin farklı bir edebî tarz ve üslupla yazıldığına işaret eder ve onun şiirlerinin sadece dilde değil, aynı zamanda anlatım biçiminde de özgün olduğunu göstermektedir. Tabii, dil sapmaları Refik Durbaş'ın şiirlerinde sıkça kullanılan bir tekniktir. Şiir dilinde kullanılan standart kuralların dışına çıkarak, dilin doğal yapısına uygun olmayan bir kullanımı ifade ederek bu teknik, şiirdeki anlamın vurgulanması veya çağrışım yapması amacıyla kullanılmıştır.

Sapmaları şu şekilde sıralayabilmek mümkündür:

- *Sözcüksel sapmalar,*
- *Yazımsal sapmalar,*
- *Biçimbilimsel sapmalar,*
- *Sözdizimsel sapmalar,*
- *Anlamsal sapmalar / alışılmamış bağdaştırmalar.*

Durbaş şiirlerinde bu çeşit sapmaların yeri vardır. Şair bazı şiirlerinde yemek tarifi vermiştir.⁸⁷⁶ Bazı şiirlerini yeniden revize edip yazmıştır.⁸⁷⁷ bazı şiirlerinde günlük

⁸⁷⁵ Ayşe Ertuş, *Toplumcu Gerçekçi Türk Şiirinde Kadın İmgesi*, s.141-142

⁸⁷⁶ Refik Durbaş, *KA*, s.100

⁸⁷⁷ Refik Durbaş, *KA*, s.102

haberlerden önemli gün ve olaylardan bahsetmektedir: "*Saddam, yargıç karşısına çıktı*"⁸⁷⁸ Özellikle şairin *Kırk Dört Sıfır Dört* şiir kitabında bu tür şiirlerin örnekleri bolca görülmektedir. Türkçe dışında İngilizcede bu kitapta yer yer kullanılmıştır: "*World weekFortheDeaf*"⁸⁷⁹ Bir şiir takvimi niteliğindeki bu eser zaman zaman kız ve erkek çocukları için isim örnekleri de sıralamıştır. "Aklınızda bulunsun" adıyla çeşitli bilgiler verilmiştir: "*1 milimetre küp karşılığı: 1-/1.000.000.000 metre küp...*"⁸⁸⁰ Birçok eksiltili cümleye de yer veren eser, 1944 ve 2004 yılları içinde bağdaştırma ve birleştirme yapılarak yazılmıştır. Bunların dışında Durbaş'ın "Büyür O Her Akşam" şiiri ve "Dul" adlı şiirleri tamamen büyük harfler ile yazılmıştır. "Bulanık Bir Yağmur" şiirinde ise sürekli tekrar eden dizeler vardır.

3.1. Sözcüksel Sapmalar

En yaygın görünen sapma türüdür. "*Bu türde, dilde var olan kök ve ek biçimbirimlerin yeni yeni birleşimler içinde, yeni öğelerin türetilmesinde kullanıldığı, böylece, dilde bulunmayan göstergelerden yaralandığı görülür*"⁸⁸¹ Elde edilen bulgulara göre, Refik Durbaş'ın şiirlerinde kullanılan sözcüksel sapmalar, şiir dilinin zenginliğini ve özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Şair, dilin beklenen ve alışlagelmiş kullanımından saparak yeni anlamlar yaratmış, sözcüklerin sıradan anlamlarının ötesine geçmiştir.

Sözcüksel sapmalar, Durbaş'ın şiirlerine derinlik, imgelerin gücü ve çağrışımların zenginliği katmaktadır. Şair, kelimeleri sıradan anlamlarından koparıp farklı bağlamlara yerleştirerek okuyucunun düşünsel dünyasını harekete geçirmekte ve şiirlerine özgün bir dil evreni oluşturmaktadır. Bu sapmaların şiirdeki estetik değeri, şairin dil becerisiyle birleştiğinde ortaya çıkmaktadır. Durbaş, sözcükleri beklenmedik bir şekilde bir araya getirerek ritmi ve akıcılığıyla okuyucuyu etkilemekte ve şiirsel deneyimi güçlendirmektedir. Sözcüksel sapmalar, dilin sınırlarını zorlayarak şiire farklı bir boyut kazandırmakta ve okuyucunun deneyimini zenginleştirmektedir. "*İkinci Yeni şiirinde "değişik amaçlarla ortak dildeki göstergelerin ses açısından değiştirilmesi(ne)"*²¹ sıkça rastlanır. Sessel sapmalar Türk şiirinde genellikle bölge ağızlarını yansıtmak veya sözü ölçüye uydurmak

⁸⁷⁸ Refik Durbaş, *KA*, s.107

⁸⁷⁹ Refik Durbaş, *KA*, s.99

⁸⁸⁰ Refik Durbaş, *KA*, s.109

⁸⁸¹ Doğan Aksan, (2021), *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, s.166

için yapılır. İkinci Yeni şiirinde de, değişik çağrışımlar uyandırmak için bu türden sapmalara başvurulduğunu görüyoruz."⁸⁸²

Refik Durbaş dizelerin büyük harfle başlama kuralına da uymadığı binlerce dizesi de şiirleri incelendiği takdirde görülmektedir.

Durbaş "Ürüzgâr" adlı şiirinde sözcük sapması yapmıştır:

"Akşar'dan Artvin'e giderken

"ürüzgâr" gibi geçtim

...

"Ürüzgâr"ı kurumuş yüzümü..."⁸⁸³

"nicedir hücrelerde zindanlarda"⁸⁸⁴

"Adı: Saklısında gurbetimin sûreti"⁸⁸⁵

"Çözüyor kelepçesini serçenin, gün devrildi

Van gölünün öte yanı Muş yol ayrımı

çıkını topluyor askerler

resmine bakıyorum sana yakışan özlemin

çay tazeleniyor

artık ne kaçağa yazılmak ne kan davası

yağmur damlası, sessizliğin bereketi

topladığım dengimi Van'dan gidiyorum

ayrılığın geçit vermez sesini öptüğüm akşam"⁸⁸⁶

"Parmaklarının ucuyla bir sigara sarıyor/ bir bana bir de kendine/ duruyor tren
Ulaş mı burası Çetinkaya mı"⁸⁸⁷ Bu şiirde de soru işaret mevcut değil.

"- "İzle Kazan" bir aşka say beni

ama o zaman daha gökdelenler,

beş yıldızlı oteller yok İstanbul'da.

⁸⁸² Karaca, Alâattin, (2013), *İkinci Yeni Poetikası*, s.205

⁸⁸³ Refik Durbaş, *Menzil*, s.21

⁸⁸⁴ Refik Durbaş, *Menzil*, s.28

⁸⁸⁵ Refik Durbaş, *Menzil*, s.18

⁸⁸⁶ Refik Durbaş, *Menzil*, s.37

⁸⁸⁷ Refik Durbaş, *Menzil*, s.40

Galata Köprüsü: Yirmi dört saat yayında

yelkovan kuşları: kaç şair yazdı şiirini()*

*gençliğim: **Denize İner şimdi**"⁸⁸⁸*

*"**Ulaşmak**'çün şavkına ayın*

koşuşlarda yine düştü

her mahkuma bir yangın"⁸⁸⁹

"Çocuklar, çocuklar

Babaları savaşta ölen çocuklar

Ömürleri daha uzuuuuuun

Ömürleri yüz bin olsun"⁸⁹⁰

"Ama Uzun Ömer sizlere ömür

Fakat pabuçları duruyor 55 numro"

Miili Piyango biletleri ile

Bir vitrinde kucak kucağa daha"⁸⁹¹

"Ticaret: Kalem aşısı zamanı.

Ziyaret: Serçelerin yavrulama zamanı.

Vaziyet: Topraktan suların çekilme zamanı.

Hamiyet: Ne kadar baharsa o kadar da kış zamanı.

Nihayet: Ay mevsiminde ay ışığı toplama zamanı."⁸⁹²

" Gölge karanlığa çekildi.

Sis sokağa inmişti. Ayın aydınlığı ile sokağa çıktı. Bütün sokaklar, ara ve çıkmaz sokaklar, caddeler, alanlar biber gazı ile bezenmişti. Gaz, nefes al; panzer, nefes al; miğfer, nefes al; maske, nefes al; nefes al; nefes al; nefes al; cop, kalkan, plastik mermi, nefes al; duran adam, nefes al; koşan adam, nefes al; halay çek, nefes al; kırmızı karanfil,

⁸⁸⁸ Refik Durbaş, **Menzil**, s.55

⁸⁸⁹ Refik Durbaş, **KA**, s.165

⁸⁹⁰ Refik Durbaş, **KA**, s, 145

⁸⁹¹ Refik Durbaş, **Menzil**, s.103

⁸⁹² Refik Durbaş, **KA**, s.342

beyaz önlük, nefes al; sansür, nefes al; nefes al; nefes al..."⁸⁹³

3.2. Yazımsal Sapmalar

Bu tür sapmalar, sözcüklerin veya harflerin bilinçli olarak değiştirilmesi veya farklı bir biçimde yazılmasıyla gerçekleştirilir. Yazımsal sapmaların temel amacı, metnin dikkat çekici, etkileyici veya özgün bir görünüm kazanmasını sağlamaktır. Yazımsal sapmalar, şiir, reklam, başlık yazısı gibi metinlerde sıklıkla kullanılmaktadır. Özellikle sloganlar, başlıklar veya dikkat çekici ifadelerde farklı yazım biçimleriyle oynamak, okuyucunun dikkatini çekmek veya metnin akılda kalıcılığını artırmak için tercih edilir. Örneğin, harflerin yerlerini değiştirmek, sözcüklerin bölünmüş veya birleşik hallerini kullanmak, noktalama işaretlerini farklı yerlere koymak gibi yazımsal sapmalar yaygın olarak kullanılan teknikler arasındadır.

Yazımsal sapmalar, dilin sınırlarını zorlayan ve metne yaratıcı bir görsellik katan bir dil sanatı tekniğidir. Ancak, bu tür sapmaların anlaşılabilir olması ve iletişimi engellememesi önemlidir. Yazımsal sapmaların kullanımı, metnin türüne ve iletmek istediği mesaja uygun şekilde dikkatli bir şekilde yapılmalıdır:

*"Nurullah Çetin, özel adların baş harfini küçük yazan şairlerin bu tutumlarına yönelik olarak, 'Eğer bir şair, özel isimlerde büyük harf kullanmıyorsa bu geleneksel anlayışa bir tepki duyuyor demektir. Özel isme 'özel'lik değil, 'sıradan'lık, 'herkes gibi'lik atfediyor, başkalarının büyük, önemli, değerli ve özel kabul ettiği değerlerin kendisi için sıradan kabul edildiğini ima ediyor olabilir.'" (Çetin, 2004:167) yorumunu yapmaktadır."*⁸⁹⁴

Erdoğan Kul, Şiir Dilinde Sapmalar ve Bir Uygulama adlı çalışmasında yazımsal sapmaların birkaç yolla yapılabildiğini de belirtmektedir.

- Özel adları küçük harfle başlatarak yazma
- Özel ad olmayan sözcüklere gelen ekleri kesme işaretiyle ayırma:
- Özel ad olmayan sözcükleri büyük harfle başlatarak yazma:

Yazımsal sapmalar özellikle büyük harflerin yazımında görülmektedir. Şair dizenin anlam kırılmaları ile devam etmesini sağlarken dize başlarında genellikle büyük harf kullanmamıştır.

⁸⁹³Refik Durbaş, *KA*, s.346

⁸⁹⁴Erdoğan Kul, *Şiir Dilinde Sapmalar ve Bir Uygulama*, s.380,
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/186842>

"gökyüzü sabahı beklemeden

kuşatmıştı kentin sokaklarını

tenhasında öpüştük **samanyolunun**⁸⁹⁵

"Şimdi hücrelerime atomun uzandığı

tüfeklerin ucundan kusulan insan

Eskirsem Kendi Adıma Eskiyorum

tetiğe dokunsam dokunsam

vursam Kendi Kendimi Vuruyorum

o tanrı adına bozulan akşam

ölümün kıskandığı

Bir kuş gibi uzaktan."⁸⁹⁶

"Nasıl büyür şimdi göğü uzayan

alışkın sesine

zamansız bir Arдыңın."⁸⁹⁷

"Gözlerin, gözlerindi melhem

yüreğimin yarasına..."⁸⁹⁸ halk dilinde melhem olarak telaffuz edilen merhem kelimesi

bir başka şiirde merhem olarak kullanılmıştır:

"Günü gelir

merhem olur intiharına"⁸⁹⁹

"Suu ve toprak ve hava

bir de zaman

gökyüzüne ağıyordu sanki"⁹⁰⁰

ağmak sarkmak manasında

"Yüzüme dahi bakmadan

⁸⁹⁵ Refik Durbaş, **Şayeste**, s.17

⁸⁹⁶ Refik Durbaş, **ÇA**, s.20

⁸⁹⁷ Refik Durbaş, **ÇA**, s.20

⁸⁹⁸ Refik Durbaş, **Menzil**, s.159

⁸⁹⁹ Refik Durbaş, **KA**, s.79

⁹⁰⁰ Refik Durbaş, **Menzil**, s.165

geçti gitti çoban yıldızı"⁹⁰¹Çoban Yıldızı büyük ve ayrı yazılır

"Erzurum, çocukluğumdur bala gardaş"⁹⁰²

"Çünkü azalırdı sömürgesi

çünkü o hiç gök olmamıştır

-rüşhan'ın anlattığı bu."⁹⁰³

"Evet...

İş bankası bir defasında 30 milyon verebilir ama

Cemil abi'ninCapriPaviyon'da çaldığı klarnetin

Üstünlüğü (hiç mi hiç)tartışılmaz..."⁹⁰⁴

"-"İzle Kazan" bir aşka say beni

ama o zaman daha gökdelenler,

beş yıldızlı oteller yok İstanbul'da.

Galata Köprüsü: Yirmi dört saat yayında

yelkovan kuşları: kaç şair yazdı şiirini(*)

gençliğim: Denize İner şimdi"⁹⁰⁵

"Keder ikliminde hava soğuktu

acıya süzdüm alnından

ve gidip Kadath' yurt edindin.

(Kadath, gezginler tarafından

daha önce keşfedilmemiş

oldukça geniş ve buzlu bir kenttir.

LENG Platosu'nun ötesinde yer alır

ve hayal gücünün ötesinde

gizler taşıdığı söylenir.

Kadath'ı ziyaret etmeyi düşünenler,

mutlaka hortlakların yardımını isterler.

⁹⁰¹ Refik Durbaş, **Menzil**, s.168

⁹⁰² Refik Durbaş, **KA**, s.234

⁹⁰³ Refik Durbaş, **ÇA**, s.21

⁹⁰⁴ Refik Durbaş, **KA**, s.315

⁹⁰⁵ Refik Durbaş, **Menzil**, s.55

Muazzam oniks kaleliKadath'ın
RÜYADÜNYA'nın başkenti olduğu bilinir.)
O başkentin sokaklarında dolaşır gibi
elim tutun"⁹⁰⁶

"birinin kalbinde sevgi ve sevdâ
iki bin on beş yılı Ekiminde
Ankara'da, Gar'ın önünde"⁹⁰⁷

3.3. Biçimbilimsel Sapmalar

Biçimbilimsel sapmalar dilbilgisel yapıların alışılmışın dışında kullanılması veya değiştirilmesiyle oluşan dil oyunlarıdır. Bu tür sapmalar, kelime köklerinin, eklerin veya dilbilgisel yapıların beklenmedik bir biçimde kullanılmasıyla gerçekleştirilmiştir: “Doğan Aksan’ın da dikkati çektiği gibi, kimi şairler “ortak dilin belli, kalıplaşmış eylem çekimlerinde, sözcüklerin başka sözcüklerle bağdaştırılmasında bilinçli değişikliklere gitmekte, bir çeşit özgürlük yaratma ve beklenmeyen kullanımlarından yararlanmayı denemektedirler.” (Aksan, 1995:174). Bu tür sapmaları “biçimbilimsel sapmalar” olarak adlandırabiliriz.”⁹⁰⁸ Durbaş aynı dizelerde farklı cümle yapıları kullanmıştır.

"04 NİSAN 2004 PAZAR AKLINIZDA BULUNSUN

Feryadı andelip..."⁹⁰⁹

*"bilgisayarKC1315Mp3***ipod*

3789linksTr23bankadowland

market9801ISYmegacenter67

seniseviyorum.com.)freeware

Rakam ve harflerle kuşatılan

hayat bu ise şifresi nerde?"⁹¹⁰ "Şifre" adlı bu şiir Durbaş'ın modern zaman algısında mananın gizlenmiş olduğunu aktarma çabasını anlatmaktadır.

"Dedim: nereden gelirsiniz?

⁹⁰⁶ Refik Durbaş, *KA*, s.340

⁹⁰⁷ Refik Durbaş, *KA*, s.375

⁹⁰⁸ Erdoğan Kul, *Şiir Dilinde Sapmalar ve Bir Uygulama*, s.383

⁹⁰⁹ Refik Durbaş, *KA*, s.92

⁹¹⁰ Refik Durbaş, *KA*, s.222

Dediler: Mengücek beyliğinden

Dedim: Konağınız nire ola?

*Dediler: Ulu Cami avlusunda*⁹¹¹

"Ne evi vardı, ne parası, sevgilisi

*bun'çün mü çıkmazdı meyhaneden*⁹¹²

"Yağmurun dört-çeharını çekiyor her akşam

*bin yaşında acının sebayü-dü iskeletinden*⁹¹³

3.4. Sözdizimsel Sapmalar

Sözdizimsel sapmalar, dilin cümle yapısıyla oynanması veya beklenen sözdizimi kurallarının ihlal edilmesiyle oluşan dil oyunlarıdır. Bu tür sapmalar, cümlelerin normal düzeninden saparak anlamı vurgulamak, dikkat çekmek veya edebî bir etki yaratmak amacıyla kullanılır.

Sözdizimsel sapmalar, edebî metinlerde, şiirlerde, mizahi yazılarda veya bazı dil sanatlarında sıkça görülebilir. İhlal edilen sözdizimi kuralları arasında cümle yapısı, kelime sırası, zamirlerin kullanımı, bağlaçların yerleşimi gibi unsurlar yer alabilir. "*Kimi araştırmacıların "dilbilgisel sapma" olarak da adlandırdığı "sözdizimsel sapma", "dilbilgisi ve sözdizim kurallarına aykırı kullanımlar" olarak tanımlanabilir (Toklu, 2003:39)*"⁹¹⁴Örneğin, cümlelerin beklenmedik bir şekilde ters çevrilmesi, kelime sırasının değiştirilmesi, bağlaçların kullanımının atipik olması veya cümlenin normal akışına uymayan bir yapıda olması sözdizimsel sapmalara örnek olarak verilebilir.

Sözdizimsel sapmalar, dilin kurallarını bilinçli bir şekilde ihlal ederek dilin esnekliğini ve yaratıcılığını vurgular. Ancak, anlamın belirsizleşmemesi ve okuyucunun metni anlamlandırmasını güçleştirmemesi önemlidir. Bu tür sapmalar, dilin sınırlarını zorlayarak metne edebî ve dikkat çekici bir boyut katar, ancak aynı zamanda anlamın iletilmesini sağlamak için dengeli bir şekilde kullanılmalıdır.

"17 MAYIS 2004 PAZARTESİ

*... ozaman umudu kalmazdı*⁹¹⁵

⁹¹¹Refik Durbaş, *KA*, s.280

⁹¹²Refik Durbaş, *KA*, s.305

⁹¹³Refik Durbaş, *KA*, s.311

⁹¹⁴Erdoğan Kul, (2004),*Şiir Dilinde Sapmalar ve Bir Uygulama*,s.380

⁹¹⁵Refik Durbaş, *KA*, s.99

"Abazanlıktan

değil

heyecandan

ağardı

saçları

abisi..."⁹¹⁶

"Pavyonlarda gül çiçeği

dansözlerin göz bebeği

yerli filmde as figüran

ecnebide seks delisi

Harbi keriz tam marşandiz

Derya Deniz Derya Deniz

elma şekerlemesinde

ayağında rugan çizme

vedet şantöz oryantaliz

adı yazar afişlerde

Derya Deniz Derya Deniz

va'mı senden güzel artist"⁹¹⁷

3.5. Anlamsal Sapmalar/ Alışılmamış Bağdaştırmalar

Anlamsal sapmalar veya alışılmamış bağdaştırmalar, dilin anlam yapısında beklenmeyen veya olağan dışı ilişkilerin kurulmasıyla ortaya çıkan dil oyunlarıdır. Bu tür sapmalar, kelime veya ifadelerin alışılmış anlamlarından saparak, yeni bir anlam veya çağrışım oluşturmayı hedefler. Anlamsal sapmalar, dilin esnekliğini ve zenginliğini vurgulayarak metne yaratıcı bir boyut katar. Bu tür sapmalar, kelime oyunları, tezatlar, benzetmeler, mecazi anlatımlar ve çağrışımlar gibi dilin imkânlarını kullanarak gerçekleştirilebilir.

Örnek olarak, şairlerin şiirlerinde sıkça kullanılan mecazi anlatımlar anlamsal sapmalara örnek olarak verilebilir. Örneğin, "gökyüzü ağlıyor" ifadesinde gökyüzünün

⁹¹⁶ Refik Durbaş, *KA*, s.313

⁹¹⁷ Refik Durbaş, *KA*, s.314

gerçek anlamda ağlaması beklenmez, ancak bu ifade mecazi bir anlamda yağmur yağdığını ifade eder.

Kelime oyunları da anlamsal sapmalara örnek olarak verilebilir. Örneğin, "gözlüklerinin camını silen gözlükçü" ifadesinde "gözlüklerinin camını silen" ifadesinde "gözlükçü" kelimesinin beklenmeyen bir bağlamda kullanılmasıyla anlamsal bir sapma meydana gelir. Bu tür anlamsal sapmalar, metni daha ilgi çekici, etkileyici ve akılda kalıcı hale getirebilir. Anlamın belirsizleşmemesi ve okuyucunun metni anlamlandırmasını güçleştirmemesi önemlidir. Anlamsal sapmaların dengeli bir şekilde kullanılması, dilin esnekliğini gösterirken iletişimin etkisini sürdürmeyi sağlar.

*"Gece. Çiçek açmış gökyüzünde
bir başka mor yeşil, kızıl kara
her yıldızın menekşesi.
Atlılar. Atların nal sesleri gecede
rüzgara vermişler ayışığının çelengini.
-Sevinçle sarmak isterdim izlerini..."⁹¹⁸*

*"Söz, beyaz bir leke halinde düşüyor gökyüzüne
aşk, beyaz bir leke halinde yüreğin közüne"⁹¹⁹
"Bozkırın ela karanlığında kanadı kırık/ güneş"⁹²⁰
"Gökyüzü kesildi bedenim"⁹²¹
"Yüzünde rüzgarın yelesi
akşamın karanlığı damlıyordu
sesinin kadifesinden"⁹²²
"Annem ekmek yerine
kış güneşi doğrardı tarhanaya"⁹²³
"Gönül hırkasına heyecan yaması vurma"⁹²⁴*

⁹¹⁸ Refik Durbaş, **Menzil**, s.46

⁹¹⁹ Refik Durbaş, **Menzil**, s.56

⁹²⁰ Refik Durbaş, **Menzil**, s.38

⁹²¹ Refik Durbaş, **Menzil**, s.145

⁹²² Refik Durbaş, **Menzil**, s.148

⁹²³ Refik Durbaş, **KA**, s.89

⁹²⁴ Refik Durbaş, **KA**, s.90

"Salı, çarşamba, perşembe
cuma, cumartesi, pazar
Yolculuk, dört saat uyku
on dört saat intihar
Ve pazartesi"⁹²⁵
"Cinnetin ile boğduğuna
cennetin adresini sorma!"⁹²⁶
"Dağ ziyaretime gelirdi
gökyüzünü ziyaret ederdim"⁹²⁷
"Siyanür, sadece siyanur
bu aşka ve acılarına panzehir"⁹²⁸
"Gündüzüm, yalnızlıktan mamul idam sephası
gecem, dalları kurumuş darağacı"⁹²⁹
"Rüzgar terk eylemiş yurdunu
gurbete çıkmıştı gökyüzü
Hiçbir cemaatte yerim yoktu
yağmura yürüdüm münzevi
Sokak kederliydi. Yüzün
uzakta bir kırmızı tramvay"⁹³⁰
"Birlikte çıkacaktık denize- sen
saçlarını örecektin dalgaların
ayın ışığında teninle saracaktın
bedenimi
menzilde rüzgarın yel değirmeni"⁹³¹
"Çıkmaz sokağın sessizliği ile caddenin bütün seslerini

⁹²⁵ Refik Durbaş, **KA**, s.106

⁹²⁶ Refik Durbaş, **KA**, s.112

⁹²⁷ Refik Durbaş, **KA**, s.119

⁹²⁸ Refik Durbaş, **KA**, s.119

⁹²⁹ Refik Durbaş, **KA**, s.120

⁹³⁰ Refik Durbaş, **KA**, s.150

⁹³¹ Refik Durbaş, **KA**, s.153

plastik torbaya doldurdu
evin arkasında
suyu kurumuş
kuyuya bıraktı"⁹³²
"Kan, öldüren çocukların
maya tutmaz bedeninde
alır öcünü ömrünü çalandan
Yakın da Irak da olsa ülkesi..."⁹³³
"Tasmaşı çıkarılan köpek
o kokunun peşi sıra
koşmaya başladı
kumları geçti, denizi de
güneşle yüz yüze geldiler
pençesini indirir indirmez
güneşle birlikte
akşamın uçurumuna düştüler"⁹³⁴
"Beyaz mintan giydirdiler sırtıma
çıkardılar devlet önüne
temizlik imandan, suçum idamdan
attılar da beni zindan içine"⁹³⁵
"paspal dumanı yutmaktan
pas bağlamış yüreği
kafayı takmış ölüme
hapiste bir külhani"⁹³⁶
"Gamzenin akrebi kalbime değdi
yelkovanı ruhumu yurt edindi

⁹³² Refik Durbaş, **KA**, s.160

⁹³³ Refik Durbaş, **KA**, s.161

⁹³⁴ Refik Durbaş, **KA**, s.172

⁹³⁵ Refik Durbaş, **KA**, s.177

⁹³⁶ Refik Durbaş, **KA**, s.178

*Bu yüzden saat kullanmıyorum*⁹³⁷

"Kalıbına bakıp aldanma

İlkçağdan beri ilkel aşkların devlet memuru

hüzünlerin eli açık hovardası

Kalıbına bakıp aldanma

Kaç evlilikten geçtiği belli değil ama

ilkçağdan beri bir kadeh susuz rakı ile

*yarım bardak sodalı suda bütün hayatı*⁹³⁸

"Saniyede

yüz seksen

bin kelimeyle

dünya küfür rekortmeni

Gözyaşından başka meze kullanmıyor

kezzaptan başka bade

*Her sabah alnında bin zambak iskeleti*⁹³⁹

"İki dudağının arasına

kurduğun darağacında

*idam edilmeye razıyım*⁹⁴⁰

Elde edilen bulgular doğrultusunda, Refik Durbaş'ın şiirlerinde kullanılan sözcük sapmalarının, şiir dilinin zenginliğini ve özgünlüğünü ortaya koyduğu sonucuna varabiliriz. Durbaş, dilin sınırlarını zorlayarak kendi şiir dilini oluşturmuş ve bu dilde sözcüklerin beklenmedik anlamlar kazanmasını sağlamıştır.

Sözcük sapmalarının, Durbaş'ın şiirlerinde estetik bir değer taşıdığı görülmektedir. Bu sapmalar, şairin şiirlerine derinlik, güç ve anlam katmaktadır. Sözcük sapmalarının kullanımıyla, Durbaş'ın şiirlerinde özgün bir dil evreni oluşturulmuştur. Şair, dilin sınırlarını aşarak kendi şiirsel dünyasını yaratmış ve okuyucuya farklı bir deneyim sunmuştur. Bu deneyim neticesinde, Durbaş'ın şiirleri Türk edebiyatında

⁹³⁷ Refik Durbaş, *KA*, s.268

⁹³⁸ Refik Durbaş, *KA*, s.296

⁹³⁹ Refik Durbaş, *KA*, s.297

⁹⁴⁰ Refik Durbaş, *KA*, s.371

önemli bir yer edinmiş ve edebî değeri yüksek eserler olarak kabul görmüştür. Sözcük sapmaları, sadece görünüşteki farklılık veya şaşırtıcılık amacıyla değil, anlamı derinleştirmek, imgeleri güçlendirmek ve okuyucuya etki yapmak amacıyla kullanılmıştır.

Refik Durbaş'ın şiirlerindeki sözcük sapmaları, şiir dilinin özgünlüğünü ve estetiğini vurgulayan önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır. Bu sapmalar, şairin dil becerisi ve edebî yeteneğiyle birleşerek okuyucuya etkileyici bir şiir deneyimi sunmaktadır. Durbaş'ın şiirlerindeki sözcük sapmalarının edebî değeri ve sanatsal katkısı, dilin sınırlarını zorlayan şiirsel anlatımının bir göstergesidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. REFİK DURBAŞ'IN BESTELENEN ŞİİRLERİ

Refik Durbaş da bestelenmiş şiirleri olan şairler arasındadır. Bir şairin şiiri bestelenerek müzikal bir eser haline getirilebilir çünkü şiirler genellikle ritmik bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, şiirin müziği de önemli bir etkiye sahiptir. Ayrıca, bestelenmiş bir şiir, sözleri müziğiyle birleştirerek daha duygu yüklü bir ifade sağlayabilir. Böylece, şiirin bestelenmesi şiirin daha fazla kitleye ulaşmasına yardımcı olabilir ve şiir, duygu yüklü mesajını müzik aracılığıyla güçlendirebilir.

Şiirdeki sözcüklerin ritmik yapısı, tekrarlanan motifleri ve sözlerin vurgusu müzikal bir düzenleme için uygun olabilmıştır. Bestelenen şiirler, şiirin sözlü bir performansını sunmak yerine müzikal bir düzenlemeyle dinleyicilere sunulur ve bu da şiirin daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlamıştır. Refik Durbaş'ın en bilenen bestelenmiş şiiri "*Çırak Aranıyor*" şiirdir. Zülfü Livaneli tarafından bestelenmiştir.

"-Bestelenmiş şiirleriniz de var. Şiir ile müzik arasında nasıl bir bağ kuruyorsunuz?

-Müzikten hiç anlamıyorum. Bir enstrüman çalmayı çok isterdim. Bir ara rahmeti Edip Sakarya saz çalmayı öğrenmişti. Saz da almıştım, ama beceremedim. Müziği seviyorum. Şiirlerimin şarkı sözü olmasına karşıyım. Çünkü, şiirle müziğin yapısı farklı. Besteciyle şair birlikte çalışırsa olur. Nitekim Yeni Türkü'yle öyle çalıştık. Livaneli "Yüreğim acıya" dizesini "Yürek acıya" yaptı. Şiire müdahale istemiyorum. Şiire müdahale olmaz. Müdahale olacaksa, şair yapar müdahaleyi. Müzisyenle şair arasındaki uyum da önemli..."⁹⁴¹

Her ne kadar şiir ile müzik arasında bir bağ ve ritmik özellikler mevcut ise de Durbaş, şiire ya da şiirin herhangi bir dizesine yapılan müdahaleden hoşlanmaz.

"ÇIRAK ARANIYOR

Elim sanata düşer usta

Dilim küfre, yüreğim acıya

Ölüm hep bana

Bana mı düşer usta?

Sevda ne yana düşer usta

Hicran ne yana

⁹⁴¹<https://www.birgun.net/haber/siirin-uzun-yolculugunda-refik-durbas-238993>

Yalnızlık hep bana

Bana mı düşer usta?

Gurbet ne yana düşer usta

Sıla ne yana

Hasret hep bana

Bana mı düşer usta? ⁹⁴²

Refik Durbaş'ın daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayan eseri "Çırac Aranıyor" şiiridir. Sonrasında bu şiir, toplu şiirlerinin ilk kitabının da ismi olarak kullanılır. Zülfü Livaneli tarafında bestelenen ve 1960 kuşağının marşı niteliğinde bir şiir olarak karşımıza çıkmaktadır. Bestelen bu şiir,bestelenerekokunduğuiçinişi ve çıracların dilinden uzun süre düşmez.SeldaBağcan'ın da seslendirdiği eser geniş bir kitleye müzik rehberliğinde ulaşmıştır.

“Sizin bir çok şiiriniz şarkı sözü oldu. En son Teoman bir şarkısında sizin “babamın öldüğü yaştayım ” imgesini kullanmış. Ne güzel bir imge bulmuş diye düşünmüştüm, sonra sizin imgeniz olduğunu fark ettim. Merak ettim, haberiniz var mı? İlgilendiniz mi?

Teoman' ı şahsen tanımıyorum. Ama şarkılarını biliyorum. Demek okuyan bir çocukmuş. Türk Edebiyatında bir ara çoktu böyle şeyler. Mesela 60'lı yıllarda Ülkü Tamer'le, İlhan Berk hep kavga ederlerdi. İlhan Berk'in her şeyi çaldığını söylerlerdi. Hatta edebiyat dergilerinde yazılar çıkardı. Ondan çalmış, bundan çalmış gibi. Eğer ararsak Ataol'un şiiriyle benim şiirim arasında ortak yanlar bulunabilir. Aynı çağda yaşıyorsun çünkü. Teoman'ın kullandığı o dize Pusula adlı şiirimdendir. Olabilir... İlhan Selçuk bir gün şunu sormuştu bana; “bir mısra var “yakana kan gülleri takayım/ bir o yana bir bu yana.” Bu mısra Enver Gökçe'de de var, Ahmet Arif'te de var. Hangisine ait bu mısralar” diye.. Kim kimden çalmış? Aslında bu, bir halk türküsü... Aynı dönemde yazmışlar. İkisi de kullanmış dedim. (Cumhuriyet Kitap, 22 Şubat 2001) ⁹⁴³

Refik Durbaş'ın "Siyah Bir Acıda"adlı şiir Durbaş'ın uzun bir şiiridir. Bu şiirlerden ilki Tozan Alkan tarafından “Can Bendedir” ismi ile 2016 yılında *Ütopya* isimli bir albümde seslendirilmiştir.

⁹⁴² Refik Durbaş, *ÇA*, s.173

⁹⁴³ <https://blog.ufuk.io/refik-durbas-ile/>

"MENZİL

Onlar ki aydınlık üzre

ecel toprağına

umut

ektiler. Ay dolandı vay deli gönlüm

Ölüm şaşırđı menzilini

Onlar ki karanlık üzre

korku mazgalına

zulüm

serdiler. Ay dolandı vay deli gönlüm

Ölüm şaşırđı menzilini

Onlar ki cehennem üzre

yürekten

cennet

süzdüler. Ay dolandı vay deli gönlüm

Ölüm şaşırđı menzilini"⁹⁴⁴

"Menzil" şiiri de sanatçı Sadık Gürbüz tarafından bestelenmiştir. Bunun dışında "Söyle kim hak kazandı ölüme"⁹⁴⁵ nakaratı ile Grup Baran'ın *Yediveren* albümünde karşımıza çıkan "Rüzgâr" şarkısı "Hücremde Ay Işığı" şiirinin dizelerinden etkilenecek bestelenen bir şarkıdır.

Yeni Türkü'nün "Rebetikoları" topladığı "*Külhâni Şarkılar*" albümünün dört şarkısının sözleri onun imzasını taşıyor."Evet De Bana", "Kapis", "Külhani" ve "Ömrüm Zindan İçinde" eserler müzikal yönüyle zenginleşen şiirlerdir.

1993 yılında Özgürlük Türküsü adlı grup tarafından yine Durbaş'ın dizelerinden etkilenecek yazılmış "Efkarım Dağlar Kadar" şiiri de "Gününü Umuda Ayarla" adıyla grup Özgürlük Türküsü tarafından bestelenmiştir:

⁹⁴⁴ Refik Durbaş, *ÇA*, s.178

⁹⁴⁵ Refik Durbaş, *ÇA*, s.146

"Gençlik gelecektir, umuttur. Anfilerde, fabrikalarda boykotlarla, grevlerle, grevlerle umudu büyütenlere..."

Geceni gurbete ayarla

Çürüyüp gitse de gençlik Sinop'ta bir sabah erken

Yüreğin toprakta derin,yüzün alevden bir deniz

Of! Kanını öfkeye ayarla, dağlarla vereyim seni

Gününü umuda ayarla, eceli yensin nefretin

Dermanı yiten düşküne, can olsun cesaretin

Sesini yaşama ayarla

Erimiş olsa da günler, İzmir'de bir sabah erken

Yağmalansa da inancın karanlık kör hücrelerde

Of! Bedeni dirence ayarla, dağlara vereyim sen"⁹⁴⁶

Refik Durbaş'ın şiirleri, müziğin gücüyle gençliğe aktarılması için oldukça uygun bir zemin sunmaktadır. Bestelenen bu şiir, gençlerin duygusal dünyalarına hitap eder ve onların iç dünyalarına dokunabilmektedir. Şiirlerin bestelenerek müziğe dönüştürülmesi, sözlerin melodilerle birleşerek daha etkileyici bir hale gelmesini sağlayabilmiştir.

Durbaş'ın şiirlerindeki toplumsal eleştiri, adaletsizliklere ve haksızlıklara karşı duyarlılık, sevgi, doğa ve insan ilişkileri gibi temalar müzikal bir forma dönüştürülerek gençlerin daha kolayca anlamalarına ve hissetmelerine olanak tanımaktadır. Bu bestelenmiş şiirler, gençlerin iç dünyalarında duygusal bir rezonansa neden olarak, onlara ilham vermiş ve muhtemel düşündürücü bir etki bırakabilmiştir.

Müzik, gençlerin duygusal ifade aracı olduğundan Durbaş'ın bestelenen şiirleri gençlerin duygusal ve düşünsel gelişimlerine katkıda bulunmuş; müziğin evrensel dili, şiirin mesajını daha geniş bir kitleye ulaştırmış, gençlerin yaşadıkları sorunları, hayalleri ve umutları ifade etmelerine yardımcı olabilmıştır. Bestelenen şiirleri dışında sinemaya ilgi duyan Durbaş'ın minik bir oyunculuk tecrübesi de olmuştur:

"Refik Durbaş'ın Şiirleri Hümeýra, Sadık Gürbüz, Grup Baran tarafından bestelenmiş ve Edip Akbayram, Deniz Türkali ve Müslüm Gürses gibi isimler tarafından seslendirilmiştir. Bunlarla beraber

⁹⁴⁶Refik Durbaş, *ÇA*, s.195

Yeni Türkü'nün "Külhani Şarkıları"nın da dört tanesine söz yazmıştır Durbaş. Ayrıca Çaylar Şirketten adlı tek şiirlik kitabı da Erdoğan Tokatlı tarafından 1989'da TRT adına filme çekilen şairin yine TRT tarafından filme alınan bir başka şiiri "Kimse Sormadı Adını" adlı şiiridir. (Uğur 2014: 13) Bunlarla beraber Refik Durbaş, 1981'de Ali Özgentürk'ün çektiği "At" adlı filmde de küçük bir rol oynamıştır (Durbaş2007 a: 85). Durbaş, ayrıca Ceyhun Atıf Kansu, Cemal Süreya, Melih Cevdet, Orhan Kemal adlarına düzenlenen ödüllerde de jüri üyesi olarak bulunmuştur (Şüyük 2009'dan akt. Ercan 2011: 215). Ayrıca halk müziğine de ilgi duyan şair, gazeteciliğinin ilk dönemlerinde İç Anadolu bölgesinin ünlü halk ozanlarından Muharrem Ertaş ve Hacı Taşan'la röportajlar yapılmıştır.(Durbaş, 2007a: 91-93)."⁹⁴⁷

Müzik,sinema,gazete,yayın,şiir ve köşe yazılarıyla ilgilenmesihasebiyleDurbaş, hem kendini geniş kitlelere duyurmuş hem de bu duyurulma için müzik dahil birçok sanata ilham kaynağı olmuştur.

⁹⁴⁷ Musa Demir, (2022), *Refik Durbaş'ın Şiiri*, s.47

SONUÇ

Refik Durbaş60-80 Kuşağının sesinde kendini duyurmuş bir sanat adamıdır. Gazeteci, şair, yazar, araştırmacı, yayıncı ve fikir insanı, dergi editörü olarak da yazın alanının çeşitli sahalarında duygu ve düşüncelerini kaleme almıştır. Durbaş, kendi tabiri ile "*çırak düşlerin, zamansız gidişlerin, kadim yanılığların, menzili olmayan duyguların*" usta şairidir. Şiirlerinde derin bir anlam yoğunluğu vardır. Dil sapmalarından ve de İkinci Yeni estetiğinden yararlanmıştır.

Bu tezde, Durbaş'ın şiirlerinin derinliği, kendine özgülüğü ve insanlık hallerine dair yansımaları incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda, Durbaş'ın şiirlerinin insanlığın ortak deneyimleriyle derin bir bağlantı kurduğunu, iç dünyamızı anlamak için dikkatli bir gözlem ve güçlü bir duygusal farkındalık gerektirdiği görüldü.

Durbaş'ın şiirleri, aşk, doğa, ölüm, anlam arayışı ve kültürel bellek, yaşlılık, çıraklık, gurbet, hasret gibi konuları işlemektedir. Kendine özgü bir şiir diline sahip olan Durbaş, okuyucularını doğanın güzellikleri ve insan hayatının acıları arasındaki dengeyi düşünmeye çağırmaktadır. Durbaş'ın denemelerinde ve anılarında de yaratıcı bir anlayış ve dil kullanımı görülmektedir. Bu çalışmalar, Türk edebiyatının zenginliğini ve çeşitliliğini yansıtmaktadır. Durbaş'ın şiirleri, insanın varoluşu ve anlam arayışına dair zengin bir anlayış sunmaktadır ve Türk edebiyatı için önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

Durbaş'ın şiir evreninde doğa ve insan ilişkisi önemli bir yer tutmaktadır. Doğanın güzellikleri, doğanın yıkıcı güçleri (*Rüzgarla Randevu*) ve insanın doğa karşısındaki kırılganlığı gibi konular, şiirlerinde sıklıkla işlenen temalardandır.

Anlam arayışı ve varoluşsal temalar da Durbaş'ın şiirlerinde sıkça karşımıza sıkça çıkan konular arsındadır. Özellikle kendi gözüyle şairliğini anlattığı dizelerde kendi var oluşuna da sıkça değinerek şiire kendi gerçekliğini katmıştır. Hayatın anlamı, ölüm, zamanın akışı gibi evrensel konular, şiirlerinde derin bir şekilde işlenmiştir. Durbaş'ın şiirlerindeki anlam katmanları ve çağrışımlar, okuyucunun kendi düşünce dünyasını harekete geçirir ve okuyucuda sarsıcı, derin bir etki bırakır.

Şairin toplumdaki rolü, göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir konudur. Bireyin özgürlüğü her zaman toplumun iktidar yapısının yanı sıra eğitim ve kültürel

faaliyetlere erişimi kontrol eden devletin vesayeti altında olmuştur. Demokratik toplumlarda, kişinin kendi fikrini yazma ve konuşma özgürlüğü, büyüme ve gelişme için esastır. Şair için bu sadece özel bir mesele değil, aynı zamanda sosyal bir sorumluluktur. Bir halkın kültürünün tanıtılmasında, geliştirilmesinde ve zenginleştirilmesinde şairin toplum içindeki rolü büyük önem taşımaktadır.

"Geri bırakılmış, az gelişmiş bir ülkenin şairi olmanın verdiği bilinçle, bir görev, bir sorumluluk üstlendiğime inanıyorum. Bu bilinç ışığında, halkımın özgürlüğünü, mutluluğunu, bağımsızlığını ön planda tutarak, kendi insanımın, kökleri anayolu tarihinin derinlerinden gelen o yürek zenginliğine, o sevincin çeliğini acıyla bileyen, acısını yıkımlarla çiçekleyen yalnızlığına, o hayat şafağından damıttığı duyarlığına, o kültür ve uygarlık geleneğinin nakışladığı değerler sistemine yaslamak istiyorum şiirimi. Bu açıdan ulusal bir şiir anlayışıdır şiirimden sızan..."⁹⁴⁸

Şair, alternatif bir anlatı kullanarak, farklı bir gerçeklik görüşü sunarak topluma yol göstermektedir. Böyle alternatif bir gerçeklik görüşü kelimelerle ifade edildiğinde ve diğer insanlarla sanat yoluyla paylaşıldığında, istenmeyen bir sosyal statükonun değiştirilmesine yardımcı olabileceğini görmüştür. Bu durum Durbaş özelinde değil, aynı zamanda toplumcu çizgide olan birçok şairin ortak paydasıdır. Toplumcu şiir için şairin sosyal rolünün özü budur. Şair, sanat ve edebiyat aracılığıyla insanlar arasında bağlar kurma ve onların daha iyi bir yaşam biçimi bulmalarına yardımcı olma gücüne sahiptir. Bununla birlikte, şairin işinin başkalarının nasıl yaşaması gerektiğini reçete etmek değil, ne hissettiğini ve düşündüğünü ifade etmek olduğunu hatırlamak, hatırlatmak önem arz etmektedir. Bu nedenle Durbaş'ın şiirleri bizim nasıl yaşamamız gerektiğini değil, onun için hayatın nasıl olduğunu, şiirinin nasıl bir zeminde oluştuğunu anlatır.

Herkesin şiir yazabileceği bilinen bir gerçektir. Ancak istisnai şiirleri ayıran şey, okuyucuları üzerinde kalıcı bir etki bırakma yetenekleridir. Durbaş söz konusu olduğunda, okurların şiirlerini okuduktan sonra okumadan ne bırakmış olabileceklerini hayal etmek zordur. Durbaş'ın şiirleri, insanın ruhunu ve yaşlılık deneyimini anlamak için önemli bir kaynaktır. Bu sanatın güçlü ve derin yönünün bir yansımasıdır.

Bu çalışmada Türk edebiyatının şairlerinden biri olan Refik Durbaş'ın şiirleri tahlil edilip tartışılmıştır. Bu çalışmanın kapsamı, Durbaş'ın şiirlerinin Türk toplumu ve edebiyat dünyası üzerindeki etkisini vurgulamaktır. Bu bağlamda Durbaş'ın şiirsel

⁹⁴⁸Enver Ercan, *Bir Hayatın Şiiri Refik Durbaş*, s. 139/140

evreni ve edebiyat dünyasındaki yeri incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma vasıtasıyla 60-80 Kuşağının dil ve estetiğinin daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

Bu kuşağın edebiyatının anlamı ve estetiği hakkında daha derin bir fikir edinmek için şairlerin hayatını ve kelimeleri ele alış biçimini anlamak gerekmektedir. Bu cihetten bakıldığında şairin genel manada eserleri(şiiirleri)ve yaşamı arasında paralellik görölmektedir. Durbaş'ın şiiiri, insanlık durumunu ele alan tarihi bir belgedir. Sadece şiiirleri bu duruma belge niteliği taşımaz; gazete ve dergi yazıları, röportajları, anıları da birer tarih tanığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Masumiyet ve yaş arasındaki mücadelenin yanı sıra varoluşsal ikilemlerin bir belgesidir. Bu manada, Durbaş'ın şiiirleri, okuyucuların kendi yaşamları üzerine düşünmelerine ve çevrelerindeki dünyayla ilişki kurmalarına olanak tanıyan, insanlık durumuna benzersiz bir bakış açısı sunmaktadır. Durbaş'ın şiiirleri, toplumumuzun bugün karşı karşıya kaldığı zorluklara ışık tutmakta, çağdaş Türk yaşamının deneyimlerine ve insani açmazlarına dair önemli içgörüler sunmaktadır. Mülteci sorunları, dünyadaki güç savaşları, ülkedeki ekonomik ve sosyal yaşantıların çarpıcı hale gelmesini sağlamıştır.

Refik Durbaş'ın şiiirleri yoğun imgeler, canlı metaforlar ve kelime oyunları ile doludur. İlk şiiirlerindeki imgesel dil giderek konuşma diline yaklaşır fakat bu durum, Durbaş'ın şiiirlerindeki anlam katmanlarının zenginliğine hâlel getirmez. Durbaş'ın şiiirini anlamak için yazdığı bağlamı dikkate almak önemlidir. Durbaş, ilk şiiirlerini 1960'ların sonunda, ülke askeri darbenin travmasını yaşarken yazmıştır. Şiiirlerinin arka planında, siyasi çalkantıların ve ulusun çöküşün eşğine geldiği düşüncesinin varlığı sezilmektedir. Durbaş'ın bazı şiiirleri, darbe sonrasında birçok insanın yaşadığı çaresizliği ve umutsuzluğu, kültürel ve sosyal değişimi yansıtmıştır.

Durbas'ın şiiirleri yoğundur. Bu yoğunluğun damıtıldığı şiiirlerindeki imgeler ve sözcüklerin varoluşsal bir kaygıyla yazıldığı görölmektedir. Doğa sevgisi ve insanın doğal dünyayla derin bağı şiiirlerinin temel izleklerindendir. Doğal dünya bir merak ve ilham kaynağı olarak ele alınır, ve insanın doğa ile bağlantısı, insan varoluşunun temel bir parçası olarak tasvir edilmiştir. Durbaş'ın şiiirlerindeki duygu yoğunluğu imgeler, yansımalar ve mecazlarla aktarılmaktadır. Şiiirleri yansımalarla ve doğadan gelen diğer ses ve görüntülerle örölmüştür.

Durbaş'ın doğayla karşı karşıya kaldığında hissettiği neşe, çaresizlik ve korku, imgenin gücünü artıran ve şiiri akılda kalıcı kılan bu seslerle aktarılmıştır. Durbaş'ın şiirinin bu özelliği bazı şiirlerinin bestelenmesine vesile olmuştur. Duygularını da kelime oyunu ve günlük konuşma diliyle şiirlerinde göstermiştir.

Sonuç olarak, Refik Durbaş'ın şiir evreni, anlamı ve tematik çalışması, edebiyat dünyasında değerli bir yer işgal eder. Şiirlerindeki derinlik, imgelerin gücü ve temaların çeşitliliği, okuyucular üzerinde derin bir etki bırakır. Durbaş'ın kent algısı, betonlaşmanın ve yabancılaşmanın getirdiği sorunları ve insanın doğayla olan kopukluğunu yansıtmıştır. Refik Durbaş'ın şiirleri, kendine özgü bir dil ve anlatım tarzıyla yazılmıştır. Bu da onun şiirlerini ayırt edici ve etkileyici kılar. Edebiyat dünyasında önemli bir yer tutan Durbaş'ın şiirlerindeki estetik ve duygusal derinlik, okuyucunun duygu dünyasına dokunduğu gibi onları düşünsel bir yolculuğa çıkararak okuyucuyu etkilemeyi başarır.

KAYNAKÇA

1. İncelenen Eserler

- Durbaş, R.,(1999), *Beyaz Güvercinleri Çocukluğun*, İstanbul, Gendaş Çocuk.
- Durbaş, R.,(2000), *Rüzgarla Randevu*, İstanbul, Alfa Yayınları.
- Durbaş, R., (2007), *Edebîyat ve Rakı Muhabbeti*, İstanbul, Heyamola Yayınları.
- Durbaş, R., (2011), *Nar Düştü Kar Üstüne*, İstanbul, Can Çocuk Yayınları.
- Durbaş, R., (2014), *Bağışla Ziyanı*, İstanbul, Isık Yayınları.
- Durbaş, R.,(2015), *Gül İle Sitemkar*, İstanbul, Doğan Egmont Yayıncılık.
- Durbaş, R., (2016), *Kırık Ayna*, İstanbul, Isık Yayınları.
- Durbaş, R.,(2016), *Menzil*, İstanbul, Isık Yayınları.
- Durbaş, R.,(2016), *Şiirin Gizli Tarihi*, İstanbul, Doğan Egmont Yayıncılık.
- Durbaş, R., (2017), *Çırak Çıktı Çocukluğum*, İstanbul, Uçan At Yayınları.
- Durbaş, R., (2017), *Köroğlu*, İstanbul, Doğan Egmont Yayıncılık.
- Durbaş, R.,(2018), *Anılarımın Kardeşi İzmir*, İstanbul, Sözcükler Yayınevi.
- Durbaş, R., (2018), *Edebîyat Anılarda Yaşar*, İstanbul, Doğan Egmont Yayıncılık.
- Durbaş, R.,(2018), *Kardan Adam Üşüyor*, İstanbul, Final Kültür Sanat Yayınları.
- Durbaş, R., (2018), *Şaşkın Baykuş*, İstanbul, Final Kültür Sanat Yayınları.
- Durbaş, R., (2018), *Şayeste*, İstanbul, Isık Yayınları.
- Durbaş, R.,(2019), *Ay'da Korkan Fil*, İstanbul, Final Kültür Sanat Yayınları.

2.Yaralanılan Kitaplar

- Aksan, D., (2021), *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Ankara, Bilgi Yayınevi.
- Aksan,D.,(2003),*Cumhuriyet Döneminden Bugüne Örneklerle Şiir Çözümlemeleri*,Ankara, Bilgi Yayınevi.
- Aragon, L., (2001),*Mutlu Aşk Yoktur*, Çev: Gertrude Durusoy, Ahmet Necdet, İstanbul, Adam Yayıncılık.
- Ayhan, E., ,(2023),*Devlet ve Tabiat*, İstanbul, YKY.

- Ayvazoglu, B., (2019), *Aşk Estetiği*, İstanbul, Kapı Yayınları.
- Barthes, R., (2014), *Bir Aşk Söyleminden Parçalar*, Çev: Tahsin Yücel, İstanbul, Metis Yayınları.
- Baudelaire,C., (2012), *Şarabın Şiiri & Esrarın Şiiri*, (Çev:Orhan Düz) İstanbul, Dedalus Yayınları.
- Bauman, Z., (2003), *Akışkan Aşk-İnsan İlişkilerinin Kırılganlığına Dair*, İstanbul, Versus Kitap.
- Bezirci, A., (1987), *İkinci Yeni Olayı*, İstanbul, Gözlem Yayıncılık.
- Blue, A., (2000), *Öpüşme, Metafizikten Erotiğe*, Çev: İrem Sağlamer, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Breton, D., (2005). *Acının Antropolojisi*, (Çev: İ. Yerguz), 1. Baskı, Sel Yayınları, İstanbul.
- Canetti, E., (2007), *Ölüm Üzerine*, İstanbul, Payel Yayınları.
- Cioran E. M., (2013), *Çürümenin Kitabı*, İstanbul, Metis Yayınları .
- Cogito., (1995), *Aşk, Yapı Kredi Yayınları*, 3 Aylık Düşünce Dergisi, Sayı:4.
- Collodi,C.,(2008), *Pinokyo*, Çev:Egemen Berköz, İstanbul İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çetin, N., (2010), *Şiir Tahlilleri1*, Ankara, Öncü Kitap.
- Dağcı, Ş., (2001). *İşkence. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nde* (s. 23/ 429-433). İstanbul: TDV Yayınları.
- Demir M., (2022) ,*RefikDurbaş Şiiri*, Ankara, Nobel Yayınları.
- Dünder, B., “*Sennur Sezer’in Ardından*”. *Sevdadır Kısaltan Geceyi*. İstanbul: Türkiye Yazarlar Sendikası, 2016: 77-83. Şairler Arasında Kadın Olmak: Konuşmalar Kitabı. İstanbul: Paradoks Yayınları, 2013.
- Eren, H., (1999), *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara, Bizim Büro Basımevi.
- Foucault, M., (1992), *Hapishanelerin Doğuşu*, Çev: Mehmet Ali Kılıçbey, Ankara, İmge Kitap Evi Yayınları.

- Günay, M., (2015), "*Yalnızlık Ve Birliktelik Arasında İnsan İlişkileri*". Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi 98-105.
- Gürsoy,EmineNaskali -Altun, OytunH.,(2010), *Hapishaneler Kitabı*, İstanbul, Kitabevi Yayınları.
- Heideger, M., (2002) *Zaman ve Varlık Üzerine*, Çev: DidaBagimlilik Dergisi,; 3(1):31-36.
- İlhan, A., (2019) *Ben Sana Mecburum*,İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Jung, Carl Gustav, (2019), *Dört Arketip*, İstanbul, Metis Yayıncılık.
- Kansu, S., (2020)*Nietzsche ile Yaşam ve Felsefe*, İstanbul, Nemesis Kitap.
- Kaplan, M., (2018), *Şiir Tahlilleri*, İstanbul, Dergâh Yay.
- Karaca, A., (2013), *İkinci Yeni Poetikası*,Ankara, Hece Yayınları.
- Kerenyi, Carl., (2008), *Prometheus: İnsan Varoluşunun Arketipsel İmajı*, Çev: Doğan Ergun, İstanbul, Dost Kitabevi Yayınları.
- Kernberg, Otto F., (2011), *Aşk İlişkileri- Normallik ve Patoloji*, Çev:Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Octavia P., (1982), *Yalnızlık Dolambacı*, Çev. Bozkurt Güvenç, Bayraktar Yayınevi.
- Odabaşı, Y.,(2015) *Her Ömür Kendi Gençliğinden Vurulur*, İstanbul, Öteki Yayınevi.
- Oğuzkan, F., (2011), *Çocuk Edebiyatı*, İstanbul, Anı Yayınları.
- Roussaeu, Jean Jacques, (2012), *Yalnız Gezenin Düşleri*, Çev: Ester Yanarocak, Bordo Siyah Yayınları.
- Suçkov, B., (1976), *Gerçekliğin Tarihi*, Çev: Aziz Çalışlar, İstanbul, Adam Yayınları.
- Yavuz, H., (1975),*Şeyh Bedrettin Üzerine Şiirler*, İstanbul Cem Yayınevi.
- Yılmaz,N., (2021) *Enis Batur Şiiri*, İstanbul, Efe Akademik Yayınları.

3.Yaralanılan Tezler

- Ertuş, A., (2016),*Toplumcu Gerçekçi Türk Şiirinde Kadın İmgesi*, Van,s:327-329.

Özdemir, Ayşe, (2023), *Refik Durbaş'ın Çocuk Şiirleri Üzerine Bir İnceleme*, YI tezi.

Ulutaş, N., (2006), *Türk Romanında İntihar*(1872-1960), Uludağ Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi.

Yılmaz, Ü., (2019) *Yeni A Dergisinin Türk Edebîyatındaki Yeri Ve Sistematik İndeksi*Yüksek Lisans Tezi.

Zateri, İ., (2019) *Türk Sinemasında Aile İçi İletişim: Nuri Bilge Ceylan Sineması Örneği*,Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi.

4. Yaralanılan Makaleler- Dergiler- Bildiriler

Akça, H., (2021), *Necip Fazıl'ın “Aynalar Yolumu Kesti” Şiirine Hermenötik Bir Yaklaşım Ve Şiir Dilinin Fonksiyonları*. Türk Dili Ve Edebîyatı Dergisi / Türk Dili Ve Edebîyatı Dergisi , 61 (1), 1–20.

Akgül, A., *Gülten Akın Şiirinde İşkence ve Ahlak*, U.Ü. FEF SB Dergisi, Yıl:10, Sayı 16, 2009/1.

Aslan Cobutoğlu, S., (2022). *Kadın Öykülerinde Kent İmgesi*. RumeliDE Dil ve Edebîyat Araştırmaları Dergisi , (27), 363–383.

Bakır, S., (2023), *Modern Şiir Sanatına Kuramsal Bir Yaklaşım*, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebîyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi , 24 (44), 293–309.

Bakır, S., Türkbilig, 2022/43: 187-216,*Modern Türk Şiirinde 2000’li Yıllar: 2000’ler Şiiri*.

Balık, M., *Kent ve İnsan Odağında Onat Kutlar'ın Şiirleri*, Milli Eğitim Dergisi, (2016) güz, sayı:45 s. 163

Cengiz, E. ve Eskiyyurt, N., (2023). *Kentleşme ve Göçün Suç Üzerindeki Etkileri: Taşı Toprağı Altın Şehir Filmi Örneği*. Kent Akademisi , 16 (1), 662–675.

Çamur S., *Cemal Safi'nin Şiirlerinde ‘Değer’in Görüngü Düzeyleri Olarak Kapalı ve Açık Mekânlar*, Zaman Algısında Duygunun Rolünün İncelenmesi Psikoloji Çalışmaları -Studies in Psychology Cilt/Volume: 41, Sayı/Issue: 3, 2021.

Demir, E., (2022), Lisa Tuttle'ın “*Ev Kadınları*”Nın Kısa Öyküsünde Kadın Ve Bellek, Rumelide Dil ve Edebîyat Araştırmaları Dergisi , (30), s.1210

Deniz, S., (2022),*Egemen Güç Olarak Devlet İçinde Çocuğun Statüsü*, Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi, 3(5), 107–133.

- Eliuz, Ü., (2017). *Algıyla İmgenin Ayrılmazlığındaki Ateş: Ahmet Haşim'in Şiirlerinde Kadın*, Hece Dergisi, Sayı:241.
- Eliuz, Ü., *Attılâ İlhan'ın Şiirlerinde Postmodernist Söylemin İki Yüzü*
- Eronat, K., (2013), *Cahit Sıtkı Tarancı'nın Şiirlerinde Yalnızlık Duygusu*, Doğumunun 100. Yılında Uluslararası Cahit Sıtkı Tarancı Sempozyumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Erten, A., (2022). *Refik Durbaş'ın Türk Çocuk Edebîyatına Katkıları*, Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9 (33), 197-206.
- Kaba, İ., (2020), *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar- Current Approaches in Psychiatry*; 12(1):143-154 doi: 10.18863/pgy.521397
- Koçak, A., (2019). *Dar Mekânda Geniş Zamanlar: Sabahattin Ali'nin Anlatılarında (Öykülerinde) Mahpushane İzi*. Rumelide Dil ve Edebîyat Araştırmaları Dergisi , 158–166.
- Kul, E., (2008), *Şiir Dilinde Sapmalar ve Bir Uygulama*, Turkish Language And Literature, Volume: 3, Number: 3
- Meriç, M., (2018), *Duvar Kitap Dergisi, Refik Durbaş Anısına Gülümseyerek*, Sayı.38, s.4
- Özmen, N., (2014). *Yeni Türk Edebîyatında Çocuk-Çocuklukta Konuşulan Şiirler Üzerine Bir Tasnif Denemesi*. İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2(4), 173-210.
- Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (*The Journal of Social and Cultural Studies*) Cilt/Volume:7, Sayı/Issue:14, Yıl/Year:2021, ss.68-94
- Sönmez, Ö., (2023). *Çok Türü Bir Konuşma Olarak "Dünya Şiir Günü" Bildirileri*. RumeliDE Dil ve Edebîyat Araştırmaları Dergisi , (32), 432–455.
- Tor, G. (2021,. *Ölmek Ve Ölüm Üzerine Bir Çeşitleme*. Littera Turca Türk Dili Ve Edebîyatı Dergisi , 7 (4), 1546–1560.
- Yalçın, E. (2023), *Modern Ve Postmodern Kent*, Toplum Ekonomi Ve Yönetim Dergisi , 4 (1), 163–180.

5. Yararlanılan İnternet Kaynakları

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Postac%C4%B1_\(film,_1994\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Postac%C4%B1_(film,_1994))

<https://www.artfulliving.com.tr/edebiyat/gurbet-burcu-refik-durbas-i-999>

<https://www.edebiyathaber.net/refik-durbastan-cocuklara-yaramaz-siirler/>

<https://www.birgun.net/haber/yeni-e-de-iki-kardes-gurultu-ve-sessizlik-242284>

<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/durbas-refik>

<https://teis.yesevi.edu.tr/>

<https://siirlerlesarkilarla.wordpress.com/2013/01/07/refik-durbas-efkarliyim-daglar-kadar-grup-ozgurluk-turkusu-gununu-umuda-ayarla/>

<https://doi.org/10.53838/ankarad.1127978>

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/haberi-siirlestiren-adam-38273524>

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1664400>

http://www.ogelk.net/Dosyadepo/alkol_kulturu2.pdf

<https://doi.org/10.29000/rumelide.606103>

https://www.academia.edu/40429225/Mekân_ruhu_olarak_istanbul

<https://doi.org/10.29000/rumelide.1104548>

<https://tidsad.com/>

<https://blog.ufuk.io/refik-durbas-ile/>

https://tr.wikipedia.org/wiki/Do%C4%9Fu%C5%9F_Bildirisi